Editura UNIVERS

1500

Scrise în manieră modernă, povestirile lui Antonije Isakoviç (n.1923) reconsideră prin prisma unei viziuni actuale fapte şi situaţii din războiul de partizani, bucurîndu-se de o largă audienţă (scriitorul este tradus în italiană, engleză, germană, suedeză, rusă, franceză, maghiară etc.).

Lei 8,50

153

1970

ANTONIJE ISAKOVIĆ • FERIGĂ ŞI FOC

ANTONIJE ISAKOVIĆ

FERIGĂ ŞI FOC

COLECŢIA MERIDIANE

Desenul copertei
Gabriel Constantinescu

Din volumele:

Антоније ИсаковиЂ
ПАПРАТ И ВАТРА
şi
ВЕЛИКА ДЕЦА
Нолит — Београд 1962

Antonije Isaković

Ferigă și foc

Nuvele și povestiri

În româneşte de *Mirco Jivcovici*

Editura UNIVERS

Bucureşti — 1970

FERIGĂ ȘI FOC

Cinci zile în cap a stat Maxim în crăpătura aceea a stîncii ; nu putea nici măcar să se întindă ca lumea — în jur, numai piatră ; peretele din dreapta se umezea într-una, iar el lingea stînca ; așa își potolea și foamea și setea.

Din crăpătura aceea îngustă în care se strecurase vede o bucată de cer ; e mereu albastru. Este condamnat să nu vadă decît piatră și cer albastru ; foamea îl chinuie îngrozitor — își mută limba de pe măselele de sus pe cele de jos ; nu mai e în stare să se gîndească ; nici la trecut, nici la viitor ; nu mai dorește să păstreze în minte nici o amintire ; i se pare că acesta e sfîrșitul, că s-a transformat într-o stană vie de piatră.

Urechea lui prindea orice zgomot : noaptea, chițăitul veverițelor ; apoi vîjîitul torentului de munte, zgomot asurzitor, mereu același, care în bezna nopții se aude și mai tare ; mai de mult încercase să-și închipuie o stîncă despicînd un torent care se împrăștie înspumat...

Spre ziuă veverițele se trag în cotlonul lor ; le ia locul tropăitul apăsat al cizmelor ; fluierături, chemări fluierate și trageri la țintă.

Abia în a noua zi a îndrăznit să iasă afară. Îl urmărește mereu același miros, în cap și în fața ochilor are mereu aceeași imagine : o pîine umedă, mucegăită și i se pare că din pricina poziției în care fusese silit să stea în crăpătură i s-a strîmbat șoldul.

Dar toate se termină cu bine : reușește să parcurgă poiana pustie fără să-l observe nemții ; o singură dată trebuie să se ghemuiască pe vine, să-și ascundă capul între genunchi (fața este luminoasă) să-și ascundă mîinile adînc la subțiori (palmele sînt luminoase) și gheboșat astfel, ca un pietroi, să aștepte pînă trece în zbor „barza".

A reușit să tragă pe sfoară avionul, monstrul acela ; strînge din dinți, poziția i se pare umilitoare ; iarăși își ascunde obrazul în mînecă — avionul a mai făcut un cerc ; păcălit, dispare îndărătul pădurii.

Acolo, în pădure, e de el : verdeața se înalță în valuri uriașe ; are să înfulece pămătufurile verzi, toate tufișurile.

Roade la frunze pînă nu mai poate — ca o vacă ; jupoaie scoarța și linge sucul alb de fag ; limba îi e aspră, amară ; celuloza îi arde gîtlejul ; stomacul, bolnav, s-a umflat ca un balon. La pîrău, nu se mai satură, are o poftă nebună să înghită toată apa, pînă și prundișul de pe fund, și cu pietricelele acelea să apese, să oprească aluatul verde care dospește perfid, dilatîndu-i stomacul.

La amiază varsă gogoloașe verzi ; se scutură deasupra acestor vărsături, ca niște rîme umede, ghemușoare grețoase de frunze de fag și măcriș.

După ce se spală îndelung la pîrău, se întinde sleit pe iarbă ; și-a clătit gura, și-a clătit fiecare dinte ca să scape de scîrțîitul lor și de mirosul măruntaielor răscolite ; umilit în proprii săi ochi ca și față de natură, desperat și morăcănos dormitează o vreme la soare. Urmărește cu ochii, în neștire, feriga, frunzele crestate ale acestei plante străvechi. În timp ce dormitează, toropit, feriga crește, se preface în păduri de netrecut, în copaci uriași ; cum era pe vremuri, dar cerul era la fel ca și azi ; orice formă de viață de pe pămînt — toate s-au strecurat printre ferigi. Unde mă aflu ?... Trebuie să mă ridic, să mă dezlipesc din acest loc, să mă fac un fluture mare, mare care zboară deasupra verdelui ferigii...

A dormit, cu siguranță, se simte mult mai bine și hotărăște să se afunde mai adînc în pădure. Foamea îl chinuie iarăși, cumplit.

În fața unei poieni se oprește : feriga se apleacă, parcă cineva ar trage-o în jos ; în ferigă rămîne o dîră, numai o clipă, pentru că se ridică îndată la loc. Are tulpină vînjoasă, se gîndește el speriat. Și totuși un animal nu umblă așa. Acuma nu mai e, l-a înghițit feriga ; spionează, desigur. Din nou apare seninul — ferigi aplecate, o clipă se ivește un ghem negru.

Maxim se freacă la ochi : ceva negru lunguieț — un cap de oaie. O oaie neagră, proastă ; are s-o pîndească pînă iese din ferigă, are la el un revolver și trei gloanțe.

Știe că nu are voie să tragă, nemții sînt peste tot ; în pădure, ca și pe crestele pleșuve.

Oaia dispare; poate că își schimbă direcția, ca să iasă în partea opusă, acolo unde e o poiană pustie, cu un pin singuratic în mijloc. Nu, urma ei — ferigi aplecate — o ia în jos spre potecă. Maxim zîmbește (cît e de deștept), de dimineață a găsit la pîrîu un tesac aruncat; l-a luat cu el, deși e destul de greu și-l împiedică la mers.

Oii are să-i vină de hac cu tesacul; are s-o pîndească pînă iese din ferigă, și atunci are s-o înjunghie cu toată puterea, unde s-o nimeri — în burtă sau în beregată; trebuie să lovească cu putere, altfel oaia poate scăpa; mai întîi are s-o spintece, apoi are să-i rupă numaidecît o pulpă.

De fapt, asta e puțin; are să-i rupă două picioare; cît e o pulpă de oaie? Carne friptă de oaie poți mînca oricît. În scorbura fagului, noaptea, are să aprindă focul, pulpa va trebui rumenită — pînă și osul are să-l spargă cu o piatră, să mănînce și măduva.

Feriga e netedă, abia se observă un petic ceva mai scund; s-a oprit blestemata — oare oile sînt rumegătoare? — Maxim nu poate să-și amintească acum cu nici un chip.

La urma urmei, două pulpe nu sînt cine știe ce; oaia trebuie să fie slabă, o să-i ia și antricoatele și în timp ce va frige pulpele, antricoatele are să le afume; carnea afumată rezistă mult timp. Capul de oaie se jupoaie greu; dar nu face nimic, are să-l fiarbă cu piele cu tot; capul fiert este excelent pentru piftie, nici nu mai trebuie să mesteci, și fiecare înghițitură ți se pare divină.

Lui Maxim îi saltă gîtlejul, stomacul; gura i se umple de apă, de bale, mereu trebuie să scuipe. Tot ce se află pe lumea asta îl chinuie, nu va mai mînca iarbă, nu va mai vărsa lăcuste. Numai mîna să-i fie sigură și tesacul să nimerească unde trebuie.

Dar de ce n-o fi behăind? O fi rănită, șchioapă, o fi plină de viermi și se tîrăște fără țintă prin iarbă. De-ar veni încoace mai iute, apropie-te, oaie, eu nu pot fugi, ieși odată de acolo!

Aici feriga e ruptă, oaia are să iasă la potecă.

Maxim s-a ghemuit, a pregătit tesacul, l-a pus pe pămînt lîngă genunchi; tesacul e ruginit, parcă ar avea pistrui, s-a tocit, doar vîrful îi e ascuțit; la drept vorbind el nici nu vrea altceva decît să ucidă oaia; puțin îi pasă că tesacul a fost făcut pentru oameni.

Maxim înhață cuțitul, îl strînge zdravăn, mîna are încă putere; palid, înfrigurat, se teme să lovească.

Lîngă potecă apare un om; are părul negru-castaniu, năclăit de sudoare, iar de ceafă i s-a lipit polenul florilor de munte.

— A, tu erai... abia poate să îngîne Maxim și rămîne cu gura căscată; cuțitul ridicat pînă la piept încremenește așa.

— Vorbești, de parcă m-ai cunoaște... Eu... răspunde necunoscutul; e ghemuit pe vine, cu genunchii strînși, ca o fiară.

— Nu, credeam că e... altceva... De ce a fost să fii tocmai tu?

— Eu... Păi, de... așa... Lasă cuțitul, nu-ți fie teamă... nu e ce credeai, nemții nu umblă așa.

— Unde ți-e capela?

— Capela ? parcă asta are importanță... Uite-o în mînă, m-am rănit în palmă ; am vărsat mult, și pămîntul e așa de gloduros aici...

— Cine ești ? întrebă Maxim.

— Eu... o fărîmă de mizerie omenească, zise omul ; ședea acolo în cărare ca un mahomedan surprins în timpul rugăciunii.

— Unde ai fost ?

— Mai jos de rîu.

— Vorbești prostii.

— Într-o crăpătură a malului, adică ceva mai la vale de rîu. Mai sus de locul unde eram eu, nemții își adăpau caii, iar mai jos spălau cazanele ; m-am mirat : știam că sînt oameni care respectă regulile igienice, ar fi trebuit să procedeze invers. Pentru mine, cel puțin, ar fi fost mai bine, apa mi-ar fi adus ceva, cît de cît, vreun os măcar...

— Ar fi adus pe dracu, osul se scufundă în apă, spuse Maxim.

— Osul gol nu se scufundă ; dar eu n-am noroc... Sînt o fărîmă de mizerie omenească...

— Taci, tu puteai măcar să bei apă ; aveai apă cît pofteai ; asta înseamnă noroc.

— Numai noaptea.

— N-are a face. Pe cînd eu a trebuit să mă mulțumesc să ling piatra. Opt zile ! Înțelegi ?

Au tăcut, soarele îi frigea pe amîndoi, le ardea mîinile și gîturile străvezii ; necunoscutul se răsucea mereu pe loc, apoi se uita îngîndurat dincolo de Maxim ; mîinile lui nu stăteau o clipă locului, aci erau pe pămînt, aci pe genunchi, aci își pipăia gîtul cu ele, de parcă ar fi vrut să vadă

cît e de tare ; în timp ce făcea aceste mișcări pripite, rămînea îngîndurat, visător ; deodată se ridică în genunchi și, puțin rușinat, spuse :

— Ascultă, aș vrea să-ți spun ceva, dar să nu mai spui la nimeni...

— N-am să spun.

— Sigur ?!

— N-am să spun, dar ciudat mai ești, cine știe dacă vom da de cineva pe aici...

Necunoscutul se așeză din nou, leneș, pe călcîie ; apoi se ridică în genunchi și spuse :

— Nu poți să-ți amintești numai de păsări și de copaci. Ai să-ți amintești și de mutra mea, poți fi sigur, așa cum am să-mi amintesc eu de chipul tău.

Maxim nu-i răspunse, deși necunoscutul aștepta cu ochii ațintiți asupra lui ; își zicea că trebuie să fie nebun : părul năclăit, negru lucios, polenul albicios lipit de tîmple și de lobul urechii... Numai ochii de culoare nedefinită, vii și limpezi, în fundul capului acesta uscățiv, arătau că era o ființă conștientă ; așa cum stătea, luminat de soare, părea un sfînt, un schimnic.

— Am să-mi amintesc, spuse Maxim, dar nu se poate să nu ieșim noi de aici !

— Crezi în așa ceva ?

— Sigur că da.

— Și eu, de aceea mă tîrăsc prin iarbă...

— Ce voiai să-mi spui ?

Necunoscutul chicoti și se așeză din nou pe călcîie ; printre degete lăsa să-i treacă pămînt nisipos.

— În crăpătură, știi, în crăpătura de care-ți spuneam... am mîncat rîme, și spunînd acestea, necunoscutul începu să plîngă.

— Nu plînge...

— N-ai idee ce scîrbos e ; am mîncat trei, vii, înțelegi ? Limba a simțit tot... Tu zici că ai lins piatra ; păi asta e o nimica toată. Mă disprețuiești ?

— Nu.

— Minți ! Se vede cît de colo că ți-e scîrbă. Ai să-mi spui că și peștii mănîncă rîme... dar omul...

— Ehei, oamenii au mîncat și gîndaci, și rîme, spuse încet Maxim.

— Cînd ? !

— Cînd trăiau în peșteri.

Necunoscutul se ridică din nou în genunchi ; ochii lui de culoare nedefinită, vii, păreau gata să sară din fața aceea uscățivă.

— Acuma sîntem... ca la început... Dar unde este comunismul ? pe necunoscut îl îneca un rîs straniu ; își ridică apoi capul, își șterse buzele și zise :

— Înțelegi, nu voiam să spun la nimeni. La nimeni !

— Înțeleg.

— E oribil, am mîncat...

— N-ai avut încotro, și gata !

— Da, așa trebuie luat. Dar dacă nemții ar fi spălat cazanele unde era firesc să le spele... n-aș fi făcut una ca asta !

— Poate că acum nici n-ai mai fi existat. Ai fi scos capul sau mîna după vreun os ; Sutjeska

este un rîu repede, mai știi... sau te-ar fi văzut nemții, ar fi tras și ai fi rămas pe fundul apei.

— Poate că ar fi fost mai bine. Pe cînd așa, pentru viermi sînt un uriaș. Își ridicase mîinile în soare și se uita la ele.

— Nu, e mai bine să te uiți la cer, spuse Maxim.

Necunoscutul strîngea mai departe din ochi și se uita spre soare ; apoi spuse rîzînd :

— Cerul e senin ; senin ca o lacrimă.

— Nimeni n-are să afle.

— Dar tu ai aflat, spuse cu desperare necunoscutul.

— N-am să spun la nimeni ; taina asta o lăsăm aici.

— Ești de-ai noștri ; dar cum se face că ai un tesac ?!

— E o nerozie, și Maxim aruncă tesacul.

Se iscă deodată un vînt călduț, neobișnuit pentru această perioadă a anului și pentru munte ; amîndoi erau lac de apă și le era sete, însă nu aveau putere să se miște din locul unde se întîlniseră.

— Ai un cap ascuțit, ca de oaie, spuse iritat Maxim.

— Ascuțit, credeai că sînt oaie ?

— Ce mă tot întrebi ?

— Puteai să mă omori ; acum înțeleg ce rost avea tesacul, necunoscutul își schimonosi obrazul parcă s-ar fi înfuriat, în realitate însă rîdea pe înfundate ; și iarăși ieși soarele și Maxim văzu că ochii lui de culoare nedefinită nu erau ochi de nebun ; omul se liniști și spuse :

— Acolo în gaură e mai rău.

— Peste tot e la fel, spuse cu desperare Maxim.

— Nu e, am mințit... am tot mîncat, cine știe cîte...

— Taci, încetează o dată !

— Nu te supăra, vorbim și noi ; de cînd n-am mai scos o vorbă... Ia deschide gura, să-ți văd dinții.

— Ce ți-a venit... Poftim, uită-te...

— Ai dinți puternici, sînt sigur că ai fi mîncat o oaie întreagă. Asta mai lipsea, să te rușinezi ; ești un om de treabă și nițeluș cam caraghios... Ascultă, ai uitat ?

— Ce ?

— Păi... ce ți-am spus... cînd stăteam în malul rîului...

— A, da... am și uitat...

— Spui și tu așa... E mai bine să nu te știe nimeni...

— Nu e bine, e îngrozitor să fii singur... Dar, ia spune, ce-ai pățit la călcîi ?

— Mi l-a smuls un brand, din pricina asta mă tîrăsc așa ; e groaznic să fii silit să te uiți mereu în pămînt.

— Poți umbla ?

— Pot, dar șontîc-șontîc, adică sărind într-una ; umblu ca o pasăre, vrei să vezi ?

— Nu, trebuie să fie obositor, desigur...

— Da, puțin, îmi pierd repede răsuflarea ; tu ai să-mi tai o cracă dintr-un copac — ai tesacul...

— Am să-ți tai, asta o s-o fac în primul rînd.

— Tu ai făcut același lucru ?

— Nu înțeleg...

— Păi... știi... acolo... în malul rîului...

— Ehei, omule, eu am păscut iarbă ca un rumegător ; tot stomacul mi-e verde, am vărsat lăcuste, de mi se face greață numai cînd mă gîndesc. Parcă și mintea mi s-a înverzit...

— Te cred, te cred. Dar să știi că în groapă, acolo, era cumplit, nici nu ți-am spus : rădăcinile de salcie put îngrozitor. Parcă mă aflam în pîntecele unei broaște intrate în putrefacție, credeam că înnebunesc... și cu toate astea ziua puteam să tușesc liniștit, susurul apei acoperea orice zgomot. Puteam să-mi rostesc numele ; știam că eu sînt acela...

Își aduna grămadă înaintea genunchilor pămîntul sfărîmicios ; modela vîrful grămezii în formă de con, apoi apăsa cu palma, cu degetele și, la urmă, cu pumnul ; întindea din nou pămîntul, găurindu-l cu un deget, din loc în loc ; apoi împrăștia grămada din fața sa. Într-un tîrziu întrebă îngîndurat :

— Ce netrebnici sîntem, nu-i așa ? Auzi, eu m-am ascuns în malul rîului, iar tu în piatră. Ce înseamnă asta ?

Maxim nu răspunse, se întoarse spre poiana cu pinul singuratic, ascultînd cu luare-aminte :

— Ascultă, vine cineva !

— Ei sînt, calcă apăsat.

— Hai repede în pădure, spuse Maxim.

— Nu, eu am să mă tîrăsc în ferigă, în jos, dar tu ?

— Am să mă urc într-un copac, răspunse Maxim.

— Trebuie să ne întîlnim după... Ca să-mi faci o cîrjă...

— Am să vin să te caut.

— Văd eu unde te-ai urcat ; îmi fac o capelă verde și mă uit.

Maxim se întoarse ; necunoscutul se azvîrli peste cărare și dispăru în ferigă. Vru să ia și tesacul, dar nu mai avu vreme — glasurile nemților se auzeau acum limpede ; alergă spre pădure, descoperi la iuțeală un fag înalt în care se cățără anevoie ; de sus văzu :

... de partea cealaltă a poienii nemții se opriră ; se uitau la poiană, la ferigă ; îi numără : șapte inși ; îmbrăcăminte curată, bine cusută. Se uită cu luare-aminte la fiecare bucățică de metal, de la nasture pînă la cască ; la fețele lor rumene, sănătoase, ca de copii ; străbat repede poiana și intră în ferigă mai sus de cărare ; se strigă unul pe altul : hip-hop, hip-hop.

E bine că strigă, se gîndește Maxim, necunoscutul știe cel puțin unde sînt. Se ascunde mai bine în coroana fagului, picioarele și le-a fixat de nădejde pe niște crăci groase ; din fag vede :

un neamț pășește pe marginea cărării îndreptîndu-se spre fag ; dă peste tesac, îl împinge cu piciorul : hip-hop, hip-hop, parcă-l îngroapă, îl acoperă cu pămînt.

Lipit de trunchi, făcînd una cu el, Maxim nu observă că nemții au luat-o în jos prin ferigă ; deodată îl trezește larma care s-a iscat — îl scot pe partizan în poiană.

De acolo, de sus, necunoscutul i se pare lui Maxim prea mic, parcă ar fi altul ; în prima clipă

chiar crede că este așa, însă omulețul prins are pe cap o capelă verde făcută din ferigă.

Omul sare ca o pasăre, partea din față a cămășii i-a ieșit din pantaloni ; ce pas-săritură stranie face, parcă l-ar împinge cineva din spate cînd nu se așteaptă ; îl duc spre pinul singuratic, îl așază cu fața la tulpina pinului ; ceilalți s-au tras zece pași îndărăt, ridică armele la ochi, îl așteaptă pe cel de-al șaptelea ca să poată trage.

Maxim a închis ochii, nasul simte miros de frunză de fag, din stomac parcă i se înalță un ghemotoc, îi vine să verse.

Partizanul se întoarce deodată — mîinile-i sînt la spate și se sprijină cu putere de pin — uitîndu-se la nemți.

Ei lasă armele în jos, unul dintre ei vine în fugă și îl așază iarăși pe partizan cu fața la copac ; dă din mîini, spune ceva, explică ; se întoarce la ai săi, își ia locul în rînd cu ceilalți șase.

Necunoscutul însă se întoarce din nou ; face asta cu repeziciune, parcă ar fi un arc.

Acum vin la el în fugă doi inși, îl întorc cu brutalitate ; îi întind brațele ca să cuprindă pinul ; îi așază și picioarele ca să strîngă cu ele copacul.

Maxim, din fag, se uită la :

omul care a îmbrățișat cu patimă copacul ; nu ;

prins pe grătar, bătut... cu ce... prins cu ce ?

Cînd se încalecă copacul ? cînd copacul se transformă în cal ?

Necunoscutul rămîne lipit de pin ; capul îi cade ba pe un umăr, ba pe altul ; așa e capul, aci se plimbă, aci se odihnește. Apoi partizanul se des-

prinde încet de lemn, descalecă şi-şi răsuceşte smucit tot corpul ; nemţii zbiară la el ; cel care l-a mai întors o dată îl trage acum de păr.

Fagul e ca o broască intrată în putrefacţie — nu, de fapt, acum pute pielea lui. Şi Maxim este prada unei păsări imense, picată din cer şi prinsă în aceste crengi. Nu-i vine în minte nici o înjurătură, deşi pretinde că este un mare cunoscător în materie :

te întorci tocmai la ţanc... mereu ştii cînd să te întorci... nu zăboveşti o secundă, niciodată... atît ţi-a mai rămas...

nebunule, nu vezi că te urăsc... încep să te urască... nu te mai întoarce... cazi lîngă pin... să te omoare ca pe un cîine...

voi spune... tuturor le voi spune că te-ai întors mereu, pînă la sfîrşit...

iar te întorci... poate că ţi-e frică...

Partizanul se întoarse repede, se dezlipi de copac, în clipa următoare spatele îi este iarăşi lipit de pin ; faţa îi este mereu spre arme.

Nemţii încep să adune vreascuri, iarbă uscată — înalţă în jurul pinului un rug din crengi.

Necunoscutul se uită la cer, cască lung, se uită iarăşi spre cer, apoi spre pădure, parcă ar căuta fagul în care stă ascuns Maxim.

Au aprins focul, un fum albăstrui prinde să se înalţe de la pămînt în jurul omului şi al pinului ; nemţii aduc mereu alte crengi, alte vreascuri.

Necunoscutul se avîntă şi sare peste cercul de foc ; sare într-un picior, îşi suge degetele ; nemţii îl mînă iarăşi în cerc.

Cu smucituri groteşti ale trupului iese din nou din foc ; nemţii urlă : hip-hop.

Crengile trosnesc, se simte miros de răşină, omul a sărit afară, în partea opusă ; respiră adînc, vrea să arunce tot fumul din el ; îi dau o palmă, partizanul cade în genunchi, cade în iarbă ; îl aruncă din nou în foc.

Hip-hop. Hip-hop.

Fumul e iute, se împrăştie peste tot, se ridică înalt spre cer ; e mult, are să se transforme într-un nor.

Deasupra pinului s-a format un disc subţire, negricios ; omul iese pentru a cincea oară din foc, e aproape gol — focul i-a scurtat pantalonii pînă la genunchi, e negru şi unsuros de transpiraţie, iar aşa cum se mişcă, sărind, pare un diavol.

Aduc alte crengi : pinul, pe jumătate uscat, s-a aprins ; se scutură în foc — cad conuri fierbinţi ; nemţii şi-au ars mîinile, îşi sug degetele şi urlă : hip-hop !

Hip-hop, copii-fiare : — aşa strigă şi atunci cînd dau foc cîrtiţei sau ariciului descoperit în pădure.

Din foc, un ţipăt de pasăre încolţită ; a şaptea oară nu mai reuşeşte să sară din foc ; rămîne acolo — norul de deasupra pinului s-a făcut negru, în văzduh se împrăştie un miros de piele de oaie arsă.

Şi Maxim vede : pinul, o coloană înaltă, neagră, roasă de flăcări ; vîlvătaia se potoleşte, nemţii şi-au scos de mult căştile, nu mai strigă : hip-hop ; strînşi grămadă, se uită la vatră ; focul mocneşte,

cenuşa începe să pută ; sub pin este un cerc negru — cîrtiţa cea mare şi-a făcut casă.

Nemţii pleacă înapoi : un, doi — cîţiva paşi ; se întorc pe negîndite şi o iau spre pădure.

Maxim rosteşte cu glas tare :

— Ce ?! Ce a fost... Ce... Mă p... pe cer... mă p... pe pămînt.

Se prăbuşeşte din fag, cade şi nu mai simte nici un îndemn să se ridice de jos.

PLOAIE ŞI OASE

Marş fără sfîrşit ; soldaţii se tîrăsc, unul după altul.

Au încetinit pasul şi, semănînd cu nişte monştri, aşa cum sînt, înfăşuraţi în foile de cort, cară tărgile. Înjură ploaia, îşi înjură gîtul înţepenit, umerii. Înjură înfundat.

Peste capetele oamenilor răpăie ploaia.

Oh, iar...

Rănitul se chirceşte pe targă, pe pîntece i se adună apa ca într-o farfurie ; atîrnă tot mai greu, apa a pătruns peste tot. Le-a intrat de mult sub pleoape, în sprîncene, le-a umplut urechile. În trup, numai creierul e cald ; capul este un os în formă de casă — nu lasă ploaia să pătrundă înăuntru.

Bezna blestemată înghite mereu oameni, pietre, crengi, copacii din pădure.

Parc-ar fi într-un pîntece negru : pe orice pui mîna e rece, alunecos.

Marş — cît are să mai ţină ?

Respiră, deschide gura dacă ai curajul ; înghite apă, apă de ploaie cu miros de verdeaţă ; a spălat vîrfurile copacilor. Peste tot miroase a năduşeală

omenească ; ploaia nu e în stare să spele acest miros.

Pas după pas ; în noaptea asta doar atît ; noroiul s-a întărit în munți ; calci pe gheață, moartea te pîndește din toate părțile, dacă aluneci.

Oare mergem bine ?
Dar încotro ?
Înainte.
La dracu, ne retragem, mergem îndărăt !
Bine, dar încotro ? Vreau să știu. Așa, parc-aș fi un animal.
Comandantul știe.
Oare Dunja mai vine ?
Umblă și cade ; mereu se poticnește ; săracul, are opinci din piele de oaie.
Să cadă ! Așa-i trebuie dacă nu știe să se oprească.
Nu vrea și nici nu trebuie să se oprească ! Toarnă ploaie !
Toarnă !
Toarnă, în ciudă, să vedem ce-ți poate pielea...

Păduri și oameni uzi de ploaie ; fiecare oscior a înghețat, pînă și măselele simt ploaia ; se prelinge în gură, umple scobitura gîtului ; pătrunde, blestemata, pînă la buric.

Coloana șerpuitoare se tîrăște prin pădure ca un melc. Opt tărgi ; le cară plutonul primei brigăzi proletare. În fruntea lor pășește Dunja, însoțitorul răniților. Pentru răniți a primit o desagă cu mălai, mică de tot, și o ține una și bună : „descurcă-te".

Descurcă-te : frunză verde, searbădă, scoarță amară, zmeura s-a dus, iar pomi fructiferi în munți nu se pomenesc. Ploaia a ucis pădurea, orice vietate s-a tras de mult în bîrlog, în vizuini ; nici o bufniță nu dă glas ; unde ești, pasăre ? Nimeni nu vrea să țină tovărășie coloanei.

Unde o fi casa aceea ?
Mergem și tot mergem, maică, Doamne, și nu mai dăm de capăt !
Pe platou.
Pe loc neted ; totdeauna casele se fac la adăpost.
Dincolo de culme.
Pe nasul tău.
Casa o ai în cap.
La marginea pădurii.
Și asta se știe.
Totul se știe. Bagă de seamă, unde calci.

Coloana se oprește ; cei ce poartă tărgile se schimbă, ploaia toarnă mereu și mirosul ei a intrat în toate. Ploaia va dizolva fiecare por ; de pe frunte, de pe obraz, din ceafă ; va pătrunde și în sînge și va face oameni de apă.

Dunja face un pas și cade ; întins în noroi — pare un rac zdrobit ; își tîrăște barba și genunchii pe pămînt ; o clipă rămîne nemișcat, ploaia îl udă, capul îi crește, pare o floare mare, udă ; apoi își descleștează fălcile din noroi ; scuipă bucăți de pămînt (bine că nu sînt dinții).

Rănitul geme, durerea lui n-o aude nimeni, dusă de ploaie și bătătorită în pămînt.

(Ne chinuie, ne cară așa... ploii parcă i-au crescut gheare... rîurile se revarsă... gheare demonice scarpină fluierul piciorului...).

Spune ceva.
Își amintește...
De ce...
De ce te-ai născut ?
Trebuie să merg mai departe, asta o știu.
Nu flecări !
Toarnă, ploaie, să văd cît ai să ții !
Neroadă !
Poate orice.
Nu poate nimic.
Soldații gem, numai sudălmi le ies din gură ; e o bălăceală generală ; ploaia pătrunde în nări, în gură ; ploaia poate să te și înece...
(...cui arătăm solidaritatea : fagilor, ploii ?... cine are nevoie de toate astea ?... fleoșc : parcă ați duce niște cadavre ; fiecare își duce propriul cadavru ; capule, la ce prostii te gîndești ? dar parcă ai dreptate ; opriți, tovarăși, tîmpiți de atîta ploaie...)

Și ăsta aiurează.
Nu, visează ; unii vorbesc în somn.
Visează ceea ce nu există.
Picioare întregi.
Horcăie, rîde cineva.
Poate că e în agonie.
Nu, iar aiurează ; inima îi bate.

Dunja încearcă să alerge, ar scurta astfel distanța care îl desparte de coloană. De atîtea căzături îl doare stomacul, îl dor vintrele.
N-am făcut hernie ; nu ; cei opt ai mei s-au schimbat ; fiecare dintre ei are o înfățișare stranie ; pentru voi poartă Dunja desaga cu mălai, de abia am stors picul ăsta de la intendent ; am să fac o mămăligă, e făină de porumb... bre, oprește-te, ploaie, ce ți-ai pus în gînd ? !...
Alunecă pe povîrniș și nu e chip să se agațe de o rădăcină, de o tufă ; se rostogolește neputincios, cu o iuțeală, din ce în ce mai mare ; se lovește cu capul de un copac și, lipsit de putere, i se pare că alunecă pe piei umede.
Ploaia te îneacă și te trezește ; Dunja pipăie săculețul care parcă a crescut ; pe ploaie toate cresc, se umflă, de ce n-ar crește și mălaiul ? În săculeț e acuma cocă, iar Dunja o încălzește — o să se facă pîine ; s-a umflat, musteşte de apă ; pămîntul e ca o sugativă care înghite toate ploile...
Pădurea miroase urît. Vestigiile anului trecut, frunzele moarte și toate putregaiurile pădurii ; aerul ozonat miroase a carne de cal fiartă, a muștar acrișor și pretutindeni răsare, lucind sub ploaie, cîte un butuc — osul pădurii ; să-ți faci cruce, nu alta... Vîntule, îndepărtează norii...
Dunja se scoală, dă să facă un pas, dar alunecă iarăși și cade. Îi vine să trimită un sac plin de înjurături cerului. Se tîrăște, scormonește pămîntul cu mîinile, se tîrăște pe genunchi.
Săculețul s-a rupt, iar mălaiul, prefăcut în cocă, se prelinge, de-a lungul pantalonilor, în noroi ;

ploaia spală totul, doar pe pulpane mai rămîn niște pete albicioase, parcă s-ar fi uscat acolo sămînța bărbătească.

Oare mai vine hodorogul ăla chior de Dunja ?
Ei, fir-ar el să fie, doar nu cară pe nimeni, de ce-o fi zăbovind ?
Cu siguranță că iar a căzut.
Sînt aici, sînt aici. M-am ușurat și eu... de, ca omul...
Bine că ai ce lepăda din tine !
Infirmierul și magazionerul au totdeauna cîte o rezervă.
Viața e o piramidă, tovarășe ; cu toții ne tîrîm spre vîrful ei.
Acolo e loc puțin. La poalele piramidei, însă, e loc berechet.
Furnicile, furnicile...
Plecarea. Înainte ! Marș !

Comandantul a luat-o înaintea coloanei ; va ajunge la casa din pădure pe drumul cel mai scurt. Ploaia curge șiroaie, ciocănitoarea toacă pădurea ; toate sînt sătule, nu mai primesc apa : nici copacul, nici pămîntul, nici rîma ; găurile sînt pline și apa șiroiește peste tot, se scurge ; crengile sînt acum uluci care duc ploaia, în întuneric, spre prăpastie, unde o sorb vîrtejuri murdare de apă.

De ce la stînga ?
Ieșim într-o poiană.
Ține-te de bățul ăsta, coborîm.
Sus — jos.

Rănitul și-a lăsat capul pe spate ; mărul lui Adam s-a transformat într-un sîmbure alb înghețat ; trupul lungit e țeapăn. Glonțul i-a străpuns falca. I-a sfîrtecat limba ; cerea prin semne o oglinjoară, își agita mîinile — însă nimeni nu l-a înțeles ; n-a putut să se vadă.
...ploaie. mușchi neted ; apa e netedă ; din pîntece crește un copac ; buricul doare, ploaia a scormonit măruntaiele ; o frunză, o spinare jupuită de broască ; ploaie, rănile au apărut acum și pe piatră...
...unde sîntem ? în păduri de ferigă ; o luăm de la început...
...mai este cineva în stare să gîndească ?...
...oglindă, n-are nimeni în coloana asta o oglindă ? apa e oglinda.

Coloana înaintează, parcă ar călca prin carne fierbinte ; picioarele fug în toate părțile — tărgile fug și ele ; oamenii țin targa și-și scuipă necazul, măruntaiele ; și merg mai departe, iar ploaia nu acoperă zgomotul pașilor.
Comandantul merge prea în jos ; mîine, pe poziție, o să mai fie și alții pe tărgi ; alte ordine nu sînt : mă duc să car targa.
Dunja se chinuie, face un pas, opinca din piele de oaie e lunecoasă și îl întoarce mereu înapoi ; se miră, cum de nu simte săculețul, crede că umărul s-a obișnuit cu greutatea. Iar coca se scurge pe pulpane — ca niște melci fără căsuță, care și-au încurcat urmele.
Sîntem departe, la străini ; țara mea, în ce hal ai ajuns !...

Toate te-au părăsit, numai ploaia este mereu prezentă. Te izbește în obraz, buzele — niște umflături vinete (cine își închipuie că noaptea poate să te ocolească ?) ; ziua, chiar și ploaia este mai ușoară. Coloana se va risipi, va pieri ca frunzele din anul trecut. Toți își spun : ne duce comandantul ; și coloana șerpuiește mai departe, iar oamenii chirciți, cred că vor ajunge ; totdeauna soldatul s-a mulțumit cu puțin.

Să ne oprim.
Cine a dat ordin ?
Eu.
Cine ești tu ?
Purtătorul de targă numărul trei. Cunosc copacul ăsta. Acum un ceas am căzut aici și mi-am rupt mantaua. Ne învîrtim în cerc.
Dumnezeii și paștii !...
Isușii....
Ce tot spui, nu aici ai căzut...
Ce chin fără sfîrșit...
Cercul nu are capăt.
Așa e, unde te oprești, ai ajuns.
Ce facem ?
Soare, unde ești ?
Să așteptăm zorile.
O să creștem mai înalți decît pădurile ; ridici mîna și pipăi cerul.
Cu degetul găurești norul.
Stai, aici ți-ai rupt mantaua. Pipăie, cunoști copacul ?
Cred și eu, uite, am găsit o bucată din manta.

Precista și dumnezeii lui de soare blestemat, am luat-o spre stînga !
Trebuie s-o luăm încoace.
Acu, cu siguranță că ne-a scăpat izohipsa.
Hai, taci, nu mai vorbi. Pe aici, după mine.

Ploaia răpăie într-una, roade pădurea mai departe ; oamenilor le curge nasul, spălat de mii de ori. Nu e nisip, el ar înghiți fiecare picătură ; nisipul este o adevărată mană cerească pentru ploaie. Așa, nici îmbrăcămintea nu servește la nimic ; să azvîrle totul de pe ei, și goi, albi, s-o pornească prin pădure ; răniții gem, un cîrd de corbi planează mereu deasupra capetelor lor ; apa va albi curînd totul, va umfla pîntece și fețe, ochii au să curgă și ei. Marș, înainte marș ; să împingem puțin aceste tărgi, să ajungem odată.

Mai trăiesc oare ?
Respiră.
Inima bate, bate.
Toți sînt vii.
Toți.
Splendid ; înseamnă că și noi sîntem vii.
Dar unde-i casa ?
Sus, sus de tot.
Cine știe ?
Marș înainte !

Parii tărgilor sînt grei, gloduroși, au rupt mantalele, au sfîrtecat umărul și acum se sprijină pe piele și os.

Puteai să fii şi tu în leagăn.
Ştiu, ştiu tot : mă duc pe mine însumi.
Ei, leagăne, gloanţele se urcă pe tine.
Plouă mereu.
Auzi ?
M-am obişnuit.
Dar Dunja ce-o mai fi făcînd ?
Duce săculeţul cu făină. Îi va hrăni pe toţi, şi pe fiecare în parte. Dunja mucosul. Unde o fi oare casa aia ?
Nu cumva ne învîrtim din nou în cerc ?
Coţofana şi-a înghiţit creierul.
Ploaia a înghiţit totul.

Dunja jinduieşte să ajungă pînă la capăt ca să poată aprinde un foc ; un foc straşnic, să ardă fagi întregi ; atunci, ploaie, n-ai decît să cazi cît pofteşti, că-ţi venim noi de hac ; o să aducem focul, soarele pe pămînt ; pe urmă să aţipeşti, să dormi în fum, să-ţi odihneşti picioarele trudite.

Abia îşi tîrăşte picioarele, ud leoarcă, moleşit ; ploaia îl orbeşte ; poate că ar umbla mai uşor, dacă şi-ar scoate opincile.

De mult nu mai aude coloana ; stînd în cumpănă, se uită fix în beznă ; nu s-a rătăcit, la aşa ceva nu-i e îngăduit să se gîndească ; o ia la fugă, ploaia răpăie mai tare, fagii s-au dat la o parte.

A ajuns la capăt, să sărute pajiştea ; aici trebuie să fie o casă ; bîjbîie cu mîinile, iarba e deasă ca peria ; o ia spre stînga — nici pomeneală de copaci ; apoi la dreapta — nici aici. Hăt departe, o licărire de lumină ; zoreşte într-acolo, iarba i se lipeşte de picioare ; se apropie, îşi freacă ochii, uşa se deschide şi flacăra parcă ţîşneşte afară ; abia acum vede cum ploaia se prăvăleşte pieziş din cer.

— Stai, cine e ?

— Eu... eu...

— Şontorogul ? !

— Slavă Domnului, o casă ; unde sînt ceilalţi ?

— Înăuntru, dorm.

Sentinela se răscrăcănă şi urină în ploaie.

În tinda casei cu pămînt pe jos, aburii şi fumul îl orbiră pe Dunja ; cînd se mai obişnui, ochii lui desluşiră oameni istoviţi trîntiţi peste tot, doborîţi de oboseală ; sub ei se adună mici băltoace ; de pe grinzi atîrnă îmbrcăminte, pături, foi de cort — apa se evaporă, flăcările se rotesc şi umbre ciclopice cresc pe pereţii de lemn ai casei ; deschide o uşă mică şi intră în odaie ; dinspre duşumea se înalţă în valuri putoarea pe care o răspîndesc răniţii.

— Stai jos şi închide uşa ; tu eşti ăla care întîrzii mereu ? îl luă în primire comandantul.

— Eu, Dunja.

— Ai întîrziat mult, aproape o oră.

— Nu văd nimic, mormăi Dunja. E ud leoarcă, se pipăie ; simte că i se tulbură mintea, îi vine să se ciupească, să-şi dovedească lui însuşi că e în viaţă ; muşchii îi tremură, oboseala îi taie picioarele.

— Nu e nimeni de-al casei pe-aici ?

— Am căutat de jur împrejur, am strigat : nu e nimeni. Noi am venit din partea de sud-vest, de peste culme ; casa e aşezată într-o pajişte, cum

mi-am închipuit ; în fața noastră se întinde o pășune, se zărește coborîșul lui Gojko.

— Acolo mergeți ?

— Da, dincolo de culme ; plutonul trebuie să se odihnească ; noaptea asta ne-a distrus ; trei oi să tai și tot n-aș realiza mare lucru.

— Unde să le găsești ? ! spuse desperat Dunja, pipăindu-și săculețul ; era prea ușor și prea moale.

— Ce e ? Culcă-te și dormi ; stai acolo, parcă ai fi făcut pe tine.

— Nu se poate, nu... Descoperise o gaură băloasă la săculeț ; acum a aflat : tot mălaiul s-a scurs...

— Plecăm dis-de-dimineață, zise căscînd comandantul.

— Dar legătura mea care va fi ?

— Conducerea spitalului nu s-a topit în ploaie. Haide, du-te și te culcă ; nu mă mai sîcîi.

Dunja ieși din odaie, atras de vîlvătaia din vatră ; se vîrî printre oameni și butuci.

Se trezi ; de o parte avea un butuc ars, iar de cealaltă un trunchi negru ; dezmeticit, își dădu seama că era culcat lîngă o albie mare ; își pipăi buza cu limba ; își frecă palmele, obrajii care purtau urme de cenușă ; țeapăn și încă moleșit de somn își aduse aminte că era timpul să vadă ce mai rămăsese din săculeț ; căscă un ochi — apoi și pe celălalt ; parcă se schimbase nu numai el, ci și soarta lui ; deasupra capului său — o verigă, un os negru ; jur împrejur — nimic ; plutonul plecase, iar el rămăsese singur, singurul care putea umbla ; trebuia să se scoale și să facă ceva pentru răniți.

Se întoarse spre ușă ; o palmă de soare strălucea în prag ; ieși din întuneric, pășind peste grinzi, focuri stinse și butuci împrăștiați. Se opri în ușă și se uită la albastrul cerului ; își desfăcu brațele în lături, pînă la uscior și rămase așa, răstignit, în ușa casei ; soarele îl bătea în obraz, pe gît ; își descheie vestonul, pantalonii ; își ridică și cămașa ; să-l bată soarele și pe pîntece ; își răsuci și coatele înnegrite spre astrul cel mai ocărît de sîrbi.

Arde ; dă putere firii întregi !

Își arătă dinții murdari, dar zdraveni încă, să-i întărească soarele ; deschise gura, o căscă larg ; îi curgeau bale de fericire, nu alta.

În fața casei, o stivă de lemne îngălbenite de umezeală. Iarba se zburlea spre cer. Mai încolo, panta lui Gojko — o explozie verde deșartă ; pe pajiște — oameni, coloane scurte care urcau. După ce se încălzi destul, dădu ocol casei ; se întoarse și se uită iarăși la săculeț ; tot mai spera să-și poată hrăni răniții cu acele jalnice rămășițe ; o să răzuie săculețul cu lingura și o să facă un terci cu multă apă ; pe urmă o să-i încredințeze că e mămăligă ; dar acum sosise clipa să intre în odaie, la răniți.

Încă din ușă îl izbi o duhoare groaznică. Își trecu palma peste buze și rosti deodată :

Bună dimineața, zorile dalbe...

(Nu e bine, nu sînt obișnuiți cu de-alde astea ; sînt plictisiți, toți se uită fix în tavan.)

Ați dormit bine ? Aici e întuneric, îndată deschid fereastra...

(Indiferenți, nu-i interesează fereastra ; uitați-vă la mine, nici asta nu-i interesează.)

Lumina te înveselește.

(Vorbești aiurea ; mai bine spune-le despre ce îi doare.)

Ascultați primul comunicat ! Vești bune : ai noștri înaintează, patrusprezece nemți luați prizonieri și două aruncătoare grele capturate. A fost cucerită cota trei sute șase. Tovarăși, voi sînteți luptători, știți ce înseamnă „grele", nu-i așa ?

(Nici unul măcar nu și-a întors capul.)

Al doilea comunicat : marea ofensivă rusă.

(Așa, doi s-au mișcat ; încetul cu încetul am să vă aud și glasul.)

Al treilea comunicat : a fost stabilită legătura cu aliații. Ofițerii au și sosit ; l-am văzut și eu pe unul din ei. A venit în inspecție la conducerea spitalului, uniformă de culoare kaki. Lucrul cel mai de seamă : ne trimit griș, orez, cartofi uscați, ciocolată. Cred că mîine le avem.

(Așa, acum toți se uită la mine ; ați început să credeți ; dar ce să vă mai spun ?)

Aruncă pentru noi cu parașuta carne, șuncă ; slănină n-ați avea voie să mîncați ; brînză galbenă americană ; fețe și medicamente ; unii din voi vor fi în curînd operați.

(Oprește-te, ajunge.)

Al patrulea comunicat : aici vom rămîne multă vreme ; e un loc sigur. Chiar din spatele casei

începe o pădure, cum n-ați mai văzut... hei, știu eu că ați mai văzut păduri la viața voastră, dar aflați de la mine : casa asta e bine apărată de atacurile aviației inamice. Asta-i principalul, conducerea a știut unde ne-a trimis. Azi voi stabili legătura cu conducerea spitalului.

(Bat cîmpii... Dă-i înainte, Dunja...)

Este ora șapte ; mă orientez după soare.

Plouă ?...

(Așa, îmi place să aud glasuri...)

Nu mai plouă, soarele a început să mai încălzească pămîntul... (Parcă-mi fîsîie ceva în cap... epuizarea.) Îndată vă servesc micul dejun, ușurel, tovarăși ; dar mai întîi un comunicat intern : am hotărît să vă schimb paiele.

(Din nou sînt indiferenți ; nu mă las, Dunja e tenace.)

Paie noi de ovăz ; stogul de după casă. Neatins, frumos clădit — chiar și după ploaie e uscat. Să vă fie moale, paiele de ovăz sînt sănătoase... și bune... pentru plămîni...

Cine mai e pe aici ? În primul rînd sîntem noi, dar asta nu-i de ajuns. În fața noastră sînt unitățile noastre. Iar aici e o casă părăsită.

Părăsiți...

(Atenție, urît cuvînt ; acum, Dunja...)

Am găsit o căldare. Am să vă spăl frumos, asta am s-o fac în primul rînd ; să vă scap de păduchi și de mîncărime. O să fiți goi ?... da, ce-i drept, nu e prea plăcut...

(Nu cred nimic ; îi plictisesc.)

Atunci să vă schimb numai paiele. Am să aduc multe paie. Am să aduc tot stogul. Dunja poate

orice. Habar n-aveţi ce pernă o să aveţi, cum o să foşnească... ca mătasea ; din paie, cele mai distinse doamne îşi fac pălării ; beau băuturi fine cu paiul ; din paie se fac acoperişuri la case şi genţi pentru femei. Are să vă fie moale, aveţi numai puţină răbdare.

Multe paie ; să vi se odihnească fiecare oscior. Am să vă fac şi un căpătîi. De ce să fiţi lipsiţi de căpătîi ? De ce ? Mă întreb, de ce ?

Pune apă la fiert !

A, apa. Am să vă spăl pe faţă ; mai întîi vă spăl pe faţă. Pe urmă vă spăl frumuşel peste tot : în urechi, pe gît, pe spinare ; aşa, aşa se face în orice spital.

Ei bine, ştiu, v-a spălat ploaia. Dar urdorile rămîn ; se fac în fiecare noapte. Ce mai ziceţi acum ? Dunja e aici, în mijlocul vostru, ca să vă asculte. Porunciţi, tovarăşi. Dunja vă ascultă ; face tot ce poftiţi. Mai întîi, paiele...

(Au adormit ; i-am obosit, dormiţi...)

Dunja iese din casă şi se opreşte iarăşi pe pragul de piatră. În depărtare se vede coborîşul lui Gojko, pajişti de munte, cîte un luminiş verde tăiat de fîşii povîrnite şi golaşe de pămînt galben. Urmele avalanşelor de astă iarnă ; în aceste făgaşuri iarba nu mai ajunge niciodată să crească, soldaţii se tîrăsc în sus, în grupuri, pas cu pas. Dunja aude rafale în depărtare, crede însă că nu se apropie nimeni.

Deodată se freacă la ochi, nu cumva l-a orbit soarele ? Nu cumva visurile i-au rătăcit minţile ? Doar înfăţişarea i s-a schimbat, dar capul nu ;

iarba verde, cerul albastru ; la mîini are zece degete.

Nu-i vine să creadă : lîngă stiva de lemne rîcîie cu ghearele un cocoş pestriţ, cu pieptul ieşit ţanţos înainte ; cocoşul se mişcă, dă din aripi.

Hei, tu de colo, de unde ai răsărit ? Scumpule, ai şi cioc şi copane. De unde ai răsărit, diavol împeliţat ? Scumpule, cucurigu...

Cocoşul este prudent, sălbăticit — se depărtează de stiva de lemne ; cu privirea lui piezişă îl măsoară mereu cu neîncredere pe Dunja.

Dunja îşi ia arma, se culcă, cu picioarele întinse spre vatră ; sprijină arma de prag — ţinteşte ; cîntăreţul se mişcă, o ia din loc şi se pierde în pajişte ; miroase a noroi şi a lemne ude ; Dunja trage.

Dumnezeule, piedica pusă !

Strănută, ridică încet piedica şi ţinteşte cocoşul, îl prinde mai întîi în cătare ; iată-i creasta, apoi capul, coboară apoi arma mai jos, acum îi vede pieptul şi ocheşte ; aici cocoşul este cel mai lat ; întors spre pajişte se uită pieziş la Dunja. Detunătura nu se aude.

Dunja controlează arma, trăgaciul e lăsat ; de atîta ploaie toate s-au udat ; o ia de la capăt, vîră în ţeavă ultimul cartuş ; cîntăreţul s-a îndepărtat şi mai mult, dar tot îl mai prinde în cătare ; apasă pe trăgaci — arma rămîne moartă ; cocoşul bate cu putere din aripi, parc-ar vrea să cuprindă toată pajiştea din faţa sa.

Ca tot ce ține de spital e și pușca asta ; auzi, un singur glonte, parcă ar fi de aur și eu cică sînt luptător...

Aruncă arma, înhață un par și se îndreaptă tiptil spre cocoș. Dar pasărea se îndepărtează țopăind în josul pajiștii. Dunja ascunde parul la spate și-și vede umbra în iarbă : un cocoșat priponit.

Obosit, se întoarce spre casă. Își amintește de copaia aceea mare : las, cîntărețule, că pun eu mîna pe tine...

Înnădește niște sfori, rafie ; în fine, își înnădește și cureaua și încropește astfel un laț ceva mai lung ; ia copaia și o pune lîngă stiva de lemne. Cu asemenea cursă prindea pe vremuri porumbei și turturele ; e nerăbdător, se duce la răniți, trebuie să le împărtășească și lor bucuria cea mare.

Proțăpit în mijlocul odăii, își dă importanță :

Hrana este totdeauna lucrul cel mai important ; mai ales pentru un om rănit și bolnav.

(Acum, cu siguranță, ei mă cred nebun...)

La orizont se arată masă bună. Am descoperit un cîntăreț. Un cocoș, ura, tovarăși ! Nu mă credeți ? Știu că vă îndoiți... Blestematul nu vrea să cînte cucuriguu !

(N-am noroc și pace : acum se uită toți la mine...)

Nu visez, pe cuvînt de onoare, nu visez ; am controlat pas cu pas locul unde a stat și a rîcîit cu ghearele. L-am ochit dar, după ploaia asta blestemată, arma mea nu mai face două parale ! Dar pun eu mîna pe el, n-aveți grijă ; am așezat copaia în chip de capcană. Am să-l pîndesc toată

ziua. Mă pricep eu să momesc o pasăre proastă, eu am răbdare. O supă de pasăre ! Ura, salvarea noastră !

Cocoșul cîntă cucuriguuu, cu un glas răgușit ; apoi își repetă încă o dată cîntecul.

E cîntărețul meu, v-am spus eu. Să-l credeți pe Dunja, să credeți în tot ce vă spune. Dacă nu-l prind pînă deseară, ne sosesc alimente de la spital.

(Asta nu trebuia s-o spun, nu-mi pot ține gura.)

Dunja iese în prag : cocoșul nicăieri. Se duce după casă și lîngă stogul de paie vede o femeie. Rezemată de stog și întoarsă spre soare — picotește ; așa se odihnește calul în ham.

Se apropie de ea, dar femeia nici nu-l băgă în seamă. Își întoarse doar capul mai mult spre soare. Stătea cu ochii închiși, toropită de căldură, fără basma, vînătă la față ; părul îi era răsucit în cîrlionți mărunți, adunați într-un coc ; dacă te uitai mai bine, vedeai că în chica aceea încîlcită pieptenele nu mai intrase de mult ; părul se strîngea de la sine, iar pe ceafă se făcuse o adevărată claie.

— Cine ești ?

— Eu ? Nu se vede ? răspunse femeia, fără să-și urnească spinarea din paie.

— Cum așa : „nu se vede" ?

— Sînt femeie, cred că vezi.

— Asta văd eu, dar de ce stai cu ochii închiși ?

— Cine poate să se uite la soare ?

— Asta-i casa ta ?

— A mea.

Dunja se scobi în ureche, apoi începu să se scarpine la gît. (De ce nu se mişcă, doar nu s-a lipit de paie ?)

— Am intrat în casă de azi noapte ; ne-am cartiruit aici.

— Ei şi ?

— Unde erai ? Am strigat...

— A-i-ci, lungi ea cît putu cuvîntul ; în cele din urmă se întoarse spre Dunja ; ochi albaştri, spălăciţi, parcă ar plînge într-una ; cînd vorbea scotea stropi de scuipat ; îi lipseau doi dinţi din faţă — o gaură în gingii — roşie-vînătă. Uscată, costelivă, puţin adusă de spate, miroasea a pămînt, a cartofi încolţiţi.

— Ai cartofi !

— Ochiului meu nu-i scapă nimic, spuse ea de sus, uitîndu-se ca un uliu-şoricar la Dunja.

(Ce-o fi vrînd să spună cu asta ?...)

— Întreb : ai cartofi ?

— N-am.

— Miroşi a cartofi, ridică tonul Dunja.

— Am auzit, şi ce ?

Din stog ieşea umezeală ; paiele de ovăz trăsneau a urină şi a varză împuţită ; acum observă — femeia era desculţă ; nişte picioare enorme, negre, cu degete mari, cartofi pietrificaţi — stăteau în iarbă.

(Ce-o fi cu ea ? Nu ştiu ce să fac ; trebuie să scap de ea, dar mai întîi s-o îmbunez, asta mai întîi...)

— Dar unde dormi ? o întrebă prieteneşte Dunja.

— Acolo.

— În copac ?

— Sub copac, în groapa pentru cartofi.

— De ce nu dormi în casă ?

— Acolo sînteţi voi.

— Dar ieri noapte ?

— Tot acolo am stat.

— Ceva făină ai ?

— Ochiului meu nu-i scapă nimic.

Dă din capul ei uscat ; i se vede gîtul, negru, subţire, ca de pasăre ; îşi saltă mereu sprîncenele şi-şi şterge cu mîna părul ud.

— Ai copii ?

Dădu iarăşi din cap, se uită la picioarele-i goale, apoi începu să clipească la soare.

— N-ai născut niciodată ? Un munte de femeie. ?

— Am născut.

— Acum eşti singură... copiii unde-ţi sînt ?

— Au murit ; unii au plecat...

— Dar bărbatul ?

— L-au dus.

— Cine ?

— Musulmanii.

— Unii se vor întoarce.

— Aştept şi eu.

Se rezemă iar de stog, trase un fir de pai, îl puse pe limbă şi începu să-l mestece ; se uita fix în depărtare, la bolta vînătă a pădurii.

— Am oameni bolnavi...

— Ei şi ?...

— Răniţi grav ; cu picioarele rupte, cu pieptul zdrobit, unii au şi mîinile rupte ; doar capetele sînt întregi — creierul.

— Ei şi ?... Luptaţi.
— Ce tot îndrugi ?
— Nu, nimic...
— Uşurel, poate găsim ceva. Tu ce mănînci ?
— Dar tu ?
— Cîntăreţul e al tău ?
— Al meu.
— Găinile le-ai mîncat, spuse iritat Dunja.
— Alţii, alţii le-au luat, răspunde piţigăiat femeia, sprijinindu-se mai departe de stog.
— Dar cîntăreţul ?
— Mare lucru, un cîntăreţ — o zi.
— Atîta vreau : o zi. O zi frumoasă îmi trebuie, o singură zi, bine ai zis.
— Şi pe urmă ?
— Nu există pe urmă ; „pe urmă" nu există !
— Cum nu există ?
— Există doar mîine şi asta înseamnă o zi întreagă ; o nouă zi, cîte nu se pot întîmpla într-o zi ; faci un om. Ai cap, mîini întregi, picioare.
— Atîta a mai rămas.
— Am să-l tai pe cîntăreţ. Am să-l prind.
— N-ai să poţi.
Femeia stătea liniştită, cu picioarele proţăpite în pajişte, rezemată uşor pe paiele de ovăz. Soarele ardea şi începea să se simtă miros de pin.
— Ce zi frumoasă !
— O să plouă iar ; deseară, spuse femeia.
— Totuşi tu trebuie să mănînci ceva, spuse încet Dunja.
— Mă duc în pădure.
— Acolo ai ascuns capra ; te ghicesc eu, n-ai ruşine...

Îşi întinse buzele şi iarăşi apăru gaura aceea roz-vînătă ; îşi săltă sprîncenele, iar pielea de pe bărbie i se zbîrci : acesta îi era zîmbetul.
— Blestemată să fii...
— Sînt.
— Dar în pădure ce găseşti ?
— Rădăcini şi ciuperci.
— Unde sînt ciupercile ?
— Pe lîngă butuci, în putregai...
— Nimeni nu te poate desluşi...
— Ei şi.
— Au să-l ia nemţii pe cîntăreţ.
— Ei şi...
— Au arme bune ; au să-l ciuruiască cu gloanţele ; şi casei au să-i dea foc.
— Ei şi.
— Ce proastă eşti, au să te omoare şi pe tine.
— Ei şi
Vîntul venea din pădure, aplecînd pinii ; mai la vale fremătau fagii.
— Femeie, pe cîntăreţ trebuie să ţi-l iau. Dacă nu mi se rupea săculeţul, poate că scăpa, dar aşa, mă îndoiesc...
— Sufletul ţi-e negru...
— Negru, înnegrit de fum. Pasărea este doctorie pentru rănit.
— Nu există doctorie.
— Există : o zi, atîta vreau.
Femeia tăcea ; rosese paiul şi luase altul ; Dunja se uita absent la picioroangele ei negre.
— Dar izvorul unde e ?
— La stînga, mai sus de casă.

Lăsă femeia lîngă stogul de fîn ; luă căldarea, o umplu cu apă ; din prag aruncă o privire spre copaia pusă drept capcană : cocoşul nu se vedea.

Intrînd în odaie, simţi că duhoarea se făcuse şi mai puternică ; mirosea a putreziciune. Multă vreme stătuseră sub pămînt : mîncaseră rădăcini ; oasele le sînt putrede, le pute gura, pielea ; îmbrăcămintea s-a aburit şi mîncărimea a cuprins trupurile slăbite ; scot nişte sunete stranii, parcă ar trosni nişte ierburi uscate.

După ce îi spăl are să le fie mai uşor ; pe urmă — cocoş fiert ; au să aibă de toate ; n-am săpun, dar apa de munte răcoreşte ; şi la ce am avea nevoie de săpun, pielea este şi aşa uscată ; buzele ţi-au crăpat, tovarăşe, ca o coajă ; las că împuşcă Dunja un iepure ; în drum putem da şi peste aşa ceva ; grăsimea de iepure este cea mai bună pentru buze şi pentru piele ; asta o ştiu bine văduvele.

Recunosc, pot să fac promisiuni oricînd ; da, şi tu ai să capeţi un picior de lemn ! Ruşii pot orice, ai să vezi, cum ai să mai alergi. Afară e soare ; după casă sînt nişte pini înalţi ; dar ce, ai amuţit...

(Ce repede se răceşte omul...)

Dunja îl acoperă, iar ceilalţi se uită neclintiţi în tavan. Iese afară şi dă iar cu ochii de femeie, care nu se urnise de lîngă stog, îngropată în paie şi întoarsă spre soare.

— Vino să mă ajuţi, mi-a murit unul.

— Ei şi...

— Ce tot îndrugi acolo ?

— Ei şi...

— Eşti nebună, femeie.

Femeia se dezlipi de paie ; se luă după Dunja, cu capul plecat, îngîndurată, parcă şi-ar fi numărat degetele de la picioarele goale. În prag începu să se tînguie :

— Of, casa mea e neagră... Zivotije, pentru ce am mai clădit-o ? Unde eşti, Zivotije ? se opri ea brusc, aplecată din şolduri, recăpătîndu-şi aerul ei straniu mohorît. În uşă se opri şi-l lăsă pe Dunja să intre mai întîi ; în odaie îşi făcu cruce.

— Dunja, s-a mai răcit unul ; s-a răcit cît ai clipi, am rămas numai şase.

Scoaseră amîndouă leşurile din casă ; Dunja îi aşeză cu capetele lîngă stog ; pe feţele de ceară se şi lăsară îndată cîteva muşte.

— Se strecoară în nas, spuse Dunja.

— Îşi fac treaba.

— Ce zici ?

— Îl prefac în pămînt.

— Adu-mi ceva : o sapă, o cazma — ce ai ; trebuie să săpăm groapa.

Dunja se duse mai încolo şi alese în pajişte locul pentru groapă. Soarele se învălui într-o ceaţă albicioasă, care-i scăzu arşiţa.

— Are să plouă, şi femeia lepădă o rămăşiţă de cazma.

— Să sap cu asta ? N-ai cumva o secure ?

— N-am. Are să plouă.

— N-are să plouă ; e frumos.

— Eu ştiu, acu se adună norii. Se strîng la Vîrful Negru. Sapă.

— N-am încotro, dar tu adună nişte piatră... Unde ţi-e cîntăreţul ?

— Cine știe, pe unde cotrobăiește. Vrei să-i îngropi împreună ?

— Da.

— N-ai decît. Dar crucea ?

— Am să pun semn două pietre mari ; crucea putrezește, lemnul e pămînt. Pe cînd piatra rămîne. Dacă aș putea aduce niște pietroaie mari.

— Vînturile și ploaia aduc pămînt și putreziciune ; mai întîi răsare scaietele și piatra crapă. Și iar nu mai e nimic ; pe ăsta cum îl cheamă ?

— Dalmatinul, se uita la mare. Vezi ce oameni înalți...

— Marea e apă adîncă ?

— Și muntele încape în mare.

Au îngropat în tăcere cadavrele.

În timp ce Dunja potrivea pietrele, țăranca se făcuse nevăzută. Într-un tîrziu strigă în fața casei :

— Femeie, unde ești ?

Îi părea rău că nu-i știe numele. Apoi se apropie de copaie ; cocoșul golaș venea într-acolo voios. Cu aripile vîntura toată pajiștea dinaintea lui. Dunja se lungi lîngă stiva de lemne, și-și aruncă privirea spre culmea munților : soldații cărau tărgile.

Cine era acum în leagăn ? Îi cară, fericiți că vor veni aici. Și cei de pe tărgi trag nădejde.

Cîntărețul răsări din iarbă ; se opri o clipă să asculte zgomotele din jur. Deasupra culmii începeau să se adune norii ; Dunja încercă să ademenească cocoșul :

— De ce nu vii ? Cum stai acolo, pînă și un chior te-ar nimeri. Hai, mai fă un pas, încă unul...

Nu te teme, eu nu înghit pene. Haide, scumpule, așa ! Iar te-ai oprit, ce-ai mai descoperit ?

Dunja frămîntă pămînt, face bobițe cît boabele de porumb, apoi le azvîrle spre cîntăreț ; a azvîrlit prea tare și cîntărețul își dă prea devreme seama că boabele sînt false.

Nu-i nimic, vii tu la mine, nu mă las eu cu una, cu două ; faci pe grozavul, parcă ai fi gras și de rasă ; un pumn de carne acolo, numai coada e de tine ; te-au prăpădit ploile ; puturosule, nici nu te-ai uscat, și doar soare a fost berechet ; Doamne, n-am văzut în viața mea un cîntăreț mai urît ca ăsta...

Dar ce zic eu ? Nici nu ești cîntăreț, ești un ghinionist golaș, unde-ți sînt găinile ? Calci și tu butucii. Am să te tai, pe cinstea mea, n-ai să scoți nici cîrc ; sînt încăpățînat — catîr de la aprovizionare... Cu toate astea, ești și tu un boț de viață : un bulgăre de virtute. Iar faci pe grozavul ! Ehei, de-aș avea măcar un glonte ! Așa e, cîntărețule, trebuie s-o recunosc, de mult n-am mai tras cu pușca. Strigă cucuriguu, că doar n-ei fi tîmpit, ca stăpînă-ta.

Am să fac o ciorbă... te pun întreg la fiert. Fiecăruia am să-i dau cîte o bucată bună de carne. Am să te împart în șase : mie îmi opresc capul și picioarele ; am să rod picioare de cocoș — ca să fug mai bine. Mișcă-te odată, netrebnicule ; coțofana dracului, asta ești, o coțofană !

Hai, așa, încă doi pași ; țopăie, scumpule, ești bărbat doar ; de ce te temi, e o copaie te-ai găinățat de atîtea ori în ea, și să știi că nu ești urît. Ai pene pestrițe...

Cîntărețule, ți-e scris să dispari ; de aceea ai venit pe lume, ca să ne fii nouă, oamenilor, de folos. Ce mai viață duci aici, în pustietățile astea, singur, singurel, fără găini, fără pereche, te hrănești cu omizi, cu furnici. Ești sălbatic, te temi de mine, de om.

Împușcăturile se aud tot mai aproape, iar tu nu înțelegi. Nu e bine ; trei sute de dumnezei, ce tot rîcîi acolo, na, o luași la fugă !

Auzi pași după casă ; venea cineva ; ca să fie mai sigur Dunja trase de funie și copaia căzu. Se sculă și se așeză pe stiva de lemne. De după casă se arătară doi partizani ; unul dintre ei, cu o pelerină pe umeri, i se păru cunoscut.

— Noroc, sînt comisarul spitalului.

— Te cunosc, spuse Dunja care se sculase în picioare.

— De cînd ești aici ?

— Am ajuns astă-noapte.

— Singur ?

— Da, cu răniții. Îi primesc pe cei mai gravi.

— Am înțeles, n-ai nici un cal și nimeni nu poate umbla.

— Așa e. De la spital nu poate veni nimeni ?

— N-avem cai, nici oameni. Pustiu peste tot, nimic de mîncare.

Comisarul își roti privirea în jur și văzu copaia în iarbă. Pe coborîșul lui Gojko veneau grupuri de oameni.

— Nemții vor ajunge aici spre seară.

— Sigur ?

— Da, ai noștri nu mai pot rezista. Frontul a fost străpuns la Balinovac.

— N-am auzit. Asta pe unde vine ?

— Ai să auzi, străpungerea a fost făcută de brigada proletară. În jos, drept înainte, spuse comisarul cu gîndul în altă parte. Apoi, ridicînd capul :

— Ești liber.

Dunja stătea cu brațele atîrnînd de-a lungul trupului ; îl stinghereau, nu știa ce să facă cu ele : să le vîre în buzunare, cel mai bine ar fi fost să nu existe.

— Ești liber, repetă comisarul.

El nu se mișca din loc, un nor îi apăra de soare.

— Ești liber, ai înțeles ? Du-te la spital, ai să-i găsești, au și pornit.

Apoi comisarul se întoarse spre casă ; un nor mare așternu o umbră peste stiva de lemne și peste clădire.

— Încotro ? întrebă speriat Dunja.

— Să le comunic : cine poate, să se ridice.

— Nu poate nimeni.

— Știu.

Bătea vîntul și norul acela avea să schimbe vremea ; se simțea miros de polen pe pajiște ; socul mirosea urît și stiva de lemne se făcuse mai neagră.

— Dunja, trebuie să afle toți.

— Le comunici tuturora ? întrebă încet Dunja.

— Tuturora.

— Să le-o spun eu, e mai bine, spuse Dunja.

— Nu știu, dacă ești în stare.

— Nu mi-e frică...

— Ce să-i faci, Dunja. Nu-i poţi preface în gîndaci. N-avem altă ieşire, Dunja.

— Am să tai cîntăreţul ; le-am făgăduit...

— Cîntăreţul... Comisarul se uită fix la el.

— Aici e, se învîrteşte pe-aici...

— Odihneşte-te, Dunja.

— Nu sînt nebun. Cîntăreţul a strigat cucuriguuu, a dat cu ciocul în pămînt, i-am cercetat urmele — parcă ar fi bătut cu un cui, nu alta.

— Cred, Dunja. Vezi bine, am făcut tot ce s-a putut...

— Am vrut... şi acum îi părăsim ; au să-i omoare ; atîta chin degeaba...

— N-ai dreptate, Dunja, ascultă-mă pe mine, zise comisarul.

— Cum, nu e nici un cal ? strigă iritat Dunja.

— Nu e.

— Dar ce avem ? Lemn, iarbă, piatră seacă. Dunja se aşeză pe stiva de lemne ; îşi vîrî capul între genunchi, gemea, fără să scoată un sunet, umerii slabi i se strîngeau pînă la urechi. Vîntul începu să bată cu putere şi norul schimbă vremea. Pe stiva de lemne cădea polenul pajiştii.

— Stai, unde te duci ? Ne-am înţeles, eu le spun, sări deodată Dunja.

— Bagă de seamă, să nu creadă cumva că am fugit.

— Am înţeles ; cineva are nevoie de asta ?

— Toţi.

— Am înţeles.

— Atunci, noroc, Dunja.

— Noroc.

Rămas iarăşi singur, potriveşte cu înfrigurare copaia şi se aşează pe stiva de lemne. Aşteaptă vietatea aceea cu pene ; şi cîntăreţul vine dinspre pajişte.

Trupuri uscate... Cîntăreţule, ăştia sînt oameni vii ; inima li s-a subţiat, respiraţia e scurtă — toţi sînt străvezii.

Picioarele au importanţă. Dar tuturor le sînt, într-un fel sau altul, frînte. Şi-au pierdut puterea, nu pot nici să se tîrască. Să le spun : mă duc... La ce dracu te-oi fi vînînd eu pe tine ; eşti o bucurie atît de mică, cîntăreţule, şi chinurile lor tot nu le poţi alina. Ei, hai, porneşte, închipuie-ţi un bob galben...

Un şuierat de grenadă îl sileşte pe Dunja să se lipească de stivă ; detunătura îl asurzeşte, pămîntul se prăvăleşte peste el. Ridică capul : copaia spartă zboară straniu, alungită, spre cer, ca o broască ţestoasă de mare, neagră ; în văzduh plutesc în rotocoale pene însîngerate.

— De unde o fi ieşit nenorocitul ? Uimit, scuipă pămînt.

Penele plutesc în văzduh şi cad apăsate de nori ; Dunja le urmăreşte cu ochii, cum se duc şi se aşază pînă şi pe acoperişul casei.

Dă fuga la răniţi. Toţi se uită în tavan.

A explodat şi m-a azvîrlit cît colo ; iar pe cîntăreţ l-a făcut praf.

Nici nu-şi întorc ochii spre el, toţi se uită în tavan ; Dunja se opreşte locului şi nu mai ştie ce

să spună ; mai bine să tacă ; i se pare că sînt prea multe muște în cameră. Iese afară cu gînd să se întoarcă.

Din prag vede : pe panta lui Gojko coboară tot mai mulți ; pe coastă răsar ciuperci albe și întunecate. Pe toate le înghite pajiștea. Coloana de fum se leagănă în văzduh. Dunja se duce la groapa pentru cartofi. Strigă :

— Ești aici ?

— Trag.

— Ce faci ?

— Șed, răspunse femeia.

— Ieși afară.

— Nu vreau, pleacă.

— Plecăm.

— Ei și ?

— Cîntărețul a pierit.

— Ei și ?...

Dunja se apleacă și se strecoară prin gura gropii. Miroase a pămînt înăcrit și a găinaț.

— Cîntărețul dormea aici ?

— Aici.

— Ești nebună.

— Ei și ?

— Ești beată : de unde ai rachiu ?

— N-am nimic.

— Ești o femeie bună, ai rachiu. Femeie, vreau să fac ceva. Tu nu mai ai nevoie ; vin nemții ; vin, auzi ?

— Ei și ?

— Ieși din vizuină ; fugi în pădure, ei trec repede.

— Ei și ? N-am nimic.

— Ai tot.

Grenadele cad aproape de stiva de lemne ; pereții gropii de cartofi se crapă, cad peste Dunja și peste femeie ; nu-i mai poate vedea fața, ceea ce, de fapt, dorește.

— Ești beată, nenorocito, am nevoie de o rație zdravănă. N-avem timp de pierdut. Cîntărețul a pierit ; numai cîte trei înghițituri de fiecare. Ca să adoarmă împăcați, să moară așa.

— Ei și ?...

— Vin nemții, trebuie să-mi dai sticla. Femeie...

— Ei și...

— Vrei să te silesc să mi-o dai ?

Îi pipăie gîtul — subțire, crăpat ; îl strînge, îi apropie capul de pămînt ; tusea îl îneacă și degetele pătrund tot mai adînc în piele, în vine ; piciorul ei se întinde ; o împinge în groapă, lărgește groapa cu spinarea, cu tot trupul ei ; cînd capul a căzut, s-a auzit un sunet și îndată a dat cu ochii de butelcă.

S-a tras afară din groapă ; înspăimîntat, nu-și privește mîinile ; gloanțele împrăștie așchii din stiva de lemne ; strînge butelca la piept, o ascunde de gloanțe cu trupul său și dă buzna în casă.

Fiecăruia, fiecăruia, la fel. Aici se află și cîntărețul. În apa asta tare e totul ; martirule, nu-ți fie teamă !

Capetele bolnave se mișcă istovite, abia se mai mișcă.

Dormi, cîntă, fă ce vrei. Este şi pentru tine, capul ţi-a rămas cît un pumn, iar ochii se sting repede ; ţi s-au şi îmbujorat obrajii.
Uşurel, e şi pentru tine ; leagănă-te, n-o să vă mai chinuim în leagăn, pe targă... Dar tu, nu vrei ?

Rănitul cu jumătate de limbă şi cu falca strîmbă era treaz ; sub pătură îi arătă un revolver.
Bine, tu ai să tragi ; cineva trebuie să tragă...

Dunja se uită în jurul său şi leagănă butelca goală.

Dormiţi. Şi acum, noroc, tovarăşi...

Dă din mînă şi iese din casă ; pe coastă se văd căşti lucind ; ploaia de gloanţe răpăie în acoperişul casei, lemnul chinuit scîrţîie.
Dunja intră în pădurea de pini.
Nu se uită îndărăt.

JOCURILE

Dintr-o ordonanţă nemţească : „Toţi evreii sînt obligaţi să se prezinte în ziua de 10 aprilie, la orele 8 dimineaţa, la poliţia oraşului (în clădirea comandamentului pompierilor de pe Tašmajdan).
Evreii care nu se vor supune acestui ordin vor fi împuşcaţi.

Belgrad, 16.IV.1941".

Îşi spăla ustensilele de bărbierit, apoi le rînduia pe cristalul de sub oglindă ; patru lame, un lighenaş de tinichea, un săpun pătrat şi un pămătuf moale, cam uzat ; le lua iarăşi, curate, de pe cristal, le răuscea fără rost între degete, le punea sub robinet şi le ştergea din nou ; treaba asta o repeta mereu, necontenit, atent, doar să nu-şi vadă chipul în oglindă.
Prin uşa întredeschisă, îşi urmărea pe furiş soţia ; ştergea îngîndurată glastrele cu flori aşezate pe o etajeră, rupea cîte un firişor de iarbă şi scormonea pămîntul cu o coadă de lingură ruptă ; atunci îşi dădu seama că şi ea se întoarce stăruitor

cu gîndul la ceea ce pentru început li se păruse ca un carusel de bîlci ; exasperat, convins că el era primul care descoperea acest lucru, se trezi țipînd la ea :

— Ce tot rîcîi acolo ? Sper că ai terminat, în fine, de curățat ghivecele ?

Se întoarse spre el, rămase cîteva clipe descumpănită, privind fix cristalul de sub oglindă ; își mișca aproape imperceptibil buzele, ca și cînd ar fi numărat ustensilele de bărbierit rînduite pe cristal ; bărbatul se fîstîci și ea își dădu seama că urechile lui mari, albe încep să se înroșească ; își plecă încet capul, apoi înfipse încet coada de lingură într-un ghiveci.

Pendula din antreu bătu un sfert de ceas. Bărbatul așeză prosopul la locul lui, ieși din baie și se apropie de femeie ; își strîngea sprîncenele galbene, zbîrlite.

— Să nu plîngi, nu putem face nimic, deocamdată nu putem pleca nicăieri.

— E timpul să-l trezim... E sensibil, și o să sufere din cauza celorlalți copii.

— N-am născocit încă nimic ; asta încercam să fac în baie, spuse tatăl încet.

— Trezește-l tu.

— Are să i se pară neobișnuit, pînă acum totdeauna tu l-ai trezit.

— N-avem de ce ne grăbi, spuse pripit femeia.

— Ai dreptate, lasă-l să mai doarmă.

Bărbatul se rezemă de perete ; din stradă se auzea zgomot de camioane grele ; geamurile zăngăneau transmițînd zguduiturile casei.

— Să-l mințim, asta ar fi cel mai bine, spuse deodată femeia.

— Desigur, dacă am putea pleca undeva. În vreun sat... În timpul ocupației toți își caută refugiul la țară ; noi n-avem rude.

Pendula bătu cu perseverență un nou sfert de ceas.

Intrară împreună în odaie ; perdeaua era trasă puțin la o parte și soarele cădea pe pernă și pe capul băiatului.

— Haide, scoală-te, spuse încet tatăl.

— Ce puternic e soarele, îmi înțeapă ochii.

— Pentru că pînă acuma ai stat cu ochii închiși.

— Pentru astăzi mi-ai promis un nou joc.

— Să-l lăsăm pe deseară Acum ne grăbim.

— Dar unde mergem atît de devreme ? întrebă băiatul întinzîndu-se în pat.

— Tu rămîi acasă, iar noi, știi doar, ne ducem la lucru.

— Dar de cînd a început să lucreze și mama ?!

Nu i-au răspuns ; mama îl duse pe băiat la baie, iar tatăl se opri în coridor, la niște pantofi vechi. În timp ce se spăla, cu capul sub robinet, micuțul întrebă :

— De ce a luat tata haina asta ? N-o ia decît atunci cînd se duce la pescuit.

— Apleacă puțin capul, și femeia lăsă apa să curgă pe ceafa băiatului.

— De ce te-ai pieptănat așa ? Te urîțește.

— Hai, ridică mîinile.

— Unde ai găsit rochia asta ?

— Spală-te pe dinți și nu mai pune atîtea întrebări !

S-a spălat pe dinți, n-a mai lăsat-o să-l mai pieptene, singur și-a netezit părul ; ar fi vrut să alerge numaidecît în stradă, ca să-și întîlnească prietenii la poarta de fier ; acolo se adunau de obicei și jucau fotbal cu o minge de tenis.

Tatăl îi aștepta în sufragerie ; în mînă ținea o banderolă galbenă ; mama se duse la fereastră și-și sprijini fruntea de geam.

— Ce-i asta ? Numai fetițele poartă funde.

— N-are a face, și bărbații poartă, uite colea — tatăl arătă banderola de pe mîneca sa neagră.

Femeia își frecă fruntea de geam ; două muște se zbăteau între geamuri ; două biete musculițe — cu picioare mici și cu aripi mari. „Noi avem picioare lungi, își zice băiatul, dar n-avem aripi", i se pare că cei doi tac de mult.

— Asta-i semnul clubului cel nou, spuse deodată tatăl. Te-am înscris și pe tine la clubul cel nou, banderola este un semn distinctiv.

El e admirator al B.S.K.-ului — le-a spus-o doar de atîtea ori — și nu-i place decît culoarea albastră ; copiii sînt perseverenți, și muștele nu pot sparge geamul.

Femeia își freca mereu fruntea de geam, ar fi vrut ca fiecare durere a copilului s-o simtă ea mai întîi.

— Asta e un club nou, repetă cu stăruință tatăl. Nou, auzi ?... am să-ți cumpăr și o minge galbenă, iar mamei ciorapi galbeni... În casă n-avem nimic de culoare galbenă... Pînă și ramele tablourilor sînt negre, violete. Știi, băiatule, culoarea galbenă — e culoarea soarelui...

B.S.K. ; muștele nu văd geamul ; femeia nu-și mai freacă fruntea de geam.

— Asta nu-i un club de fotbal, de aceea poți rămîne admirator al B.S.K.-ului. Tu știi foarte bine că și eu sînt un vechi admirator al B.S.K.-ului. Acum însă sîntem membri ai unui club nou... Așa ți-am spus... E vorba de rugbi... Da, rugbi... rugbi... băiatule !

Să deschidă fereastra și să omoare muștele ; ele n-au creier, nici copiii nu au ; femeia și-a lipit obrazul de geam.

— Acesta este un joc nou, foarte căutat acum ; este practicat mai ales de flăcăi tari, îndrăzneți... Are să-ți placă... Nu-i așa, mamă ? De ce ai rămas lîngă fereastră ? Vino lîngă noi...

— Nu pot, prietenii mei nu sînt în clubul ăsta, spuse băiatul.

— Nu mă chinui... În casă nu-i nevoie, dar dacă sună cineva la ușă, să-ți pui panglica galbenă pe braț, e o nimica toată.

— Dar pe stradă ?

— Pe stradă, da, băiatule, pe stradă e obligator, așa prevede regulamentul clubului. Nu poți trăda clubul ; să trădezi — ăsta-i cel mai rău lucru... Trăim doar în secolul douăzeci...

— Vorbești vrute și nevrute, prea multe. Trebuie să ne grăbim, spuse femeia.

Tatăl își ridică fruntea și se uită la femeie ; în clipa aceea o ura, falca i se mișca de parcă ar fi mestecat aer ; pendula bătu tare un nou sfert ; bărbatul se aplecă spre băiat și-i spuse :

— Noi sîntem evrei... Jidani, jidovi ! *Iuden ! Iuden !*

— Dar ce este asta ? întrebă băiatul.
Tatăl se liniști, încercă să zîmbească.
— Păi cum să-ți spun, uite așa, avem nasul coroiat, și mai mare decît alții, se pare că asta-i principalul... Acuma înțelegi ?...

Au plecat — băiatului i se părea că plecaseră prea repede — au încuiat ușa în urma lor cu cheia ; n-au apucat decît să-i spună : pentru dejun — un ou fiert și ceai ; cheia de rezervă o lăsaseră pe polița de lîngă cactusul cel mare. Au scos din dulap niște poze, fotografii, l-au mîngîiat pe creștet și pe spate, iar tatăl îi tot promitea o minge nouă de tenis.

În sufragerie nu e lumină suficientă. Au uitat să tragă perdelele și băiețașul străbate încet încăperea cu o mînă în buzunar ; dușumeaua scîrțîie în urma lui — se oprește din loc în loc ; cam speriat pornește din nou, podeaua scîrțîie din nou ; numai să ajungă pînă la fereastră ca să tragă perdeaua ; într-un colț e așezat un fotoliu — cineva stă ghemuit în el ; o vază de porțelan — o față lunguiață cu nas turtit.

Trage perdeaua, obiectele din cameră și-au recăpătat înfățișarea de vechi cunoștințe ; se întoarce, nu-i e foame și nu vrea să mănînce oul fiert ; răsfoiește o revistă cu reclame : un copilaș gras bea lapte dintr-un pahar mare de cristal ; aruncă revista — băiețașul n-are nas coroiat ; tata parcă pomenea ceva de nasuri.

Pe scaun vede aruncată banderola galbenă ; odaia miroase a scîndură veche și a hîrtie umedă ; se urcă ghemuit într-un fotoliu, picioarele și le-a vîrît sub el.

Atent la toate din jur, rămîne tăcut un timp ; micul singuratic s-a obișnuit cu sine însuși, nu-i e frică de nimic, l-au mințit, s-au îmbrăcat cu niște vechituri și au plecat.

Se uită pe perete, la fotografia cea mare a bunicului și a bunicii, solemni — adevărată pereche de rabini ; bunica șade pe un scaun, ținînd în poală un buchet de trandafiri, bunicul în picioare, rezemat de un baston negru.

— Stai, spuse cu glas tare băiatul.

Caută un creion, descoperă rujul mamei, se urcă pe scaun și micșorează nasul bunicului ; trage, trage — pata roșie crește între ochi și buze ; bunicul devine un clovn caraghios, pierzîndu-și nasul specific ; de bunică s-a lipit un măr roșu.

A coborît de pe scaun ; în fotografie totul este acum caraghios : și ochii, și ținuta celor doi — mîinile lor și bastonul bunicului.

Băiatul rîde, rîde prea tare — și aruncă sub canapea ce i-a mai rămas din rujul mamei.

În vaza de argint — alte fotografii, se uită la grămada de mătuși și verișoare — femeiuște durdulii, brunete, nasuri mari, coroiate, năsucuri obraznice — în mînă are o lamă de ras, a luat-o de pe cristalul de sub oglindă ; zgîrîie, taie, subțiază nasurile, le distruge — chipurile devin înspăimîntătoare, știrbe ca luna nouă ; nu toate au nas mare, dar lui i se pare că toate sînt mari și nu sînt necesare ; le taie părul, încep să crească chelii întunecate ; capetele se fac mari, femeile se

transformă în bărbați ; cu mișcări repezi i-a tăiat uneia urechea ; tăieturi, cicatrice rămîn totdeauna pe față ; la gît, cartonul cenușiu desfundă înspăimîntător beregata ; se înmulțesc ciungii, cei rămași fără nas, fără ochi, cu jumătate de gît — la toți doar gura mai păstrează zîmbetul fericit de mai înainte.

Fotografiile moarte cad sub masă, se împrăștie împrejurul mesei ; băiatul se duce pînă la fereastră, acolo le vede mai bine, lama i s-a rupt, a descoperit un creion — mîzgălește, apasă — le distruge claviculele, umerii, îi dezbracă ; oamenii s-au făcut păianjeni ; le-au rămas doar țestele goale — niște cercuri albe pe un fundal negru, mîzgălit.

Banderola galbenă, aruncată pe un scaun, se mișcă la cea mai slabă adiere din odaie ; pendula își bate sfertul ei de ceas, băiatul se oprește și cum, casa, pereții și lucrurile înăbușă sunetul metalic al ceasului, continuă să rîcîie cu unghiile, se aud pocnituri — rod șoarecii, nu — gîndacii negri ies noaptea din cotloane, din crăpături și se tîrăsc pe dușumea, pe masa cea mare din bucătărie ; nu, nici un nas nu va rămîne întreg — toate vor fi subțiate, simple linii sau pete între ochi și buze.

Se uită din nou la fotografiile aruncate și nu mai recunoaște pe nimeni — toate chipurile par niște strigoi ieșiți din mormînt, culcați pe dușumea.

Obosit, se duce în odaia lui, se acoperă pînă peste cap cu o pătură ; s-a speriat de fotografiile moarte ; în patul moale adoarme dintr-o dată.

Îl trezește tatăl ; genele, sprîncenele — albgălbui ; băiatului i se par prea albe ; tata miroase a cărămidă și pămînt.

— Am îndreptat toate nasurile.

— Am văzut, spuse încet tatăl.

— Al tău este enorm, spuse deodată băiatul. Se ridică în pat și se uită îndelung în oglindă.

CEI DOI

Ea observă cea dintîi că pantalonii îi sînt rupți la genunchi. Apoi el se trase mai la o parte și-și săltă buza subțire. Tăcură multă vreme. Deodată ei i se păru că el căuta cu stîngăcie să-și acopere cu palma goliciunea genunchiului. Era o mișcare aproape feminină. De aceea se întoarse cu fața spre deschizătura rotundă și rămase un timp nemișcată.

O grindă neagră tăia ieșirea în două — două bucăți de cer senin. Pe una din ele, un păianjen strălucitor desena cercuri luminoase.

Fata își înălță capul, amintindu-și că văzuse pe genunchii lui o urmă roșie de sînge. La început i se păruse că e brăcinar. Dar de ce tocmai roșu ? Simți ceva cald sub cămașă și se apucă să repete în gînd :

„Brăcinar" — își mușcă puțin buza.

„Brăcinar" — cerul era senin.

„Brăcinar" grinda parcă se mișcase ușor.

Își mișca buzele, din ce în ce mai repede, numărînd aceste mișcări, convinsă că se eliberează de ceva. Deodată se întoarse spre el :

— Am spus de douăzeci și șapte de ori.

El se mulțumi iarăși să-și ridice doar buza de sus, fără să scoată o vorbă. Își ținea mîna stîngă strînsă în poală, iar cu dreapta își acoperea genunchiul. Rămase tot nemișcat și nepăsător, parcă ar fi fost un butuc. Jignită, fata întoarse capul spre ieșire, palma însă îi aminti iarăși de urma aceea roșie și parcă simți în ea rana care știa că trebuie să fie la genunchiul lui. Se sperie de acest lucru și — fără să știe de ce — scuipă. Apoi aruncă o privire spre mîneca lui : era ruptă. Se uită îndelung la bătătura de la cot, i se părea că în acest loc pielea se învinețise și se spuzise, ceea ce îi aduse în minte un gît de curcă fiert, din care ieșeau aburi printre mîinile mamei. Își dădea seama că prima frică îi trecuse ; foamea o simțea pînă și în nări și asta o făcea să turbeze. Atunci își pipăi pînza galbenă a cămășii, parcă ar fi vrut să-i încerce rezistența. Prin minte îi trecură parașutele aliaților, sacii cenușii, cămășile englezești, cutiile negre de tinichea, mîinile întinse spre aceste lucruri, întinse ca frînghiile de sub parașută. Un partizan care spărgea o cutie de conserve mai mare și, neîndemînatic, scotea din ea brînză. Culoarea brînzei era ca a primului ei combinezon. Își ascundea rușinea, își ascundea gîndul, își ascundea tot, pînă în clipa în care, pe deasupra capului ei, zburase capacul tăiat, iar soldatul din fața ei își înfășurase mîna. Nu-și mai amintea decît că ea o luase la fugă, iar în urma ei îl auzea pe soldat cum își suge mîna. Cocoloșul moale de sînge l-a văzut mai tîrziu, rămăsese pe botul negru al pantofului.

Îi era frig, se întoarse și văzu iarăși genunchiul bărbatului printre degetele-i răsfirate. Ar fi vrut să zboare afară, să fugă din peșteră. Își dădu însă îndată seama, că așa ceva era cu neputință. O clipă simți că tocmai în palma aceea așezată pe genunchiul nemișcat zăcea o mare forță. Această constatare o fîstîci puțin, apoi i se păru că degetele se mișcau din nou, puțin rușinate. Atunci aruncă o privire spre grinda culcată care împărțea începutul dimineții în două părți inegale. Se convinse pe sine însăși că grinda era un denunțător care le va înlesni celor ce erau pe urmele lor să-i descopere. Inima tot îi mai bătea tare, întoarse ceasul de la mînă și se miră : arăta orele șapte de dimineață.

Tînărul își ridică mîna de pe genunchi și observă în palmă urma întărită de sînge. Își apăsă din nou genunchiul rece. Acum genunchiul îl ustura. Tremura încă, dar nu voia să recunoască nici în ruptul capului că se speriase atît de tare. Simțea umezeala din jur și tremuratul venea cu siguranță de la ea, își zicea el. Fusese nevoit să o ia înaintea ei, fiindcă fugea mai repede. Așa îi arăta drumul și, fugind mai iute ca ea, o trăgea după el ! E adevărat, nu el descoperise grota, ea îl strigase. La dracu, atunci a alunecat, pantalonii i s-au rupt, iar genunchiul i-a pocnit ca un os uscat. La toate acestea se gîndea el acum. Își apăsa cu mîna genunchiul, trebuia să-l ascundă. Parcă îl tăiase cu cuțitul. Aseară o țărancă tăia cu un cuțit mare pîinea și povestea despre băiatul ei care era în pădure. Cuțitul... cine o fi inventat cuțitele ? Tînărul plescăi scurt, îi era sete. Sub

piatră, lîngă el, într-o scobitură, descoperi un pumn de apă rămasă acolo de la ultima ploaie. Curînd însă abia mai putea îndura mirosul de apă stătută.

O pietricică se rostogoli pe grinda neagră și se opri brusc. O oprise un nod mare și puțin ieșit în afară. Fetei acest nod i se părea ca un ochi nemișcat. Abia atunci observă că acești ochi ai nodurilor de lemn formau ceva mai încolo un lanț de bătături, tare și sever în nemișcarea lui, care o făcu să simtă ca o strîngere de inimă. Parcă își dorea și ea acea nemișcare. O trezi o piatră mai mărișoară care alunecă pe grindă și căzu lîngă ea. Pe grindă apăru apoi ceva mișcător, niște pîrîiașe galbene de nisip. Pîrîiașele se opriră, lăsînd dîre de aur pe lemn. Ea luă piatra și o păstră în palmă. Din spate auzi șoapta tînărului. „Vin". „Vin" repetă și ea și observă că dîrele se transformă din nou în pîrîiașe. În fața intrării începură să cadă mai des pietre, pîrîiașele dispărură, nu se mai vedeau nici dîrele și ea se uită absentă în ochii nodurilor de lemn, acum acoperite cu nisip.

Se făcu din nou liniște și din nou i se păru că-l vede ținîndu-și mîna pe genunchi. Vru să-i spună ceva, dar în clipa aceea se auziră pași mai jos de grotă. Cineva călca prin apă, apoi pășea pe ceva moale, poate pe nisip. După aceea nu se mai auzi nimic, se oprise, fără îndoială, ca să aștepte pe cineva. Îndată se auziră pași și glasuri de bărbați.

— Aici sînt.

— Pe aici trebuie să fie.
„Da, aici sîntem", se gîndi ea.
— Mi s-au udat pantalonii, să facem focul.
— Poate că ne şi aud.
— Să coacem nişte porumb, uite, flăcăul ăsta să se ducă după nişte ştiuleţi. Am executat ordinul, acum trebuie să aşteptăm. Dacă sînt pe aici, nu se poate să nu dăm de ei.
— Ce mai goneau !
— Viaţa ! Deh ! Viaţa !
Acesta croncănea parcă, aşa i se părea fetei.
— Pe fată ai văzut-o ?
Ea tresări.
— Fugea după el. Are păr lung.
„Nu m-am pieptănat."
— Ai de ce s-o apuci. Pe femeie aş lega-o de copac.
— Tu să taci !
— Numai stîncă peste tot. Doar n-au putut străpunge stînca.
„Să străpungem stînca ?"
— De-aia zic eu că sînt pe aici.
— Ai noştri s-au strecurat pe sus în pădure, au să-i caute pînă la noapte.
— La dracu, pădurea nu-i livadă.
— Ţie ţi-au scăpat de sub nas.
— Am alunecat.
— Eşti ud leoarcă, de-aia vrei să aprindem focul.
— Important e că au fugit de-a lungul pîrîului ăsta.
— Dac-ar fi fost muşte s-ar fi putut vîrî în piatră, dar sînt oameni.

„Sîntem oameni."
— Dar dacă au trecut dincolo de culme ?
— Nu cred, marinarule, aici trebuie să fie. Acuma n-avem altceva de făcut decît să-i aşteptăm. Aşa că hai să vedem ce s-aude cu porumbul ăla. Stai jos şi coace porumb, şi ai să vezi cum îi prinzi, ca pe ştiuleţi.
Tînărul auzi rîsul acestui bărbat. Ce cursă le întindea ? Şi totuşi cuvintele pe care le auzise mai înainte parcă îl liniştiră. Îşi luă mîna de pe genunchi, dar cum simţi răcoarea o puse la loc. Dacă ar avea bonetă şi-ar pune-o pe genunchi. Aşa, trebuie să ţină palma ca să nu vadă tăietura adîncă. Vîrîndu-şi mîna în buzunar dădu peste cîteva fire de tutun şi începu să-l mestece în gură. Ştia că saliva îi e acum galbenă, simţea fărîmiturile amare lipite de pereţii calzi ai gurii. Din pricina asta, gura parcă i-ar fi plină de rîie. Tuşi încet şi usturimea i se răspîndi în tot trupul. O simţea mai ales în jurul gîtului şi sub ceafă. Încerca să se gîndească la oamenii aceia din jurul focului şi căuta să ghicească, care dintre ei are cuţit. Credea că toţi au cuţite, pumnale cu mînere incrustate cu puncte albe şi galbene. De multe ori îşi cumpărase şi el, pe la tîrguri, cîte un pumnal, dar acelea nu erau periculoase, în timp ce despre acestea de acum auzise de la ţărani că fierarii le fac din şine de cale ferată. Lama albă şi îngustă, care taie ca briciul, îl sperie. Închide ochii la lumina care pătrunde printr-o crăpătură îngustă în peşteră. Lumina îi irită ochii, îl orbeşte, ar vrea s-o acopere cu mîna. Alungă îndată acest gînd absurd — palmele lui sînt prea

mici și, pentru un bărbat, prea subțiri, semn că n-a făcut niciodată nimic cu ele și totuși de un an de zile țin cel mai greu lucru pe care l-au ținut vreodată — pistolul partizanilor. Se pipăi la șold... Cine n-ar fi uitat de acest obiect mic, negru ? Ehei, dacă l-ar avea acum... Dar el a fost nevoit să fugă și îndată ce a intrat în această scorbură de piatră s-a gîndit, de ce n-or fi înconjurat casa, ci au dat așa buzna de-a dreptul pe ușă. Întîi s-a auzit zăngănind ceva la clanță, ca un cuțit sau ceva de felul ăsta. La început, în timp ce se apropia în amurg de casă, venind din livadă, se uita la cele trei ferestre și se mira de ce la una dintre ele nu erau gratii. A vrut s-o întrebe pe țărancă din ce cauză erau așa, dar lîngă vatră dăduse de această fată care se spăla pe picioare. Rămăsese cu ochii la ciubărul de lemn și la apa aceea roșiatică, în timp ce fata stătea liniștită, apoi se mișcase și-și scosese un picior. Îl ținea pe marginea ciubărului și apa i se scurgea pe călcîi, printre degete, apoi țăranca îi întinsese un petic de sac și ea și-a șters fără grabă picioarele. După aceea și-a încălzit mult timp genunchii rotunzi la foc. Asta l-a fîstîcit de-a binelea, pînă și țăranca a observat, cel mai mult însă îl stinghereau proprii săi genunchi de care știa că sînt murdari. Apoi s-a uitat spre fereastră ; era o fereastră cu gratii, era obosit, și-l supărau gratiile de fier. Fereastră cu gratii sau fără gratii e totuna. Ba nu e totuna. Poate că țăranului i s-or fi terminat tocmai atunci banii, poate că-i pierduse la cărți. Poate că, pur și simplu, murise. Pe țărancă n-a întrebat-o nimic despre soțul ei. Vorba e că o fereastră era fără

gratii. Gratiile de la ferestre răcoresc totdeauna capul, îți apeși fruntea, apoi cauți cu degetul crucea imprimată. Tînărul își rezemă capul de o piatră, apoi începu să tragă cu urechea la discuția celor de afară, de lîngă foc.

— Porumbul tău a ars.

— Nu face nimic, mie îmi place mirosul de ars.

— Joca, ia spune-ne și nouă... Ne-ai făgăduit să ne spui și nouă despre chestiile alea...

Tînărului i se păru că cel căruia i se zicea Joca se opune. Apoi cei de la foc începură să vorbească cu glas tare. Unul căuta să liniștească pe altul, apoi se auzi o voce răgușită care spuse ceva despre un cuțit. Tînărul credea că Joca scosese un cuțit pe care-l arăta celorlalți adunați în jurul focului. Vocea aceasta se străduia să-i convingă cu cinism pe ceilalți că nici un gît de om nu-l poate toci, apoi nu se mai desluși decît cifra șaptezeci și trei. Șaptezeci și trei de metri — e mult, parcă vedea drumul îngust și alb care se oprea în stîncă, unde, pe o tăbliță scria șaptezeci și trei. Acesta era capătul drumului. Numerele erau albe, iar tinicheaua neagră, și numărul trei se mișca puțin. Acest număr semăna cu anumite rotunzimi — dar se rușină îndată de acest gînd. Vocea aspră repetă cifra șaptezeci și trei, iar cîțiva dintre cei aflați în jurul focului, fie din admirație, fie de frică, suspinară. „Sîngele foșnește. Trosnește. Foșnește ca hîrtia cînd o mototolești... Eu sărut totdeauna cuțitul și-l întorc spre soare". Pesemne că cineva îl întreba de ce. Joca se apucă să-i explice pe îndelete, iar tînărul, pe

care îl apucase iarăşi tremuratul, nu putu auzi ce spunea acesta. Şi-a adus aminte de o albeaţă. Ea strălucea în ochii lui Joca — din care pricină pupila i se micşorase — şi se contopea cu albeaţa cuţitului, şi numai cînd roşul sîngelui păta albeaţa ochii i se destindeau şi putea şterge cuţitul de iarbă. Joca vorbea mai departe, dar, din ce în ce mai încet, aşa că tînărul nu-l mai auzea. Atunci simţi miros de lemn putred, de lemn acoperit de muşchi uscat şi de ciuperci. I se părea că mirosul fumului era acru-amar, din cauza ciupercilor pe care nu le vedea, dar care cresc totdeauna pe lemnul umed : ciupercile acelea otrăvitoare de culoare cenuşie. I se părea că fumul care pătrundea în peşteră, lipindu-se şi înglobîndu-se în pereţii ei, îi sufoca, era un fum otrăvitor care avea să-i adoarmă curînd, căci dispărea îndată în crăpături, pătrundea în suprafaţa poroasă a stîncii. Avea mîncărimi pe spinare şi şi-o apăsa cu toată puterea de piatră. Simţea prin haină toate găurile pietrei ale căror margini i se imprimaseră în piele. Parcă se descompunea, se fărîmiţa, se transforma în sudoare, care umplea ca un ciment toate acele găuri şi găurele din stîncă. În cele din urmă se lovi cu capul de ceva tare şi primul lucru pe care-l văzu fu lumina de la intrare — lumina care-l făcu să se ridice puţin.

Liniştea o speria mai mult ca orice, se aşternea grea, ca şi cînd ar fi vrut s-o acopere cu totul. Îi era frică de liniştea aceea moale, lipicioasă. Cei de afară încetaseră pălăvrăgeala, cît despre cel din spatele ei, respiraţia lui, aproape că nici n-o

auzea. Atunci îi trecu prin minte : de ce n-ar sta şi ei doi de vorbă ? Încet, nu cu glas tare. Şi aseară, la ţăranca aceea, el tăcea ca şi acum, îi spusese unde trebuie s-o ducă, iar el dăduse doar din cap, fără s-o întrebe nimic, fără să se intereseze de unde vine. Poate că aceasta era o lege a muncii ilegale. Ea se strînse mai mult, iar cineva de afară rosti cu voce tare :

— Marinarule, ţi-ai uscat izmenele ?

— Aproape s-au uscat.

— Ce crezi, femeilor le plac izmenele de bărbat ?

— Ce gură spurcată ai ! Marinarul e băiat subţire. Da, ia spune, nu te-am întrebat, unde ai fost marinar ?

— N-am fost niciodată la marină.

— Atunci, de ce îţi zice aşa ?

— Am purtat o bluză de marinar.

„De ce nu tac ? Tăceţi odată." În spatele ei tînărul se mişcă.

— Dacă am prinde fata...

— Da ei de ce au femei ?

— Avem şi noi.

— Rar, şi nu se compară...

— Doar ţi-am spus că ei sînt altfel.

— Noi nu avem femei cu şcoală.

— La ce-ţi folosesc ?

— Ziceam şi eu aşa...

— Eşti plictisitor, marinarule, mai bine povesteşte ceva.

— Hai, marinarule, tu te pricepi la femei.

Fata se îndepărtă puţin de grindă şi înţelese că marinarul geluia scînduri înainte de război.

Pe braț avea tatuat un uliu. „Iarna uliul meu nu se vedea." Ei i se păru că spunea asta cu mîndrie. „Ia arată-l." Marinarul își suflecă mîneca, așa își închipuia ea, și cineva spuse mulțumit: „E frumos." Marinarul se grăbi să aducă vorba și de favoriții săi mexicani, care, zicea el, se potriveau de minune cu uliul. Modelul îl luase de la un student cu care călătorise o dată în tren. Ea se simțea ofensată de acești favoriți și-și vîrî cît putu capul între umeri ca să nu mai vadă. Dar pînă la ea mai ajunseră cîteva cuvinte: o terasă de beton și fata unui negustor care întindea rufe. Încercă să și-i închipuie: pe fată și pe marinar. Marinarul se apucă să povestească cu o adevărată voluptate, cum fata se ridica tot mai mult spre funie, cum călcîiul i se dezlipea de papuci, iar genunchii i se iveau de sub rochie. „Avea niște genunchi albi și rotunzi." Cineva de lîngă foc fluieră și pocni din degete. Rochia i se întindea pe pîntece și marinarul se lăuda că-i văzuse buricul rotund și pielea albă, întinsă, la care nu ajunge soarele. Fata din peșteră se liniști cu desăvîrșire, pînă la ea abia mai ajungeau frînturi de vorbe din care înțelegea că brațele fetei de negustor, întinse spre frînghie, păreau două lumînări albe. Cineva de lîngă foc observă că fetelor le plac lumînările. Nu înțelese ce voise să spună cu asta și o clipă se gîndi la povestea marinarului. Vru să se întoarcă, dar se opri, simțind că în spatele ei tînărul respira adînc.

Marinarul se lăuda cu brațele lui frumoase cu mușchi tari și zicea că fata negustorului văzuse pesemne acest lucru. Îi făcea semn, îi făcea mereu

semne. Ea se învîrtea însă mereu pe lîngă rufele întinse la uscat și revărsa în jur numai rîsete, ca și cum ar fi vărsat apa din lighean. Era fată de măritat. De ce n-o măritaseră ? Niște butoaie enorme zăceau în curte. Goale. De mult erau goale. Și peștera lor era ca un butoi. Dar fata de negustor nici nu se uita la marinar. Marinarul venea într-adins, în fiecare după masă, să geluiască scîndurile, pînă într-o bună zi, cînd nu și-a scos bluza de marinar. „Atunci perdelele s-au mișcat la fereastră, ceea ce însemna că mă urmărea pe furiș," zise marinarul. Dar și eu... ce-am mai chinuit-o !" Fata și-l închipui pe marinar la fereastră, fără bluza de marinar, stînd aplecat deasupra unei măsuțe tari și înguste. Piatra de sub ea se făcu parcă mai moale, în timp ce marinarul spunea că din clipa aceea fata nu-l mai slăbea din ochi, care i se făcuseră mai întunecați. Și rîsul ei nu se mai revărsa ca apa din lighean. Marinarul îi făcuse semn să vină noaptea la butoaie. În butoiul din mijloc lăsase semne și făcea acest lucru mereu. Semnele au rămas însă neatinse. Căci marinarul dorea s-o aibă chiar în butoiul care se usca la soare în curtea aceea pavată. „Acolo, în butoi", repetă marinarul. „Și pe urmă ?", întrebară mai multe glasuri deodată. „Nimic", spuse marinarul și fata din peșteră își șterse fruntea. Nu mai auzi nimic, marinarul mai spuse ceva încet și mai mulți dintre ceilalți făcură gălăgie în jurul focului.

Tînărul întinse mîna spre ea, însă îl opri ceva din adîncul ochilor ei, strălucitori și speriați

în același timp. Cei din fața peșterii începură să vorbească iarăși.

— Oare cei doi or fi curieri ?

— Cu siguranță.

— M-aș mira ca femeia să fie curieră.

— Pentru asemenea treburi ele sînt cele mai potrivite. Femeile sînt firave, cine le poate bănui de ceva ? Dacă m-ar întreba pe mine, eu aș alege curieri numai babe.

— Astea abia se mișcă...

— Nu pentru cîmpul de luptă. Doar ca să se ducă dintr-un oraș în altul. Ele pot lua un nepot pe genunchi și o traistă. Și în traistă, ce nu poți pune... Și cine s-o bănuiască de ceva ?

— Asta trebuie să aibă grad mare.

— Au făcut percheziție în casă ?

— A rămas să facă Mita, ăla care cîntă la armonică.

— Și mie îmi place armonica ! Dacă ar fi și el aici... Muzică și femeia să țopăie !...

— E bine să ai femeia ta.

— La dracu, mă întorc eu din armată, iar ea... a arborat drapelul roșu !

— Asta înseamnă că Paștele a sosit înainte de vreme.

— Ia spune, marinarule, cum se numea fata aceea a ta ?

— Nu-mi aduc aminte...

— Și chiar nu s-a întîmplat nimic, marinarule ?

Lumina se furișa de-a lungul grinzii, o învăluia și tînărul parcă se bucura văzînd-o. În clipa aceea cineva de lîngă foc pomeni de grinda

neagră. Pe el nu-l speria acest lucru, îl enerva doar pentru că acum vedea limpede totul. Ținea strîns ranița de piele pe care trebuia s-o ducă la locul fixat. Apoi se uită spre fată. Și pe ea trebuia s-o ducă. Să-i explice drumul ? Ce rost avea ? Stîncile din jur erau o închisoare și pentru ea. Aveau să vină acolo înăuntru ca să-i împuște. Prin urmare cercul se închide. Ori de cîte ori ducea această raniță de piele i se putea înfunda. Lucrul ăsta îl înțelesese de mult, dar nu se prea gîndise la el. În vremurile astea, moartea nu e ceva neobișnuit. Dar să aștepți să fii omorît și asta fiind încă liber... De ce să aștepți ? Trebuia să facă neapărat ceva. Îl enerva imobilitatea peșterii și faptul că ei doi se aflau în ea. Simțea că totul se liniștise în ei, de cînd apăruse spectrul acela care voia ceva. Se uită iarăși în jur. Ce-ar fi să iasă din peșteră și să strige la cei din jurul focului ? Dar pentru asta mai avea timp. Unul dintre cei de lîngă foc întrebă pe altul :

— Ție îți plac femeile durdulii ?

— Îmi plac femeile voinice, tari ca o grindă.

— Cînd e subțire, habar n-ai, o îndoi ca pe o nuia.

Tînărul simți mai tare ca înainte toate colțurile pietrei care îi intrau în spinare. Uluit, descoperi deodată linia minunată a trupului ei. Își înfipse privirea în coapsa ei rotundă. Își dădea seama că ceva îl atrăgea ca un magnet spre ea. Și acel ceva i se părea că existase dintotdeauna. Și atunci cînd ea își spăla picioarele. Apoi firul se

rupse, fără ca el să-şi dea seama. Îşi zise în gînd : de ce să nu se poată ? Şi, ca şi cum totul ar fi depins numai de el, măsură liniştit cu ochii peştera. Îşi dădu seama că se obişnuise cu întunericul şi umezeala ei, că, de fapt, viaţa era chiar acel lucru : peştera şi ei doi în ea. Îşi zise că toate erau fireşti : şi faptul că ei doi se aflau acolo şi faptul că cei de afară, care-i urmăreau, existau. Trebuia doar să te obişnuieşti cu gîndul, şi îşi spuse din nou : de ce nu ? Se pipăi şi-şi dădu seama că era rece ca piatra de sub el.

Fata se strînse cît putu mai mult în spaţiul de lîngă ieşire. Numără pe grindă opt noduri, observă două încreţituri mari pe o piatră şi o dîră de lumină care se furişa pe tavan. Peştera în care se afla rămăsese neschimbată. Aceleaşi unghere întunecate, aceeaşi formă. Fusese peste tot, pătrunsese în toate. În piatra de lîngă grindă descoperise un cap de vulpe. Tot astfel descoperise o labă de urs pietrificată, apoi, chiar lîngă ieşire, un cap de cocoş, numai că trupul cocoşului era întors în aşa fel, încît picioarele i se ridicau spre tavan. Mai erau şi alte lucruri, cîteva figuri pe aceste pietre : un mai, un cuptor pe care-i era greu să şi-l imagineze acum, două lubeniţe şi cîteva caise şi piersici, toate, fructe rotunde. Toate erau la fel. Fata se mişcă puţin, încet, cu băgare de seamă, parcă s-ar fi temut să nu tulbure liniştea adîncă. O fulgeră gîndul că peştera era cilindrică şi că dîra aceea de lumină semăna cu curcubeul şi gîndul acesta o întoarse din nou la povestea marinarului. Apoi aruncă o privire spre ieşire, spre grinda care

împărţea cerul senin în două. Se gîndea că toate sînt împărţite. Ei aici şi acolo ţăranca pe care poate că au împuşcat-o ; iarăşi ei aici şi ceilalţi acolo, lîngă foc, iar apoi — ea şi el. Se uită pe ascuns la el. Băiatul era liniştit, îşi mişca doar o buză. Ea descoperi în colţurile acestei buze un zîmbet, bănuia că în el se schimbase ceva. Îşi pipăi obrajii şi se sperie la gîndul că şi ea s-ar putea schimba. Furioasă, dorea ca grinda aceea să se rostogolească şi să cadă pe oamenii din jurul focului. Grinda însă rămînea la locul ei, înfiptă în pietriş. La picioarele ei observă două plante verzi. Erau urzici. Mirosul de urzici fierte este totdeauna greţos. Scuipă încet lîngă ea. Îşi dădu imediat seama că scuipase stîngaci, cum scuipă toate femeile, pentru că băieţii scuipă altfel. Deci se deosebesc şi prin aceasta. Dar cum umblă ? Pe acesta l-a văzut numai cum fuge. Îşi trăgea mîneca ridicată, cînd tînărul se apropie de ea. O nelinişte o năpădi, nu se înşela, simţea căldura mîinii lui. Apoi îi simţi şi cotul apăsîndu-i coapsa Ea îl împinse uşor şi şopti :

— Ce este ?

— Te vreau... — spuse încet tînărul. Era aplecat spre ea şi ea îl împinse cu piciorul. Tînărul parcă zîmbi, iar ei i se păru că-şi şterge prea tare buzele. Apoi îşi înălţă sprîncenele şi se uită spre grinda neagră. Îşi trecu mîna prin păr, pregătindu-se să-i spună ceva.

— E greu să ne găsească...

Ea îl întrerupse.

— Te-ai speriat.

Tînărul, mirîndu-se parcă de aceste cuvinte, spuse încet :

— Ce contează, şi rămase nemişcat, uitîndu-se fix la ea.

Ea îşi strînse picioarele şi nu mai îndrăznea să se uite la el. Simţea că se apropie clipa temută şi se pregăti să reziste. Tînărul rămînea mai departe ţeapăn şi întors spre ea, numai că acum era mai aproape decît atunci cînd îşi ţinea palma pe genunchi. Slăbiciunea ei venea de la acest genunchi. Nu putea să înţeleagă cu nici un chip cum ajunseseră să vorbească despre acest lucru. Nu se putea apropia mai mult de ieşire, se uita la grindă, se uita la picioarele ei, la cele două plante verzi. Pe o frunză observă un gîndăcel roşu. În soare îi vedea picioruşele mici trecînd peste ondulaţiile frunzei. Şi-i fu milă şi de ea şi de gîndăcel, care trecu fără grabă pe altă frunză. Nici nu observă că tînărul se apropiase foarte mult şi căuta un fir uscat de iarbă chiar în faţa ieşirii. Apoi îl înţelese, se mişcă puţin ca să-i facă loc.

Tînărul prinse gîndăcelul, iar fata şopti :

— Nu mai sîntem singuri.

— E prizonier ca şi noi.

— Ca şi noi, repetă ea mirată, de parcă atunci afla acest lucru. Apoi tînărul se apropie şi mai mult de ea şi iarăşi îşi lăsă mîna pe genunchii ei. Se uită liniştită la el, iar tînărul îi strînse genunchiul în palmă. Ea observă că între două degete avea două aluniţe. Gîndăcelul zbură de pe palma ei, tînărul aruncă o privire spre ieşire, iar ea îl împinse. Îi spuse încet :

— Nu e frumos...

Tînărul se trase înapoi şi, sprijinit de peretele de piatră, rîse într-un chip straniu. Ea se sperie, întrebîndu-se dacă nu cumva a înnebunit. Laba de piatră a ursului parcă se mişcase, dar imaginea cuptorului nu reuşi s-o mai vadă. Ca să verifice toate acestea, întrebă :

— Mi-e foame, ţie nu ?

Se sperie şi mai mult de întrebarea asta a ei. El însă zîmbea mut, şi ei i se păru că mestecă iarăşi tutun. Îşi mişca leneş buzele şi ea înţelese că se uita la sfîrcul sînului ei drept care-i împungea cămaşa. Se mişcă puţin încercînd să-şi ascundă sînii bombaţi. La silinţele ei el zîmbi tăcut şi abia atunci observă ea că avea dinţii foarte albi. Se pipăi prin buzunare în speranţa că va găsi o grenadă. N-o găsi şi atunci şi-o închipui. O bucată rotundă de fier şi căciuliţa ei galbenă. Gîndul alerga cu iuţeală mai departe : se vedea deşurubîndu-i focosul, ţinînd în palmă butonul de alamă, cu capul arătînd spre prima piatră. Ce ar face el ? S-ar speria iarăşi. Sau poate că nu s-ar speria. Nu s-ar speria. În buzunar dădu de o năframă albă. Se sperie, fiindcă ştia că întotdeauna cu asemenea năframă se leagă ochii şi fruntea. O scoase încet din buzunar, îşi şterse ochii şi văzu că tînărul o priveşte cu înţelegere. Simţi că iarăşi dăduse greş. Tînărul îi spuse încet :

— Nu cumva vrei să te predai ?

Ea nu-l înţelese imediat, însă cînd văzu că ţinea mai departe în mînă năframa albă, se ruşină. Curînd după aceea îl întrebă :

— De ce mesteci atît de mult tutun ?

El făcu un gest cu mîna și scuipă în fața sa o grămăjoară neagră. După ce făcu acest lucru se uită fix în ochii ei și-i spuse :

— Te vreau.

— Am să strig, rosti ea mai tare decît avea voie. Tînărul rînji și ea îi văzu gingia roșie sub albeața dinților.

— Prin urmare ești gata să trădezi, și tînărul își puse mîinile pe piept.

— Nu te iubesc, spuse fata.

— Nici eu pe tine, replică el și scuipă o a doua grămăjoară de tutun.

Se așternu o liniște grea. Fata se uită un timp la dîra cenușie de nisip, care acum aluneca pe grindă. Dîra alunecă multă vreme. Aluneca mereu. Multă vreme. Pînă cînd ?

În sfîrșit, tînărul spuse :

— Grinda neagră.

Ea tresări, mai spusese cineva „grinda neagră" — cei dimprejurul focului. Acum cuvintele îi sunau în urechi ca o amenințare. Se întoarse spre el și spuse :

— Știu de grindă.

— Nu înțelegi, vreau să mai dobîndesc ceva.

— Nu te iubesc.

— Nici eu pe tine, ți-am spus doar, zise tînărul.

— Minți, lîngă mine nu te simți indiferent.

— Nu, spuse tînărul și ca o maimuță mare își lăsă șovăind mîinile să-i alunece în jos.

Ea ar fi vrut să-i spună că înțelesese acest lucru încă de atunci, cînd își spăla picioarele, însă mîinile lui lăsate în jos erau de data aceasta prea

mari și prea puternice. Iarăși îi trecu prin gînd : se apropie clipa. Deschizîndu-i-se parcă, ea făcu în mod reflex o mișcare caracteristică femeii. Mai vru să se împotrivească, dar își dădu seama că e prea tîrziu, simțea buzele lui calde îndărătul urechilor și mîna ei descoperi catarama de metal și desfăcu ea singură centura. Ținea încă între degete catarama cînd el se întinse peste ea într-un chip ciudat și brutal și ea simți apăsîndu-i omoplații o greutate dublă. Se gîndi la genunchiul lui, însă ochii i se strînseră și, așa cum stătea, cu capul dat pe spate, aruncă o privire de jos spre grinda neagră, spre lanțul imobil al ochilor de lemn.

Îi mîngîie mîna îndelung, apoi o lăsă. Ea stătea mai departe ghemuită, iar părul îi ascundea obrazul drept. Se uită la ceas, acele arătau al zecelea ceas al dimineții.

Ea spuse :

— M-am liniștit, dar tu ?

El făcu doar un semn din cap și trase puternic fumul în piept. Se gîndea, în fine, acum știa ce are de făcut.

Ea spuse cu un ton degajat :

— Acum pot să vină.

El strînse mucul între degete și se apropie iarăși de ea. Stătea în picioare atît cît îi îngăduia bolta peșterii. Ea stătea în genunchi lîngă el. El zise :

— Trebuie să mă grăbesc.

Nu-l înțelese. El se aplecă puțin și-și ținu mult timp buzele lipite de locul acela dindărătul urechii. Se înălță iarăși și o privi lung, iar ea abia atunci înțelese ce voia să facă. Apoi tînărul își

lăsă palma pe pîntecul ei neted. Se desprinse cu greu, luă ranița și o aruncă la picioarele ei.

— Să duci asta. Să ieși ceva mai tîrziu.

Apoi se apropie de ieșire, mîna dreaptă îi zăbovi pe grinda neagră în timp ce ea rămase în întuneric, în atitudinea aceea păgînă a femeii înainte de rugăciune. Se mai întoarse o dată spre ea, apoi se strecură pe sub grindă. Ea mai putu auzi pașii lui mari.

Cei din jurul focului începură să strige și să tragă cu puștile.

Departe, sus, deasupra peșterii, se opri un timp la adăpostul unor tufe roșii, uitîndu-se la cercul imobil de lîngă pîrîu. Cercul se desfăcu și ea îl văzu chircit, zăcînd pe malul îngust. Alături de el creșteau cîțiva anini scunzi. Fata începu să tremure, cu mîinile pe pîntec, parc-ar fi știut că tot ce mai putea fi viu din ceea ce rămăsese de la el, se afla, poate, acolo.

SUB SEMNUL LUI APRILIE

Garnitura era formată doar din cinci vagoane. În primele două, cele de lîngă locomotivă, se instalaseră ofițerii și toți cei care purtau pe umeri același semn distinctiv — epoleți de culoare violetă. Pe acoperișurile de tablă ale vagoanelor erau prinse bărcile, iar la fiecare fereastră, legate zdravăn, ca niște bastoane, vîslele.

O mulțime imensă, înghesuită între gară și grilajul de fier, se foiește într-una, se împinge și se uită la trenul militar secret. Fiecare are cîte ceva de spus, fiecare în felul său :

Pionierii, încotro s-or fi ducînd oare pionierii ? Înainte sau înapoi ?

O mai fi vreun tren și pentru noi, au să mai fie și alte trenuri ?

Cască, să-ți spun.

Strașnică educație... frumos...

Taci, hodorogule, ce cauți aici cu cotonoagele tale uscate ? Uite cum ți s-a zbîrcit gîtul, pînă și gulerul joacă pe el. Dar nasul, uitați-vă ce nas are !

Faceți loc, am s-o strivesc pe femeia asta !

Va să zică, taică... am ajuns timpuri grele...

Ia nu te mai văicări, moşule, asta-i gară, aici nu sînt icoane ca în biserică, şi e război !

Faceţi loc, ia floricele, floricele proaspete colorate, domnu plutonier, floricele colorate, pentru fete, sau plecaţi pe front ?

Ascultă, te întreb confidenţial, ştii unde sînt nemţii ?

Cine ştie, pionierii se retrag totdeauna ultimii, ei distrug podurile.

Nu te mai împinge aşa, mi-ai vîrît cotul în coastă !

Ce, au dărîmat podul, cine spune ?

Ăştia de aici...

Masa de oameni e strînsă între clădirea gării şi grilaj. Poţi vedea aici tot felul de oameni : capete tunse scurt, cu capele şi cu pălării, cîte o basma viu colorată sau de culoare închisă, cîte o pălărie de fetru. Cei care au avut norocul să sară peste grilaj se plimbă fără nici un rost pe peron. Un copil îmbrăcat într-o bluză albastră încearcă să meargă pe o şină.

Jandarmul păşeşte agale pe lîngă grilaj, căutînd să potolească mulţimea ; îşi dă importanţă, căciula lui albă, curată şi faţa lui ca o bezea rumenă strălucesc în bătaia soarelui anemic de aprilie.

În cadrul ferestrei de deasupra ceasului cel mare stă soţia şefului de gară, slabă, cu smocurile-i de păr creţ şi cenuşiu arse de ondulaţia permanentă. Cenuşiul faţadei coşcovite a gării este punctat cu verdele pernei de sub coatele femeii.

Lîngă closetele negre, unde nu creşte decît ştir, şi acesta rar, s-au instalat cîţiva ţărani. Ameţiţi

de băutură, pierduţi, s-au oprit aici, pe pavaj, lîngă gară. Şi fiindcă şi-au pierdut orice speranţă că vor mai pleca undeva, şi-au deschis cuferele de militari. Resturi de mîncare, oase de găină, coceni folosiţi drept dopuri, mormane de ziare murdare şi slinoase, sfori şi pungi sparte, toate zac împrăştiate la picioarele lor. În jurul acestor rămăşiţe se învîrtesc pisicile gării şi cîini cu cozile tăiate, în timp ce ţăranii cîntă pe două voci : „Sădesc flori, sădesc pepeni, sădesc trandafiri albi".

În cele din urmă trenul porni. Ofiţerii dădură din cap, nici unul dintre ei nu aruncă vreo privire spre peron. Cei rămaşi pe loc, văzînd acest lucru, începură să se agite şi să vocifereze :

S-au dus pionierii !

Toţi ne lasă, toţi, parcă am fi nişte troace de ţigani.

Va să zică am rămas singuri, absolut singuri, asta-i trădare !

Linişte, linişte, nu insultaţi armata.

Ar trebui să ni se dea explicaţii.

Să-l întrebăm pe jandarm !

Nu-l mai văd.

În războiul trecut, armata şi poporul erau una, asta v-o spun eu, care am luptat la Salonic. Pe cînd acum, ofiţeraşii ăştia cu mănuşi albe...

Soţia şefului de gară, încremenită în cadrul ferestrei de deasupra ceasului mare, privea tristă la lume şi nimeni nu ştia la ce se gîndea.

Lîngă magazia gării, sub şopronul de lemn, se adăpostiseră primii refugiaţi : trei familii. În jurul lor, claie peste grămadă, tot calabalîcul gospo-

dăriei lor plouate: baloturi, geamantane, o oglindă, o mașină de cusut, lăzi, din care se văd mînere de oale, de găleți, polonice, perne, puf și un sfeșnic de fier. O oglindă proptită între două lăzi, reflecta o bucată de șină, o creangă de tei, și o bună parte dintr-o cisternă. Pe o pilotă întinsă pe jos țipau copiii. Un bărbat înalt, trecînd pe lîngă ei, le aruncă un pumn de prune uscate. După cîteva clipe copiii erau mînjiți pe față și pe mîini, de parcă ar fi mîncat magiun.

În sfîrșit se arătă și șeful gării care anunță că mai vine un tren. Această veste îi mai înseninā pe oameni, iar cînd se auzi chiar și fluieratul trenului, cu toții se întrebau dacă era un tren civil sau militar și, în vacarmul general, ajunseră la concluzia că trebuie să fie civil. Șeful gării se făcu nevăzut, după ușa cu geamuri mari, iar mulțimea rămase convinsă că nu mai are mult de așteptat lîngă șinele pustii. Îndată după aceea se arătă un impiegat mai tînăr care scrise cu cretă pe tablă că ultimul tren din direcția... avea să sosească în gară, probabil peste un ceas.

Mulțimea se mișcă din nou, furioasă și deznădăjduită, în același timp, mulți nu pricepeau ce vrea să zică acel „probabil". Impiegatul stătea nehotărît în prag și încerca să explice că această comunicare i-a fost transmisă de șeful gării, iar cînd mulțimea se apropie de el, o tuli la iuțeală în birou. Dar mulțimea o dată pornită e greu de oprit. Ba chiar s-ar zice că nu există forță care ar putea s-o oprească. Mulți ajunseră pînă la ușa cu geamuri, iar cei din spate strigau să se spargă ușa. Cineva observă că e bunul statului, dar obser-

vația avu darul să ațîțe și mai mult mulțimea înghesuită între clădirea gării și grilaj. Tocmai cînd grilajul de fier începuse să cedeze, iar tencuiala de pe clădirea gării să se cojească, se auzi un semnal scurt, arțăgos, repetat la intervale regulate, și acest sunet, ca bătaia marii inimi a statului, pironi locului mulțimea. Oprită din avîntul ei, rămase cîteva clipe buimăcită. Nimeni nu mai sărea peste grilaj, deși interdicția fusese ridicată deoarece jandarmul dispăruse o dată cu trenul militar.

Soția șefului de gară stătea ca și înainte cu coatele rezemate de pervazul ferestrei. Stătea acolo ca într-o vitrină, tronînd deasupra tuturor, uitîndu-se de sus la masa aceea de oameni. Obrazul ei parcă se subțiase, se făcuse cenușiu ca și ornamentația de ipsos de sub fereastră.

Țăranii de lîngă closetele negre repetau cu încăpățînare același cîntec.

În jurul gării se răspîndi miros de benzină. Spre vagonul-cisternă se îndreptau grupuri de oameni. În vremea aceasta mulți săriseră peste grilaj și acum se grăbeau spre vagon, fiecare cu cîte ceva în mînă.

Pămîntul de sub vagon mirosea puternic a benzină.

Mai încet, nu împinge!

Bagă de seamă, să nu luăm foc cu toții. Aruncă țigara, domnule!

Asta-i benzină pentru avioane.

Octante! Octante...

Unde o fi aviația noastră?

Dă-te la o parte, doar ne-i fi vrînd să te speli în benzină, mai lasă și pe alții să ia.

Vrea să bea benzină !

Am auzit că rușii beau și spirt.

Oameni buni, lăsați-mă și pe mine să umplu damigeana asta, că sînt sărac lipit pămîntului.

Cum, nu mai există nici o autoritate ? Unde-o fi jandarmul ăla ?

Taci din gură, ce treabă ai cu jandarmul ? Cînd piere țara, poate să piară și vagonul ăsta, în care este cîte o părticică a fiecăruia, așa, să știi, prietene.

Dar sudoarea mea, dar sudoarea mea unde e ?

Deodată pe peron apărură trei soldați înarmați. Tineri, zdraveni, cu bocanci noi galbeni. Unul din ei avea mustăți negre ascuțite. Ceilalți doi erau proaspăt rași. Împrăștiară cu forța lumea de lîngă vagon, făcură ordine și abia atunci apăru și jandarmul. Lumea începu să se agite iarăși :

Cine sînteți voi ?

Dacă luptați în armată, înseamnă că sînteți oameni din popor...

Poate că și tu ai purtat opinci, înainte de a te încălța cu bocancii ăștia galbeni.

De ce faceți pe nebunii ?

Să faceți ordine pe front, nu aici !

Acolo !

Cel cu mustăți îi măsură pe oameni cu privirea și rosti, răgușit, ce-i trecu mai întîi prin minte :

— Sîntem o patrulă militară. În această regiune a intrat în vigoare legea marțială. Înapoi. Dați-vă înapoi, nu înțelegeți ?

Masa de oameni începu să se retragă spre grilajul de fier. Cel mai îndrăzneț dintre ei strigă :

— Dacă nu luăm noi benzina, are s-o ia neamțul.

— Ce neamț ?

Atunci soldații aflară de la mulțimea aceea de oameni că nu mai venea nici un tren, așa că toți rămăseseră pe „pămîntul nimănui". Auzind acestea, mustăciosul se îndreptă, își săltă centura și strigă :

— Pe dracu ! Marele stat-major se află la Baia. Frontul era în fața voastră. Asta-i adevărul, ce spuneți voi sînt născocirile coloanei a cincea.

Cuvintele lui avură darul să convingă mulțimea, care se simțea acum mai liniștită ; oamenilor le convenea să creadă că era așa.

Jos coloana a cincea !

Coloana a cincea, îți spun eu, armata știe.

Ai văzut ce face uniforma, ce repede a făcut ordine ?

Dați-ne arme !

Cum arată coloana a cincea ?

Dar de ce îi zice a cincea ?

Lumea se uita curioasă la cei trei soldați care stăteau lîngă grilaj și unul dintre ei începu să povestească, măsurat, dîndu-și importanță, cum îl prinseseră ei pe unul din coloana a cincea pe cîmp, ziua namiaza mare, învîrtindu-se pe lîngă cablul

de telefon și ascultînd convorbirile marelui stat-major...
— Și, și ?
— Nimic, după legea marțială, pe loc...
Mustăciosul scuipă, apoi se apropie de grilaj și ceru oamenilor legitimațiile. Lumea se împingea, fiecare scotea și-și arăta cu bunăvoință legitimația, apoi povesteau mai departe întîmplarea cu acel trimis al coloanei a cincea care fusese prins.
Unde ? Aici a fost prins ?
Nu, pe cîmp.
Și ce s-a întîmplat cu el ?
A fost împușcat.
Se-nțelege, cu armata nu e de glumit.
Pe cîmp a fost prins ?
Uite, colo, cablul telefonic trece peste cîmpul ăsta.
Telefoane de cîmp, astea sînt telefoane militare, eu știu, am făcut armata la transmisiuni.
Am spus totdeauna că elevii de la țară ar fi trebuit să facă pregătire militară în școală. Acum pînă și ciobanii pot fi salvatorii țării. Nu te apropia de cablul păzit de un ciobănaș !
Ce, a fost prins de ciobani ?
Desigur, țăranul nostru e isteț.
Ei, așa spune și poezia noastră populară, dar cum era îmbrăcat ?
Cu un palton cadrilat. Se vedea cît de colo că e străin.
Da, și după ce se vedea ?
Ăștia din spate spun că avea un lănțișor la gît.
Desigur, la noi numai fetele poartă lănțișoare la gît.

Zicea că îl are de la maică-sa.
Așa e, în fața morții, fiecare își amintește de maică-sa.

Soldatul fornăia în mustață, se uita încruntat la legitimație, adică mai mult la fotografie, deoarece aceasta era singurul lucru pe care-l înțelegea din carnetul mic, mototolit. Întreba :
— Numele ?
— Scrie acolo.
— Asta o știu eu, dar verific.
Soția șefului de gară privea mai departe, de sus, ca dintr-un cuib, din insulița ei liniștită, tot peronul din fața ei. Părea o cloșcă cu pui. Cu toate acestea se pierdea acolo, în umbra ferestrei.
Masa de oameni începuse iar să se împingă. Sute de guri vociferau, tălpile ardeau, picioarele erau asudate de oboseală. Un suflu trecu peste întreaga mulțime adunată acolo, cînd un glas vesti că trenul făgăduit n-avea să mai vină și că nemții ocupaseră orașul.
— Asta-i coloana a cincea ! zbieră mustăciosul.
Și lumea, pentru a nu știu cîta oară, începu iarăși să se agite și să înjure.
Aici e coloana a cincea, în mijlocul nostru !
Să punem mîna pe a cincea, destul ne-a chinuit !
Dați-mi-l mie, să-i sfîrtec ceafa, să-i tai picioarele, mama lui de șvab !
Unde e coloana a cincea, unde ?
O caută.
Dar armata de ce nu se mișcă ?

Un bărbat uscățiv, istovit stătea rezemat de multă vreme de un tei și toată gălăgia aceea i se părea străină. Pe cap avea o beretă, iar peste palton un aparat de fotografiat. De el se apropiară cei trei soldați și-i cerură legitimația. Omul se uită absent la ei, se mișcă, sub picioarele lui pietrișul scîrții, se uită iarăși la ei și le spuse :

— N-am nimic.

— Cum nimic ?

— A ars tot, casa a fost bombardată, iar eu am fugit din Belgrad.

— Hm ! Fiecare își are povestea lui, se vede că ești din ăia... din a cincea.

Omul avea o înfățișare senină, zîmbi, nu-i luă în serios. În mulțimea de dincolo de grilaj se împrăștie zvonul că a fost prins unul dintr-a cincea. Mulți se ridicară deasupra grilajului să vadă cum arată.

Unde e, cum arată ?

Lasă-mă să-l văd și eu.

Ăla de lîngă tei.

Cu beretă, se-nțelege — e străin.

L-am mirosit eu de mult.

Și eu, se tot învîrtea pe aici, pe lîngă grilaj.

Ca să vezi, neică, cum se adună faptele.

Ia te uită cît de îndrăzneț e, își închipuie că va reuși să ducă de nas armata...

Și ce-o să-i facă ?

Nu știu, uită-te și tu.

Bărbatul parcă abia acum își venea în fire, cînd se vedea insultat. Începu să le explice cu

aprindere. Soldații însă rămaseră neînduplecați. Țăranii care ședeau lîngă closet se apropiară de patrulă. Unul dintre ei spuse :

— Auzi cum îl rostește pe „r". Sîrbii nu vorbesc așa. Bărbatul se silea să le explice că așa vorbește de cînd s-a născut, dar cînd dădu să mai spună ceva, soldatul îl întrerupse :

— Cu toții ne-am născut cu două picioare și cu un cap, tu ne spui cine ești ?

Soarele anemic de aprilie apunea. La orizont, acolo unde cerul se contopea cu muntele, discul rotund se rumenise. Dinspre apus înainta întunericul, iar în jurul gării începu să se simtă tot mai puternic miros de benzină și de lume. Felinarul gării fu aprins de un slujbaș mai tînăr. Chiar atunci mustăciosul își potrivi arma pe umăr, își săltă cu importanță centura, iar mulțimea doborî grilajul și capela jandarmului se rostogoli pe pietriș.

Oamenii îi înconjurară pe soldați și pe bărbatul uscățiv. Toți răsuflau greu, vorbele nu se mai deslușeau.

Lasă-mă, vreau să văd și eu.

Ar trebui să-i ardă una peste bot.

Dă-te mai la o parte sau măcar spune-mi și mie ce zice.

O cocolosește. Alde ăștia au dus țara de rîpă.

Ăștia trimiteau marmeladă în lăzi, în loc de grenade.

Și arpacaș !

Și macaroane !

I-aș umple gura cu macaroane !

Din cauza lor nici trenurile nu merg cum trebuie !

Dar ce or să-i facă acum ?

Or să-l spînzure.

Cum ?

De picioare, și apoi de tei.

Soldații erau lac de sudoare, bărbatul uscățiv la fel, și mulțimea așijderea. Omul voia să-i convingă pe soldați, aceștia voiau să-l convingă pe el și să liniștească astfel mulțimea agitată. Lumea însă dorea un singur lucru : să-l vadă pe dușman. Bărbatul uscățiv profită de un scurt răgaz și spuse :

— Sînt ziarist.

— Minte, are aparat de fotografiat !

Omul se uită cu mîhnire la aparatul de fotografiat, apoi glăsui :

— Asta-i meseria mea.

Mulțimea se dezlănțui iarăși, agitîndu-se ca mai înainte, oamenii se împingeau unii pe alții, se călcau pe picioare, vorbele răsunau din toate părțile, din gurile tuturor.

Ați auzit ?

Meseria...

A recunoscut că e meseria lui...

Cred și eu, asta se plătește gras.

Parale, nu glumă !

Spionul este plătit cel mai bine.

Ar trebui trimis la curtea marțială !

Primul soldat îl înșfăcă pe om de mînecă. Omul tresări și strigă :

— Oameni buni, aici se află și soția și copilul meu.

— Unde sînt ? întrebă soldatul.

Omul își strigă soția, iar lumea se porni pe rîs. Rîdeau cu toții, din ce în ce mai tare.

Hei, liniște, ceru soldatul, să mai verific o dată. Hai, mai strigă o dată.

Omul stătea acolo buimăcit, parcă n-ar mai fi strigat, cu toate acestea se ridică în vîrful picioarelor și-și strigă din nou soția.

— Cine-l cunoaște pe acest om ?

Toți tăceau, cineva din mulțime spuse :

— Nimeni.

— Unde-ți este soția ? repetă soldatul.

— Trebuie să fie pe aici pe undeva, spuse neputincios omul.

Ne duce de nas.

Minte, alde ăștia mint de zvîntă !

O să-l judece curtea marțială.

Îl condamnă la moarte...

Da, dar unde ?

Aici, pe loc. Cu legea marțială nu te joci.

Soldații îl înșfăcară pe om și începură să-l tragă spre zidul gării. Mulțimea îi urma de aproape și tropotul ei era surd, aspru de parcă ar fi călcat pe niște piei. Pe om îl lipiră cu spatele de zid, un vuiet se auzi în mulțime și un fior de teamă zbură pe deasupra capetelor. Sol-

daţii se traseră la o parte, omul îşi răsuci pierdut capul spre burlan şi cînd şi-l îndreptă văzu în faţa sa armele întinse. Ţipă îngrozit şi porni cu mîinile desfăcute spre ţevile puştilor. Parcă ar fi vrut să le astupe. În clipa aceea soarele slab de aprilie dispăru îndărătul muntelui. Omul fusese ciuruit de gloanţe încă pe cînd se afla lîngă perete, dar mai făcuse cîţiva paşi, înainte de a se prăbuşi. Soldaţii se apropiară apoi de el şi unul dintre ei îi luă aparatul de fotografiat. Ceilalţi doi tîrîră cadavrul dincolo de linia ferată.

Lumea se trase încet spre peron. Clopotul anunţă sosirea trenului. În clipa aceea cineva arătă cu mîna spre femeie şi copil. Mulţi se îndreptară spre ea. Ea o luă mai întîi spre vagoane, apoi se întoarse spre grilajul gării. Tot pe acolo o luă şi mulţimea. Femeia se opri locului, dîndu-şi seama că toţi se uitau la ea. Se simţi stingherită, şi-şi strînse, speriată, copilul la piept. Se uita la cercul des de oameni din jurul său. Apoi întrebă :

— Nu l-aţi văzut pe soţul meu ?

Lumea tăcea, mulţi îşi plecară capul, cineva izbucni în plîns, iar mulţimea ascunse cu trupurile ei pe cel ucis. Toţi se temeau să nu fie învinovăţiţi şi fiecare îşi zicea că n-are nici o vină. Ca şi cum s-ar fi scuzat, femeia spuse :

— Am făcut ceai la bufetul gării, pentru fetiţă...

Şi se opri. Tăcerea o îmbărbătă şi întrebă cu glas tare :

— Unde o fi bărbatul meu ? Nu ştiţi...

Nimeni nu se mişcă, nu se auzea decît răsuflarea sutelor de oameni. Atunci din mulţime se desprinse un bărbat :

— Doamnă, soţul dumneavoastră a plecat.

Femeii nu-i venea să creadă, dar bărbatul continuă repede :

— Da, doamnă, m-a rugat să vă spun că a plecat cu trenul dinainte. Zicea că vrea să găsească un adăpost pentru dumneavoastră şi pentru fetiţă.

Mulţimea confirmă dînd din cap. Femeia părea că prinsese rădăcini. Lumea însă o împinse încet-încet, aproape că o duse pe sus, pe ea şi pe copil, spre tren. Toţi căutară prin vagoane şi descoperiră un compartiment gol. Cineva din mulţime aduse copilului floricele. Cei care rămăseseră pe platformă întrebară de cei trei soldaţi. Aceştia însă nu mai erau de găsit, ca şi jandarmul. Trenul porni, ducînd cu el femeia, copilul şi mulţimea.

Peste tot mirosea a benzină. Pe pilotă, un copilaş se juca cu o capelă de jandarm. Refugiaţii aprinseră focul, iar doi dintre ei trecură de partea cealaltă a căii ferate. Pe umăr duceau cazmale. Şeful gării stinse felinarul. Atunci închise şi soţia lui fereastra...

PEPENI GALBENI

Sub un prun, țăranul a înfipt patru pari în pămînt, iar peste capetele retezate a bătut trei scînduri și și-a înjghebat astfel o masă de vară. Scîndura din mijloc provine de la un butoi desfăcut, miroase a vin și pe deasupra acestei bucăți din butoiul de altădată, cît e ziua de lungă, zboară musculițe bețive. De veche ce e, masa s-a subțiat ca lama unei săbii, e murdară și neagră la picioare și aproape că s-a lipit de trunchiul prunului. Banca este ceva mai albă, a fost făcută ceva mai tîrziu.

La masă, rezemat de prun, șade Janko, din comandamentul diviziei ; fumează scoțînd rotocoale de fum. Cască, peste tot e cald, iar musculițele bețive sînt impertinente, se reped orbește în ochi, în nări. De mult a observat-o pe țăranca înaltă, îmbrăcată în negru : umblă prin curte parcă ar adulmeca, ar căuta ceva. În realitate, ea își vede liniștită de treabă.

Janko își întinde picioarele sub masă ; ziua este călduță, leneșă ; acum cel mai bine ar fi să stai culcat în fîn ; de aseară toți au plecat la oraș ; el a rămas aici ca să scrie raportul pentru comandamentul corpului de armată și acum toate îl plictisesc și nu-i mai vine să se miște de la masă. În zăpușeala care plutește în văzduh încearcă să numere constelațiile de musculițe bețive ce se rotesc în cercuri.

Țăranca aduce un pepene mic, galben ; îl lasă pe masă și-l îmbie să mănînce ; încearcă să gonească musculițele cu mîna.

— Le atrage mirosul de drojdie...

— Cînd o să plouă, are să se șteargă tot de pe scîndură, spuse Janko plictisit.

— Nu poate să se șteargă tot. Și soarele își ia ce i se cuvine, spuse țăranca și puse un cosor lîngă pepene.

— Mulțumesc, nu era nevoie.

— S-au făcut mulți... miroase frumos. Taie. Am ales anume unul mai mic, ăștia sînt mai buni.

— Lasă-l aici.

Țăranca se întoarce spre casă și se oprește, el îi vede spatele îngust ; așteaptă să plece, însă ea îl întreabă deodată :

— Da' ce o să se întîmple cu ăia ?

— Cu cine ?

— Cu oamenii care stau sub nuc.

— Nu știu ce-i cu ei ; nu i-am văzut.

— Du-te și te uită... ai manta frumoasă, de piele.

— Da.

— E manta ofițerească ?

— A unui căpitan neamț.

— Bună manta. N-o pătrunde ploaia.

Țăranca aruncă o privire spre el, apoi spre pepene. Îl roagă :

— Du-te şi vezi, ce-i cu oamenii de sub nuc.
Se întoarse şi plecă ; pasul ei e prea mare pentru o femeie.

Musculiţele sînt tot aşa de obraznice deasupra scîndurii şi a pepenelui ; şi pepenele e rotund ; încetul cu încetul îşi lasă palma pe rotunzimea lui.

În stînga casei se află curtea împrejmuită cu un gard făcut din pari ascuţiţi. Copiii satului au înfipt în joacă nişte dovleci în aceşti pari şi acum stau galbeni la soare. Pe pari se scurg seminţele de dovleac.

Să se ducă totuşi în dosul casei ; se opreşte o clipă : poate că pentru asta i-a adus pepenele. Încă nu-i vine să-l taie ; îi simte mirosul şi toată vara adunată în el.

Lala de la serviciul de informaţii a luat în primire maşina de scris. Asta îl linişteşte, poate să şadă şi să se uite la gard, la dovleci, la foişor, la curtea, toate scăldate în soare.

Se reazemă de prun : pepenele şi cosorul negru ; de ce-or fi înfipt copiii dovlecii în pari ? au ales parii cei mai ascuţiţi ; iar căpăţînile mari, galbene, şi-au slobozit seva, sîngele lor, umezind gardul. Soarele va usca totul, iar obrajii dovlecilor se vor zbîrci.

(rîde ca un dovleac ; de ce, rîde ca o lună.)

Un cocoş îşi tot lungeşte gîtul, vrea să şterpelească o sămînţă de dovleac şi nu reuşeşte.

Ţăranca se învîrteşte mereu prin curte, slabă şi aspră.

Lîngă prispă, soldaţii prăjesc seminţe de dovleac ; pun sare, molfăiesc, apoi scuipă — cojile

de seminţe s-au adunat, grămezi albe, în jurul bocancilor lor ; ţăranca aduce ceva într-o legătură, aruncă o privire spre Janko şi spre pepenele neatins. Rămîne locului, întoarsă spre nucul din dosul casei.

Soarele s-a înălţat deasupra casei, drept deasupra coşului ; pe acoperiş sînt două păsări mici negre ; dormitează, nemişcate, parcă ar fi făcute din argilă. În cele din urmă Janko se scoală, lasă pepenele şi se duce în spatele casei.

Sub nuc, o mulţime de oameni ; stau în cerc, cît se întinde umbra nucului ; de jur împrejur, soldaţi cu puşti şi puşti-mitralieră îndreptate spre ei. La venirea lui, murmurul se pierde în iarbă, se strecoară sub haine. Numai cîte un geamăt sau un murmur slab le trădează prezenţa ; cu batiste sau cu mîna goală îşi şterg feţele roşii, aprinse, cefele năduşite.

De ce aţi fost aduşi aici ?

Nu ştim, dumneavoastră ştiţi mai bine.

(siguranţa în primul rînd — Lala, de la serviciul de informaţii, repetă mereu vorbele astea).

Ocupaţia ?

Jurist.

Asta-i specialitatea dumneavoastră ; Ce funcţii aţi îndeplinit ?

Pretor.

ei, aici e... cei de la informaţii au dreptate... în primul rînd, trebuie ridicaţi cei de la poliţie)

Aţi fost puşi de nemţi ?

Scuzaţi, de guvern.

Al lui Nedić.

(ce naiv sînt ; bagă de seamă, n-ai voie să te superi, sînt arestați... și totdeauna spun că sînt nevinovați...)

Vă rog să țineți seama că sînt funcționar, nu rentier. N-am decît mîinile astea... și o familie.

(între polițai și proletar nu există nici o diferență ; cel puțin așa pare ; în realitate, individul caută să scape, aceasta e concluzia pe care ar trage-o Lala)

Trebuie să știți că noi, cei de aici, am încercat să salvăm tot ce se putea salva.

Am mai auzit noi de-astea.

Gîndiți-vă bine, astea nu sînt povești ; să lăsăm la o parte convingerile și originea fiecăruia ; e vorba de bunuri care aparțin întregului popor : noi sîntem pămînteni... fiecare medic, inginer, contabil, fiecare bacalaureat înseamnă mult ; merită să salvați pînă și priceperea unui grădinar, toate ne sînt prețioase...

Destul. Dar dumneavoastră ?

Comerciant, absolut nevinovat ; credeți-mă, absolut nevinovat... Știți, eu sînt baptist, baptiștii sînt împotriva oricărei violențe ; ați auzit de baptiști... Sînt convins că atunci cînd toată lumea o să fie baptistă, n-au să mai existe războaie. Ce mai, s-a zis cu războiul ; ascultați-mă pe mine, noi sîntem împotriva frontierelor naționale.

Spune, de ce ai fost adus aici ?

Noi, baptiștii, sîntem oameni modești ; o cameră simplă ne este de ajuns ca să ne facem rugăciunile...

Spune, de ce ai fost adus aici ?

Aici ? ! Păi, ce să spun... am dat la colectă. Toți eram obligați, știți, aveam vie la țară. Aveam și eu slăbiciunea asta — via...

(pe dușman nu-l urăști niciodată destul — fugi de el — și asta o spune Lala)

Peste mine ați sărit... domnule, sînt și eu aici. Iată-mă, întrebați-mă ceva, doar întrebați pe fiecare. Eu sînt funcționar, agent fiscal, mă numesc Grujić Stepan, asta o dovedesc cu acte. E adevărat că au rămas în hainele vechi ; cînd au venit eliberatorii voștri, adică, vreau să zic, ai noștri, m-am îmbrăcat în hainele noi, că așa se cuvine, doar sărbătoarea este pentru noi toți, mă cheamă Stepan Grujić, numai numele îmi e croat, sînt însă sîrb. Sîrb get-beget.

Taci, pentru ei nimic nu contează.

Cum, nu contează ?

Păi așa, ei nu fac nici o deosebire între oameni, după credință și naționalitate.

Sînteți sigur ?

Prostule, pe ce lume trăiești ?

Pierd un timp prețios... Ascultați-mă încă puțin, domnule-tovarășe, cum spuneam, mă numesc Stepan, ăsta e numele meu, nu vedeți, am nume rusesc, doar îi iubiți pe ruși. Rusia e mama noastră, în acest spirit am fost educat încă din școala primară : slav, rus, blond, înalt, cu chipul deschis. Harnici, muncitori, făceau mied, vedeți, toate le știu. Toate...

Nu te mai ascultă, încetează o dată...

Nu vreau să tac, tot ce spun eu e important...

Sînt slujbaş de douăzeci şi cinci de ani, chiar şi ţăranii mei sînt blonzi ca ruşii, eu sînt din Rudnica. N-aţi fost pe acolo...

Amuţeşte o dată, vezi că nu te mai ascultă...

Nu vreau, lupt pentru mine. Vreau să spun tot...

Trăncăneală de pomană, parcă n-am şti noi ce erai... denunţător...

Dar tu ? Pe tine te întreb. Pe tine !

Nu cumva eşti procuror ? Nu ?... Atunci n-am de ce să-mi mai pierd timpul cu tine.

(ăsta e de-al lui Ljiotic ; student, studenţii sînt totdeauna obraznici ; ce frumos e tuns la ceafă...)

Tovarăşe Janko, rînjeşte ; ăştia sînt nişte mucoşi...

(de ce-o fi aici ?... e prea frumoasă ca să fie vinovată)

Tovarăşe Janko...

(e blondă... toţi observă că mă uit la ea... măgarii...)

Tovarăşe Janko...

Ce vrei ?

Păi, stăm prea mult aici.

(a văzut că mă uit la ea... i se citeşte pe faţă...)

Dar dumneata cine eşti ?

Cîrciumar, asta am fost totdeauna şi asta am să rămîn... Cîrciumarul e necesar şi în comunism... Cîrciuma este ca un tren, şi fără transport — nu se poate. Şi oamenii şi marfa trebuie să circule, aşa a fost totdeauna şi aşa are să fie.

Dumneata să-i spui tovarăşului Janko de ce te afli aici, cît despre ce este necesar în comunism, asta o ştim noi...

S-o iau de la început. Cîrciuma, va să zică, este ca o gară, veneau la mine...

Cine venea ?

Toţi veneau... într-o bună zi — ştiu şi ce zi era, era într-o joi — m-au numit voievod ; credeţi-mă că asta m-a costat, nu glumă... jumătate din pivniţă mi-au băut ; Solun şi Kosta Pecanac. Mi-au luat şi butoaiele, şi o ladă cu zahăr, şi lumînări din ceară albă — douăzeci şi cinci de duzini, apoi vopsea de lînă şi dintr-o dată au luat cinci canistre de untură de casă. Voievod am fost numai în 1942, de fapt doar şapte luni ; nici un pic mai mult, pe cuvînt de onoare, dacă vă spun ; şi în vremea asta am fost doar de două ori înarmat : la o nuntă şi la un tîrg ; în restul timpului : cîrciumar ; puteţi întreba pe oricine, eu sînt din Slovac, toată lumea ştie cîrciuma „La Doka pentru trei minute“ ; în total şapte luni, mi se pare, m-am retras la timp...

Am auzit. Dar dumneata ?

Eu sînt Zikić. *Parlez-vous français ?...* scuzaţi, întreb aşa... numai din delicateţe, ca să nu înţeleagă toţi. Ştiţi, de fapt, eu nici n-aş zice că sîntem la închisoare, de jur împrejur avem natura. O să fim anchetaţi, asta e cel mai important lucru. Totdeauna am spus că dumneavoastră nu puneţi aşa, tam-nesam, oamenii la zid ; doar sînteţi armata aliată, vreau să zic armata noastră, şi Churchill a vorbit despre dumneavoastră. Sînteţi eliberatori, asta e sfînt, dar, pe de altă parte... vedeţi, puştile astea nu sînt ţinute cum trebuie... Ştiţi, glonţul poate să pornească la întîmplare. Ştiu,

orice mişcare neaşteptată am face cu mîna, pînă şi dacă ne sculăm în picioare, este periculos. Toţi sînt încordaţi, din pricina asta eu caut mereu să-i liniştesc, avem aici şi oameni inconştienţi, adică, vreau să zic, oameni greşit informaţi... da, asta voiam să spun : deţin informaţii foarte importante ; secrete, de nepreţuit ; se ştie că orice serviciu e primit cu plăcere, aşa trebuie să fie şi la dumneavoastră. Trebuie să fiu mai întîi anchetat, pe urmă există şi tribunal. Eu am încredere în tribunal...

Încetează odată, nu vezi că a trecut mai departe ?

Tribunalul, eu am încredere în tribunal. Domnilor, există şi avocaţi ; eu cunosc pe cei mai mari avocaţi, spuneţi...

Taci o dată, nu ne mai bate la cap.

Uite că a plecat ; şi, mai ştii, poate că nici nu e un personaj important. Ei, pe dracu, şi ce dacă are manta de piele ? De fapt, de ce l-am mai deranjat ? Dar nu face nimic, e bine pentru început, doar am vorbit în numele tuturor...

(de ce s-o fi aflînd aici ?... trebuie să aibă ea o vină... dar ce holbat se uită ăştia ai noştri la mine)

Dumneata de ce eşti aici ?

Cică aş fi curierul Comandamentului Suprem al lui Draža.

Eşti ?

Se zice...

Te întreb : eşti curier ?

Se zice...

Soarele a mutat umbra ; oameni care şedeau pe jos se tot tîrăsc după umbră, iar sentinelele îi urmează ; mulţi mestecă firicele de iarbă sau aşchii de lemn ; se caută prin buzunare şi scot tot felul de nimicuri : un pieptene, o monedă de doi dinari, creioane, nasturi pe care le trec dintr-o mînă într-alta, le încearcă cu dinţii, se uită la ele ridicîndu-le spre soare. La fel fac şi cu batistele, întind peticele astea mici şi murdare, apoi le strîng din nou.

— Tovarăşe Janko, la telefon !

Pleacă fără grabă.

Scoica urechii i-a transpirat, lasă receptorul telefonului de campanie ; de la comandamentul corpului i se cere cu stăruinţă raportul ; cine să-l scrie şi de ce ? E limpede că războiul s-a sfîrşit — o să-l aruncăm la lada de gunoi. Iese afară pe treptele de beton, se întinde, soarele a mai coborît pe bolta cerului.

La masa de vară dă peste Lala de la serviciul de informaţii.

— Mă uitam la pepenele ăsta : totul e pregătit, şi cuţitul.

— Mi l-a adus gazda.

— Femeia în negru ?

Janko se aşază pe bancă, i se pare că acuma sînt mai multe musculiţe deasupra mesei ; gura, gîtlejul i s-au uscat ; întreabă brusc :

— Le-ai luat interogatoriul ?

— La mai mult de jumătate.

Musculiţele i se lipesc de nas ; pe gard se scurg mereu dovlecii.

— Şi...
— Ce şi ?...
— Cine sînt ?
— Pleavă, îi împuşcăm înainte de a se întuneca. Îţi place pepenele galben ?
— Nu prea, îmi place mai mult pepenele verde. Toţi vor fi împuşcaţi ?
— Aproape...
— Eşti sigur ?
— Absolut sigur de asta, să n-ai nici o grijă.
— Dar de ce înainte de a se întuneca ?
— Să isprăvim o dată, altfel te pomeneşti că mai fuge careva. Devenim stat, dar n-avem închisori.
— Toţi sînt vinovaţi ?
— Dar ce crezi ? Toţi duşmanii să plătească ; nu trebuie să ne pierdem vremea cu cercetări.
— Da.
— Ar fi mai bine să te duci la Valjevo.
— De ce ?
— Ziceam şi eu aşa...
— N-am scris încă raportul. Cum se poartă la interogatoriu ?
— Îndrugă verzi şi uscate. Dar lasă-i în pace, hai mai bine să mîncăm pepenele ăsta.
Lala vîrî cuţitul în coaja pepenelui.

A intrat în casă, dar nu poate închega cu nici un chip măcar o frază pentru raport. Plictisit, pune creionul deoparte. Pe fereastră pătrund murmure ca un bîzîit ; la început nu deosebeşte nici un cuvînt, urechea se obişnuieşte însă, încetul cu încetul.

Ce tot faci ?
Număr, număr pînă la o sută, şi înapoi.
Mi-e sete.
Apa nu costă bani.
Trebuie să-i crezi pe ăştia.
Numai de-aş scăpa de aici.
Cînd o face plopul mere...
Eşti plin de venin...
Tăceţi o dată.
Ah, de-am avea o ţuicuIiţă.
Pivniţa e plină.
O să scape, e femeie.
Asta nu e un personaj important.
La ei toţi sînt importanţi.
Sfinte Nicolae...
Nu sîntem pe apă.
Să fii slujbaş...
De ce nu sînt o muscă...
Fă-ţi cruce.
Mai încet.
Cineva bătu în uşă şi Janko se desprinse brusc de la fereastră ; făcu doi paşi spre masă.
Ţăranca. În mînă ţinea alt pepene ; neagră, împietrită, se opri în prag ; în întuneric, cutele de pe faţa ei se vedeau mai bine. Ca şi năframa. Calmă şi tăcută ca un copac pe o pajişte, mirosea a busuioc uscat. Se uită un timp la el, apoi închise uşa.
— Ţi-am adus pepenele ăsta, spuse încet.
— Mulţumesc, am mai mîncat unul.
— Nu l-ai mîncat singur ; sînt mici, şi sînt fiecare pentru un om.

— De ce mi-aduci pepeni ?
— Soldații îi mănîncă pe toți. Și fierb porumb... se apropie sfîrșitul războiului, n-au decît să mănînce. Cînd sînt sătui, soldații nu sînt răi.
— Noi nu sîntem răi.
— Dar cu oamenii de sub nuc ce are să se întîmple ?
— Cine e găsit vinovat va fi pepdesit.
— Dar de unde știți care-i vinovat ?
— Îi anchetăm.
— Nimeni nu se învinovățește singur ; cum o să puteți ști...
— Faptele vorbesc.
Țăranca suspină, ținînd mereu pepenele strîns la piept.
— Toți sînt oameni, ca și noi...
Janko făcu doi pași mari prin odaie ; se opri, se uită țintă la ea și o întrebă cu asprime :
— Buruiana din holdă o smulgi ?
— O smulgem, dar totdeauna știm care e buruiana.
— Și noi știm !
— Buruiana de lîngă mal n-o smulgem, o lăsăm acolo. Unii fierb buruieni și se vindecă cu ele. Sîntem puțini. Mulți dintre noi au pierit. Totdeauna în războaie noi suferim cel mai mult.
— De ce ?
— Nu știu... Buruiană... în mijlocul drumului. Toți cocoșii vin să te ciugulească. Poate că sîntem și prea porniți, poate din pricina asta ; sîntem prea aspri. Cînd avem un an bun și se fac bucatele, nimeni nu se mai teme de moarte. Vrei vin ?
— Nu beau.

— Eu ți-am adus.
De sub șorțul negru scoase o sticlă de vin roșu.
— Pepene și vin... face bine. Dar fata să știi că nu e vinovată.
— De unde știi ?
— Nu e vinovată.
— Pentru dumneata nimeni nu-i vinovat.
— Iar te superi ; mănîncă pepenele, e un rod care liniștește.
— Ai adus și soldaților pepeni ?
— O căruță plină ; să mănînce și ei, s-au făcut mulți...
— Spuneai că e un rod care liniștește ; crezi că sîntem răi ?
Țăranca se mișcă în loc și-și strînse buzele ; își săltă sprîncenele a zîmbet, apoi întrebă îngîndurată :
— De ce îi țineți sub nuc ?
— E umbră.
— Mai bine îi țineați mai încolo, lîngă drum, tufișurile sînt înalte ; pe drum umbra nu se mută.
— E bine și sub nuc.
— Ai putea să dai ordin să-i ducă de acolo : pot sta jos pe marginea drumului.
— Eu nu am dreptul să dau ordin.
— Va să zică, nu vrei.
— Ce-ți pasă dumitale ?
— Cel de acolo îi anchetează prea repede... Prea în grabă...
— Toate le știi.
— Nu, le văd toate ; doar e casa mea, trebuie să știu ce se întîmplă în ea. Du-i de acolo. Doar adineauri spuseși că pe vinovați îi veți pedepsi...

ştiu eu ce înseamnă asta în război... au să-i împuşte...

— N-avem închisori.

— Dar să nu faci asta în curtea mea.

— Astea sînt buruieni scîrboase.

— Vorbesc limba noastră...

— Femeie, o ţii una şi bună, dar înţelege că sîntem în război !

— Te-ai supărat. Mă duc, te las să te odihneşti. Dar te-aş ruga să le spui să-i scoată în drum ; drumul este al tuturor.

Lăsă pepenele pe masă şi ieşi încet din cameră. Janko îşi răsuci o ţigară, apoi se întinse pe patul ţărănesc, acoperit cu o velinţă dungată.

Prin fereastra spartă soarele şi-a întins umbra pînă la butoi ; la o măsuţă joasă, care aminteşte de o masă de cizmar, pe care se măsura vinul şi ţuica, şade Lala de la serviciul de informaţii şi ancheteazā.

Îşi îngăduie o clipă de răgaz ; pereţii reci şi curentul usucă transpiraţia de pe spinare şi de pe obraji ; se uită prin pivniţă cu ochi de cunoscător : două butoaie, într-un cui atîrnă o traistă ţărănească şi un ciur, iar într-un colţ zace răsturnat un cazan lîngă o grămadă de orz verde-cenuşiu ; liniştea nu e întreruptă decît de ronţăitul şoarecilor ; ronţăie, aleargă prin orz şi se strecoară sub cazan.

În pivniţă miroase a oţet, a tutun şi a şoareci ; în faţa lui Lala, de cealaltă parte a mesei — un scaun gol ; acolo stau cei anchetaţi.

Îşi aprinde o ţigară, un şoarece mişcă pe grămada de orz, se întoarce — pe grămada de grăunţe nu mai e nimic ; mirosul de şoarece se simte acum mai puternic, şi Lala de la serviciul de informaţii se gîndeşte : ce pîine mănîncă omul !

Răsfoieşte prin hîrtiile scrise : Jovan Kratić, pretor de plasă, douăzeci de ani în slujba poliţiei (are bătături la picioare, transpiră mult ; vechea poliţie n-are ce aştepta de la noi). Peter Simić, comerciant de vinuri, patruzeci şi şase de ani (a inventat trei voievozi, peltea mic-burgheză — împuşcat). Zivota Savić, agent (aici totul e limpede). Dimitrije Petković — de-al lui Ljiotić student în drept (obraznic, îndrăzneţ — trebuie împuşcat de plutonul de execuţie). Sreten Zikić, „parlez-vous français ?" (de cînd s-a născut e în descompunere — va fi îngropat). Sreten Grujić (denunţător, plagă a regimului trecut, curată filoxeră — s-o curăţăm). Jovan Maric (mic-burghez mai rău decît eroii lui Gorki, jumătate orăşean, jumătate chiabur ; are gura plină de dinţi stricaţi ; minte de zvîntă, absolut dăunător).

Încetează să mai citească tabelul — în orz au apărut din nou şoarecii ; se întoarce încet ; doi dintre ei se uită la el şi-şi freacă botişorul cu labele dinainte ; cozile, ca nişte şireturi negre, le joacă prin orz.

Lala scoate limba la ei — şoarecii îşi mişcă ochii ca boabele de piper. Se apleacă să ia un ulcior cu apă şi şoarecii fug sub cazan : bea apa cu înghiţituri mari ; loveşte cu băţul în fereastră şi apare o sentinelă.

— Aduce-ţi-l pe următorul.

Pivniţa miroase a făină stătută. E cald, se descheie la cămaşă şi se şterge cu un prosop subţire pe gît, pe toată spinarea ; îşi stropeşte faţa cu apă din ulcior, apoi îşi udă mîinile pînă mai sus de cot şi gîtul ; se şterge iarăşi, îşi strîmbă gura, răceala pivniţei i se strecoară de-a lungul spinării ; Zăduful i se lipeşte parcă de piele ; cu băţul deschide mai larg fereastra.

Soldatul aduce fata ; ea se uită în jurul ei şi se opreşte cu ochii la cazan.

(a văzut şoarecele... hait, acum ţipă şi leşină...)

Fata rămîne liniştită, uitîndu-se mai departe la grămada de orz.

— Stai jos.

— Aici ? fata arată scaunul.

— Da.

Liniştită, zîmbeşte arătîndu-şi dinţii, ridică capul ; mîinile îi sînt transparente, albe, iar unghiile mari şi curate ; înaltă, mlădie ca trestia ; nu ştie de ce i se pare că are ochii verzi : de fapt, sînt albaştri, foarte albaştri — ca cerneala.

— Mă numesc...

— Ştiu cum te numeşti.

— Sînt născută...

— Nu te-am întrebat nimic.

Îşi lasă capul în jos şi se uită spre orzul verde.

Fata îşi mişcă picioarele ; genunchii au întins ciorapul ; le mişcă încet ; un foşnet abia auzit de mătase ; albeaţa pulpelor apare şi dispare ; în pivniţă se aude respiraţia ei regulată.

Se hotărăşte să nu se mai uite la ea ; transpiră, din nou se face foarte cald ; ia o foaie de hîrtie curată, albă şi desenează cu creionul negru două pătrate.

— Ce e, ce te înfoi acolo ?

Fata rămîne ţeapănă pe scaun ; soarele cade prin fereastra spartă pe părul şi pe umerii ei.

— Aici eşti la anchetă...

Fata s-a zgîrcit pe scaun, şi-a vîrît mîinile în mînecile jachetei ; mişcarea aceasta i se pare caraghioasă, îl linişteşte ; aşa, speriată, e mai frumoasă.

Mototoleşte foaia de hîrtie şi o aruncă spre grămada de orz.

— Ai fost la comandament, la maiorul Kicević...

E logodnicul meu.

Îl cunoşti pe Scherer ?

Şedea la noi în casă.

Gestapo...

Nu ştiu...

Se-nţelege, nu ştii ; l-ai cunoscut bine ?

Aşa şi-aşa...

Ce înseamnă aşa şi-aşa ? Şi ăsta ţi-a fost logodnic... Taci... Pe urmă ai trecut la maiorul Kicević.

Am trecut.

Atunci ce nu ştii ? Totul e cît se poate de limpede.

Nu mai vrea s-o ancheteze, îşi aprinde o ţigară.

Genunchii ei se fac iarăşi mai mari şi, o dată cu ei, creşte şi hăul întunericului...

Lala se întoarce cu spatele ; se apropie de fereastra spartă, îi place să simtă sub palme tencuiala rece a zidului scund al pivniței ; iarăși se simte miros de făină măcinată ; prin fereastra spartă îi aude pe cei de la pază :

De ce nu, doar are cu cine...

Iar cu ăștia, după legea marțială...

Toți, după legea marțială...

Dar cu fata, cu ea e altceva...

N-aș crede...

Ai să vezi...

E frumoasă... Da mult o mai anchetează... al dracului...

Lala de la serviciul de informații lovește puternic cu bățul în fereastră ; amîndoi soldații din gardă se apleacă în pervaz :

— Aduceți-l pe următorul !

Janko s-a întins pe pat, absent — toropit de somn și de vin ; își freacă ochii, își întinde brațele ; deodată simte că mai e cineva în cameră ; se întoarce : țăranca e lîngă ușă.

— Ai intrat de mult ?

— Puțin mai înainte, dormeai.

Janko se scoală și-și îmbracă mantaua de piele.

— N-ai mîncat pepenele.

— Nu l-am mîncat și n-am să-l mănînc.

— Iar te-ai supărat... Ăla cu cizmele înalte a anchetat-o pe fată.

— Ei și ?...

— A stat mult cu el în pivniță... a ieșit tare speriată.

— Cu siguranță că e vinovată.

— Pot să duc și fetei un pepene ?

— Ia ascultă, cunoști pe careva dintre ei ?

— Tot atît cît și dumneata. Să-i duc și o ulcică de lapte bătut.

— Poți să-i duci, du-i de toate.

— Trebuie să le spui sentinelelor ; nu vor să mă lase.

— Spune-le că eu ți-am dat permisiunea.

— Nu vor să creadă.

— Dacă nu cred, să vină la mine.

— Va să zică fetei n-are să i se întîmple nimic.

— N-am anchetat-o eu.

— Dar trebuie să știi, n-au dat la nimeni nimic de mîncare ; de azi dimineață numai niște porumb fiert.

— Nu hotărăsc eu.

— Ar putea să nască un băiat.

— Încetează !

— Iar te înfurii. Un păr îl sădești și se usucă. Îl răsădești din nou... îl îngrijești... și în al patrulea an se face mare și dă rod.

— Acuma du-te.

— Am să-i duc un pepene și lapte bătut.

— Isprăvește cu astea. Pleacă.

— Iar pe ceilalți, duceți-i în drum...

— Bine ; du-te, du-te.

Țăranca închide ușa în urma ei ; opincile ei de cauciuc nu se aud ; el ia sticla și-i mai trage o dușcă ; se lasă iarăși pe patul țărănesc și simte sub el paiele zdrobite. Velința miroase a oaie și a zer. Se scoală și iese în coridor. Lala de la serviciul de informații șade pe o ladă goală și-și taie

bucăţele de slănină ; o bucată de slănină — o bucată de pîine.

— Maşina este liberă ; poţi să scrii raportul, spune Lala.

— Bine c-ai isprăvit.

— Ştii că ruşii au ajuns la Prahovo ?

— Am auzit ; o să înaintăm şi noi mai repede. Mi se pare caraghios să scriu mereu la rapoarte, numai aşa, ca să fie.

— Vrei slănină ?

— Nu mi-e foame.

— Am obosit. Nu-ţi poţi da seama ce muncă grea e asta.

— Toţi sînt vinovaţi ?

— Toţi.

— Ai şi dat dispoziţii ?

— Totul se află aici, arată spre o servietă de piele. Împachetă ceea ce mai rămăsese din slănină, şterse cu grijă briceagul, îl strînse şi-l băgă în buzunar.

— Dă-mi să citesc.

— Nimic deosebit ; ştiu ce te interesează. Nu există nici „ţărani", nici „democraţi" ; crede-mă, cîteodată mă gîndesc că aceştia n-au nici un rost pe lume.

— În orice caz, trebuie anchetat multilateral.

— Am şi primit directive precise de la corp ; să fim atenţi cu oamenii politici locali, cu preşedinţii organizaţiilor de binefacere — de la Crucea Roşie pînă la biserică ; răspund cu capul de orice dirijor de cor bisericesc. Dar cu poliţia e altceva — pînă la ultimul denunţător — fără milă ; să ne facem mai curaţi...

— Dacă terminam de scris raportul, aş fi plecat cu tine.

— Nu face nimic, poţi să mergi şi aşa. Plecăm la oraş ; ajungem în mai puţin de două ceasuri.

— Lasă, rămîn aici.

— Ne ducem la o cafenea adevărată şi bem cîte o cafea. Ziarele stau prinse de vergea...

— Dar cu fata aceea ce e ?

— La anchetă s-a lămurit, un caz clar. I-am auzit pe cei din gardă : „las' că scapă ea", „e femeie". Cel mai rău e protecţionismul, mai ales la început...

— Da.

— Mă grăbesc, nu cumva să te răzgîndeşti !

— Nu.

Janko intră din nou în odaie. Vinul îi coborîse în tălpi, i se strecurase pe sub piele ; îi otrăvise fiecare arteră, fiecare vînă, creierul ; în odaie se simte miros de pepene tăiat. Se apropie de fereastră, de sub nuc nu mai aude zarvă, nici vocile oamenilor ; au rămas doar urmele pe iarbă.

Iese din casă ; în faţa chioşcului întîlneşte oameni legaţi ; legaţi cu sîrmă, cîte patru în rînd. Un pachet viu ; respiră, scîrţîie, un clăbuc mare care murmură, jilăveala omenească pătrunde sub chioşc. Soldaţii din gardă, traşi la faţă, nu-şi mai iau ochii de la puşti. Ţăranca vrea să bage copilul în casă ; acesta se împotriveşte, ţine cu tot dinadinsul să rămînă pe treptele de beton. Toţi se uită la copil şi la scara pe care sînt aruncate o mulţime de coji de pepene.

Copilul plînge, se smuceşte, fusta neagră a femeii se întinde din ce în ce mai mult — copilul

dispare în această fustă neagră ; bate cu picioarele în prag — în fine, femeia îl vîră cu sila în casă.

Prin curte, coliere de semințe de aur — măruntaiele cleioase ale rodului ; amurgul călduț coboară peste toate și oamenii legați simt răcoarea serii mîngîindu-le ceafa ; dau din cap și-și răcoresc astfel trupurile înfierbîntate.

Janko făcu încă vreo cîțiva pași spre chioșc ; nu mai putea să dea îndărăt, o văzuse ; era în primul rînd, fără pardesiul alb, într-un taior de culoare închisă, strîns pe trup ; se uita în jurul ei, se apleca și strica astfel ordinea oamenilor legați. Tocmai voia să spună ceva unui soldat din gardă, cînd îl văzu pe Janko.

Trase după ea toată grămada aceea de oameni, se întinse ca un cioc și începu să rostească ceva în șoaptă ; și-a aruncat pe spate părul de culoarea cojii de pepene galben ; își întindea doar capul, căci mîinile îi rămîneau lipite de trup.

Umerii i se înălțau, se înălța toată spre el ; era ceva obraznic și pătimaș în fiecare cuvînt al ei ; în fiecare mișcare voluptoasă a acestui trup legat de femeie. Parcă ar fi fost liberă și n-ar fi existat nimeni în afară de ea și el, căruia i se adresa, i se dăruia, șoptindu-i parcă cu mîinile, cu fiecare mișcare ; limba ei rumenă, vie și sănătoasă se arăta vederii, se lovea de buze, se ridica brusc spre cerul gurii, ascunzîndu-se, pentru ca tot atît de neașteptat să apară din nou deasupra dinților tineri și puternici ca de cîine ; trupul ei, flacără vie, mlădios, nestăpînit și răsfățat, se unduia neîncetat ; din gură i se rostogoleau vorbe, suspine și răsuflarea caldă.

Chioșcul se leagănă. Vița verde coboară pînă la pămînt ; gardul cu uluci ascuțite de jur împrejur ; dovlecii din vîrful ulucilor s-au închis la culoare ; pe fiecare vertebră Janko simte cîte o picătură de sudoare ; ca învăluit în ceață, se uită țintă la limba și la gîtul ei.

Totul se prelungește la infinit, cel puțin așa i se pare.

Cei legați se mișcă o dată cu ea, trupurile lor se apleacă o dată cu ea, parcă s-ar închina, participînd astfel, fără să vrea, la rugăciunea femeii.

Un vînt ușor începe să adie ; ia cu el mirosul de pepene tăiat, de coji strivite, de semințe, de fructe, de porumb tîrziu de vară și de coceni proaspăt tăiați. Mirosul verii fierbinți este aspru, unsuros parcă ; miros care se poate mînca. Toate acestea au invadat pe neașteptate curtea.

Vîntul dispare sub prag, sub chioșc, este înghițit de oamenii legați. Din nou se simte căldura plăcută a zilei care se duce.

Gîtul alb, gol-goluț — deasupra puloverului negru împletit și limba aceea neobosită care parcă iese din fustă, din mînecă, din pantof, de pretutindeni, din ea toată, care pulsează, s-a transformat într-un șuvoi uriaș de sînge în această adunătură de bărbați moartă de mult.

Abia acum izbutește să facă prima mișcare ; își potrivește ochelarii pe nas și face constatarea absurdă că pielea de sub ochi îi e rece.

Țăranca este singură pe treptele de beton ; își face cruce în văzul tuturor, își mișcă buzele, repetă la nesfîrșit „Tatăl nostru". Copilul nu mai țipă, înșelat cu o cană de miere.

În sfîrşit, soldaţii de la pază devin mai grăbiţi. Încep să strige mai tare. Cer ca adunătura aceea să pornească ; arată direcţia — poarta de lemn deschisă ; vorbesc, le explică unde-i duc : la oraş. Cei legaţi pornesc, fără să creadă nimic din ce li se spune.

Janko nu mai vrea să stea locului ; porneşte după ei, aruncă o privire severă unuia care s-a oprit să-şi lege şiretul la bocanc ; soldatul mormăie ceva şi pînă la Janko ajung frînturi de vorbe : „unii spun vrute şi nevrute". Se uită la copacii înalţi din marginea drumului.

S-a întors : ţăranca, de acolo, de pe scară, s-a plecat, închinîndu-se tuturor.

Cei legaţi sînt duşi într-o poiană înconjurată de carpeni înalţi. Spre apus, un copac şi-a răsfirat ramurile lăsînd să se vadă întinderea păşunilor şi a livezilor negre.

În fundul poienii se înalţă o movilă de pămînt galben, săpat de curînd ; coborînd panta domoală, cei legaţi se uită la pămîntul galben ; grămada e uriaşă, sînt mii de pepeni în pămîntul acesta ; soarele s-a apropiat de livezi şi încălzeşte deopotrivă iarba şi oamenii.

Mi-e frică, ce o să fie ?
Nimeni nu ştie ; nu se poate şti.
Nu cumva veţi...
Trebuie, eşti condamnată...
Nu cred, nu e adevărat. Doar nu veţi...
Eşti vinovată. Ştii bine că eşti vinovată.

Janko stă mai departe rezemat de un carpen şi îşi apasă obrazul în scoarţa zgrunţuroasă a copacului.

(... nu vorbiţi... de ce vorbiţi, mai bine tăceţi... fiţi muţi, odată şi odată tot trebuie... ce încet mergem...)

Vorbiţi franţuzeşte ? Pălăvrăgesc, se vede că nu ştiu. Dar cum se poate una ca asta ?! Fără judecată ?

Aţi fost judecaţi. Şi condamnaţi.

N-am fost, am fost numai anchetaţi.

Asta ajunge.

Opriţi, n-am spus tot. Deţin informaţii importante, preţioase.

Aţi fost anchetaţi.

Am fost, dar n-am spus tot. Intenţionat, ziceam că abia de acum încolo urmează principalul. N-am avut încredere să spun tot ce ştiu.

Cu siguranţă, se consideră că ceea ce ştii dumneata nu este important.

Dar unde-i tribunalul ? Ancheta este doar premergătoare judecăţii. Fără să te aperi ? Sentinţa nu mi-a fost comunicată de nimeni. Soldaţi, săvîrşiţi o greşeală, o faptă iresponsabilă.

Noi nu greşim.

Cum, aici săpaţi gropi ? Pentru cine ? Dumnezeule, de ce ne-aţi trimis sub nuc am înţeles, dar asta n-o mai înţeleg. Vă cunoaşte acum întreaga Europă. Unde sînt aliaţii ?...

Nu mai strigaţi, sînteţi vinovaţi.

Soldat, ţi-am mai spus, aici începe greşeala ta.

Vreau să zic răspunderea. Tribunalul este cel care stabilește dacă cineva este vinovat sau nu, numai tribunalul.
Noi sîntem tribunalul. Ești vinovat. Toți sînteți vinovați.

Janko se dezlipește de carpen, se lipise de el și din pricina pantei prea înclinate ; straja și condamnații legați se mișcă unii spre alții, își apleacă capetele, mîinile — parcă ar înota prin văzduh. (răspundeți, vorbiți... nu bateți pe nimeni... pe nimeni... n-ați prins pe nimeni nici de ureche, nici de păr... să spună tot ce știe, tot...)
Soldați, nu sîntem toți la fel de vinovați.
Nici n-o spune nimeni.
Dar pedeapsa e aceeași pentru toți ; e o eroare. Dumnezeule, o gravă eroare. Totul este o eroare!... Domnule, de ce taci ? Doar dumneata ești jurist, dacă nu mă înșel. Degeaba transpirați, transpirația nu poate fi de nici un folos. Vorbește, limba îți e liberă ; uite ce livid e, înghite aer... ce e ?!... Nu înțelegi oare că acum fiecare clipă e prețioasă ? A cîștiga timp, chiar și cincisprezece minute, înțelegi... Ține-i în loc, oricum și cu orice. Grațierile vin totdeauna în ultima clipă. Soldat, vreau să vorbesc cu comandantul. Soldat, du-mă la comandant.
Noi sîntem comandanți.
Cum ?
Noi sîntem acum singurii comandanți.

Iar s-a înfierbîntat ; juristule, ești ca o găleată goală. Scuipați, asta puteți face ; scuipatul nu poate fi oprit, nici legat. Hei, soldat...
Fato, tu ce ai făcut ? Nu, nu trebuie să-mi spui, nu. Dar fiindcă sîntem mai mulți împreună, are să-ți fie mai ușor. Vezi grămada asta de pămînt galben ? Acolo are să ne împuște pe toți. Ascultă, roagă-te lui Dumnezeu și gîndește-te la cei pe care-i iubești mai mult.
Nu sînt vinovată.
Toți sîntem vinovați. Ai fost la comandamente, erai om de încredere ; te-au folosit drept curier.
Nu știam ce duc.

Soldații aruncau pămînt din șanț ; parapetul galben se înălța mereu ; soarele cobora tot mai mult în livadă, încălzind genunchii oamenilor.

Soldatule, tribunalul ; e nevoie de tribunal. Voi greșiți.
Nu greșim ; ați colaborat cu trupele de ocupație.
Dar trebuie să stabilească cineva gradul de răspundere al fiecăruia.
Cînd e vorba de înaltă trădare nu se stabilește nici un fel de grad. I-ați servit și gata.

De ce să fiu eu prima, mi-e frică...
E mai bine, numai această favoare ți se mai poate face ; să nu-i mai vezi și pe alții.
Se termină repede ?
Are să meargă repede.
Chiar trebuie ? Ascunde-mă undeva.
Ești nebună ! Du-te.

Vreau să văd mai întîi.
Ce să vezi.
E urît... nu veți... nu cred, spune că nu veți...
Taci.
Doare ?
Încetează odată.
Nu se poate să nu doară.
Asta n-o știe nimeni. Taci o dată.
Dar stai puțin... mai voiam ceva...

Fata își eliberează brațul nu vrea să lase pe nimeni să pună mîna pe ea. Se apropie de șanț, soldatul îi arată unde să se așeze pe movila de pămînt.

Janko apasă cu tot corpul carpenul ; ar mușca, și-ar înfige dinții în coaja uscată de anul trecut, fără nici un gust ; carpenul zgrunțuros îi împunge obrazul — îi spune că este în viață.

Fata se așează pe pămînt, se uită la carpenul înalt, își astupă urechile cu palmele ; soldatul, la un pas depărtare, trage în cap.
Soldați, trageți cu adevărat, opriți-vă !
Dar ultima dorință ? Așa se cuvine, ultima dorință este totdeauna respectată. E lege nescrisă.
Bine, care este dorința dumneavoastră ?
De ce îmi spuneți „dumneavoastră" ?
Nu vă cunosc.
Îmi iei viața, și-mi vorbești cu dumneavoastră ?
Nu vă cunosc.
Îmi iei viața, și-mi vorbești cu dumneavoastră ! Ce înseamnă asta ? Ne chinuiți !

Asta n-o s-o facem niciodată.
Atunci dă-mi o țigară ; asta nici măcar nu e o dorință.
N-am țigări gata făcute, pot să vă răsucesc una.
Cu atît mai bine, dacă-mi faci o țigară. Vezi să fie cît mai groasă, lipește-mi-o tu !

Peste parapetul galben se rostogoli pretorul ; o detunătură scurtă, surdă, parcă s-ar fi spart o pungă umedă ; soarele s-a înfipt în livada neagră și rămîne acolo ; soldatul își șterge fruntea cu mîneca, azvîrlă cartușul gol din țeava puștii ; deasupra pămîntului galben se simte miros de pulbere.

Stepan Grujić, acum e rîndul tău. Funcționarii n-au însemnat niciodată nimic. Ne omoară ca pe muște. Așa stau lucrurile.
Bine că te-ai oferit să fii ultimul. Dar de ce-oi fi vorbind eu mereu, să țin soldații în loc ? Spune și tu care e ultima ta dorință.
N-am nici o dorință. Mi se părea că mi-e sete, dar acum nu-mi mai este.
Dar de ce ești aici ?
Sînt acuzat că aș fi fost denunțător. Se poate să fi fost. Dar să știți că denunțurile mele au fost totdeauna verificate. Niciodată n-am trimis la moarte un om nevinovat.
Asta nu mai are nici o importanță acum. Dar tu ce ai făcut ?
Cică aș fi fost curierul Comandamentului suprem al lui Draža.
Prin urmare ești curier.

Se zice.
Ce înseamnă „se zice" ? Te aperi prostește.
Nu mă apăr.
Ți-e frică de moarte ?
Turcii trăgeau în țeapă. Te chinuiai o zi întreagă. Pe cînd așa, cît ai bate din palme, și gata.
De ce-ți pare rău ?
De fată.
Cu ea s-a terminat, ar trebui să-ți pară rău de noi.
De tine în nici un caz.
Țărănoiule...
Ai terminat de fumat, nu mai trăncăni.
Fumez, mai aveți mulți... Țăranii au fost totdeauna numeroși... totdeauna.

L-au dus pe țăran spre groapă ; pășea încet, cu capul plecat ; singur și-a ales locul și s-a așezat ; apoi și-a luat boneta din cap și a azvîrlit-o în șanț ; și-a făcut cruce, și-a pus mîinile pe genunchi și, aplecat ca la frizer pentru tuns, aștepta glonțul.
Soldații se întorc de la parapetul galben ; doi au mai rămas să lărgească șanțul.
Încă puțin, n-am terminat de fumat.
Bine, isprăviți-vă țigara.
Vedeți, eu nu sînt fumător. Dar asta e ultima mea dorință, ultima dorință trebuie să mi-o împliniți.
Ce dorință ?
Bateți-mă, spargeți-mi nasul. Dați-mi o palmă, asta vreau.
Asta în nici un caz.

Smulgeți-mi părul. Trebuie. Sînteți o bandă de tîlhari. Scuipați-mă, scuipați-mă.
Nu e nevoie.
Bateți-mă, bateți-mă...
Nu, nu.
Aici e curat balamuc. Nu sînt fumător, vreau să scriu o scrisoare soției mele.
Nu se poate. Asta nu se poate în nici un caz.
Să nu știe nimeni unde sînt îngropat...
De ce să știe ?
Deci, în pămîntul gol, fără urmă... Așa — noroi... Dar eu respir. Oameni buni ; eu văd cerul ; deosebesc copacul de păsări, ceea ce piatra nu poate să facă.
Cine sînteți dumneavoastră ?
Eu, domnilor soldați, sînt o zdreanță de carne care încă mai poate să reacționeze ; un om fără importanță și nepericulos... Eu sînt un mare nimic — atunci, de ce mă omorîți ? Ce pericol prezint eu ? Ce răzbunați prin moartea mea... mai așteptați o clipă, numai una... Sînteți siguri că nu greșiți ?
Absolut siguri.
Dar ne spuneați că ne duceți la oraș... aiurea. Mai bine să fumez.
Omul fumează repede, îl încurcă mustățile ; aruncă mucul bălos al țigării ; cînd îl duc spre parapetul galben, pășește încet, se clatină, din obraz i s-a scurs tot sîngele — s-a făcut un sac alb, plin, se întinde pe pămînt, aproape culcat, nu mai pomenește de tribunal, nu mai scoate nici un cuvînt ; buzele îi sînt tari, vinete — parcă i-ar ieși o prună din gură ; sub nas are pămînt galben,

se uită la soarele care s-a îngropat pe jumătate în poiană.

În iarbă au rămas bucăți scurte de sîrmă îndoită ; soldații aruncă pămîntul galben.

Janko străbate cu pași repezi povîrnișul ; se oprește o clipă, scoate de la brîu un parabellum nou, se uită la fierul lăcuit, apoi ochește o creangă înaltă ; trage o dată, de două ori, toată încărcătura ; creanga rămîne teafără, neagră ca mai înainte, în scoarța ei zgrunțuroasă.

Amurgul dens a micșorat casa ; n-o vede nicăieri pe țărancă. Urcă încet scara de beton ; în fața chioșcului, soldații pun samarele pe cai.

Nu mă văd, se gîndește Janko și intră în odaie, pe masă găsește doi pepeni : ia cei doi pepeni ca două căpățîni și se apropie de fereastră ; se uită la cerul nopții. Și înțelege că și de acum încolo are să fie același cer.

ÎNMORMÎNTARE

„Cu ocazia înmormîntării celor împușcați se vor lua măsuri ca să nu se facă slujbe religioase sîrbești.

Se interzice punerea de cruci pe morminte, îngrijirea lor etc. De aceea fiecare va fi înmormîntat separat, în locuri izolate."

(Din ordinul generalului german Behm din 10.X.1941.)

Coșurile caselor se holbau la cer fără să poată descoperi nimic.

Fumul, ca un pămătuf, rămîne parcă înghețat locului, apoi se împrăștie, lăsînd pe cer o dîră, singurul semn că țăranii mai fac foc. Și astfel fumurile arată că satul mai trăiește.

Între dealuri, zăpada are culoarea albastră a cerului. Satul s-a acoperit cu o mantie albă și totul e ca de sticlă. În fața caselor, rîul este încătușat de troiene și gheață. În ulmii și sălciile desfrunzite stau păsările negre ale iernii.

Ulmul este îngropat în malul rîului și țăranul în satul său. Ori de cîte ori pleacă la oraș, el se

uită la cer și la ulm ; la înapoiere face același lucru.

Pe lîngă porți, pe lîngă coșuri, pe cărări, de unde se repezeau la nemți, zac leșurile cîinilor suri sau negri. Plini de plumbi, unii dintre ei, cu o forță cu adevărat cîinească, s-au tras pînă în dosul caselor, înțepenind pe lîngă zăplazurile de păducel, pe lîngă stogurile mărunte sau prin luminișurile de pe coasta lină a dealului.

Țăranii care au scăpat cu viață nu ies din casă și nu-și îngroapă paznicii gospodăriei. Gerul strașnic din timpul nopții i-a albit, i-a împuținat și zăpada i-a înghițit mai adînc.

Numai factorul poștal se duce la oraș. La înapoiere, în amurg, piciorul lui de lemn răsună pe podul de lemn. Primele case aud bocănitul piciorului de lemn al factorului poștal : se crapă cîte o fereastră, cîte-o ușă.

I-au dus mai departe.

Am văzut cum erau încărcați în vagoane. Toți.

Dar încotro i-au dus ?

Nu știu. Nu se știe.

Întunericul iernii învăluie brusc satul și îngheață slabul vînt de sud care mai bate ziua. Totul se închide și casele se strîng parcă în ele.

A doua zi în amurg piciorul de lemn răsună din nou. Capete răsar iarăși la uși și la ferestre.

Știu unde sînt. I-au dus la Kragujevac.

Du-te acolo.

Nu lasă pe nimeni. Nu dau *Ausweiss*.

Trebuie să te duci, doar ești factorul nostru poștal.

I-or fi ducînd mai departe ?

Nu se știe.

La muncă, în Germania ?

Nu se știe.

Au ceva de mîncare ?

Cine știe ?

Factorul pleacă în susul străzii, se oprește o clipă la fîntînă și rupe cu bastonul un țurțur de pe țeava de fier. Gheața cade pe grătarul de fier zăngănind, iar factorul se răsucește pe piciorul său de lemn și se holbează la coșurile caselor. Dă din cap, de parcă s-ar certa cu bîrnele negre, scurte ale acoperișurilor.

Gerul mușcă de ceafă și a și început să formeze alt țurțur străveziu.

Vineri, factorul se oprește la marginea satului și nu mai vrea să treacă podul. Gerul a întărit zăpada care scîrțîie și trosnește sub piciorul de lemn ; dacă ar putea să sară peste pod și să se strecoare neobservat în casă. E aproape noapte, și cîinii omorîți abia se mai văd din zăpadă.

În buzunar ține cu degetele înghețate o hîrtie împăturită — o listă întreagă primită la oraș. Factorul își scoate țurțurii din mustăți, se uită la ulmii golași în care începe să-și facă drum întunericul.

În sfîrșit, răsună pasul. Scîrț : se deschid uși, una, două, apoi ferestre. În ele răsar capete : întunericul a făcut o singură pată din nas, ochi și gură.

Unde sînt ?
Vorbeşte, n-ai limbă ?
Spune o dată, unde sînt ?
Nicăieri.
Toţi ?
Iată, toţi sînt în tabelul ăsta. Confirmat oficial.
În aceeaşi zi ?
În aceeaşi zi, toţi.
Cînd ?
Alaltăieri.
Să ni-i dea morţi.
Am cerut. Nu dau voie. Au zis : morţii sînt aici pe tabel. Aşa e hotărîrea comandantului suprem, cică.

Factorul coboară în josul străzii, casa lui este chiar lîngă rîu ; ţurţurele de gheaţă de la fîntînă a ajuns pînă la grătar.

Nu se ştie cine a ieşit primul. Pare-se că n-a fost nici un „primul". Toţi au ieşit în acelaşi timp cu tîrnăcoape şi cazmale. Săpau gropile în tăcere, întorceau leşurile acoperite de păr, îşi recunoşteau cîinii.

Cîinele cel negru, un cîine straşnic, cu urechile clăpăuge ; lătratul lui răsuna pe dealuri şi pe albiile secate ale rîurilor.

Altul, cenuşiu, nu crescuse cu nici un chip ; avea urechi ascuţite pe care şi le ţinea ciulite ca rîsul ; slab, de puteai să-i numeri coastele ; avea nişte ochi negri, ca de porc ; dinţii — mereu rînjiţi ; şi-a dat duhul lîngă ultimul gard, de unde începeau păşunile.

Un dulău mare, ciobănesc, cu un cap lat ca de viţel ; totdeauna dormita sub salcîm, cu limba scoasă. Cînd treceau pe lîngă el, copiii îi puneau pe limbă cîte un bob de porumb ; el descoperea păcăleala şi mîrîia. Fusese împuşcat cel dintîi. Aşa, greoi şi stîngaci cum era, adulmeca primejdia. Stăpînul lui, Živan, îl lua totdeauna la tîrg cu el.

Îi îngroapă chiar în locul unde au fost omorîţi.

Un căţelandru alb, cu trupul lung, cu păr negru în jurul ochilor ; păzea oile ; totdeauna era în preajma turmei, la oarecare depărtare, pe un tăpşan mai înalt ; era un cîine viteaz ; lătra numai cînd trebuia.

Felinarele clipeau în jurul caselor, pe lîngă garduri şi stoguri. De pe blana cîinilor se scutura zăpada ca să se înalţe apoi alte muşuroaie de zăpadă. Prin minte li se perindau oamenilor tot felul de întîmplări pe care cîinii le aminteau.

Felinarele murdare lungesc umbrele oamenilor şi ale cîinilor împuşcaţi. Schimbă cîte un cuvînt între ei, dar mai mult se înţeleg prin semne ; ridică fruntea şi sprînceana — se înţeleg şi se sprijină unii pe alţii. Se stabileşte o înţelegere mută, ţărănească.

Şi iarăşi nu se ştie cine a făcut din gard o cruce. Toţi au cioplit noaptea crucile. Unii au şi săpat la repezeală, pe cruci, cu fierul înroşit, numele celor împuşcaţi, cu slove chirilice.

Femeile au început să fiarbă colivă ; mirosea a grîu fiert în faţa pragurilor unde fusese bătut în piuă.

II

La amiază, de pe acoperişurile de ţiglă se prelinge apă ; picăturile cad pe pereţii caselor. Zăpada e acum murdară, s-a muiat de tot pe panta acoperişului şi în jurul coşului se vede ţigla întunecată.

Bat toate cele trei clopote ale bisericii. Sparg strada şi pe fiecare în două ; clopotele se tînguie într-una, ceaţa tîrăşte cu ea la vale această tînguială, înghiţind-o, în timp ce clopotele răsună dogit, înfundat.

În faţa comandamentului se schimbă santinela germană. Soldatul îşi potriveşte mai bine casca şi îşi freacă mai tare cu palma urechea înroşită.

La marginea oraşului, mergînd prin mijlocul drumului, se arată capul coloanei.

În frunte păşeşte drept credinciosul Jeremija. Este îmbrăcat în aba şi numai barba şi pletele lungi îl trădează că e faţă bisericească. Înalt, adus de spate, se clatină în mers ; barba-i neagră, netunsă e încîlcită ca o tufă ; din păr şi din urechile păroase îi ies aburi. În mîna dreaptă, pe care o ţine la înălţimea nasului său urias, ţine o cruce de fier. În mîna stîngă are o bîtă, un par rupt dintr-un gard. Jeremija umblă aplecat înainte, spre crucea din mînă ; şi, parcă ar fi pus în jug, trage după el tot cortegiul.

La jumătate de pas în urma lui Jeremija păşeşte factorul poştal ; ţine în mîini o tavă luată de la cîrciumă şi pe peticul acesta de tinichea se află tabelul împăturit, cu o piatră deasupra. Factorul se clatină, îşi pleacă mereu umărul drept.

După Jeremija — şaptezeci de cruci albe ; strîmbe, nu afli două la fel ; miros de lemn proaspăt cojit umple drumul. Cruci — cimitir viu militar. Se mişcă, sînt purtate de bărbaţii care au mai rămas în sat.

Pe cruci, numele scrise cu catran : Živadin Jeremić, Pavle Žiric, Svetozar Kostić. Mai departe literele nu se mai desluşesc — crucile parcă dansează, ascunzînd astfel jumătate din nume, dezvăluind doar prenumele.

Pe unele cruci — litere de tipar verzi şi galbene — vopsele rămase de la şaretă şi trăsură. Pe alte cruci, nume scrise cu litere chirilice rotunde, cu culori roşii de lînă, cu culorile liliacului sau întunecate, săpate cu fierul înroşit.

Micul cimitir păşeşte mai departe ; crucea — un om de lemn ; şi-a întins braţele în lături, picioarele şi le-a strîns într-unul singur, s-a pregătit să fie îngropat mai uşor în pămînt.

După cruci, şaptezeci de colive ; le duc copii îngheţaţi, cu urechile înroşite, smîrcîind din nas de frig şi de plîns ; coliva e fără obişnuita pojghiţă albă de zahăr.

În mijlocul fiecărei grămăjoare de grîu negru — o lumînare. Şaptezeci de lumînări pîlpîie la picioarele crucilor. Dîre subţiri de fum se înalţă spre cer, multe lumînări se sting ; trei ţărănci îmbrăcate în negru, ca nişte vrăjitoare, aleargă de la o lumînare stinsă la alta şi le aprind din nou. De fiecare dată mormăie cîte ceva şi scutură copiii de umăr sau de cap.

Ceața începe să se împrăștie, se trage pe sub streșini și prin tindele scunde ale caselor. O clipă se vede tot cortegiul, ca o grindă lungă, care pătrunde în strada principală a orașului.

Opincile se afundă în zăpada moale fără zgomot. Nu au nici cor, nici preot, nimeni nu cîntă. Nu sînt nici bocete și nici murmurele surde care se aud de obicei în asemenea împrejurări. Se îndreaptă cu toții spre capătul tîrgului — spre cimitir.

Clopotarul trage de funie — clopotul geme și Jeremija își potrivește pasul după dangătul clopotului ; îl urmează bulucul crucilor, apoi copiii cu colivele ; luminările pîlpîie, unele se sting, însă femeile le aprind repede din nou. Jeremija ține sus crucea, iar cînd observă cîte un trecător o întoarce spre el. Negustor, opincar — toți se opresc lîngă zidurile caselor, se descoperă, cinstind înmormîntarea.

După colivele morților, rămîn doar urmele lor.

Pe o scîndură, o pernă brodată, iar pe ea un tablou — o fotografie de la tîrg, de la nuntă, din armată.

Mitar Švabić a făcut armata la artilerie ; fotograful l-a făcut roșu la față, i-a lungit sprîncenele ; cu chipul grav, de sub bonetă îi iese părul aspru, parcă ar fi o perie de curățat țevi de tun.

Janko Svrzić s-a fotografiat la tîrg, alături de un butoi cu bere ; tocmai își vînduse vaca și rîde cu halba ridicată, parcă ar vrea să ciocnească cu Dumnezeu.

Apoi, un baston negru, iar pe el o pălărie neagră ; fusese un bărbat cu capul mare ; pălăria se clatină ; se clatină înainte și înapoi, se dă pe

ceafă, apoi se așează spre stînga, parcă s-ar uita la ugerul vacii. Se numește Živadin — bastonul îl duce vecinul său cel mai apropiat.

Altă fotografie din armată ; s-au fotografiat doi prieteni. O figură este ștearsă, nu are ce căuta în acest cortegiu ; cel pe care îl reprezenta e viu, a fost luat prizonier.

O fată poartă o creangă din pădure împodobită cu lînă galbenă, albă și roșie. De creangă spînzură un ghiozdan de școlar și un chipiu ; insigna de clasa a VII-a strălucește — acesta a fost Rodoje, elevul.

Cortegiul pășește mut, chipurile brăzdate ale femeilor se leagănă, cască și înghit ceața. Jeremija ține mereu pasul în ritm cu clopotele care bat necontenit deasupra capetelor celor ce pășesc prin mijlocul drumului.

Santinela din fața comandamentului nemțesc stă drepți, cu arma la picior. Jeremija întoarce capul și întinde crucea de fier. Ca la un semn, se întorc și purtătorii crucilor, ai colivelor, ai semnelor morților, tot cortegiul se întoarce ; coloana a încetinit pasul, un copil a scăpat coliva în zăpadă.

Mai jos, la cafeneaua „Orač". De-a lungul zidului liceului, bărbați și femei care vin cu coșurile de la piață s-au oprit locului ; bărbații își descoperă capul ; femeile își fac cruce, își scot batistele și-și șterg ochii, înspăimîntate la vederea atîtor cruci albe. Parcă tot cimitirul s-ar fi mutat în această stradă.

Jeremija aruncă o privire spre fiecare și tot binecuvîntează cu crucea de fier. Se sprijină apoi

în bîtă și pornește cu pas lent. În spatele lui pășește factorul, care ține strîns tava cu tabelul.

Coloana se tîrăște în urma lor, macină zăpada sub tălpi, o frămîntă, o transformă într-un aluat moale și murdar.

În pari se clatină un rînd de șube — vechi și noi. Pe unele, vîntul le face să capete viață cînd le umflă pînă și mînecile goale. Îmbrăcămintea este murdară, slinoasă, peticită ; pe petice urme de mîncare, de făină și în ele miros de balegă — trece țărănimea moartă.

Pe o scîndură s-a tras o cămașă albă ; spre cap este înfășurat un fular de lînă ; la piciorul scîndurii o căciulă de astrahan. Acesta e Mile — flăcăul în jurul căruia roiau toate fetele din sat.

Alături de scîndură pășește un țăran care duce o rindea ; o tot ridică în sus, parcă ar vrea s-o arate cuiva ; așa ții porumbelul cînd îl înveți să zboare. Aci își coboară mîna, aci ridică din nou rindeaua. Mica, tîmplarul, făcea mese și paturi pentru țăranii care se căsătoreau.

După închipuirea aceasta a morților urmează rudele, apoi ceilalți din sat. Babele murmură mișcînd din buze, șoptesc rugăciuni ; clipesc din ochii lor mici ; din trupurile acestea uscate, în care seva a secat — nici lacrima nu mai poate să iasă ; ochii le sînt aprinși, roșii ca la curcani.

În coada coloanei, călare pe un măgar, vine nebunul Perča. A plecat din sat de frică ; s-a speriat de singurătate. Parcă își face vînt cu căciula, bate văzduhul, parcă ar vrea să prindă ceața sau zăpada. Mișcările acestea în gol îl obosesc repede,

își încrucișează mîinile pe piept și scuipă printre urechile măgarului. Apoi se uită chiorîș la coșurile caselor, în timp ce picioarele i se bîțîie pe pîntecele măgarului.

III

Coloana mută a ajuns în cimitir. Piatra e tăcută, și pămîntul, și zăpada. Nici vîntul nu mai trece printre pietrele funerare.

Deodată răsună șaptezeci de lovituri surde. Încă o dată și încă odată — toate cele șaptezeci. Apoi, lovituri izolate, ca niște împușcături ; pămîntul înghețat scrîșnește, se sădesc crucile.

Totul se liniștește, cimitirul s-a mai întins, a mai crescut ; pe povîrniș au răsărit cruci noi.

Un glas de femeie sparge cel dintîi tăcerea.

— Oh, fiule, nimeni să nu știe...

Femeile se lipesc de cruci, iar bărbații stau cu capetele descoperite, făcîndu-și din cînd în cînd cruce. Jeremija se duce de la un mormînt la altul, le binecuvîntează cu crucea ridicată. și rostește de fiecare dată : Amin.

Femeile bocesc înfundat, iar cînd vreuna țipă mai tare și începe să înșire vorbe, celelalte o liniștesc ; și iarăși nu se mai aude decît zumzetul molcom al acestui cor de femei, care parcă s-a înțeles să nu se dezlipească din jurul crucilor și zăpezii ; astfel, bocetele și blestemele se împrăștie prin cimitir.

Duşmani de moarte, fiţi blestemaţi! Gurile să vă dorească bunătăţile soarelui! Pămîntul să vă fie nisip!

Prundiş!

Să treceţi şi voi prin toate chinurile noastre! Amin.

Vaietele umplu cimitirul. Bărbaţii tac cu capetele plecate şi doar din cînd în cînd repetă şi ei cîte un cuvînt de blestem. Se învîrtesc de colo-colo, încearcă să mai facă ceva — deşi crucea este bine înfiptă şi pămîntul din jurul ei este bine bătătorit şi netezit în moviliţă.

Negustorul Vasilije le-a trimis tămîie.

Să sfinţească piatra.

Tămîia este pusă în cădelniţe de lut; se cădelniţează deasupra muşuroaielor, deasupra lipiilor rupte, deasupra găinilor fripte, deasupra vinului; fumul de tămîie gîdilă nările, pătrunde în ochi şi dă noi forţe femeilor.

Duşman blestemat!

Capetele să vi se prefacă în buboaie!

Să vi se usuce mîinile, pe orice puneţi mîna să se usuce!

Soarele să vi se aşeze în ceafă! Arde-v-ar tot şi toate!

N-aţi mai avea apă! Nici rîu, nici izvor!

Să vă uitaţi limba, să vi se stingă sămînţa!

Să nu mai umblaţi decît pe piatră.

Amin.

Nebunul Perča este tot călare pe măgar. Picioarele îi atîrnă de o parte şi de alta, iar opincile-i rupte ating zăpada. Cineva îi aduce pomană şi barba-i mică şi rară străluceşte. Nu-şi mai scoate căciula, a îngheţat pe măgar; se uită fix la toată lumea asta, la crucile albe, parcă ar fi picat din cer.

Negustorul de ceară — Djoka a trimis lumînări.

Lasă-l în pace, copilul nu bea ţuică.

Un copil împarte lumînări. Se aprind alte lumînări. Crucile s-au pîrlit jos, la pămînt, s-au înnegrit parcă le-ar fi pipăit nişte degete murdare. Miroase a ceară topită şi a rachiu. Femeile se şterg cu năframele, lumînările pîlpîie; s-au înmulţit degetele galbene, luminoase de pe muşuroaie.

Toţi s-au ghemuit la pămînt, oamenii răsar negri în zăpadă; miroase a tămîie şi a lumînare arsă. Din stejar, zăpada le cade oamenilor pe ceafă. Ţăranii o îndepărtează indiferenţi, cu ochii ţintă la crucile albe.

Femeile au ostenit de atîta bocit. Nu mai pot afla alte vorbe de blestem, nici cuvinte pentru morţii lor. Cu capetele lipite de cruci gem şi rostesc ultimele rugăciuni.

Jeremija a trecut pe lîngă fiecare cruce. Acum ţăranii încep să părăsească cimitirul pîlcuri-pîlcuri. Nu se mai întorc pe acelaşi drum, taie de-a dreptul peste cîmpia albă, se grăbesc spre ulmii lor.

Perča a rămas în urmă pe măgarul lui. Dobitocul nu ştie ce să facă în cimitirul pustiu şi abia acum, cu mintea lui puţină, Perča hotărăşte s-o pornească spre oraş.

Perča umblă singur, călare, prin mijlocul străzii. Din cînd în cînd își ia căciula din cap, parcă ar vrea să prindă întunericul în ea, dar îndată ce simte frigul și-o îndeasă la loc, pe cap, pînă peste urechi.

Nemții au întărit paza în fața comandamentului. Perča moleșit și sătul, se uită nepăsător la ei ; își șterge cu mîna nasul înghețat.

LINGURA

În noaptea înstelată, smocurile de iarbă de munte, seamănă cu niște clopoței argintii. Două umbre lungi se tîrăsc pe creasta muntelui, culegînd clopoțeii argintii. Umbra cea mai mică se oprește mereu, uitîndu-se îndărăt.

În munți e liniște. Doar, din cînd în cînd, o piatră se rostogolește la vale, stîrnind tufișurile. Cei doi bărbați se opresc, ascultă o vreme și pornesc mai departe.

— Să stăm puțin jos. Nu mai pot, se rugă Stanko și așeză căldarea în fața sa.

Luna își oglindește obrazul galben în căldarea plină cu smîntînă, pereții subțiri ai căldării parcă se lărgesc, smîntîna parcă crește. În adierea de munte se simte miros puternic de lapte de oaie și ciuboțică uscată.

Stanko fîsîi pe nas, își scutură capul pletos și-i porunci cu glas aspru lui Zoća :

— Dă căldarea la o parte !

Zoća aruncă o privire spre căldare, își duse mîna la piept și șopti :

— Mi s-a prăpădit inima !

Stanko nu-l auzi : căscă zgomotos și începu să caute prin buzunare cutia cu tutun.

Zoća se sculă greu și dosi căldarea după o tufă de ienupăr.

Se lăsă din nou la pămînt. Simți sub el iarba tare de munte și șopti iar :

— S-a prăpădit...

Își trecu degetele prin părul moale care abia începuse să-i crească, după tifos. Părul acesta i se părea acuma prea moale și prea creț.

Pata albă de smîntînă ce se zărea după tufa de ienupăr începuse parcă să se frămînte și să crească. Stanko se uită necăjit la pată, își înfundă mîinile în buzunare și ciupește cusătura murdară. Își dă seama că toate îi sporesc necazul : și ienupărul uscat, și smîntîna care a prins o pojghiță ca o frunză uscată, și liniștea munților. Nu mai apune o dată și luna asta ! Smîntîna parcă nu e chiar atît de galbenă. Dar răsuflarea slabă a lui Zoća îl enervează cel mai mult.

„Comisarul m-a ales pe mine, Stanko este un om dur, dintr-o bucată", își zice el în gînd, mulțumit de sine, în timp ce fumul de țigară iese împrăștiindu-se din barba deasă care-i acoperă obrazul. „Să-mi bat picioarele cutreierînd munții o noapte întreagă. Măcar de-ar ajunge să capete fiecare om din companie cîte o lingură... Și cît mai avem de umblat... Și asta numai ca să săturăm hoitul. În ce hal am ajuns : ditamai comandant de pluton să se ducă după o căldare cu smîntînă..."

Stanko se răsuci căutîndu-și un loc mai potrivit pentru șoldul său numai piele și os. Aude lămurit respirația lui Zoća.

„Și mi l-au mai dat și pe ăsta... Comisarul n-are încredere în puterea mea de stăpînire". Vinele de pe fruntea-i lată se umflă și Stanko scapă o înjurătură.

— Greu ! se auzi glasul lui Zoća. Vru să mai spună : „Te chinuiești" dar se răzgîndi și tăcu.

Stanko nu-l înțelese.

„Cine-o mai fi și Zoća ăsta ? Dacă și ăsta o mai fi bun de controlor... Al mai păduchios din companie... Moletierele îi sînt mereu desfăcute. Lua-l-ar dracu, nici măcar nu e din plutonul meu". În cele din urmă oboseala îl făcu să se liniștească. Își scutură luleaua lovind-o de genunchi.

Buza căldării e știrbită de atîta folosire, de ea se frînge o umbră și punctișoare vii cad în smîntînă. Ce să fie oare : umbra îngustă a frunzei de ienupăr sau vreo insectă...? Stanko își ațintește privirea într-acolo încordat. Luleaua este iarăși plină și strînsă zdravăn între dinți.

— Parc-ar fi niște musculițe, rostește în șoaptă. Acum se îneacă ! Și deodată încep să sară una cîte una înăuntru, să mănînce la smîntînă o lingură, două, musculițele sar într-una, iar lingurile se încrucișează deasupra căldării.

Stanko se trage deodată înapoi, buzele sale groase se crispează.

— Frunza... Se clătină frunza... Frunza... Luleaua neagră începe să-i tremure între dinți. Își zvîrle capul în sus și în aceeași clipă ochii săi descoperă pe cerul înstelat Carul Mic și steaua polară împinsă tocmai în capul oiștii. Se întoarce pe furiș spre Zoća.

Cu bărbia strînsă între genunchi, Zoća priveşte într-una neclintit spre tufiş. Obrajii lui uscaţi, cu pielea întinsă, se zbat, iar omuşurul aci îi apare, aci dispare printre vinele gîtului. Îşi ascultă bătăile neregulate ale inimii.

„Şi smîntîna... dulce... În toate se găseşte zahăr, pînă şi în cartofi. O lingură, doar una singură, e ca o doctorie. Nici nu s-ar observa dacă aş gusta eu primul. Dar nu îndrăznesc. Îmi e ruşine. Cei din companie să aştepte, iar noi să ne ospătăm..."

O veveriţă ţipă în noapte. Ochii mici ai lui Zoća întîlniră ochii mari ai lui Stanko.

— Mănîncă alune ! îl lămuri Zoća.

— De-ar fi ziuă, aş trage în ea, spuse Stanko. Ea are scorbura plină.

— Un adevărat depozit !

— Alunele sînt dulci, urmează Zoća.

— Taci ! se răsteşte Stanko.

Veveriţa ţipă din nou. Amîndoi, parcă s-ar fi înţeles, îşi întoarseră capul spre tufiş. Privirile li se încrucişară. Beregata ascuţită a lui Zoća, semănînd cu aceea a unui cocoş cu gîtul golaş, se trase sub bărbie. Pe faţa lui chinuită apăru speranţa. Ţipătul veveriţei se sparse din nou în fundul prăpastiei.

— E veselă !

Pe neaşteptate, Stanko strigă :

— Adu căldarea ! Şi porni.

Stanko duce căldarea făcînd să-i zăngăne mînerul. Zoća umblă cu capul plecat. Se străduieşte

să-şi aşeze tălpile exact pe urmele închipuite ale picioarelor lui Stanko. Încheieturile genunchilor uscaţi îi ard, urechile îi ţiuie.

„Mînerul zăngăne. Nu îndrăzneşte... Nu îndrăzneşte..." Zoća suspină adînc.

Stanko se întoarce.

— Ce e ? Nu mai poţi ?

— Pot, numai dă-i drumul.

În mers, smîntîna parcă creşte. Ca aluatul.

Zoća nu mai ia seama pe unde calcă, se clatină, se poticneşte, doar ochii, care nu i se mai dezlipesc de căldare, îl trag înainte. Stanko nu vede nimic, simte însă privirea fixă a pupilelor mărite.

Tot înaintînd pe povîrniş Stanko se întoarce brusc.

— Ce te uiţi aşa ? Ai căscat gura la căldare ? Ai lua, ai ? Totdeauna ai fost slab. Poftim, ia !

Stanko lasă jos căldarea.

Zoća tace, iar buzele-i arse se strîmbă întruna. Ochii-i mici şi negri se umezesc.

— Nu-ţi pasă de ceilalţi. Te-ai umfla aici, lîngă căldare.

— Nu ţipa. N-ai dreptate.

— Dreptate ! ? Ce fel de dreptate ? Ai mînca...

— În orice caz, n-aş mînca tufişul cu ochii ca tine ! Am văzut eu ce ochi căscai la căldare !

— Minţi !

— Nu ţipa ! Tu... Tu n-ai fi luat, dacă nu eram eu ?

Stanko înşfăcă găleata şi o porni înainte.

„Toţi cei din companie îi spun : Zoća — moletiere desfăcute. Ei nu cred că eu aş fi în stare... De gîndurile care mă sîcîie acum..."

Își aduse aminte de cele petrecute în Herțegovina.

Compania trăise multe zile flămînde. Lîngă un rîu dăduseră peste o casă de piatră părăsită. Zoća descoperise două răzoare de ceapă verde ; de abia răsărită ; smulsese aproape un răzor și-și umpluse traista. Frunzele de ceapă tînără ieșeau din traistă ; ele îl trădaseră. Urmase apoi adunarea pe pluton, cea mai grea clipă din viața sa ; știa dinainte ce avea să spună...

„Nu cred. Nu vor să creadă" — repetă în sinea lui Zoća și încetini pasul. Aruncă o privire de ură spre căldare și rămase într-adins mai în urmă. Stanko îl aștepta, din cînd în cînd, zorindu-l. În cele din urmă Zoća zise :

— Stanko, dă-mi căldarea !

Stanko îl privi mirat.

— Ție, căldarea ? De ce ? Eu sînt mai voinic...

— Lasă-mă pe mine înainte, ceru Zoća.

Umerii înguști ai lui Zoća tremură, pasul îi este nesigur, face sforțări să se grăbească. Gîtul îi răsare subțire din foaia de cort nemțească. Stanko nu-și mai ia ochii de la gîtul acesta, de la părul negru, de la cele două vine care țin în sus capul țuguiat.

— Cîți ani ai, Zoća ?

— Optsprezece.

Stanko iuțește pasul. Mînerul începe să zăngăne mai tare. Ceafa lui Zoća se umezește și începe să lucească.

„De ce să nu luăm și noi cîte o lingură ?" își zise Stanko.

— Zoća, ai fost la școală ?

— Da.

— Dar n-ai isprăvit-o, nu-i așa ?

— Nu.

„Ce importanță mai au toate astea ?" Stanko își șterge fruntea.

— Zoća, cam cît am mers noi ?

— Nu știu.

— Stai să ne odihnim.

Stanko lasă deoparte căldarea și își aprinde luleaua. Zoća leapădă foaia de cort de pe spinare și acoperă căldarea. Stînd culcat, Stanko se uită la ochii închiși ai lui Zoća — jar stins. Se întoarce brusc spre partea unde se află arma. O picătură grea i se prelinge pe obraz și cade pe patul puștii. Stanko face din picătură un cerculeț umed.

— Ai acoperit-o ?

— Așa e mai ușor, îngînă cu greu Zoća, întinzîndu-și mîinile.

— Ai acoperit-o, repetă Stanko. Poate că ai noștri, din companie, dorm la ora asta...

— Poate că nu dorm.

— Ești alb ca varul, Zoća...

Zoća zace întins pe spate, cartușiera goală îl apasă ca un pietroi pe pîntece. Și lingura asta vine de undeva, plină, iar gura îi rămîne închisă, nu vrea și nu poate să se deschidă. Buzele subțiri se mișcă ușor, o umbră trece peste ele, iar vîntul aduce miros de lapte de oaie și de ciuboțică uscată.

Lui Stanko i se părea că stătuse culcat multă vreme, poate că și dormise. Se ridică deodată și descoperi căldarea.

— Zoća, luăm cîte una... Zoća, ce-i cu tine ?... strigă el fîstîcit și scăpă foaia de cort din mînă. Își dădea seama că fusese înfrînt. „Așa-mi trebuie..." Se uită țintă la cartușiera turtită strălucitoare a lui Zoća.

Zoća rămăsese întins pe spate și mărul lui Adam nu i se mai mișca. Acum însă părea și mai ascuțit, mai ieșit în afară și mai alb în noaptea înstelată.

În revărsat de zori, trăgîndu-l după el pe Zoća mort, tîrînd două puști și căldarea, Stanko ajunse la companie.

Peste puțină vreme fiecare om din companie primea cîte o lingură de smîntînă. Stanko se îndepărtă și se așeză mai la o parte, pe o piatră. Îl enerva zăngănitul gamelelor, îl enerva zgomotul cu care soldații înghițeau smîntîna.

Piatra de sub el era rece. În mînă ținea o lingură plină de smîntînă. Se uită la ea, o scutură și o aruncă departe. Lingura se izbi de o piatră, făcu un salt, apoi încă două-trei pe clopoțeii argintii, pe iarbă și se opri.

Cînd se ridică de pe piatră, i se părea că aude încă zăngănitul ei, acolo jos, în rîu.

PENTRU A TREIA OARĂ

În orășel intrară trei soldați. Dincolo de pod se așternea caldarîmul spart al străzii principale. Plouase toată noaptea și toată dimineața. De atîta umezeală, casele parcă se chirciseră, iar gardurile strîmbe și obloanele se înegriseră. Zidurile burdușite, cu tencuiala căzută, căpătaseră o culoare gălbuie. Încotro te întorceai dădeai de lozinci. Pe peretele școlii, tocmai de la pod se vedeau portretele uriașe ale lui Stalin, Roosevelt și Churchill zugrăvite cu cărbune. Ploaia le cam ștersese chipurile În vitrinele mai răsărite ale prăvăliilor și cîrciumilor îți atrăgeau privirea placarde mari scrise de mînă, invitații la tot felul de adunări și întruniri.

Comandantul Zekavica și cei doi soldați ai săi înaintau fără grabă pe partea dreaptă a străzii.

Cele mai multe din prăvălii fuseseră transformate în depozite ale unităților militare din localitate. Doar ici și colo mai vedeai cîte o prăvălioară în a cărei vitrină murdară rămăseseră obișnuitele tipsii rotunde cu sugiuc, săpunul moale de casă așezat în piramide, gutui și grămăjoare împrăștiate de nuci.

Trecură pe lîngă o brutărie.

— Ia te uită, au lipie! exclamă unul dintre soldaţi.

Îşi cumpărară fiecare cîte o lipie şi ieşiră din nou în stradă. Le înfulecară cît ai clipi.

— Ce speculanţi! Mai mult apă decît aluat!

— Pur şi simplu miroase a apă, zău aşa!

— Ce speculanţi!

Toţi trei se întoarseră cu ură spre brutărie.

Zekavica fusese chemat la comandamentul brigăzii. Nu ştia de ce, dar presimţea el ceva. Chemările astea nu-i miroseau a bine. Le cunoştea el: pînă acum fusese schimbat de două ori din funcţia de comandant de pluton.

Unul dintre soldaţi avea o şapcă de piele. Zekavica se uită la ea cu coada ochiului: „Unde o fi găsit-o?" Vru să azvîrle cît colo ultima bucăţică de lipie, dar se răzgîndi şi şi-o vîrî în gură. Trecură drumul şi se aşezară pe nişte lăzi goale, sub şopronul unei potcovării părăsite.

— N-o să întîrziem? întrebă Sima.

— Fii serios!

— Ce bine e să stai jos.

— Atunci stai şi taci! Zekavica îşi furişă iarăşi privirea spre şapca de piele. „Unde o fi găsit-o!"

— Mitar, şapca asta ţine cald?

— Ţine, tovarăşe comandant!

— La vară n-o mai porţi.

— Se-nţelege, tovarăşe comandant!

Şi Mitar se apucă să bată darabana cu călcîiele în ladă. Bocancii lui rupţi izbeau lada într-un ritm

anume. Zekavica îşi spuse în gînd că e mai bine să fii simplu soldat.

Pe jgheab se scurgea apă murdară.

— Să fii pentru a treia oară schimbat... Ştiu... Dar n-are a face... Atîta pagubă! Zekavica se bătu cu palmele pe genunchi.

— Cine? întrebă Sima.

Comandantul nu răspunse. Cînd vor fi iarăşi în ofensivă, îl vor pune din nou comandant. Căci comandant sau nu, plutonul doi din batalionul cinci era cunoscut de toţi ca plutonul Zeka.

„De ce să-mi bat eu capul degeaba? Poate că e vorba de o misiune specială." Şi totuşi, pe Zekavica îl urmărea aceaşi întrebare: „De ce m-or fi chemînd?"

...De obicei, plutoanele nu aveau cai de povară. Numai plutoanele de muncă şi cele de escortă, care erau ataşate batalionului aveau asemenea cai. Comandantul Zekavica însă făcuse ce făcuse şi plutonul său avea un cal. Acest cal al plutonului trebuia să poarte în spinare două lădiţe cu muniţie, un brand mic italian, care la alte plutoane era purtat în spinare de soldaţi, grenade de rezervă, o mină sau vreun kilogram de dinamită. Afară de aceste obiecte reglementare, pe spinarea calului se mai încărcau şi altele, nereglementare, despre care numai plutonul avea ştiinţă: o tichie de doctor, un halat alb, sticluţe de medicamente goale, un binoclu de cîmp austriac uriaş, două cărţi bisericeşti, un epitrahil şi o cruce de aramă.

Binoclul cel vechi era folosit numai în anumite ocazii.

Bunăoară, cînd Zekavica, după ce aprecia care ar fi cea mai bună casă dintr-un sat, își pornea coloana de-a dreptul într-acolo. Trimitea un soldat să-l cheme pe gospodar, iar el rămînea afară, cu mîinile încrucișate. Țăranul ieșea fîstîcit din casă, iar partizanul lua poziție de drepți, ceea ce nu era de loc obișnuit, și raporta, cît se poate de oficial, cu glas aspru :

— Tovarășe comandant, ordinul a fost executat. În fața dumneavoastră se află cutare și cutare om din acest sat.

Acest raport îl fîstîcea și mai tare pe țăran.

— Prietene, vezi armata asta ? Trebuie hrănită, începea Zekavica. Burți sînt multe, și burta soldatului e mereu flămîndă.

— Văd.

— Ce ne poți da de mîncare ? Armata partizanilor este cea mai puțin pretențioasă din lume.

— Numai că... sînteți cam mulți...

— Cum mulți ?

— Păi... armata asta... puțin pretențioasă...

— Slavă Domnului ! Eliberarea va veni astfel mai repede.

— Știu. Și dacă ați fi numai voi... Dar sînteți mulți... și fel de fel ; — și țăranul, strîngînd din umeri, o ținea una și bună : „N-am și iar n-am ! ce pot să fac ?"

— Facem percheziție ! îl amenința aspru Zekavica.

— N-aveți decît !

— Hei, bade, ce pregătit ești de percheziție ! Va să zică tot ceea ce a fost deasupra pămîntului

acuma se află sub pămînt. Ca să fim cinstiți, chiar trebuie să ascunzi ! Dar nu de noi, bre !

— N-am nici pe dracu !

— Pe dracu, dracu ești tu, bădișorule ! Bagă de seamă că noi percheziționăm cu aparate speciale, nu numai cu ochiul !

Acesta era momentul în care Zekavica dădea ordin să i se aducă binoclul care „pătrunde" prin orice, iar el, pînă una alta, își așeza busola în palmă.

— Va să zică n-ai nici măcar o gheară de drac ! Atunci, dacă n-ai nimic — repeta Zekavica — luăm tot ce găsim, fiindcă nu e al tău. Cum vezi, treaba e cît se poate de simplă și limpede ! Tehnică, nu glumă ! Pe vremea cînd ai fost tu la război așa ceva nu exista !

— Dar trebuie numaidecît să faceți percheziție ?!

— Nu, nu trebuie !

— Cei care vor dormi la mine vor căpăta de mîncare, se învoia în cele din urmă țăranul.

— De ce nu spui așa din capul locului și ne faci să pierdem vremea de pomană ?

În acest chip încheia Zekavica discuția cu țăranul.

— S-o știți de la mine, băieți — îi plăcea lui să-și sublinieze unele din principii — poporul nostru, pe cît e de deștept, pe atîta e de prost ! Respectă-i istețimea, dar folosește-te cu cap de prostia lui !

Zekavica bătu cu degetul în șapca lui Mitar :

— Ascultă, Mitar, de unde ți-ai făcut rost de șapca asta de piele ? În vreo ambuscadă ?

— Da, am luat-o din tancul ăla...

— Aha, știu... Tancul este stăpîn pe cîmpie. Acolo se grozăvește el și numai să încerci să-i stai în cale! Dar unde să te retragi? Acolo unde dușmanului nici nu-i trece prin minte că te poți retrage! Tancul să nu-l lovești niciodată în frunte. Ca și pe taur. În frunte e tăria lui! Tu arde-l la fund, să-i sară coada în sus! Cînd trage, tu culcă-te! Nu fugi! Tancurile, măi flăcăi, sînt niște cutii oarbe! Zekavica se porni pe un rîs în hohote. Mitar încetă să mai bată cu călcîiele în ladă. Scoase un cuțit și se apucă să scrijeleze pe ladă o stea cu cinci colțuri.

Pe peretele casei de peste drum era scrisă cu litere albastre o lozincă: „Păduchele poate nimici revoluția". Sub lozincă era scris cu litere roșii: Lenin.

— Ia te uită, cu roșu au scris de-ale noastre, iar cu albastru sfaturi cu privire la igienă! spuse Sima.

— Poftim, un tîrg împuțit ca ăsta, și le mai arde de igienă! Ce crezi, cîte ploșnițe or fi în el? întrebă Zekavica.

— O casă plină! spuse Sima.

— Ai cam exagerat, dar trebuie să fie destule...

— Eu i-aș da foc.

— I-ai da foc? repetă Zekavica. Poate că ăsta ar fi cel mai bun lucru. Ca să se clădească cum trebuie cînd o să înceapă reconstrucția.

— Tovarășe comandant, cadînele or fi ele așa de frumoase, cum se spune? întrebă Mitar.

— Asta n-o știu. Dar să știi că despre ele se povestesc vrute și nevrute. Am auzit că ar avea sifilis!

— Ce-i aia?

— Cînd îți iese pe obraz o rană ca o sfeclă.

— Urît!

Un cîine sur se trase sub șopron și se făcu covrig lîngă ladă.

„Nu m-or fi chemat din pricina lui Grgelj?" îi fulgeră prin cap lui Zekavica.

Grgelj ascunsese multă vreme că urmase seminarul. Lucrurile ar fi mers bine cu alt comandant, nu însă cu Zekavica. Din ziua în care Zekavica aflase că Grgelj știa să spună „Tatăl nostru" ca un preot, alături de halatul alb și de tichia de doctor își găsiră loc și unele lucruri bisericești. În vremuri de război ca acelea, țăranii aveau copii rămași nebotezați, copii răsăriți care acuma se jucau fără să aibă habar de asta, își petreceau viața în case nesfințite și-și îngropau morții fără prohod, pentru că în Bosnia nu prea găseai preoți ortodocși.

Zekavica avusese o discuție lungă cu comisarul plutonului.

— De ce nu le faceți țăranilor pe plac? îi spusese Zekavica.

N-are nici o importanță dacă slujba e făcută de un popă adevărat sau de cineva care era să ajungă popă. Numai la comandamentul diviziei se află un popă, popa Velja. Că avem și noi, aici în pluton, un popă, e cum nu se poate mai bine.

Zekavica îl convinsese pe comisar. Și Grgelj, care pînă atunci nu avusese decît mustăți, lăsase să-i crească și o bărbuță neagră.

În comuna Pepeljeva, unde fusese încartiruit plutonul, Grgelj își desfășurase din plin activitatea: botezase, sfințise morminte... sfințise apa, cunu-

nase perechi care nu primiseră binecuvîntarea bisericii. Veneau și țărani din alte comune, aducînd daruri bogate plutonului, rugîndu-l pe preot să treacă și pe la ei. Vestea că o dată cu trupele de partizani venise și un popă adevărat se împrăștiase repede în împrejurimi și țăranii începuseră să vină în grupuri atît de mari încît se speriase pînă și Zekavica. Atunci îi dăduse ordin lui Grgelj să-și radă barba, iar țăranilor le spusese că preotul fusese detașat în altă parte...

Zekavica era acum încredințat că fusese chemat la batalion din pricina lui Grgelj.

„Iar au să se spargă toate în capul meu ! Parcă-i aud că-mi bat joc de popor, pe cînd eu mă folosesc doar de naivitatea lui. Și nu ne-am ales numai cu atît de pe urma lui Grgelj. Cinci luptători noi s-au prezentat la pluton".

Zekavica se ridică.

— Haide, băieți, ne-am odihnit destul !

Ajunseră repede la școală. Mitar făcu cu glas tare observația că Churchill, cel de pe perete, se umflase foarte mult, că mustața dreaptă a lui Stalin se înmuiase de-i ajungea pînă la buzunarul bluzei și că ar trebui să se ia măsuri. Zekavica nu dădu însă nici o atenție observațiilor lui, ci le ordonă la amîndoi să-l aștepte.

Comandantul Zekavica intră liniștit la comandament.

După două ore, toți trei făceau cale-ntoarsă pe strada principală.

— Le-au și dat jos, îi spuse Sima lui Zekavica.

— Uite chiorul, a și băgat de seamă ! Zekavica se uită la mîneca sa dreaptă, pe care nu mai rămăseseră decît urmele galoanelor de comandant.

— Nu face nimic...

— Războiul nu s-a isprăvit. Au să te pună iarăși comandant !

— Cu mine totdeauna se isprăvește repede. Zekavica își blestema soarta de ostaș, se plîngea cît putea de ea, înțelegînd, și nu prea, de ce era mereu crudă cu el. Cei doi partizani încuviințau spusele lui.

În fața unei cîrciumi se opriră.

— Să bem ceva, îi îndemnă Zekavica pe ceilalți doi. Eu, în zile ca astea, mă îmbăt. Pentru a treia oară degradat, pentru a treia oară beat, de cînd mă aflu printre partizani. Și de șase ori rănit. Dublu !... Haide, băieți, ce v-ați oprit ? Intrați !

Zekavica păși primul pragul cîrciumii. Localul era gol și toți trei se așezară la o masă, lîngă un butoi de bere gol. Zekavica izbi în el cu piciorul.

— Bere, cîrciumare ! Am și uitat cum arată !

Cîrciumarul, slab ca o arătare, se apropie de el, cumpănindu-se mai mult spre dreapta, ca și cum piciorul drept i-ar fi fost mai scurt.

— S-a uitat, tovarăși. Înainte de război o primeam din Travnik !

— Îți place berea ? !

Cîrciumarul se miră de această întrebare, dezvelindu-și dinții galbeni. Avea un glas pițigăiat și sfredelitor.

— Mai e vorbă ?

— Atunci nouă să ne aduci rachiu ! Porţii cumsecade !

Cîrciumarul rămase locului, ştergîndu-şi mîinile uscăţive cu un şervet.

— Ce-ai rămas aşa ? zbieră Zekavica la el. Crezi că n-avem cu ce plăti ? Ce primeşti : cune, lire, mărci ? Zi-i !

— Toate, toate circulă, se grăbi să răspundă cîrciumarul.

— Numai lirele turceşti ne lipsesc, zbieră Zekavica. Nu te teme, plătim şi cune, şi lire şi mărci ! Dar cînd o începe să umble moneda partizanilor toate astea s-au dus ! În ţara asta sînt acum o sută de state !

Cîrciumarul plecă să aducă rachiul.

— Sima, ia pătura asta de aici, spuse Zekavica.

— Te supără ?

— Mă supără, da.

— Şi pe mine. Şi, cu toate astea, nu mă despart de ea. Sima azvîrli pătura de pe scaun.

Zekavica îşi bău pe nerăsuflate rachiul. Se uită la culoarea lui tulbure, mîngîind cu degetele buza paharului.

— Ştiam eu... N-a folosit la nimic că Grgelj şi-a ras barba. Auzi la ei ! „Eşti un scandalagiu." Dar eu nu sînt scandalagiu decît în bătălie ! Ce scandal ? Aşa e războiul de partizani ! Ziceau : „Mergi împotriva liniei." În regulă. Nici asta nu-i rău cîteodată ! Zekavica se opri o clipă, apăsîndu-şi cu putere palma pe gura tăioasă

a paharului de rachiu. „De ce le-oi fi povestind eu toate astea ?" Înţelegeţi voi lucrurile astea ? Înţelegi, Sima ?

— Înţeleg ! răspunse Sima.

Mitar îşi scoase şapca de piele şi-i întrebă dacă n-ar vrea să mănînce ceva. Îl chemară iarăşi pe cîrciumar.

— Hei, ce ai de mîncare ? întrebă Zekavica.

— Fasole cu burtă.

— Cine a mai născocit o asemenea combinaţie ? !

— Împrejurările, răspunse cîrciumarul.

— Împrejurările ? Adunaţi măruntaiele vitelor pe care le aruncă abatorul militar şi le puneţi în fasole...

— Sînt spălate, răspunse cîrciumarul. Gustaţi şi o să vedeţi.

— Nu mănînc burtă ! dacă voi vreţi, n-aveţi decît ! bombăni mînios Zekavica.

Îşi mai turnă un pahar de rachiu. Îl dădu de duşcă, apoi simţi pe limbă un gust greţos. Cei doi tovarăşi ai săi mîncau fasolea clefăind. Acum nu mai putea să-i sufere. Ce altceva poate face soldatul, dacă nu să mănînce şi să doarmă ? Grija de căpetenie a soldatului este să nu rămînă flămînd şi nedormit. Pentru ei se îngrijise Zekavica de tichia de doctor şi de obiectele bisericeşti.

— Şapca-i din tanc ?

— Din tanc.

— Aşa, făcu Zekavica, dînd din cap. Apoi căzu iarăşi pe gînduri.

Sima se făcuse puşcaş antitanc. Cînd sosise un mare număr de arme, pe lîngă statul major al brigăzii se constituise o companie antitanc şi Sima plecase din pluton. Dar se întorsese repede înapoi. Zekavica zîmbi. Se obişnuiseră unii cu alţii.

Zekavica deşertă din nou paharul... Omului îi place să-şi aducă aminte de întîmplările prin care a trecut... De ce le numără ?

...Cea de-a cincea rană fusese cea mai grea. Asta se întîmplase la Konica. Nu simţea decît noroiul rece şi lipicios pe frunte. Voise să strige, însă, cu toate sforţările lui, nu era în stare să-şi mişte fălcile. Ceva cald se scurgea din el şi i se părea că nu mai are picioare. Nu mai avea putere decît în frunte, pe care şi-o apăsa în noroi.

Zekavica se încruntă. La spital îi spuseseră că Sima, soldatul cu pătura, îl tîrîse de acolo, salvîndu-l.

În faţa lui paharul era gol. Sima şi Mitar nu mai isprăveau cu mîncatul. Cîrciumarul se tot învîrtea pe lîngă tejghea.

— Ia spune, la ce te gîndeşti ? îl întrebă pe neaşteptate Zekavica.

— La nimic. Urîtă vreme.

— Asta o văd şi eu. Dar eu te întreb, la ce te gîndeşti ? Ce crezi că sîntem ?

— Partizani.

— Ştii ce vrem ?

— Eliberare !

— Tu vorbeşti de „eliberare“ ! Ce faci tu pentru eliberare ? Vinzi rachiu.

Cîrciumarul tăcea.

— Socoţi că sînt mulţi proşti pe lumea asta ! Sima căuta să-l potolească pe Zekavica.

— Lasă-mă în pace ! Vreau să-i spun să nu-şi închipuie cumva că ne-a tras pe sfoară ! Cîţi ani ai ?

— Sînt trecut de patruzeci.

— Ai putea să lupţi ! De ce să scapi tocmai tu cu viaţă ? ! Hai spune !

— Sînt bolnav ! Mă seacă ficatul.

— De-aia mergi într-o parte ! Vezi, eu sînt doctor, pot să-ţi pun diagnosticul ! Ia farfuriile astea de aici şi mai adu-ne nişte rachiu !

Cîrciumarul se apropie de masă.

— N-ai ceva acru ? întrebă Zekavica.

— Am nişte ardei.

— Adu un castron cu ardei.

Cîrciumarul strigă spre uşă şi în aceeaşi clipă apăru o fetişcană străvezie căreia îi porunci ceva.

— Te uiţi la noi şi-ţi zici în sinea ta că ne vom îmbăta criţă... Nu-ţi fie teamă... Ştii cu ce semeni ?

Cîrciumarul se dezlipi de tejghea, se apropie de cuptor, goni o pisică şi se uită speriat spre Zekavica.

— Semeni cu o legătură de ceapă ! Oare cîţi or fi pe lumea asta ca tine ? Ţi-e frică, nu-i aşa ? Sîntem înarmaţi. Noi cotrobăim peste tot... Iar tu stai aici ca o legătură de ceapă !

Zekavica se ridică de pe scaun şi se apropie de cîrciumar.

— Tremuri, ai ? Sînt un neobrăzat ! Vino să te pup ! Ești doar legătura noastră de ceapă !

Mitar împinse la o parte farfuria și spuse :

— Tovarășe comandant, hai să plecăm !

— Mai întîi și-ntîi nu-ți mai sînt comandant. Prin urmare, dacă vrei să pleci, n-ai decît !

Zekavica se proțăpise în mijlocul cîrciumii.

— Pereții ăștia sînt negri, dar uite colo niște pete albe ! Zekavica arătă cu mîna spre peretele din dreapta. Acolo erau tablourile. Bineînțeles, regele și regina ! În toate frizeriile și cîrciumile. Ce să-i faci, nu producem încă tablourile noastre...

Tocmai atunci intră în cîrciumă un partizan înalt, cu o pelerină aruncată pe umeri. Purta uniformă din stofă englezească, iar în picioare avea cizme noi, galbene. Dînd cu ochii de Zekavica, se îndreptă fără grabă spre el.

— Noroc, tovarășe !

— Noroc ! răspunse Zekavica cu indiferență și o porni spre scaunul său. Partizanul cu pelerină schimbă cîteva cuvinte cu cîrciumarul, pe un ton scăzut.

— Tovarășul nou venit, dacă n-are nimic împotrivă, ar putea să se așeze cu noi la masă, glăsui Zekavica.

Noul venit se apropie de ei, își aruncă pelerina pe masa vecină și se așeză la masa lor.

— Văd că beți, însă... asta nu se prea obișnuiește pe aici, spuse el, scoțînd din buzunar o cutie galbenă de tinichea.

— Nici să fii degradat nu e ceva prea obișnuit ! răspunse Zekavica.

— Cu asta sînt de acord ! Își scoase tutun din cutia galbenă, apoi o împinse spre mijlocul mesei.

— Cine fumează poate să ia !

Sima și Mitar se repeziră să-și răsucească cîte o țigară.

— Unitatea voastră nu se află în oraș, nu-i așa ?

„Ne ia așa, pe departe, fiindcă sînt beat“, își zise Zekavica, aruncînd o privire spre mustăcioara subțire a partizanului.

— Nu, noi sîntem încartiruiți la Pepeljevo ! răspunse Sima. Dar comandantul nostru a fost chemat la comandamentul brigăzii.

— V-o mai spun o dată pentru totdeauna, nu mai sînt comandant ! Zekavica se întoarse spre mustăcioara neagră. Tovarășul nou a venit poate să bea cu noi ! Scuză-ne, cum te numești ?

— Bețivii sînt întotdeauna galantoni !

Pe Zekavica îl trecu un fior.

— Toată lumea îmi zice Ika, se recomandă noul venit.

— Ika... tovarășul Ika... Tot una. Ai un nume prea scurt. Numele meu e mai lung : Zekavica. Nu ești din brigada noastră ?

— Lucrez aici în regiune !

— Lucrezi... Ai zis bine... Pe cînd eu lupt ! Șireturi verzi... Ești un embrion ! zbieră deodată Zekavica. Nu dau nici două parale pe de-alde voi, embrionii... Sînteți ca niște porumbei cînd vă aflați în teritoriile elberate. Aveți bloc-notesuri frumoase, genți de piele... După piele vă dați în vînt. Totdeauna sînteți proaspăt bărbie-

riţi... Mirosiţi a săpun. Vă plimbaţi pe teritoriul eliberat, organizaţi treburile. Ajungeţi pînă la rufăria frumoasă a femeilor... ca în timp de pace. Voi sînteţi embrionii... Ce fel de embrioni, ai să mă întrebi ? Comisarul meu de pluton zice că voi sînteţi embrionul unei noi administraţii economice ! Dar ia să vă văd colo, cînd începe ofensiva, cu noi în capul coloanei !

— Nu e chiar aşa ! spuse jignit Ika.

— Ce nu e aşa ? Uşurel... Ştiu ce vrei să spui. Voi aveţi sarcini importante : să aprovizionaţi armata, să organizaţi ateliere şi să vă faceţi în primul rînd vouă îmbrăcăminte.

— Acum cîteva zile am trimis celor din Kraiška cincizeci de perechi de bocanci şi peste o sută de opinci.

— Dar vouă v-aţi luat cizme. Ai intrat în cîrciumă ca un comandant de divizie ! Ia spune : ce-ţi trebuie ţie cizme ? Tu nici măcar nu lupţi.

— Nu mă jigni. Eu nu stau aici, în regiune, fiindcă aşa vreau.

— Şi ce rău îţi pare, nu-i aşa ? Toţi veniţi cu aceeaşi scuză, dar nasul vă dă degol, nasul vostru de ogari ! Cînd se dau lupte pentru cucerirea oraşului... voi nu sînteţi de găsit ! Cum se termină, hop şi voi ! Apărătorii „prăzii" ! Voi organizaţi scoaterea prăzii de război.

— Eşti un beţiv şi un nebun !

— Ia ascultă, mă embrion ce eşti ! Cînd ţi-oi arde una...

— Dar ce eşti tu, de mă ameninţi ?

Zekavica se ridică şi-i arse o palmă. Capela cea nouă zbură cît colo pe podea. Ika puse mîna pe revolver. Sima se repezi şi-l apucă de mînă.

— Lasă-l ! zbieră Zekavica. De-alde el au şi uitat cum se trage ! Rîdea cu poftă. Capela îi alunecase pe ceafă şi de sub ea îi scăpaseră cîteva şuviţe de păr strălucitor...

Sima se repezi, ridică de jos capela lui Ika, îi puse pelerina pe umeri şi, împingîndu-l spre ieşire, se silea să-i explice ceva.

Zekavica dădu peste cap ultimul pahar de rachiu.

— Prima palmă dată unui partizan ! Adică unui embrion ! Nu-mi pare rău. Cîrciumare, vino încoace să-ţi plătim ! Zekavica îşi întoarse buzunarele pe dos şi pe masă se rostogoliră cîteva lire şi cune mototolite.

Haideţi, băieţi ! Nu mai avem ce căuta în tîrgul ăsta împuţit ! Sînt într-adevăr beat, mama măsi !

II

Patruzeci de tărgi se tîrau pe drumuri neumblate.

Nemţii hăituiau fără încetare o divizie întreagă. Aceasta cădea dintr-o capcană într-alta. Ducea cu ea răniţi. Cîte patru soldaţi teferi îşi schimbau într-una de pe un umăr pe altul prăjinile de fag. Atîta mai rămăsese dintr-un pluton de partizani. De cînd, aşa, în plin marş, se organizase în cadrul diviziei o coloană de răniţi,

șirul de tărgi creștea văzînd cu ochii. Picioarele diviziei se făceau tot mai grele. Comandantul diviziei, comandanții de unități, luptătorii, nu se mai gîndeau decît cum să scape de aceste cătușe care îi împiedicau să treacă la manevre fulgerătoare. Dar aceste cătușe erau tovarăși de-ai lor.

Ajunși la o casă de munte arsă, luaseră hotărîrea ca cei grav răniți să fie ascunși în munți. Așa cum fiarele își salvează puii neputincioși de gonași, fugind tot mai departe de ei, așa și divizia își lăsase răniții și pornise, la adăpostul nopții, în marș forțat peste culmile munților. Atrăgea astfel regimentele nemțești spre alte meleaguri.

Cînd i se comunicase, lîngă cabană, lui Zekavica hotărîrea luată, un zîmbet abia perceptibil îi apăruse sub nas. Lui i se încredințase misiunea să păzească răniții, numai cu zece oameni; comandantul îi arătase povîrnișul pietros al muntelui Zeca, acoperit de pini pitici. Zekavica, disciplinat, se întorsese într-acolo. Locul pustiu ales de comandant era prea dosnic, ceea ce nu-i plăcea lui Zekavica. Fostul comandant de pluton schimbă hotărîrea cu de la sine putere: îi duse pe răniți la trei sute de metri depărtare de un sat musulman, aflat aproape de izvorul rîului Vrbas.

Un întreg regiment german ajunse la muntele Zeca. Timp de patru zile Zekavica și tovarășii săi ascultaseră fluierăturile nemților, lătratul sfredelitor al cîinilor-lupi dresați și rafalele scurte ale puștilor-mitralieră. Nemții controlau tot muntele. În ziua a cincea însă muntele amuți.

Întinzîndu-și mădularele, Zekavica își încheie mantaua și se pomeni pentru a nu știu cîta oară uitîndu-se spre sat. De la ultima lui schimbare din funcția de comandant de pluton trecuseră două luni.

De partea cealaltă a Vrbasului se zăreau cînd și cînd șalvari umflați străbătînd curțile gospodăriilor. Se auzea pînă și zgomotul porților ce se închid. În satele de munte noaptea se lasă dintr-o dată.

„De cinci zile ne tot uităm la satul de colo... Răniții au început să moară. De-abia au început... Doar apă mai bem... Țăranii aprind focul!... Te uiți într-acolo și-ți vine să înnebunești, nu alta!“

Zekavica se desprinse de fagul lîngă care stătuse. În fața lui apăru un partizan care ținea în mînă o piatră rotundă.

— Tovarășe!

Soldatul se clătină. De sub capela de piele abia i se vedea fața. Zekavica nu-l recunoscu. Răniții erau întinși pe tărgi.

— Tovarășe comandant! repetă cu glas șovăitor soldatul.

Nici vocea nu i-o recunoscu. Tuturor li se schimbaseră vocile. Zekavica se apropie de el și-l prinse de mînă.

— Tu ești, Mitar?!

— Eu... Eu sînt! Ți-am adus pîine, comandantule.

— Nu sînt comandant.

— Pîine adevărată! Am mîncat și eu! Hai s-o împărțim!

Mitar întinse piatra lui Zekavica.
— Asta nu-i pîine, Mitar !
— Ba este... Mitar rîse încetişor. Îşi trase şapca de piele pe frunte. Deodată îşi luă un aer grav.
— N-am cuţit ! rosti cu greu. De cîte ori nu mi-am spus ca la prima ocazie să-mi fac rost de un cuţit ! Şi uite că tot n-am cutit. Toţi au cîte un cuţit !
— Du-te de te culcă, îi spuse încet Zekavica.
— Pădurea... plînge...
— Du-te de te culcă, Mitar !
— E tare ! De ce o fi atît de tare ? Mi-am rupt dinţii. Mîine am să-mi pun o proteză. Comandantule, cum o să-mi stea mie cu proteză ? Mitar îşi strînse fălcile şi-şi desfăcu buzele. Zekavica abia acum observă că gura îi era ca o gaură plină de sînge.
Vîntul se prăvăli deodată din munte. În vale se rostogoli un copac rupt.
— Mă doare cînd respir. Intră aer... Nu-ţi dau pîinea ! Ce te uiţi la mine ? ! E a mea... Eu am găsit-o ! Mitar strînse piatra la piept. Doar că e tare. Aici în munte totul e tare... Ehei, dac-aş avea un cuţit... Mitar începu să plîngă.
— Comandantule, ţie ţi-e frică de mine !
Mitar se lovi peste frunte. Se lăsă jos obosit. Piatra şi-o puse între picioare.
— Comandantule, eu nu sînt cadînă... Şi uite, gura mi-e ca o sfeclă... Nu sînt... Mitar se crispă, apoi începu să rîdă fără rost. Vocea lui spartă se pierdea în pădure. Zekavica se repezi la el, îl apucă de cap şi vru să-i astupe gura.

— Taci ! Taci ! E interzis să strigi... Mitar !
Mitar, căutînd să scape, îl muşcă cu furie pe Zekavica de mînă.
Zekavica chemă încă doi ostaşi. Cu greu îl legară pe Mitar şi-l aşezară alături de ceilalţi răniţi.
Lac de apă, Zekavica se despărţi de ceilalţi şi se culcă singur sub un fag. Se simţea înfrînt. Nu mai înţelegea nimic. Se uscase, se micşorase parcă şi el ca raţia partizanilor flămînzi.
Cineva se apropia de fag.
— Cine-i ?
— Sima ! sună răspunsul scurt şi omul se aşează lîngă el. Mitar a înnebunit. Zace colo legat şi plînge întruna. Strînge mereu piatra la piept.
— Nu mai vorbi despre lucrurile astea !
— Să nu vorbesc ? Ba am să vorbesc ! Crezi că noi sîntem proşti ? Ne ceri să te ascultăm ! Am ajuns pînă acolo că am început să mîncăm pietre. Pentru ce ? !
— Ascultă, din acest...
— Ce să ascult ! Cinci au şi murit ! De ce să nu coborîm la noapte pînă la casele de colo ?
— Nu vreau să fim descoperiţi. Satul nu se uită cu ochi buni la noi !
— Satul... Atîta pagubă ! Avem arme, nu sîntem toţi răniţi !
— Pot veni nemţii !
— Nemţii au plecat din munţi. Azi am fost în recunoaştere, nu mai sînt corturi la Kriva Kosa.
— Să mai aşteptăm noaptea asta şi mîine !

— Pînă cînd ? exclamă Sima.

— Gura ! Aici eu ordon, rosti în surdină Zekavica.

Lui Zekavica începură să i se zbată obrajii. Sima îl cunoştea bine. Ca şi ceilalţi comandanţi, cu greu îşi schimba hotărîrea.

Zekavica se uită cu dispreţ la Sima care şedea ghemuit la picioarele lui. Tuturor le era frică de fluierăturile nemţilor. El era singurul care rămăsese liniştit. Aceste fluierături erau o confirmare că avusese dreptate să-i aducă pe răniţi în acest loc. Ce să facă acum : să se ducă în sat ? Nu se putea hotărî. Ceva îi spunea că trebuie să mai aştepte, să mai stea locului.

— Cinci au şi murit, repetă Sima. Mîine vor mai fi încă cinci ! Putoarea ne va trăda !

— Ce-aş trage un fum ! schimbă vorba Zekavica.

— Mai am nişte rămăşiţe de tutun... Să le fumăm împreună. Sima începu să se caute prin buzunare. Zekavica, eu ţin la tine. Cu tine mă simt liber. Sima se opri. Îşi răsucea neîndemînatic ţigara. Firicele de tutun îi scăpau printre degete. Ce facem, Zekavica ? Acum avem treizeci şi cinci vii ! Şi au să mai moară. Ce, crezi că vreunul din ăştia va mai putea să ţină arma în mînă ? Mitar era un ostaş destoinic. Acum nu mai e bun decît pentru balamuc ! Sima se silea să-l vadă pe Zekavica prin întuneric. Taci ! O să înnebunim cu toţii. Pentru ce toate astea ?

— Destul. Eşti un tîmpit !

— Ascultă, Zekavica ! Să ştii că eu nu mă tem de tine ! Am venit să-ţi spun... Tu ştii că

eu nu sînt fricos, dar ceea ce facem acum e prostie curată... Eu m-am hotărît... Mă duc... Asta nu mai e război !

Zekavica se mişcă din loc.

— Cauţi cuţitul ? Lasă mîna la loc !

— Linişteşte-te, Sima !

Sima respira greu. Vorbea încet.

— M-am gîndit... Voiam să plec. Cu mîinile aduna frunzele uscate. Dacă nu erai tu, eram pe lumea ailaltă... Dar şi tu ! Asta nu ţi-o spun aşa... Ştii şi tu bine că noi doi sîntem legaţi unul de altul... Hai să plecăm împreună. Cine poate — să vină cu noi. În război nimeni nu are hrisov pentru viaţa lui... Iar cauţi cuţitul ! Oare ai fi în stare să mă omori ?

— Ce, eşti nebun ?

— Eu nu sînt Mitar !

— Ascultă, am să te omor !

— Nu cred !

Luna nu se mai vedea. Parcă se înecase în ienuperii întunecaţi. Rîul Vrbas clipocea uşor. Unul dintre răniţi suspina.

— Cînd vezi oamenii murind sub ochii tăi nu-ţi mai vine să lupţi !

— Încetează ! se răsti Zekavica.

— Ia te uită.! Şi tu te gîndeşti la lucrurile astea !

— Nu poţi să dezertezi ! spuse Zekavica.

— Plec. Poţi să spui ce vrei. Nu mai sînt în stare să văd toate astea.

— Atunci du-te şi să nu te mişti de la postul de observaţie !

— Nici nu mă gîndesc! M-am hotărît să plec.

— Nu poţi să dezertezi! zbieră la el Zekavica.

— Dau eu de unitatea noastră!

— Sima!

Sima se sculă şi veni foarte aproape de Zekavica. Vru să-i întindă mîna. Stătea nehotărît. Toţi muşchii îi erau încordaţi.

— Hai noroc! Întinse mîna. Fă ce vrei... Eu plec. Sima făcu primul pas, frunzele uscate de fag foşniră. Spatele îngust se micşorează. Pasul este încet, tot mai mic...

Zekavica ţine în mînă un cuţit. S-a răsucit pe picioare şi strînge cu putere cuţitul. Începe să-l doară degetele. Zekavica îşi aruncă capela. Sima a plecat. Cuţitul îi alunecă din mînă. Zekavica se prăbuşeşte la pămînt, ridică capela şi şi-o apasă pe ochi. Întinde o mînă după cuţitul căzut pe pămînt şi o ia la fugă.

Deodată se opri. Zgomotul paşilor lui Sima se auzea jos, la izvor. Zekavica înfipse cu putere cuţitul în fagul cel mai apropiat.

Se duse la răniţi şi-şi trezi toţi oamenii. Glasul îi suna răguşit.

— Tovarăşi, l-am omorît pe dezertor! Cine încearcă — va păţi la fel!

Unul dintre răniţi rosti prin somn:

— Ar putea să se ducă cineva în sat după hrană.

Zekavica rămase cu ochii pierduţi în întuneric, spre targa care rostise aceste cuvinte.

Îl trezi lătratul cîinilor. Îşi anunţau prezenţa în partea de jos a satului.

„Oare să fi şi ajuns?"

Toată noaptea Zekavica rosese rămurele de pin. Descoperise pe ele boabe mici de răşină şi mult timp le mestecase în gură.

A doua zi dimineaţa grupul de partizani văzu o unitate germană de artilerie împrăştiată prin sat. Pe pajiştile înguste de lîngă rîul Vrbas păşteau cai graşi. Soldaţi nemţi se scăldau în rîu, mulţi dintre ei treceau pe malul drept, pe jumătate goi, blonzi, lucind în soare ca nişte peşti pe uscat, cîntînd şi fluierînd cît era ziua de lungă.

Ascuns în ferigi, Zekavica se uita spre sat. Tremura ca o fiară în faţa vînatului. Petele din pometţii obrajilor scofîlciţi, cu vine sub piele, se întindeau pînă aproape de ochi. Părul îi căzuse pe frunte. Strălucitor ca fuiorul de in.

Zekavica îşi şterse buzele. Trei nemţi goi puşcă porniră în direcţia unde stătea el culcat. Erau neînarmaţi. Umblau siguri de ei, doi dintre ei se aplecară şi începură să culeagă flori de cîmp. Apoi se întoarseră înapoi.

Zekavica îşi şterse fruntea brobonită de sudoare. Ieşi cu băgare de seamă din ascunzătoare.

Răniţii, toropiţi de durere şi foame îi păreau acum şi mai nenorociţi. Acum se liniştiseră. Nu se mai temeau de nimic. Zekavica îşi strînse toţi oamenii în jurul răniţilor. Le înfăţişă pe scurt situaţia: nemţii aveau să rămînă în sat cel puţin încă două-trei zile; purtarea lor nestingherită însemna că se simţeau în siguranţă şi mai însemna că în apropiere existau fără îndoială şi

unităţi nemţeşti de infanterie. Era, deci, neîndoios că se aflau acolo pentru o scurtă odihnă.

— Dacă nu ne mişcăm din loc, sîntem în siguranţă. Dar asta înseamnă... Zekavica aruncă o privire spre răniţi. Rupse o rămurea de pin şi, dîndu-şi capul pe spate, continuă :

— Trebuie să găsim o ieşire. Care e părerea voastră ?

— Eu n-am nici o părere ! se auzi glasul unui rănit. Totul mi se pare verde, tovarăşi. Parcă de o sută de ani mă uit la copaci verzi. De cînd stau culcat sub fagul ăsta nu ştiu. Îi cunosc toate ramurile... Le-am numărat... Sînt o sută cincizeci şi opt. Acum am început să-i număr nodurile. Nu vreau să mor. Vorbesc bine, cu cap. Atunci cînd simt... Mişcaţi-mă puţin... M-am săturat să tot stau în acelaşi loc.

Multă vreme tăcură cu toţii. Oare la ce se gîndeau cei patruzeci de răniţi ? De şase zile zăceau nemişcaţi sub fagi. Opt din ei muriseră. Zekavica aruncă o privire spre movila mare, făcută din frunze uscate, ferigă şi crengi. Se înălţa pe nesimţite la douăzeci de paşi de răniţii care mai erau în viaţă.

— Eu nu număr nodurile. Ce-i drept, uneori mi se par ca nişte melci ! rosti un tînăr cu şoldul sfărîmat. Mă gîndesc... Mi s-ar rupe sufletul, tovarăşi, aici, în pădurea asta, să-mi aflu sfîrşitul. Să nu rămînă nimic în urma mea. E drept, am plecat la revoluţie ca să mor... Uf, ce mai zbiară nemţii ăştia ! Ca maimuţele ! Tînărul se opri o clipă. Îmi pare rău, tovarăşi, că toate se uită. Ne vor uita şi pe noi... Tînărul se opri

iarăşi, parcă i-ar fi lipsit aerul. Dar ce folos dacă au să mă ţină minte ! În cel mai bun caz o să ni se ridice aici o piramidă. Ce-mi trebuie mie piramidă ? Mie îmi trebuie un picior întreg, de asta am nevoie, şi de nimic altceva ! Sînt josnic, nu-i aşa ? ! Ei, bine, da ! Sînt ! Oamenii vor trăi bine şi fără noi ! Noi le creăm — tînărul îşi strîmbă obrazul într-un zîmbet — cum spune comisarul nostru : „le creăm condiţii istorice !"... Ce se ascunde îndărătul acestor „condiţii istorice" — oamenii n-au să ştie. Dar în spatele acestui lucru se ascunde şi şoldul meu sfărîmat. Rănitul îşi şterse ochii. Cîţi flăcăi ca mine or mai fi rămas în satul meu ?

— Şi ce-ţi pasă ? întrebă Zekavica.

— A, nu-mi pasă ! răspunse tînărul. Viaţa parc-ar fi aşa : pe cîte unul abia dacă-l atinge, dar alteori se cunoaşte pe unde trece... Hei, piramide ! Uite aşa arată, tovarăşi !... — şi tînărul le închipui cu palmele.

Multă vreme tăcură cu toţii. În cele din urmă Zekavica întrerupse tăcerea : era de părere să se încerce stabilirea legăturii cu detaşamentul de partizani, ceea ce ar putea să asigure măcar hrana.

...după aceea va fi mai uşor ! Trebuie să hotărîm cine să se ducă să stabilească legătura. Eu îl propun pe micul Sava. Acum este jos, la punctul de observaţie. Cît a stat cu noi s-a dovedit un tovarăş bun şi hotărît.

Nimeni nu spune nimic. Acest lucru îl descumpăni pe Zekavica.

— Atunci propuneţi voi pe altcineva.
Iarăşi tăcură cu toţii.
— Ar putea Pavle, Artem !... Ce e ! ? N-aveţi încredere în nimeni ? !
— Aşa e, comandantule, glăsui tînărul cu şoldul sfărîmat. Nu avem încredere în nimeni.
— În mine aveţi încredere ? ! strigă Zekavica.
— Tu să stabileşti legătura.
— Eu sînt pentru !
— Cu toţii sîntem pentru !
Zekavica tremura :
— Chiar trebuie să aveţi încredere în comandant !
Deodată se întoarseră cu toţii spre partea unde se afla punctul de observaţie... Micul Sava venea spre ei, dar nu era singur. Aducea un ţăran. Îl împingea din spate, arătîndu-i încotro să meargă. Ţăranul păşea şovăitor, fesul i se legăna în vîrful capului. Cînd dădu cu ochii de grupul de partizani adunaţi împrejurul răniţilor, îl trecură năduşelile.
— Unde mă aflu ? întrebă ţăranul buimăcit.
— Printre oameni, răspunse tînărul cu şoldul sfărîmat.
— Stai jos ! îi ordonă Zekavica. Ţăranul îşi luă fesul din cap şi-l puse pe un genunchi. Părul blond i se lipise de ceafă. Răsucea în neştire ciucurele fesului.
— Nemţii sînt în sat.
— Ştim. Încotro ai pornit-o ?
— De unde aţi ieşit voi aici ?
— Te întreb eu pe tine şi nu tu pe mine ! i-o reteză Zekavica repetînd întrebarea.

— În munţi, m-a trimis satul. Acolo ne sînt vitele şi ciobanii. Dar de atîtea împuşcături nu mai găsim nici vite, nici ciobani.
— Ce ai în traistă ?
— Pîine.
— Se confiscă. Ai să rămîi un timp la noi !
Zekavica îşi descheie bluza.

I se părea că merge aşa de multă vreme. La primul pîrîu se spălă pe faţă şi bău apă. Contemplîndu-şi imaginea zbîrcită din apă începu să rîdă. Dădu din cap şi părul care-i cădea în partea dreaptă trecu pe partea stîngă. Mînecile hainei ţăranului, care avea braţele mai lungi, îi acopereau lui Zekavica toată palma. Îşi şterse faţa cu mîneca şi ieşi iarăşi, cu băgare de seamă, în drum. Revolverul îl stingherea şi şi-l trase mai spre spate.
Nu făcuse nici trei sute de paşi că se opri din nou. La dreapta lui, pe coastă, apăru un lan de orz. Rupse cîteva spice şi le frecă în palmă.
— În Serbia s-a şi copt. Îşi şterse mîinile de pantaloni şi o porni repede.
Drumul se bifurca. Cel din dreapta cobora spre Vrbas, iar cel din stînga pătrundea în pădurea rară. Înainte de a se hotărî pe care dintre ele să apuce, se opri locului. Decise s-o ia pe drumul care ducea prin pădure. I se părea că în această direcţie se afla Prozor. Trebuia să ajungă neapărat la detaşmentul de partizani din Prozor.

Se oprea mereu și trăgea cu urechea în toate părțile. Nu i se păru nimic suspect. Lăsă drumul și tăie de-a dreptul peste o poiană. Vedea satele mici bosniece, livezile de pruni, tufișurile care, încetul cu încetul, se transformau în păduri dese ; vedea holdele rare și pajiștile întinse ; ici-colo cîte un țăran, cîte un buluc de vite... Umbla pe o cărare pustie. Să coboare jos la pîrîu nu-i prea venea la îndemînă. Îl usturau ochii de cît cercetase lucrurile de jur împrejur.

Deodată pe cărare apărură urme de cai. Zekavica se întoarse o bucată de drum înapoi. Urmele duceau pe lîngă niște napi și peri sălbatici. Zekavica o luă la fugă într-acolo. Urmele se vedeau pînă hăt departe.

„Ce să fac ca să scap de blestematele astea de urme ?" Zekavica se opri. Se hotărî să-și continue drumul de mai înainte. Îi părea rău că se întorsese din cale și pierduse atîta timp. O luă iarăși la goană.

Urmele erau vechi, de cel puțin o zi. Cercetînd cu luare aminte forma potcoavei, își dădu seama că pe acolo trecuse o coloană nemțească.

„Pe aici au trecut, cu siguranță, nemții care se află acum în satul nostru."

— Stai !

— Stai, repetă buimăcit, în gînd, Zekavica. Umbletul după urmele acelea îl istovise.

— Stai !

Zekavica tresări. Își duse fără să-și dea seama, mîna la șold. Dar observînd semnele roșii de pe

capela celor care îi tăiau calea, se apropie cu îndrăzneală de ei.

— Sînteți din detașamentul de partizani din Prozor ?

— Nu ne interoga tu pe noi ! Mîinile sus !

— Sînt partizan. Comandant în brigada proletară ! lămuri Zekavica.

— Comandant cu fes !

— Ia percheziționează-l, frățioare !

Erau trei, Zekavica se trase îndărăt cu intenția de a se apăra, însă cei trei partizani rămăseseră la fel de bănuitori și neînduplecați.

— Pistol parabellum ! ? Toți spionii poartă parabellum ! hotărî țăranul cel mai înalt.

— Armament nemțesc.

— Sînteți niște dobitoci ! O să dați socoteala pentru asta, și Zekavica se repezi și-l îmbrînci pe cel mai înalt. Drepți ! Vă ordonă un comandant ! Azvîrli fesul cît colo. Părul lui ca fuiorul de in străluci în soare. Pomeții roșii ai obrajilor începură să i se zbată. Apoi, petele roșii păliră. Zekavica parcă se înălța, creștea uriaș. Cei trei țărani rămaseră o clipă descumpăniți. Dar numai o clipă. Cel mai înalt dintre ei își făcu curaj și-l izbi pe Zekavica cu patul armei. Acesta se poticni.

— Nu mișca că trag ! partizanul își încărcă arma.

— Așează-te la marginea drumului ! îi ordonă el lui Zekavica.

Zekavica se hotărîse : își coborî sprîncenele aproape albe, în semn că se supune.

— Vezi, Rade, ce fac spionii ?
— Toţi sînt la fel !
Cei trei partizani rămaseră iarăşi descumpăniţi. Nu ştiau ce să facă mai departe. Dîndu-şi seama de situaţie, Zekavica strigă :
— Ajunge ! Duceţi-mă la comandament ! Mor răniţii !
Partizanul cel înalt, comandantul patrulei, întrebă :
— De unde vii ?
Zekavica repetă ceea ce le spusese de la început.
— Minţi ! Te urmărim de o jumătate de oră. Umblai pe urmele noastre, ne spionai... Ce, ne crezi proşti ? N-ai recunoscut terenul ?
— Vă cer să mă duceţi la comandament !
— Are imaginaţie ! Ei bine, unde e spitalul de care vorbeşti ?
— În pădurea de fag de lîngă satul Miljina.
— Mai sus de izvor ?
— Da, chiar deasupra izvorului ! răspunse Zekavica.
— E spion, Rade ! N-are a face că nemţii sînt în sat. Şi minte de zvîntă. Dar n-oi fi tu atît de iscusit cum pari. Ţăranul îl izbi cu piciorul.
— Nu vezi, e blond şi plin de pistrui ! Cine ştie cine-o fi ? îşi dădu părerea Rade.
Zekavica îşi muşcă buzele. Cum să le cîştige încrederea ca să-l ducă la comandant ? De strigat nu putea să strige. Nu îndrăznea. Îşi înălţă capul.

— În definitiv ce vreţi de la mine ?
— Noi împuşcăm spionii ! Dacă-l duci la comandant poate să-ţi fugă pe drum.
— Alde ăştia fac şcoală pentru asemenea trebuşoară.
— Nu e bine ce faceţi, le spuse liniştit Zekavica.
— Nu e bine ? Dar să vină jumătate din detaşament cu mîncare în pădurea de deasupra satului ar fi bine ? De ce nu spui să vină un detaşament întreg, ca să ne căsăpească acolo pe toţi. Nu ţine povestea ta cu răniţii !
— În regulă. Dacă sînt spion, ce aţi aflat voi de la mine ? La comandament mi-ar lua un interogatoriu.
— Las' că-ţi luăm noi interogatoriu !
— Vouă nu vă spun nimic.
— A, nu vrea să spună ! Dar vrea să-l ducem la comandament. Ca să spele putina pe drum ! Nici mai mult nici mai puţin ! Scoală-te !
Zekavica nu se ridică.
— Scoală-te ! Toţi trei partizanii îşi încărcară armele.
Zekavica se sculă.
— Întoarce capul ! îi spuse comandantul patrulei.
— Proştilor ! Mama voastră de ţărănoi, aţi ajuns şi voi la revoluţie ! Uitîndu-se la capelele lor, Zekavica murmură : Ultima dată degradat...
Soarele îşi împrăştia razele printre ramurile negre ale părului. Pe tufa verde, părul ca fuiorul de in se înroşi în creştet.

*

De un fag se apropie un partizan. Îngîndurat, nu-şi mai ia ochii de la copac.

Nemţii părăseau satul. Partizanii din detaşamentul adus de el erau adunaţi în jurul răniţilor.

Sima scoase cu băgare de seamă cuţitul lui Zekavica din trunchiul copacului. Pe lamă se întărise o bobiţă albă din sucul fagului. O şterse.

TREI FLORI ALBASTRE

În trecătoare, de-a lungul malurilor apropiate, se văd focuri părăsite de curînd.

Vîntul, stîrnit din senin, face să se zbată ierburile dese şi ia cu el cenuşa pe care o adună deasupra focurilor stinse, apoi o lasă să cadă iarăşi, încet, pe pămînt. Cînd vîntul se înteţeşte, parcă i-ar arde de hîrjoană, saltă în sus cîte un pumn întreg de cenuşă, dîndu-ţi iluzia că focurile mai mocnesc încă.

Chiar lîngă apă se înalţă un fag uriaş. O parte a coroanei îi e ruptă, dar cealaltă se înalţă semeaţă spre cer. Pe grumazul lui alb s-a aşezat o ciocănitoare care bate cu sîrguinţă în scoarţa groasă. Sub fag, din tufele de ferigă ies la iveală nişte picioare întinse. Ceva mai încolo — o bonetă şi o gamelă.

Nenumărate poteci duc spre aceste focuri părăsite. Pe poteci au rămas întipărite urme de picioare goale, de bocanci cu ţinte şi de opinci din piele netăbăcită. Cărările trec rîul şi, răsfirîndu-se, se pierd în păduricea de fag.

Rîul spală nisipul şi prundişul de lîngă mal.

Pe nisip sînt risipite cartușiere, strălucind ca niște pești de argint.

În preajma unui pietroi zace un samar făcut ferfeniță, care a purtat, pe semne, o armă grea, iar mai la o parte sînt aruncate un cazan, niște lăzi și țeava unui tun de munte înfiptă în pămînt. În apa mică, ceva mai la vale, o manta și o pătură militară.

O pasăre cu coada lungă zboară în jurul mantalei, își vîră ciocul în nisipul umed și la cel mai mic zgomot e gata s-o ia la sănătoasa în lăstăriș.

În vadul rîului zac leșurile a doi soldați, iar ceva mai sus de ei se văd cîțiva cai morți, cu burțile umflate.

Asemenea vaduri sînt multe, numai că din tufele înalte de ferigă și de mure tot mai des răsar picioare întinse.

În liniștea adîncă răsună limpede zgomot de pași. Ciocănitoarea părăsește scorbura albă și din cîteva salturi se face nevăzută în pădure. O coloană verde de oameni umple trecătoarea.

*

Lumina verzuie se strecoară în peștera scobită în stîncă. Intrarea este îngustă, abia se vede. Este ascunsă îndărătul unei lespezi mari. În partea de jos a pietrei, pe un prag îngust, au răsărit trei flori albastre.

În scobitura stîncii se mișcă cineva. Un cap de om se arată în cadrul îngust al intrării. Sprijinindu-se în mîini, Damjan își scoate cu băgare

de seamă capul lîngă lespede. Dar și-l trage repede înapoi. În fulgerarea de o clipă îi rămîne întipărită imaginea fluviului, ca o sabie albă, netedă și pîlcurile de uniforme verzi în mișcare.

*

Damjan se trezi la ceasul cînd întunericul umpluse trecătoarea și fluviul nu mai părea o sabie albă, netedă. Malurile apăreau ca un chenar îngust, negru, în care se auzea susurul apei. Nemții aprinseseră focul și acum se vedeau înșirate pe lîngă apă ruguri nenumărate. Vîntul aducea mireasmă de pin, de lemn ars. Sprijinit pe o piatră. Damjan se uita fix la flăcările din depărtare.

Mirosul de mîncare, ce vine dinspre focuri, îi înțeapă nările. Suprafața ușor încrețită a lichidului întunecat din cazan începe să clocotească. O pată galbenă de seu se formează, lipindu-se de polonic ; bucăți de carne plutesc la suprafața lichidului gras. Miros de mîncare se împrăștie deasupra cazanului : se deslușește cel de orez fiert, de tăiței din făină albă de cartofi și, un miros puternic, de carne de vită fiartă.

Damjan se îndepărtă de lespede. Știa foarte bine : atîta timp cît nemții vor rămîne jos, în trecătoare, el va trebui să nu se miște din peșteră.

Rana cea mai mică, de la piept, a prins coajă și abia dacă o mai simte. Dar șoldul stîng și coapsa... o pipăi cu toată palma și simți cum pătrunde ușor în carne.

„Uite așa, numai în marș înveți să cunoști oamenii. I-am spus lui Kosta : Unde ți-e foaia

de cort ? Cînd ți-a rămas ție ceva ? Și el a înțeles. Dar acum, mie însumi ce să-mi spun ?" L-ai lăsat... „Da, Miloš, nu m-ai mințit... Uite, și pe mine m-au lăsat. De ce trebuie ca oamenii să fie uneori părăsiți ?"

Pe malul rîului focurile se stingeau unul cîte unul. Luna, ca un dovleac aprins, rodea cu un colț marginea trecătorii. I se pare nespus de frumoasă, sănătoasă și pentru asta o pizmuiește. Aude clar clipocitul rîului, de două zile n-a mai băut strop de apă. Aruncă o privire spre florile albastre, și mîna îi rupse singură una dintre ele. În gură simți un gust de iarbă de munte.

I

Oare scrisoarea avea cu adevărat o semnificație, sau a avut doar scopul să împace conștiința acelora care, în cele din urmă, au fost nevoiți să ia o asemenea hotărîre ?

Comisarul spitalului le-a spus celor grav răniți : oricine poate să călărească va primi un cal.

Miloš știa că nu poate merge călare. Fusese rănit la ambele picioare. Așa că nu nădăjduia să primească un cal. Înainte de a scrie scrisoarea, a avut o scurtă discuție cu Damjan. Tărgile lor erau una lîngă alta.

— Damjan, cum te simți ?

— Nu știu.

— Mie nu-mi mai vine nici să fumez, iar de la coapsă în jos nu mai simt nimic. De mult mă gîndesc că n-are nici un rost să mă mai care soldații.

— Exagerezi.

— Exagerez.

Damjan întoarse capul în partea cealaltă. Un greiere sări pe targa lui și săltînd pe piciorușele-i negre sări mai departe în iarbă. Miloš îl întrebă încet pe Damjan :

— Ce zici tu de toate astea ?

— Nu e bine.

— De ce ?

— Sîntem încercuiți, iar nemții parcă n-au fost niciodată atît de mulți.

— Gîndești ca orice rănit, spuse Miloš. Am pierdut pasul. Vezi, asta ne va distruge. Poate că *ei* nu-și dau seama de asta. Am să *le* scriu un bilețel.

— Scrie-*le*, spuse Damjan.

Miloš își înfipse privirea în pămîntul galben sfărîmicios.

— Asta-i singurul lucru pe care-l mai pot face. De ce trebuie ca noi, comuniștii, să ne gîndim la toate ?

Mîna asculta cu greu capul. „Ce aveți de gînd, tovarăși ? Nu vă dați seama că am pierdut lucrul cel mai important în lupta noastră ? Iuțeala ! Să continuăm în felul acesta e o prostie. Numărul răniților sporește într-una, iar forțele valide sînt tot mai puține. Armata trebuie să meargă înainte ! Ori noi, ori armata — altă alternativă nu există. Dacă mergem mai departe tot

în ritmul ăsta pierim cu toţii. Aţi făcut tot ce se putea face. Să ne duceţi în raniţă nu puteţi."

Dacă bileţelul împăturit a ajuns la cei cărora le era adresat, Miloš n-a aflat, dar curînd s-a văzut hotărîrea luată.

Cînd şi cel din urmă cal a plecat cu un rănit, Damjan s-a mişcat cu greu pe targa sa. Oare va putea să umble ? se întreba. Atunci îşi adusese aminte de Miloš şi, sprijinindu-se pe targă, rămăsese multă vreme cu ochii aţintiţi în ceafa neagră, imobilă din faţa sa. A înţeles atunci liniştea „pămîntului nimănui".

De cealaltă parte a rîului împuşcăturile se amestecau cu bubuituri surde. Messerschmidt-urile cu ciocuri lungi roşii băteau în trecătoare. Exploziile izolate ale obuzierului înfigeau proiectilele grele în povîrnişurile de la poalele munţilor Maglić.

Damjan făcu eforturi uriaşe ca să se poată ridica de pe targă. Sprijinindu-se într-un băţ, se apropie de Miloš.

— Pentru tine nu mai e nici un cal ? îl întrebă acesta.

— Nu.

— Cei care pot să meargă se vor mişca acum mai repede.

— Ai noştri se grăbesc să treacă rîul Piva, ca să arunce podul în aer, spuse Damjan.

— Dar tu ce faci ?

— M-am sculat, am încercat şi, uite, că mă ţin pe picioare...

— Hai, atunci du-te.

— Nu pot, nu ştiu de ce m-oi fi sculat ?

Damjan simte un fel de dojană îndepărtată şi slăbiciunea aceea căreia omul i se dăruie cu plăcere. De ce s-a sculat ? Stă în picioare, soarele îl frige în jurul urechilor, în grumaz. Se uită la Miloš şi i se pare că acesta s-a împuţinat, s-a zgîrcit pe targă...

...Sînt de o seamă, din acelaşi sat, aceleaşi cămăşi murdare de in, corcoduşele lipicioase, găurile din garduri prin care numai ei treceau, mîinile înnegrite de nuci. Într-o vară unchiul lui Damjan l-a dus la şcoală la oraş. Multă vreme nu s-au mai văzut, Miloš s-a şi însurat, a venit apoi războiul, ca să aştearnă de-a binelea vălul greu al uitării peste prietenia aproape uitată din copilărie...

— Pînă ajung eu, vor distruge podul.

— Nu cred, du-te.

— Hai să mergem împreună, spuse cu sfială Damjan.

— Nu mă chinui.

— Atunci rămîn cu tine.

— Ce rost are ? Nu mai am cine ştie cît de trăit. Niciodată nu m-am plîns de viaţă şi aşa am să mor. Tu *trebuie* să te duci, te poţi ţine pe picioare. Du-te, umblă cît mai poţi umbla.

Aruncă o privire obosită spre el. La dracu, niciodată nu s-a putut supăra cu adevărat pe Damjan. Îi spuse încet :

— De ce trebuie să fiu eu totdeauna cel mai în vîrstă ?

— Mai în vîrstă... Nu ştiu de ce m-oi fi sculat.

— Ascultă, ia şi faşa asta, poate o dai cuiva pe drum. Ce să-ţi mai spun ? Să nu povesteşti niciodată, nimănui despre toate astea. Du-te, acum du-te, te rog !

Damjan rupse o creangă şi o aşeză lîngă Miloš.

— Am să-ţi fac umbrar.

— De salcîm !

— De salcîm, se învoi Damjan.

— Salcîmul de lîngă drum...

O mierlă neagră fluieră prelung.

— Du-te, pleacă odată ! spuse Miloš. Mă stînjeneşti !

Damjan se întoarse. Miloš se uită la spinarea lui ruptă.

Spera că spinarea aceea va porni, va face un pas, apoi altul. Dar ea nu se mişca, părea că se face mai mare.

Deodată spinarea deveni faţă.

— Nu vreau, de ce m-oi fi sculat... Nu pot ! Ochii lui Miloš privesc fix înainte. Peste rîu lupta se potoleşte. Numai obuzierul bate mai departe în coasta munţilor Maglić. Un fluture rătăcit cine ştie cum pe acolo zboară în jurul capelei lui Damjan.

Atunci Miloš ia ultima hotărîre. Se tînguie deodată cu disperare :

— Frunzele se fac negre !

— Sînt verzi ! îl contrazice Damjan.

— Părul tău este verde. Vreau să dorm, lasă-mă în pace...

Damjan se apleacă deasupra lui.

— Care mai eşti şi tu ?

— Miloš, ce ai ?

— Nimic, miroşi a pămînt... vorbea sacadat, fără legătură. Ochii îi crescuseră în cap, privirea îi era fixă, fruntea i se întuneca din ce în ce, iar cuvintele nu mai erau decît o gîfîială stinsă. Fiecare cuvînt îl plesnea ca un bici pe Damjan, care ar fi vrut să le oprească, să nu le mai audă, fiindcă nu se potriveau cu Miloš al lui.

— Sînt mulţi... Vai cîţi iepuri albi ! Uite, trece unul... Prinde-mi şi mie unul...

— Nu sînt iepuri, nu sînt...

— Tu eşti iepure. Părul verde... Privirea lui Miloš e din ce în ce mai imobilă.

Damjan se sculă în picioare. Îl durea toată partea stîngă, sub degete simţea strînsoarea aspră a bandajului.

Deasupra lui se strîng nori albicioşi. Damjan se uită la cerul alb-albăstrui şi nu-i vine să creadă că ceea ce se întîmplă cu Miloš ar putea fi adevărat.

Se opreşte în faţa lui, îl mîngîie pe obraz, îi şopteşte ceva, dar Miloš tresare într-una pe targă şi rămîne mut, cu gura strîmbă, care lasă să se vadă un şir subţire de dinţi albi, ieşind ca o lamă de sub buza uscată de febră.

Damjan îşi scoate capela, se întoarce încet şi o porneşte la vale.

Miloš îşi lipeşte capul de frunzele de salcîm. Plînge. Ştie însă că l-a eliberat de toate. Nu mai vede picioarele lui Damjan, îi aude numai paşii nesiguri. Atunci, pentru ultima dată, cuminte, zîmbeşte pentru sine însuşi.

II

La o cotitură deasupra drumului, doi soldaţi ronţăie frunze subţiri de fag. Numai după capelele de lînă se poate cunoaşte că au aparţinut cîndva diviziei italiene a vînătorilor de munte.

Luaţi prizonieri în luptele de la Prozor, trecuseră peste Pren ducînd răniţii. Acum, cu prudenţa prizonierilor, nu voiau să treacă peste podul suspendat. Cu cît se aflau mai departe de acest pod, cu atît se simţeau mai în siguranţă. Urechea le indica ieşirea din iadul canonadei. Atraşi de frunzele tinere de fag, le mîncau acum ca nişte capre.

Cînd îl observară pe partizanul bandajat care se apropia, se opriră din ronţăit.

Damjan umbla cu capul plecat. Era încredinţat că se despărţise de Miloš pentru totdeauna. Dînd cu ochii de italieni, se opri locului, cu privirea aţintită la capelele alb-cenuşii, şi-şi vîrî mîna în buzunar. Cu degetele pipăi învelişul zgrunţuros al grenadei.

Cel mai scund dintre italieni urmări cu ochii mişcarea mîinii, apoi începu să ronţăie frunzele cu iuţeală.

Damjan îşi scoase mîna goală din buzunar. Italienii încetară să mănînce.

Damjan vîrî iarăşi mîna în buzunar. Italienii se apucară din nou, cu şi mai mare iuţeală să mănînce frunze.

Damjan se uita la ei, italianul cel scund rodea o rămurică dezfrunzită.

Cerul era curat, soarele frigea, iar rîul curgea departe, în valea adîncă, încît susurul apei nu se mai auzea.

Se uitară iarăşi unii la alţii. Apoi, italianul cel scund întoarse liniştit capul, şi numai cel înalt nu-şi mai desprindea de Damjan privirea ochilor săi mari, galbeni.

„Dacă le cer ceva şi nu vor să mă asculte, ăştia sînt în stare să mă azvîrle jos în prăpastie".

...Poteca peste muntele Prenj era la fel ca aceasta. Era iarnă şi Damjan nu fusese încă rănit. Italienii duceau răniţii şi umerii li se dezgoliseră şi se bătătoriseră ca grumazul boilor. Soldaţii urmăreau fiecare targă, cu toate acestea unele tărgi fuseseră aruncate în prăpastie. Coloana se oprea din loc în loc. Au răsunat patru împuşcături, şi patru italieni au rămas în zăpadă alături de tărgile goale...

Damjan rămînea mai departe locului. În faţa lui avea barba galbenă a italianului mai înalt, potecile şi trecătorile din Prenj.

Italianul cel mic azvîrli crenguţa. Cel înalt se mişcă, făcu un pas pe loc şi-şi netezi cu mîna barba galbenă, parcă s-ar fi întrebat: de ce-o fi rămas ăsta ţintuit aici ? Ar fi mai bine pentru el să-şi ia tălpăşiţa.

Toţi trei se socoteau neînfrînţi. Şi fiecare îi credea pe ceilalţi înfrînţi.

Italianul cel înalt, cu barba galbenă, scuipă cu indiferenţă în faţa sa. Îşi ridicase sprînceana şi măsura cu ochii distanţa dintre el şi Damjan.

Damjan își vîrî iarăși mîna în buzunar și se uită la ei cu mai multă siguranță. Cel mic ronțăia acum altă crenguță, cel înalt se scărpină în barbă, și-și mișcă piciorul stîng.

În sfîrșit, Damjan pornește. Mîna și-o ține în buzunar, străduindu-se să calce cît mai apăsat.

Italianul cel înalt scuipă, rupse o crenguță de fag, iar cînd Damjan trecu de ei, spuse cu glas tare :

— Cu ăsta s-a sfîrșit.

III

Din piatră răsare un vrej de mure. S-a cățărat pe stînca abruptă și tocmai acolo, sus, în vîrful nuielușei roșii, spînzură un pumn de bobițe negre.

Damjan se oprește și-și frămîntă mintea cum să ajungă la el.

Cînd era copil se ducea cu Miloš la cules mure. Coborau pînă la Morava, curățau de coajă nuiele de salcie, împleteau coșuri mici, își împărțeau tufele și se apucau de cules. După masă se duceau la Banja și acolo, într-un loc unde cînta muzica, în jurul unor mese împletite așezate sub umbrele galbene și roșii, ședeau femeile. Iar ei, desculți, le ofereau coșulețe cu mure.

După ce le vindeau, se întorceau în sat. În drum spre sat trebuia să sară peste niște șanțuri.

Miloš însemna locul de unde trebuiau să sară și apoi își luau vînt. Odată Miloš s-a tăiat la picior. S-a tăiat atît de adînc, de-i tremura pulpa piciorului. N-a fost chip să oprească sîngele. Palid, Miloš i-a spus :

— Am să mor, fiindcă am vrut să sar mai departe decît tine.

Damjan zîmbi. Înainte de începerea ofensivei s-au scăldat amîndoi în rîu. Cămășile li se uscau la soare, ședeau unul lîngă altul și Miloš i-a arătat semnul de la picior.

— Știi de unde-i asta ?

Damjan porni mai departe, îl durea grozav grumazul.

Se opri iarăși, se uită la bobițele negre care se plecau în jos. Pe bobițe se așează o musculiță aurie, iar în jurul rugului roșu zbura o albiniță. Poate că e același fluture... Fluturelui alb îi place să se ascundă în cotlonul unsuros albăstrui al frunzei groase de varză. Vărzăria e albăstruie, în toamna roșiatică, și vîrfurile frunzelor desfăcute se fac alb-galbene.

Cu secera tăia cotorul. Îl taie, zeama curge sub seceră, șiroiește în gură, cotorul e dulce și curăță dinții.

Damjan urmărește agitat zborul fluturelui și aruncă deodată cu un băț spre rugul de mure. În căderea lui bățul lovi boabele și rămase sus. Bobițele negre zburară, el se aplecă și le strînse.

Gustul acrișor îi face gura pungă, dar Damjan ronțăie semințele de mure de parc-ar fi mărgăritare.

IV

Damjan pășește fără grabă, trecătoarea i se pare dușmănos de adîncă și fiecare pas în jos îl silește să se gîndească : cum se va urca de partea cealaltă ? Și stîrvurile care sînt întinse peste tot... În drum, alături de drum, unde i-a ajuns moartea. Trebuie să le ocolească.

Tot mergînd așa, dă cu ochii de un tînăr mort. Poate că s-a ridicat, ca și el, de pe targă. Cine o fi stat culcat lîngă el ? Tînărul avea ochi albaștri, părul castaniu tuns scurt și gîtul alb plin. Cel de dincolo, de lîngă tufiș, fusese cîndva înalt. Un bocanc înalt de vînător de munte zăcea în iarbă și firele de iarbă prinse între ținte se uscaseră.

Damjan pășește mai departe, soarele dogorește, în gură i-au mai rămas cîteva mărgăritare. Frunzele de salcîm lăsate lîngă Miloš s-au opărit cu siguranță, și s-au încrețit ca pielea de pe obrazul lui. De ce s-a speriat ? De privirea lui Miloš, de ochii mari și negri, de scobitura neagră ca un pumn de mure. De privirea aceea dementă, arzătoare, ca focul din cuptoarele brutăriilor în noapte.

Damjan se opri.

O dată cu gustul înțepător al murelor crude, simte crescînd iarăși în el o voință neînfrîntă. Pornește, trebuie să meargă mai departe, în viață totdeauna se sfîrșește ceva, care trebuie dus mai departe de cei care merg înainte.

Se urăște pe sine însuși și slăbiciunea sa, face vînt ciomagului, cu el își lungește pasul. Picături de sudoare i se preling pe tîmple, îi pătrund după urechi. Ciomagul izbește mereu în pămînt și șopîrlele, singurele ființe vii pe aceste meleaguri, fug speriate în crăpături. Și stîrvurile vinete, tot mai vinete, și revoluția pare o glorioasă pieire.

Umblă într-una și se întreabă :

— De ce a trebuit oare ca toate să se petreacă în aceeași zi : și Miloš și drumul acesta al morții ?

Ajunse în cele din urmă la pod. Istovit, buimac, abia se mai ține pe picioare. Peste pod trec ultimele unități.

Un catîr puternic, încărcat cu cazane, s-a oprit și nu se mai clintește din loc. Soldatul care-l ține de căpăstru îl lovește cu furie. Podul scîrțîie, se leagănă. Deodată catîrul se înalță în două picioare, și, aruncîndu-se peste cablul de oțel — de pe burta sură îi căzuse tot părul — cade în apă. Matca îl cuprinse și îl întoarse pe o parte. Apa pătrunse în cazane, samarul se dădu la o parte. și catîrul fu înghițit de valuri. La cîțiva zeci de metri mai la vale apa îl azvîrli din nou la suprafață. Animalul scoase un zbierăt înfiorător, ochii lui imenși se holbară deasupra apei. Apoi se scufundă. Numai capacul alb al cazanului rămase plutind pe valuri.

— S-a dus, spuse soldatul și aruncă bățul în apă.

— La ce-ți trebuiau cazanele, fierbi papricaș în ele ? îi aruncă iritat un luptător care trecea, ținîndu-se de cablul de oțel.

— N-am primit nici un ordin.

— În asemenea împrejurări nu ai nevoie de ordin : noi am aruncat tunuri și el păstrează niște cazane...

— A murit catîrul, se văicări soldatul.
— Cu el puteai să hrănești un întreg batalion.
Soldatul nu mai răspunse nimic.
Podul suspendat se leagănă. Sub el clocotește rîul în bulboane care se transformă, din loc în loc, în vîrtejuri. Masa imensă, verde a rîului, netedă, rotundă ca pieptul cailor se izbește de grebla de piatră, care spintecă această masă de apă și atunci la poalele ei se adună spumă verde-murdară. Parcă cineva ar fi pus inul la muiat în jurul acestor pari de piatră.
Grupuri de partizani se tîrăsc peste rîu. Pe potecile abrupte se formează coloane în marș.
Mai jos pe pod, pe niște pietre mari, albe se odihnesc trei bolnavi de tifos. Partizanul în tunica nouă nemțească, se vede că e vorba de un conducător, le explică ceva. Cu mîinile le arată podul. Vorbele lor ajung pînă la urechea lui Damjan.
— Trebuie să treceți dincolo, acum vom distruge podul.
Nici unul dintre bolnavii de tifos nu se mișcă. Unul s-a descălțat și-și îndoaie încet degetele de la picioare. Partizanul în tunică nemțească se apleacă spre ei și, cu gesturi mai hotărîte, le arată podul. Unul dintre bolnavi ia o pietricică, o aruncă în apă și, așezîndu-se mai bine, spune :
— Aș dormi.
— Iar eu aș face baie, spuse altul.
— Tovarăși, veniți-vă în fire, încă un efort. Cu purtarea voastră țineți în loc și pe ceilalți și puneți în pericol și pe cei care au trecut. Nemții pot apărea dintr-o clipă într-alta.

„Nemții pot apărea", își spuse și Damjan și aruncă o privire spre partea de sus a defileului de unde coborîse. Sus, pe platou, rămăseseră zece, poate douăzeci de grav răniți. Nu putea să-și amintească de cîți era vorba. În timp ce cobora, asculta cu teamă să nu audă cumva rafala scurtă și surdă trasă în tărgi. Poate că și bolnavii aceștia de tifos se ridicaseră de pe tărgi, coborîseră pînă la rîu ca și el, iar aici își pierduseră judecata și nu mai înțelegeau necesitatea de a merge mai departe. Pe cel care încerca să-i convingă să plece Damjan îl cunoștea, era comandantul Cighelj.
„Cighelj, de ce i-am zis așa ? Dar n-are a face."
Cighelj se apropie de bolnavii de tifos și îi întrebă tăios :
— Din ce unitate sînteți ?
— Asta n-are nici o importanță, dintr-o unitate de partizani.
Bolnavul care aruncase o pietricică în apă se aplecă din nou și mai aruncă una.
— Eu am uitat-o pe a mea, cine știe dacă mai există, spuse al doilea.
— Să trecem, spuse cel de-al treilea bolnav de tifos, încercînd să-și dezlege bocancul. Dar cine o să ne urce sus ? Înainte de a ajunge sus, voi fi mort. Atunci de ce să nu-i trag un pui de somn aici, la soare, cu două ceasuri înainte ?
— Ce ești tu, comandant ? spuse al doilea. Mai bine condu-i pe luptătorii tăi, cum am fost și noi odată. Uită-te ici, asta-i mînă ?
— Voi distruge podul, trebuie să treceți, spuse Cighelj.
— Distruge-l, ce, te ținem noi ?

— Nu vă pot lăsa aici.

— Dar pe cei de sus cine i-a lăsat ?

— Să vă fie rușine ! N-aveți inimă ? Ce, vreți să vă duc în circă ?

— Mai încet. Nu ți-a cerut nimeni asta.

— Trebuie să treceți, înțelegeți ? strigă Cighelj.

Messerschmidt-ul zbură pe deasupra, așternînd peste pod o umbră cu două aripi.

— Messer, spuse bolnavul de tifos.

— Încă nu vin nemții, de abia după ce vor apărea avioane de recunoaștere, spuse soldatul care arunca cu pietricele în apă.

— Tovarăși, trebuie !

— Ce m-așteaptă acolo, patul ?

— Totuși trebuie să treceți, îi rugă Cighelj.

— Acolo ai de mîncare ?

— Dincolo, răspunse Cighelj.

— Nu minți ?

— Vom tăia catîrul.

— Pe cel care s-a înecat...

— Altul... Să mergem, fraților !

Cei trei se ridicară cu greu.

Damjan se oprise lîngă o ladă măslinie și se uita cu atenție la bolnavii de tifos, la capetele lor înfășurate, la ochii lor tulburi și la îmbrăcămintea care spînzura pe ei.

„Oare și eu arăt așa ? eu m-am grăbit să trec podul. M-am grăbit."

S-ar putea, ce e drept, ca la înfățișare să semene cu bolnavii de tifos. Niciodată nu arătase prea voinic, totdeauna păruse slab, dar era bine clădit. Puterea i se ghicea în cuta din jurul gurii, în expresia feței și în picioarele zdravene. Acum însă,

murdar cum era, cu obrazul năpădit de barba aceea galbenă-cenușie, slab, numai piele și oase, cu piciorul strîmb, șchiopătînd, parcă se gheboșase. Mușchiul piciorului îi era încordat, se subțiase. Tot trupul îi fusese supus la încercări grele, numai creierul îi rămăsese întreg. Capul raționa, în el i se adunase toată puterea.

„De ce n-au aruncat armamentul în rîu ?"

Damjan începu să caute și să cotrobăiască prin lăzile și ranițele aruncate lîngă pod. Deschise o casetă pentru muniții, mai deschise una — erau goale. Se uită la armele aruncate în toate părțile — multora le lipsea închizătorul. Într-o despărțitură a unei lăzi descoperi un ghemotoc de vată curată pe care-l vîrî în buzunar.

Cighelj strigă de pe pod :

— Hei, tu care cotrobăiești acolo, treci odată !

Damjan porni, în drum puse mîna pe o armă italienească, iar cînd ajunse pe podul spînzurat o aruncă în rîu.

— Se scufundă, spuse Cighelj. Fuma sprijinit de cablul de oțel. Damjan îi aruncă o privire.

— Damjan, tu erai !

Cighelj se apropie de el și-l îmbrățișă.

— Ultimul din țara nimănui...

— Ultimul.

— Dar Miloš unde e ?

— A rămas.

— Am auzit că ați fost răniți.

Damjan încuviință din cap.

— Treci dincolo și așteaptă-mă. Avem puțină dinamită, atît cît să aruncăm în aer partea asta

a podului. Partea de dincolo o vom distruge cu mîna, și apa va duce tot podul la vale.

Damjan porni și podul i se clătina sub picioare. În spatele lui soldații puneau cartușele cu dinamită.

Apoi o detunătură surdă tăie cablurile de fier. Podeaua de lemn a podului fu împinsă de apă spre malul celălalt.

Damjan se opri obosit la marginea cărării și se uită peste apă.

Platoul nu se mai vede. E convins că Miloš a murit. În buzunar descoperă o bucată de fașă. Cighelj se apropie și se așază lîngă el.

— Am avut ordin să distrug podul, batalionul meu se află sus pe poziție, este un fel de ariergardă.

— Cîți oameni numără batalionul ?

— Vrei o țigară ?

— Nu, m-am lăsat de fumat.

— În total optzeci de oameni, dădu Cighelj răspuns la întrebarea adresată de Damjan.

— Dar înainte ?

— Efectiv dublu. Pe cei mai mulți... aviația, apoi tifosul. Nu cumva și tu ai zăcut de tifos ?

— Nu, arăt ca ei ?

— Acuma asta nu mai are nici o importanță, spuse Cighelj.

Lui Damjan îi păru rău că nu se spălase în rîu. Să mai coboare acum îi era greu.

— Cum se comportă ? întreabă Damjan.

— Bine, dar sînt istoviți.

— Nu sîntem obișnuiți cu asemenea pierderi.

— Nu sîntem.

Cighelj arătă spre un soldat aflat la vreo douăzeci de metri de ei.

Soldatul încremenise acolo, cu ochii țintă la stîncile aplecate deasupra rîului. Parcă s-ar fi învinovățit pe el însuși pentru toată distanța pe care trebuise s-o parcurgă. Capela îi căzuse într-o parte, ședea cu mîinile încrucișate, avînd la picioare cenușa fumegîndă a unui foc stins. Frigea ceva — o bucată de piele de vacă sau de cal ? Nu mai apucase s-o frigă. Fîșia de piele plină de cenușă se zgîrcise ca o opincă întinsă pe picior. Soldatul rămăsese încremenit acolo, abia rezemat de o tufă de alun. O furnică îi trecea nestingherită pe pavilionul urechii.

Damjan își înălță capul.

— Aici se întunecă mai repede decît sus.

— Retragerea asta ne sleiește pe toți de puteri. Cînd te retragi nu vezi decît morți de ai tăi în toate părțile, spuse Cighelj.

O umbră mare tăie trecătoarea în două. Soldații tăiau cu securea cablul.

— Mîine dimineață nemții vor avea colo sus tunuri.

— Colo sus ! Damjan își ridică din nou privirea spre culme. Salcîmul trebuie să se fi uscat pînă acuma.

— Ține bucata asta de carne, am și uitat de ea.

Damjan începu să roadă carnea rece de cal. Soldații tăiară ultimele fire de sîrmă. Podeaua albă de lemn fu luată de apă. Damjan o urmări cu ochii și observă :

— Plutește...

— Se va sfărîma de stînci, spuse Cighelj. Se sculă și ordonă soldaților să se pregătească de plecare.

— Eşti în stare să călăreşti ? Avem un cal.
— Să încerc.
— Rana e gravă ?
— Cred că a făcut viermi...
— Asta-i bine, corpul se curăţă singur în felul ăsta.

Aduseră un cal şi Damjan încălecă.

— Sus au să te bandajeze la infirmeria noastră. Acolo ai să capeţi şi carne de cal. Atunci, cu bine ! Ai grijă să nu adormi pe cal. Trebuie să ajungi sus înainte de a se face ziuă. Noi o luăm pe scurtătură.

Cighelj rupse un băţ şi-l întinse lui Damjan.

Jos, lîngă rîu, un grup se pregătea să aprindă focul. Bucata de cer se învineţise deasupra strîmtorii. Damjan lovi calul şi o porni în sus, de-a lungul coloanei.

V

Tîrziu, după-amiază, ploaia încetă. Oamenii ieşeau la marginea pădurii, îşi scuturau foile de cort, întindeau păturile grele de ploaie, se dezbrăcau de mantale şi le întindeau să se zvînte. Îndată după aceea, se apucară să aprindă focuri care fumegau pe pămîntul ud şi în spuza subţire se şi instalară gamele aduse din toate părţile. Unii îşi prăjeau ovăzul, alţii încălzeau apă pentru urzici.

În pădure răsună o detunătură surdă şi multe capete se întoarseră într-acolo. Prin bîzîitul subţire al ţînţarilor şi prin umezeala pădurii pătrunde

miros sărat de sînge. Ochii se înviorează, iar buzele crăpate se întind într-un zîmbet. Detunătura însemna că fusese omorît un cal. Cîţiva se sculară şi aduseră în jurul focului multe crengi.

Infirmierele începură să împartă fiecăruia cîte o bucată de carne.

— Eu n-am primit...
— Ba a primit, dar mai vrea una !
— N-am primit !
— Minte !
— Atunci tu mi-ai furat-o, uită-te la degetele tale !

Infirmiera îi dădu o bucată de carne. Bolnavul de tifos o luă şi se duse la alt foc.

Cine are răbdare, înfige într-un beţigaş bucăţică cu bucăţică de carne pe care, pregătită astfel, o răsuceşte mereu deasupra flăcărilor. Mirosul respingător de urzici se împrăştie în jurul focurilor, iar ovăzul ars aminteşte de mirosul pîinii de orz. În jurul focurilor, ici-colo, se leagă vorbă domoală, însă cel mai mult se tace.

— A cui e gamela asta ?
— A mea.
— Ia-o de aici !
— Nu vreau.
— Unde ai fost pînă acum ?
— La focul celălalt.
— Du-te la locul tău !
— Nu vreau, m-am supărat pe cei de-acolo.
— Ia nişte jar de aici şi fă alt foc.

După plecarea nepoftitului, cel care îl bruftuluise spuse :

— Eu nu mai vreau să merg cu coloana asta.

— De ce ?

— Pentru că n-am să mai fiu în stare, asta nu mai e spital.

— Păi de, tu ai vrea Crucea Roșie internațională !

— Că mult haz au bolnavii de tifos !

— Lasă-i în pace ! Îi întrebi și ei nu știu să-ți spună nici cum îi cheamă !

— Am spus, nu mai vreau să merg cu coloana asta.

— Atunci șterge-o !

— O șterg, ce, trebuie să aștept să crăp aici ? Parcă pentru luptă e tot una dacă ești viu sau mort ? Poate că n-o să fie nevoie, dar parcă văd — pe mine nu m-a înșelat niciodată mirosul — că noi trei o să trebuiască să spargem încercuirea singuri.

— Să nu fie și mai rău.

— Nu poate să fie, în curînd asta va rămîne singura ieșire.

— Asta înseamnă dezertare.

— Dezertare ? de unde ?

— De la unitate.

— Astea sînt unități ? La urma urmei n-ai decît să rămîi, cine te împiedică ? Brigăzile proletare sînt cu cap, străpung și merg înainte, pe cînd noi ne tîrîm ca niște mațe.

— Cineva trebuie să spargă încercuirea.

— Eu vreau să fiu acela.

— Ia te uită la ăla, și-a legat calul de mînă și acum doarme.

— Îi e frică să nu-i șterpelească cineva calul.

— Nu doarme, nu vezi că se uită mereu încoace ?

— Păi ăsta e comisarul batalionului meu !

— Lasă-l în pace !

— Tovarășe comisar !

— De mult mă uit la tine și ascult ce vorbești, spuse Damjan.

Tekunica se înroși tot.

— Nu sînt de acord cu ei, nu știu nici măcar din ce unitate sînt. Hai să-ți fac un foc.

Adunînd vreascuri, Tekunica îi povesti cum acesta era al treilea spital în care se afla de cînd fusese rănit, îi mai povesti că comisarul acestui spital era cel mai rău om pe care-l văzuse în viața lui, că ori de cîte ori era înjunghiat cîte un cal sau vreo vită, niciodată nu avea ficat, creier, și cea mai bună carne macră de la mijlocul pulpei, așa că răniții ziceau : se vede că vita și-a pierdut ficatul și celelalte în drum spre spital. Toți sînt încredințați că acest comisar are în traista lui și sare, cum trebuie să aibă și toți cei care se învîrtesc în jurul lui.

— Mereu fumează, asta înseamnă că are și tutun. S-a aprovizionat cu de toate, ce să mai spun !

Tekunica suflă în jar și spuza se împrăștie, lipindu-i-se pe obraz și pe frunte. Focul se aprindea greu cu lemnele ude care scoteau la capete un fel de scuipat gălbui. Obosit, Tekunica se îndepărtă de grămada de vreascuri.

— Dar ce, nu ți-ai fript bucata de carne ? Bucata de carne de cal zăcea în iarbă, lîngă Damjan.

— Nu.

— Dar cum se face că ai căpătat două bucăți ?

— E una singură, doar pare că ar fi două.
— Atunci e o bucată bună, bucata mea a fost pe jumătate. Ştiu ăştia că eşti comisar ?
— Nu ştiu şi nici nu are vreo importanţă.
— Aşa e, pentru ăştia nimic n-are importanţă.
De la foc se împrăştia miros de carne friptă. Damjan răsuci băţul. Cînd carnea căpătă o culoare brună o trase de pe băţ cu cuţitul.
— Cîte n-am văzut eu în spitalul ăsta...
Damjan tăcea. De pe lemn se desprinse scoarţa putredă care sări nu departe de foc.
— Cîte n-am văzut eu, repetă cu indiferenţă Tekunica. Ieri a murit unul pentru că şi-a astîmpărat foamea cu sînge de bou. N-am ştiut că se poate muri şi dintr-asta.
Damjan nu-i răspunse. Deasupra pădurii norii începeau să se subţieze. În jurul trunchiurilor negre începu zbîrnîitul ţînţarilor.
— Ia bucata asta şi frige-o, spuse Damjan.
Tekunica se învioră. Mulţumit, îşi pregăti la iuţeală un băţ.
— De cînd ai venit în spitalul ăsta, tovarăşe comisar ?
— De ieri.
— Aşa da, eu sînt aici de patru zile şi-i cunosc pe toţi. Cei mai mulţi au fost doborîţi de tifos, vorbesc de cei de pe Banica. Tu de unde vii ?
— Din alt spital, spuse Damjan.
— Ai un cal bun, parcă n-ar fi al spitalului. În vremurile astea, calul e mai preţios ca orice. Acum două zile am întîlnit un rănit care plîngea. L-am întrebat ce are şi mi-a spus că i-au furat calul.

— L-a pierdut, cine să i-l fure ? spuse Damjan.
— Şi eu am zis tot aşa, cine să i-l fure ?... Dar vezi că... Tekunica strînse din ochii săi vioi. — Eu am fost rănit înaintea ta.
— Înainte, răspunse Damjan.
— Dar Miloš ce face ?
Damjan tăcea. Dacă stai întins pe targă, cînd plouă, e cel mai rău. Ţi se adună apa pe burtă. Brusc îl întrebă pe Tekunica :
— În cîtă vreme se usucă frunzele pe o cracă ruptă ?
— Depinde de soiul copacului — spuse Tekunica şi scoase cu luare aminte de pe băţ o bucată de carne. Cum o desprinse de pe băţ o şi azvîrli, cu o mişcare iscusită, drept în gură. Mesteca încet bucăţica de carne, cu dinţii săi mărunţi şi sănătoşi.
— Salcîmul se usucă cel mai repede.
— Salcîmul, repetă Damjan. Îşi scutură umerii, apoi îl întrebă pe Tekunica :
— Ce-ai spus ? Salcîmul ?
— La noi, în Serbia, salcîmul creşte peste tot. Dar nu mi-ai spus de Miloš, a murit ?
— A murit, spuse Damjan.
— L-ai văzut ? Tekunica se uită lung la el.
În cele din urmă, Damjan rosti :
— Da.
— Am auzit că unii au fost părăsiţi, făcu cu viclenie Tekunica.
Damjan aţîţă focul. Pentru prima dată în viaţa lui minţea, şi tocmai despre Miloš. Cenuşa alburie crescuse, se făcuse de-o şchioapă.

Pentru a cîta oară şedea lîngă foc de cînd se despărţise de Miloš ? Şi pentru a cîta oară şedea la marginea cărării, în întuneric, în timp ce pe lîngă el treceau coloane în marş ? Aude calul apucînd cu dinţii iarba de munte, în pădure licăresc focurile aprinse de partizani, iar colo, în depărtare, rachetele lasă dîre luminoase pe cer. Coloana trece, o coloană necunoscută şi Damjan se gîndeşte că nu cunoaşte pe nimeni din această coloană, după cum nimeni nu-l ştie pe el. Şi această coloană, ca toate coloanele au pe cineva care se gîndeşte şi are grijă să nu rămînă cineva în urmă, să nu adoarmă cineva. Şi el era odată unul dintre aceştia.

Tekunica mai aruncă o mînă de vreascuri în foc şi, cu ochii la calul care păştea, spuse :

— Ei au măcar ce să mănînce.

Damjan se îndepărtă de foc, văpaia era prea puternică.

— Au.

— Calul tău nu este al spitalului.

— Nu-i.

— De la cine l-ai căpătat ?

— De la Cighelj.

Dincolo de pădure începu lupta. Tekunica aruncă o privire spre Damjan.

Se ridicară amîndoi în picioare.

Coloana mărşăluieşte de o jumătate de ceas. Ori de cîte ori face un popas Tekunica înnoadă iarăşi firul vorbei. Nu se mai interesează de Miloš, acum îl preocupă rana lui Damjan. Judecînd după privirea pierdută a lui Damjan, după aerul lui absent, Tekunica este convins că comisarul lui va muri pe cal.

În faţa coloanei se aud împuşcături slabe. La stînga şi la dreapta culmilor înalte tremură oglinzile roşii şi verzi ale rachetelor.

— Cercul se strînge mereu, spuse Tekunica ; umblînd aşa de încet nu vom izbuti să ne strecurăm din încercuire.

— Nu să ne strecurăm, putem să ne salvăm numai spărgînd încercuirea.

— Altădată am fi putut, răspunse Tekunica.

— Şi acum putem. Dar asta nu înseamnă că vom scăpa cu toţii.

— Noi nu vom scăpa, spuse Tekunica.

— Cineva tot va scăpa, răspunse Damjan.

— Rana ta cum e ? întrebă deodată Tekunica.

— Moale.

— Putrezită ?

— Parcă n-ar fi.

— Ştii de mirosul de gaz !

— Miros de gaz înseamnă cangrenă.

— Da, mi se pare că aşa pute rana ta.

— Minţi.

Discuţia se întrerupse.

De obicei, un rănit mai uşor conduce calul pe care este pus un rănit mai grav. Din pricina asta coloana se mişcă mai încet, caii alunecă, răniţii cad. Gemetele lor surde sînt înăbuşite de bolborositul pîrîului din apropiere şi de mersul coloanei.

Cel care conduce calul simte după căpăstru cînd calul merge mai uşor. Se întoarce, în samar

nu mai atîrnă decît pătura sau foaia de cort. Trage calul din coloană şi încearcă să se urce iute pe el. Alţii, care trec, îi spun :

— Al tău a căzut ?

— A murit.

— Al meu doarme.

— Are să cadă şi el.

O ploaie măruntă se cerne peste coloană, udînd poteca. Din cînd în cînd cîte o rachetă străbate întunericul luminînd noroiul.

— Dormi ? întreabă Tekunica.

— Nu dorm.

— Eu aş dormi, spune Tekunica.

Tîrziu în noapte se opriră. Coloana se răspîndi la marginea unei pajişti înguste.

— Interzis să se aprindă focul !

— Va să zică sîntem aproape...

— Dar unde e frontul ?

— Peste tot.

Încetul cu încetul totul se linişteşte. Din cînd în cînd, iarba uscată foşneşte, stîrnită de pasul cuiva. Rănitul se înfăşoară în pătură, în foia de cort, dormind somnul scurt, de campanie.

Puţin mai departe de ceilalţi, Tekunica şi Damjan s-au culcat alături. Tekunica şi-a aprins o ţigară şi punctul roşu înflorit îi luminează buzele subţiri.

— E umezeală, o să crăpăm ca puii de curcă.

— Tu n-ai să crăpi.

— Cred şi eu, se învoi Tekunica. Continuă înviorat :

— Aş mînca o bucată de carne de cal caldă...

Damjan nu răspunse. Fuma fără grabă şi o scînteie îi căzu pe tunică. Se răspîndi un miros de lînă udă.

— Parcă-ar fi miros de carne, spuse Tekunica. Te-ai mai gîndit la cei de-acasă ?

— Nu m-am mai gîndit.

— Nici eu. Cică, în împrejurări ca astea de acum, omul începe să se gîndească la multe. Oamenilor le place să scornească...

Deasupra pădurii se întinse lumina crestată a unei rachete roşii.

— Sînt aproape, spuse Tekunica. Aruncînd mucul de ţigară, îl întrebă pe Damjan : Dacă omul moare azi sau mîine, nu e acelaşi lucru ?

— Nu e.

— O zi de viaţă în care ştii tot ce se va întîmpla.

— Cu toate astea nu e acelaşi lucru.

O rafală luminoasă brăzdă în lung cerul. Nu departe se auziră trei detunături.

— Crezi că vei putea trăi cu rana aceasta şi, pe deasupra, în samar ?

— Cred.

— Eram convins că vei muri pe cal.

— De ce-mi spui lucrurile astea ?

— Nu ştiu, minţi Tekunica. Nu te supăra, am ajuns nişte brute.

— Să dormim, spuse Damjan.

— Să dormim, repetă Tekunica.

VI

Damjan se trezi. Se miră de liniştea şi de ziua care domneau în jur. În locul unde fusese culcat Tekunica, rămăsese iarba culcată, iar, pe scoarţa lemnului de care fusese legat calul nu se mai vedea decît o urmă albă. Coloana plecase.

— Părăsit, spuse Damjan şi se ridică cu greu. În jurul său erau aruncate cîteva pături, două cazane răsturnate pe cîmp şi o ladă. Nişte picioare ţepene răsăreau din iarbă, mai încolo. Cerul era curat, spălat. Damjan îl cuprinse cu o privire, se aplecă şi ridică din iarbă un băţ. Înciudat pe rana lui moale, o luă repede la picior, gîrbovit, lăsînd în urmă-i bivuacul părăsit.

Pînă acum cîteva zile spitalul o lua cînd la stînga, cînd la dreapta, se oprea apoi fîstîcit locului cînd rafalele de artilerie şuierau pe deasupra. După aceea îşi dăduseră cu toţii seama că trecuseră printr-o spărtură, zarea se făcuse parcă mai largă, dar şi detunăturile se îndesiseră. Au văzut mici grupuri care părăseau coloana, pierzîndu-se în pădurícea de la marginea potecii. Ori de cîte ori coloana pornea la drum după un popas, lăsa urme. Acum el era una din urmele coloanei.

— Părăsit, îşi spuse el iarăşi în gînd şi zori pasul. Ochii îi ardeau în cap, nu se spălase de cîteva zile.

În faţa lui se întindea o vale tăiată în munte, învăluită în ceaţa dimineţii. După ploaie frunzele sînt parcă mai verzi şi de pe ele se prelinge cîte o picătură, căzînd pe pămîntul ud. Dinspre pajişte vine miros de iarbă călcată.

Soarele de dimineaţă, umezeala îi înţeapă obrazul, şi Damjan simte cum toată prospeţimea asta sălbatică se strecoară în el : adună în pupile apa care se scurge, frunzele verzi, ceaţa spumoasă, şi toată întinderea albastră, zîmbind obosit lucrurilor părăsite dinlăuntrul său şi celor din jur.

Din pădure ieşeau trei soldaţi. N-aveau arme şi după asta cunoscu că erau răniţi. Cînd se apropiară mai mult de el, se miră. Cei trei soldaţi erau fete. Cea mai înaltă dintre ele, cu obrazul plin de pistrui şi cu pletele de culoarea acestora, îl întîmpină cu vorbele :

— Tovarăşe, ia-ne şi pe noi cu tine, să ne conduci...

Damjan se roşi. Pentru prima dată de cînd fusese rănit îşi controla glasul. Răspunse măsurat :

— Bine.

Stătură multă vreme unii în faţa altora. Damjan se simţea prost pentru că tunica îi era ruptă la umăr, iar mîna care ţinea băţul îi era murdară.

— Unde eşti rănit ?

— Nu vezi cum se apleacă într-o parte ? zise cea mai mică, îmbrăcată într-o bluză nemţească.

— La coapsă, răspunse Damjan.

— Dar la picioare ce ai ?

— Am fost rănit şi la picioare, dar m-am vindecat. Şi aici, Damjan arătă spre piept, însă şi aici s-a vindecat.

— Hai să-l bandajăm, spuse fata cu pistrui.

— Cu ce ? întrebă fata care tăcuse pînă atunci.

— Am vată, şi o faşă, răspunse Damjan.

— Cu vată nu e voie, cu ea putem doar să spălăm rana.

La pîrîu îl dezbrăcară de tunică și de cămașă. Cînd desfăcură feșele, una dintre fete suspină. Aplecat înainte Damjan întrebă :

— Nu-i bine ?

— Nu te-au bandajat de mult.

— Nu-i bine, repetă Damjan.

— E roșu de jur împrejur.

— Dar viermi sînt ?

— Sînt.

— Atunci e bine, am simțit tot timpul că rana e vie.

Un șuvoi de apă îi pătrunse în pantaloni, gîdilîndu-l, iar soarele îi aburi spinarea jilavă. Simte aerul cum i se lipește de piele, simte căldura soarelui cum îl încălzește, simte atingerea degetelor străine și dorește să rămînă cît mai mult așa, ghemuit înainte, cu capul între genunchi.

— Scarpină-mă puțin, uite aici.

— Nu e voie de scărpinat.

— Dar cu nemții ce ne facem ?

— Unde sînt ? întrebă fata în bluză nemțească.

— Nemții ? De jur împrejur. Damjan arătă cu mîna.

— Dac-ar apărea acum din pădure, ce-am face ?

— N-au să mai apară.

— Dar dacă ar apărea ?

— Nu ne mai cicăli și tu, spuse fata cu pistrui.

— Cum o să ieșim de aici ?

— O să încercăm, mergeți cu mine. Nu sînteți cumva rănite ?

— Nu sîntem.

— Numai eu am fost bolnavă.

— Infirmiere ?

— Cam așa.

— Din vreun spital ?

— Nu. Sîntem dintr-o unitate.

— Din aceeași ?

— Numai noi două.

— Și unde e unitatea voastră ?

— A fost distrusă.

— De ce nu v-ați lipit de vreo coloană ?

— Unde ? La un batalion n-au vrut să ne primească. Spuneau că n-au nevoie de femei.

— Nu se poate !

— Dacă-ți spun !

— Și acum ?

— Păi, acum mergem cu tine.

În vale ceața se destrăma și se prindea în smocuri zdrențuite de culmile apropiate ale munților. Damjan rămăsese mai departe lîngă apa mică, cu capul între genunchi.

VII

Umbla de vreme îndelungată și bățul din mînă i se părea foarte greu.

Cum dispăruseră fetele din drumul său, cum le pierduse, nu putea să-și amintească cu nici un chip. Firul se rupea la pîrîu, în dreapta stătea fata cu pistrui, iar cealaltă, care tăcea tot timpul, își spăla agale picioarele și era foarte îngîndurată.

Poate că vreuna dintre ele umblă acum singură ca şi el ? Tekunica spunea că pînă la urmă are să se urce într-un copac. Un avion zbura deasupra pădurii şi arunca manifeste.

Damjan dădu peste patru soldaţi adunaţi în jurul unui foc stins. Unul dintre ei citea cu voce tare un manifest german :

„Încotro, partizani ?"

— Ce le pasă lor „încotro" ?

— Nu întrerupe, citeşte mai departe.

Vocea răguşită repetă :

„Încotro, partizani ? Sînteţi înconjuraţi de puternice forţe germane."

— Asta ştim.

— Taci din gură !

Vocea răguşită continuă : „situaţia voastră este fără ieşire. Uitaţi-vă la drumul pe care vă retrageţi. Este acoperit de cadavrele voastre şi arată pieirea voastră inevitabilă ! N-aveţi ce mînca ! Muriţi de foame ! N-aveţi medicamente, nici pansamente ! Muriţi de răni infectate ! Pieriţi în zadar ! De moartea voastră sînt vinovaţi comandanţii şi comisarii voştri ! Omorîţi-i şi treceţi la noi, deoarece asta este unica voastră salvare !"

— Ia te uită ce ştie neamţul !

— Şi unde ai putea găsi acuma un comisar ?

— Eu sînt unul, spuse Damjan.

Partizanul se uită la el de jos în sus. Îşi împinse capela pe urechea stîngă şi întrebă :

— Tu ?

— Eu !

— Atunci eu sînt comisar de divizie.

Toţi începură să rîdă. Vîntul ridică de jos cîteva manifeste şi le aduse aproape de foc.

— N-avem foc, nu poate să ardă.

— De-am avea măcar tutun, le-am folosi ca foiţe.

— Nu pomeni de tutun.

— Dar minte neamţul ăsta...

— Minte, însă încotro s-o luăm ?

— S-o pornim şi în drum om găsi noi o ieşire.

Toţi patru se pierdură în pădure.

Cînd rămase singur, Damjan se lungi la pămînt, epuizat. Dormi multă vreme acolo, pe iarbă. Îl trezi tropot de cai. Era un călăreţ răzleţ, care îi strigă văzîndu-l :

— Ascunde-te, vin nemţii !

Damjan se sculă repede. Ceva mai jos de locul unde stătea el, o mică coloană grăbea pe o cărare. Într-o clipită se hotărî în ce parte s-o ia. Îşi dădea seama că nemţii aveau să iasă pe culme şi de acolo vor porni în stînga sau în dreapta. Coloana se îndepărtă spre stînga. Damjan o porni spre dreapta.

Cărarea pe care mergea nu era umblată. Din cînd în cînd se pierdea, acoperită de frunze şi crengi. Se grăbea să se afunde în verdeaţa întunecată. Nu mai simţea nici o durere în şold. În urmă auzea strigătele nemţilor.

Sări peste un copac căzut şi cu mîna împinse o creangă. În faţa lui răsărise un neamţ înalt, fără capelă, cu nişte mîini uriaşe şi cu o foaie de cort aruncată peste piept. Damjan scoase un strigăt şi se aruncă înainte.

Se auzi o detunătură. Undeva, pe aproape, bătu o rafală în coloana cea mică...

...Damjan își veni încet în fire. Era lungit sub un fag, iar mîinile-i rănite strîngeau rădăcinile copacului. Deasupra lui, pe o creangă, fîlfîia foaia de cort nemțească. Cineva o aruncase în trecere și rămăsese agățată acolo.

Damjan se sculă, fără să vadă nimic în jur. Noaptea înghițise toți copacii. Jos, în vale, ardeau focurile nemților. Își strînse pumnii plini de pămînt și, amețit de oboseală, o porni la întîmplare în jos, către focuri. Cădea, se ridica, se poticnea iarăși, iar șoldul și-l simțea ud.

De sus, de pe culme, o rafală luminoasă spintecă cerul și Damjan auzi în noapte șuierul copacului rupt.

În întuneric, piciorul nimeri singur cărarea. Porni pe ea. Mergea parcă mai ușor, crengile nu-l mai izbeau în față, cînd simți în urma sa niște pași furișați și se trase la o parte.

Pe lîngă el trecu un grup de partizani. Îi numără, erau șapte. Damjan, al optulea, se luă după ei. Se silea să nu rămînă în urmă. Deodată se adunară toți unul lîngă altul și cel care-i conducea spuse :

— Ce-i asta ? Iar ni s-a mai alăturat unul. Eram patru.

În depărtare se auzeau împușcături surde. Unitățile care spărseseră încercuirea își curățau drumul mai departe. Pe povîrnișul întins al muntelui în noaptea aceea se formau la întîmplare coloane care voiau și ele să spargă încercuirea.

— Nemții sînt jos.

— Asta se vede.

— Sînt și sus.

— Trebuie să încercăm în sus.

— Mergem. Dar voi ? Voi, ăștia patru, rămîneți pe loc. Nu vă dau voie să porniți cu noi.

— De ce ?

— Ne încurcați, nu putem toți. O coloană mai mare face gălăgie mai mare. Încercați singuri.

— Ne părăsiți, rosti Damjan.

— Încercați și voi singuri.

— Ce e ? spuse aspru o altă voce. Încotro ați pornit ?! Nu glumim, voi rămîneți aici !

Armele erau îndreptate spre noi.

— Nu trebuie să plecați astfel, spuse Damjan.

Pașii se pierdură în beznă.

Pe povîrnișurile abrupte ale trecătorii răsăreau zorile. Pădurea se rărea. Și oamenii dimprejurul lui Damjan.

Zorile umplură trecătoarea. Rămăsese singur. Pămîntul dispărea și în locul lui se întindea piatră goală. Chiar și tufișurile erau din ce în ce mai rare.

Damjan făcea pas după pas aproape în neștire. Întîmplarea îi scoase în drum o peșteră în care se aciui ca o fiară hăituită.

După aerul proaspăt, după mîncărimea pielii și după cele cîteva picături de apă care se desprind din tavanul de piatră Damjan își dă seama că se revarsă de ziuă. Se trezește cu greu, se freacă la ochi și iarăși are conștiința că a-ți strecura capul prin deschizătură, a te întinde pînă la lespede, a contempla dunga slabă, albicioasă a rîului și brîul verde de o parte și de alta a ei, sînt cu neputință

căci toate acestea sînt atît de aproape de tine și în același timp atît de departe, deoarece în jurul fagilor subțiri nu se poate să nu vezi și mișcarea capetelor strălucitoare, a căștilor de oțel germane. Își dă seama că din cînd în cînd vîntul aduce pînă la el miros de fum, de mîncare gătită, cîte un fluierat înăbușit, ba chiar și cîte un cuvînt neînțeles. Își aduce aminte de frunzele de salcîm, de capelele cenușii de lînă, de murele negre, de tînărul cu ochii albaștri, de pod, de catîrul care se aruncase în apă și de calul în care-și pusese toate speranțele. Pînă cînd ? Pînă cînd să stea acolo ca o fiară încolțită și singurul lucru frumos din această lume pe care să-l poată atinge, să-l poată lua, unicul lucru care să-i aparțină să fie — trei flori albastre ? Florile albastre... Pentru el florile fuseseră totdeauna albe. Pe cînd florile acestea sărăcăcioase de munte erau ca cerul. Foamea îl îndeamnă să le rupă una cîte una... Dar după aceea se uită trist la locul de unde au dispărut. Cîteodată i se pare că aceste flori crescuseră acolo anume ca să-și bată joc de el.

Ori de cîte ori se trezește, mîna îi este vîrîtă în buzunar. Degetele pipăie bandajul năclăit, aproape putred.

Ceasuri întregi se gîndește la Miloš. Sau nu se gîndește la nimic.

Apoi luminița verzulie începe să joace iarăși în tavanul de piatră. În peșteră e frig, se simte mirosul omului. Damjan se pregătește să iasă afară. Cunoaște fiecare aprte a lespezii rostogolite care străjuiește intrarea. Acum, pe brîul din josul pietrei,

într-o tufă mică, se înalță cozile uscate ale florilor de altădată. Va porni la vale, ca în noaptea cînd a vrut să pornească spre focuri cu pumnii plini de pămînt.

Albul orbitor îi închise ochii. Un timp stătu cu mîinile pe față.

Focurile nemților erau stinse. Dunga albă a rîului se umflase. Trecătoarea era mută și Damjan o porni spre rîu.

Bău apă îndelung, soarele îi ardea grumazul, ceafa. Își cufundă capul în rîu și mîngîierea udă și rece a apei îi dădu forță.

În rîu se oglindi deodată o umbră întunecată. Mîna se aplecă spre o piatră albă. Umbra de deasupra lui glăsui :

— Lasă piatra, și eu sînt ca tine...

Damjan se întoarse, în fața lui stătea un partizan.

— Sînt viu, spuse Damjan și zîmbi.

— Și eu !

Se așezară unul lîngă altul. Partizanul scoase din traistă o bucată de carne friptă și începu s-o mănînce.

— Dă-mi și mie ! Damjan întinse mîna.

— De ce să-ți dau, trebuia să-ți faci singur rost. Ce ești tu ?

— Student, răspunse Damjan.

— Se vede.

— Se vede.

— Ia colea.

— Nu-mi trebuie.

— Ştiam că n-ai să iei.

Partizanul, tulburat, ţinea o bucată de carne în mînă şi nu ştia ce să facă cu ea.

— Aseară am fript-o, aseară ! repetă şi cuprinse tremurînd, cu braţul, umerii lui Damjan. Am stricat tot...

— Nu-i nimic, tovarăşe...

— Să mergem împreună. Reazemă-te de mine, eu sînt mai tare.

Şi cei doi, lipiţi unul de altul, o porniră prin valea rîului Sutjeska, rămasă pustie.

BROBOADA ROŞIE

In timp ce-şi îndesă boneta pe urechi, Mirko auzi în spatele său doi soldaţi din coloană discutînd :

— Altădată vîntul tăia cu cuţitul, spuse o voce mai groasă.

— Nu e vînt. De ce stăm pe loc ? îi răspunse o altă voce.

— Văd şi eu că nu-i. Dar, zău, parcă am fi într-un clopot de gheaţă.

— În sat la mine e un clopot mare. Dar n-am încăpea amîndoi sub el.

— Eşti un prost, vorbeam la figurat. Nu vezi, e linişte. Vremea se răceşte. Nu ştii, cînd îţi îngheaţă nasul se face alb sau negru ?

— Bineînţeles că alb. Şi gheaţa e albă.

— Habar n-ai, se face negru ca tăciunele. Cînd lemnul ars se transformă în cărbune, numai să-l atingi şi se desface în bucăţi. Aşa e şi cu nasul.

— Dar urechile, se usucă, nu-i aşa ?

— Nu ştiu. Simţi cum miroase a fum, a ceva ars ? S-a lăsat un ger năprasnic.

— Pentru a doua oară, de cînd a început războiul, simt mirosul ăsta. Oare încotro mergem acum ?

— Nu vezi ? Coborîm în cîmpie.

— Nu-mi place cîmpia.

— Nici mie.

— Cît o fi de lungă ?

— Poate vrei să întrebi cît e de lată ?

— Poftim, cît e de lată ?

— Nu știu.

Mirko nu știe, dacă cei doi se ceartă, sînt supărați unul pe altul sau s-au obișnuit să discute astfel între ei. Vru să-și întoarne capul, dar simți o durere ascuțită în grumaz. Își ridică gulerul mantalei. Gulerul tare, din postav aspru, îl rodea, parc-ar fi fost lemn îndoit. Scoase batista din buzunar și și-o legă în jurul gîtului.

Se rostogoleau pe o coastă. Mirko vedea acum toată cîmpia întinsă la picioarele sale. Marginile îi erau învăluite în ceață, se pierdeau într-un întuneric portocaliu. Funia neagră a coloanei frînte se tîra pe cîmpie.

Cel care spuse că mai înainte vîntul tăia „ca cuțitul“ alunecă și căzu. Arma se descărcă sub el. Mirko se scutură. „Împușcătură în spate“.

— Cine a tras ?

Soldatul se ridică cu greu de jos, se scutură de zăpadă și înjură arma.

— Ești nevătămat ?

— Vezi bine că mă țin pe picioare.

— Încotro s-o fi dus glonțul ? întrebă soldatul aruncînd cartușul gol în zăpadă.

Mirko porni cu pași repezi. Pe lîngă el trecu comandantul cel scund. Călcînd voinicește zăpada care-i venea mai sus de genunchi, acesta se duse în fruntea plutonului său. După ce-i certă bine, cei doi soldați amuțiră.

Coloana de partizani coboară încet, mulți cad, iar cei care țin caii de căpăstru înaintează, cumva, în zigzag. Mirko are tot mai mult impresia că întinderea asta nesfîrșită seamănă cu fundul unui butoi. Noaptea coboară repede deasupra cîmpiei.

Într-un tîrziu Mirko trecu în fugă o linie de cale ferată. Cineva îi strigă : Culcă-te !

Pe șine trecu duduind un tren. Din două vagoane răzbătea o lumină slabă.

— E tren de călători, observă decepționat soldatul care pășea după Mirko.

Mirko se ridică și se uită la ceas. Doar cîteva din cifrele cadranului își mai păstrau fosforul. Ceasul acesta îl purta de opt ani. De cînd absolvise liceul. Se examină de sus pînă jos, se pipăi. Din tot ce luase de acasă nu-i mai rămăsese decît acest ceas. La partizani plecase în pantofi. Atunci era vară, Pera venise la ei acasă și-l anunțase că partizanii se aflau în via lui Bogić. Pantofii se rupseseră și încă din Serbia își trăsese în picioare niște bocanci de jandarm. A plecat la partizani în haine dintr-o stofă neagră cu dungă discretă. Abia aștepta să-și schimbe echipamentul. Mereu trebuia să vîre cracul pantalonilor în ciorapi și nu arăta de loc a soldat. La Sanatak a primit îmbrăcăminte din dimie. Tunica pe care o poartă acum o are din prima luptă cu italienii. Nu-și mai amintește de unde-i cureaua, parcă-i de-acasă.

Ba nu, nu este, s-a înșelat. Poate fiindcă umblă, umblă mereu. Ce stupid e să umbli așa, într-una. E ca și cum te-ai apuca deodată să numeri pînă la un milion. La prima dezinfectare, fără să-și dea seama, a dat pantalonii împreună cu cureaua și cureaua a crăpat toată, s-a strîns, s-a micșorat ca un bici. Așa se face că acum are la pantaloni o curea italiană. Nu, nu-i adevărat, a greșit din nou. Italienii au curele mari, late. La ei toate sînt mari : și gamela, și mitraliera, și pelerina, doar arma este mică.

Va să zică numai ceasul e de-acasă ! Mirko aruncă din nou o privire spre cadran. Acele au rămas pe loc și mîinile înghețate nimeresc cu greu butonul de metal al ceasului.

Din celălalt capăt al cîmpiei se înalță luna. Coloana pare un gard aplecat.

Ceasul i-l cumpărase mama. Tata nu-i luase nimic. Nu-i plăcea să-i cumpere băiatului cadouri de ziua lui. Îi cumpăra numai cărți. Și asta rar... De mult nu a mai citit nimic. Tot plutonul citise *Jurnalul lui Kostea Riabțev*. Această carte o descoperise la un învățător. Unde o fi acuma ? Da, la bucătarul Gango, în traista agățată lîngă cazan. E mult de cînd nu mai fuseseră puse în funcție aceste cazane ! Batalionul le căra cu el și păreau niște reflectoare răsturnate.

Coloana se opri.

— De ce ne-am oprit ?

— A adormit cineva.

— Pe dracu !

— Se poate dormi și stînd în picioare.

— Un loc de trecere.

— Dă din picioare că altfel înghețí.

— Întreabă, se poate fuma ?

— Nu se poate.

Soldatul înjură viața.

— Atunci ce se poate ? Numai să mergi !

Coloana pornește din nou. Pe Mirko nu-l mai dor picioarele. I-au înțepenit, dar își potrivește pasul cu al celorlalți și, aplecat înainte, își potrivește arma pe umăr. Totdeauna simte o ușurare cînd ajunge pe o creastă. Aceste creste și vîrfuri de munte sînt pietrele de hotar ale marilor marșuri. Ele sînt dovada că ai străbătut un drum lung. În cîmpie nu există asemenea puncte de reper. Cîmpia este albă și se întinde la nesfîrșit. Lui Mirko i se pare că coloana stă locului. „Cînd vom ajunge oare la fîșia întunecată care marchează sfîrșitul acestei cîmpii înghețate ? Abia atunci trebuie să părăsim cîmpia, să urcăm și să grăbim pasul spre munți.

Ceva negru gîfîie în zăpadă.

— Un cal.

— Pentru el ne-am oprit.

Lîngă cărare s-a oprit un cal. Zăpada îi ajunge aproape pînă la burtă. De grumaz îi atîrnă țurțuri de gheață. Animalul dă din cap obosit.

— E gata.

— Nu e voie să tragem în el.

Un partizan ieși din coloană, prinse calul de căpăstru și încearcă să-l tragă pe cărare. Animalul se smuci și-și cufundă mai adînc în zăpadă picioarele dindărăt. Partizanul azvîrli căpăstrul și reintră în coloană.

Coloana grăbeşte pasul. Mirko se gîndeşte : oare calul va mai putea da din cap şi atunci cînd cărarea va rămîne pustie ?

Tălpile picioarelor au îndurat iarăşi cîteva ceasuri de drum. „Cum să te aperi de somn ? Să numeri ? Numărătoarea adoarme, îţi aduce aminte de masa de operaţie. Masca. Unul... doi... La ce să te gîndeşti ? Masca de gaze. Frigul poate să te asfixieze. Unul... doi... Ăsta din faţa mea e stîngaci. Urma piciorului stîng este mai adîncă. Unul... doi... cincizeci. Tatăl meu are cincizeci de ani. E profesor... Cu siguranţă că l-au scos din slujbă. Dar eu ce voiam să mă fac ? Şofer... Pilot şi, pînă la urmă, am vrut să mă fac ceea ce e mai important ca orice. Acum mărşăluiesc. Poate că asta e cel mai important".

Orăşelul în care trăia era foarte frumos, mai ales iarna, acoperit de zăpadă, ca această cîmpie. În după-amiezele de vară orăşelul era pustiu. Numai factorul poştal şedea totdeauna pe scara de beton a poştei. În faţa lui cîteva fetiţe se jucau de-a şcoala. Acolo, în faţa poştei, asfaltul era mai neted ca oriunde.

Încă un cal în zăpadă.

— Ăsta e al cincilea !

— Al cincilea... Mirko tresări.

— Lăzile, bagă de seamă !

Mirko înconjură afetul unei mitraliere grele. „De ce nu ne oprim puţin ?" Tot sîngele i se adunase în picioare. De trei ori se lovise de arma tovarăşului său. „De ce n-o fi ţinînd arma drept în sus ? Cătarea era să-mi spargă capul. Ce-ar fi

dacă ne-am opri puţin ? Tot am ajunge. Cum ar fi... La ce să mă gîndesc ? Capule, stai drept ! Nu mai cădea pe reverul mantalei. Capule, aştepţi să mă rog de tine ? Te-aş omorî !"

Coloana pare un gard dărîmat ieşind din zăpadă. Luna s-a înfipt în mijlocul cîmpiei şi şi-a întins indiferentă pîntecele galben.

— Unde s-o fi sfîrşind cîmpia asta ?

— Grăbeşte-te !

Drumul se lărgi. Deodată se opriră. Cineva din faţă rosti disperat cuvintele :

— S-a rupt legătura !

— Cine era în faţă ?

— Auzi, ai noştri au luat-o spre dreapta.

Rupseră un gard, străbătură o curte şi ieşiră în drum.

Pe drum treceau cai care alunecau pe picioarele dinainte. Un soldat stătea la marginea drumului şi fuma.

— Ia te uită, aici e voie să fumezi, spuse partizanul din spatele lui Mirko. Ieşi din coloană şi se apropie de sentinelă.

— Tu eşti omul de legătură ?

— Da.

— Aş vrea să-mi fac şi eu o ţigară şi s-o aprind...

— Ia de colea.

— Făcută gata ?

— Am pus pe fugă nişte jandarmi.

— Ăştia plătesc totdeauna bine. Ce-i asta din faţa noastră ?

— Muntele Igman.

— Și eu îmi ziceam că asta trebuie să fie. Dar acolo unde e lumina aia puternică ce-o fi ?

— Aeroportul.

— Nu știam.

— Văd că-ți arde de pălăvrăgit, treci mai repede ! Din cauza voastră au să înghețe sentinelele.

— Ce, eu țiu coloana în loc ? În cîmpie mai sînt de-ai noștri.

În mătasea rece a văzduhului Mirko simți fum de tutun. Îndărătul lui îi auzi iarăși pe cei doi soldați. Primul zicea :

— Azi e Sfîntul Sava.

Celălalt îi răspunse :

— Puțin îmi pasă, tot trebuie să umblu mai departe.

În munți zăpada i se pare mai moale lui Mirko. Piciorul se afundă mai adînc, arma atîrnă mai grea, iar grumazul începe din nou să-l doară. Pielea obrajilor îi e ca de sticlă, numai în jurul ochilor parcă ceva mai caldă. Capul, beat de frig, se plimbă pe reverele mantalei, de ale căror colțuri s-au prins ace de gheață. Întreaga pădure e albă, doar ici-colo răsar crengi negre, ca niște cercevele de ferestre.

De cel dintîi Sfîntul Sava, de care își aduce aminte, se leagă imaginea colivei pe care o ținea în mînă. Poezia ce trebuia recitată o rostea cu voce puternică, privind în tavan și strîngînd picul de colivă împachetată în staniol. Grîul îi pătrundea printre degete, din care pricină a trebuit să-și lingă apoi toată palma. Și zăpada e cîteodată dulce. Bunăoară acum simte o căldură în jurul gîtului, capul îi devine deodată ascultător, deși i s-a culcat pe piept. Pieptul îi e cald și grumazul nu-l mai doare. Coloana nu se mai aude, a rămas puțin în urmă, zăpada îi ajunge pînă la genunchi, de jur împrejur buturugi, iar copacii doborîți parcă s-au umflat sub lințoliul alb. Capul, greu, îl scufundă aproape cu totul în zăpadă...

Cineva a început să-l lovească peste picioare, îl trage de manta, îl înjură.

— Scoală-te !

Simte niște mîini puternice care-l trag în sus și, în cele din urmă, îl împing în coloană.

— Umblă !

— Lasă-mă să stau puțin, șoptește Mirko.

— Nu există puțin ! Umblă, pui de pasăre beată, altfel înghеți !

Coloana îl tîrăște cu ea pe luptătorul sleit de puteri. Unii dorm și în mers. Mirko abia se mișcă. Îl dor îngrozitor coapsele. Numără iarăși pînă la o sută. Își înalță capul și vede cum pătrund printre copaci bucăți albastre din cerul dimineții.

Pădurea se rărește. Cărarea largă străbate un luminiș spre o casă de pădurar. Acoperișul roșu țuguiat contrastează puternic cu albul zăpezii. Mirko iese din coloană și se apropie de o fetiță care stă în pragul casei.

— Cine e încartiruit aici ?

— Cei degerați, cei mai grav răniți.

— Eu nu sînt degerat, dar sînt flămînd.

— Toți sîntem flămînzi, spune cu indiferență fetița.

Din casă venea un miros de varză fiartă.

— Dar plutonul cinci unde e încartiruit ?

— Jos, în căsuțele alea trei de colo.

Mirko o porni pe poteca îngustă. În urma lui, din pădure se scurgea mereu coloana fără sfîrşit, ocolea casa şi cobora la vale prin defileu. Deodată, deasupra pădurii se auzi un huruit. Un avion făcu cîteva cercuri şi aruncă două bombe. Apoi trase trei rafale lungi de mitralieră şi se pierdu în spatele pădurii. În zăpadă rămaseră două mogîldeţe.

În faţa unei case ţărăneşti stă comandantul care îşi şterge binoclul şi scrutează cerul. Cînd Mirko se apropie de el îl întrebă :

— Sînt victime ?

— N-am văzut. Eram departe de coloană.

— Te-ai oprit în drum ?

Mirko nu răspunse. Amîndoi intrară în casă.

Într-o odaie luminată de flacărea lemnelor care ardea în vatră era culcat plutonul. Stăruia miros de zăpadă topită.

— Credeam că ai murit în marşul ăsta. Ce te uiţi aşa la mine ? Stai jos !

Vocea îi era cunoscută, era vocea mai groasă pe care o auzea mereu îndărătul său. Cum de nu-l recunoscuse pe comandantul său de pluton ?

— În faţa cui erai ?

— În faţa ta.

— În faţa mea ? Imposibil ! Cum de nu te-am văzut ?

— Ştiu şi eu ?

— Scoate-ţi mantaua, s-a întărit ca o scîndură. Şi bocancii.

— Mi-e lene. Aveţi tutun ?

— Tutun nu-i. Mai întîi te descalţi şi-ţi freci picioarele.

Comandantul şedea pe un scăunel cu trei picioare, alături de soba de pămînt. O ţărancă costelivă stătea lîngă el.

— Unde plecaţi pe gerul ăsta ?

Comandantul nu răspunde, îi e somn, jumătate din luptătorii săi dorm.

— Unde ? repetă ţăranca.

— Să luptăm, spuse cu indiferenţă comandantul.

— Ei, războiul ăsta al vostru... Luaţi tot şi duceţi cu voi — ca orice armată.

— Ce luăm ? N-am luat decît nişte mălai pentru mămăligă. Ai primit o chitanţă.

— Petecul ăla de hîrtie ?

— Da, iar cînd se va termina războiul are să ţi se dea tot îndărăt.

— Şi dacă înving ei ?

— Noi vom învinge.

— Şi ei dau hîrtii, atunci se pierd hîrtiile lor.

— Lor să nu le dai.

— Acelaşi lucru îl spun şi ei despre voi.

— Unde ţi-e bărbatul ?

— L-au luat ustaşii.

Comandantul zîmbi.

În tot satul nu mai rămăsese un bărbat, iar dinspre munte se trăgea într-una.

Ţăranca se dădu şi mai mult după cuptor.

Mirko, sprijinit de o scîndură de pin neagră, asculta discuţia dintre femeie şi comandant. Se uită la călcîiul gol al tovarăşului său.

— Te doare ? întrebă Mirko.

— Nu.

— Pe mine începe să mă doară iarăşi grumazul. Uită-te. Nu s-a înnegrit ?

— Nu.

— Dar cum e ?

— Vînăt, a început să se cojească.

Mirko aruncă o privire spre ţărancă.

Cuptoarele de pămînt din Bosnia îi aduceau întotdeauna aminte — nu ştia de ce — de iaurt. În cuptoarele astea butucănoase erau zidite multe ceşti de lut. Uite, acuma şi-ar pune pe grumaz puţin iaurt.

Într-un colţ al odăii e agăţată o broboadă roşie. E agăţată într-un cîrlig şi ciucurii ei lungi atîrnă în jos.

— Ţi-e frică de armata noastră, spuse tare comandantul.

— Mi-e frică de toate armatele.

— Ce armate cunoşti tu ?

— Nici una.

— Ce se aude cu mămăliga aia ? De ce tot stai în picioare ? se adresă el ţărăncii.

— Şedeţi voi, eu nu sînt obosită.

— Ieşi niţel afară, spuse comandantul.

— Pot să stau şi aici...

— Ieşi puţin, vreau să vorbesc cu soldaţii.

— Păi ce, vă feriţi de mine ? întrebă aspru ţăranca.

— Ne ferim, ieşi !

— Să rămînă atunci băiatul ăsta.

— Ia ascultă, doar nu-ţi vei fi închipuind că avem nevoie de scîndurile astea ale tale ? Ieşi odată, noi nu sîntem cetnici.

— Şi ei spun la fel.

— Sîntem partizani, s-o ştii. Şi acuma ieşi !

Îndată ce femeia ieşi din odaie, comandantul, încă supărat, explică soldaţilor situaţia în care se găseau. Între timp sosi şi mămăliga. Partizanii începură să se pregătească de plecare ; gamelele zăngăneau.

— Îndată după ce mîncăm plecăm.

Mirosul de mălai opărit umplu încăperea. Cineva spuse întinzîndu-şi mădularele :

— Cu ce ţi-ai uns picioarele ?

— Cu unsoare de uns arma. Unghiile nu vor cădea.

— De unde ştii ?

— Mi-a spus un bosniac.

Comandanţii de pluton îşi zoreau ostaşii. Mirko mînca încet, spinarea şi genunchii îl dureau cel mai tare. Dormita şi somnul îi era întrerupt de vise, marşul i se părea ca un coridor lung şi rece.

Cineva intră în odaie şi trînti uşa. Broboada roşie se desprinse din cîrlig şi căzu în ungherul de lîngă fereastră.

Ţipetele ţărăncii răsunau tot mai puternic. Cînd ajunse coloana din urmă, îl întrebă pe primul soldat :

— Unde e comandantul ?

— Înainte, arătă soldatul cu mîna.

Plutonul se opri. Supărat, comandantul se apropie de ţărancă.

— Vino să dai ochii cu mine, ţipa ţăranca.

— Ce strigi așa ?
— Asta-i bună, luați omul cu vorba...
— Ce e, vorbește odată !
— Mi-ați furat broboada !
— Minți, vrei să ne ții în loc...
— Am băgat în ea lîna de la două oi ! Ce mă fac eu fără broboadă ?
— Ce broboadă ?
— Broboada roșie, era atîrnată în cui în odaie...
— Imposibil, noi nu luăm de-astea !
— Mi-ați luat-o !
— Cine ți-a luat-o ?
— Asta nu știu, țăranca își șterse ochii, poate ăla cu batista legată în jurul gîtului ? Era cu ochii numai la broboadă.
— Mirko !
Mirko ieși din coloană.
— Comandantul de pluton să-i facă percheziție.
— Nu trebuie, spuse Mirko. Își desfăcu mantaua și aruncă broboada roșie în zăpadă.
— Uite-o, țipă bucuroasă țăranca. Strînge broboada la piept și vorbește sacadat, adresîndu-se comandantului :
— Ești om bun... bun... Nu sînt toți soldații buni...
Comandantul rămîne locului, nici nu mai ascultă ce-i spune, e grav și această față gravă o sperie pe țărancă, trezește în ea o neliniștte, o teamă nelămurită.
— Lîna de la două oi am tors-o... de la două oi...

Comandantul ordonă încet comandantului de grupă :
— Ia-i arma.
Apoi se adresează plutonului, cerîndu-i să aleagă un ostaș dintre ei.
Comandantul, comisarul plutonului și ostașul se trag la o parte.
Întreaga coloană se uita la femeie. Țăranca rămăsese fîstîcită, strîngînd broboada la piept.
Mirko, singur deoparte, se uită și el la femeie.
„Ai pus iarăși stăpînire pe broboada ta și-i vezi pe cei trei ? ... Pentru asta... Ce voiam eu să fac în viață ? Tu, femeie, ai broboada ta. Ei, Mirko, n-ai fost pînă la capăt «ceea ce era mai important».“
Oftă adînc, aerul înghețat îi înțepă nările și încercă o adevărată plăcere simțind această adiere. Se uită iarăși la femeie.
„Sîntem cruzi ca să vă apărăm pe voi, ăștia de-alde tine, țăranco. Pe unde nu ne sădim noi sîngele ? Pămîntul este mănos, dar se obișnuiește greu cu noi. Tovarășii mei se uită la tine și te urăsc. Asta este ultima mea recunoștință. De ce vreau acum să motivez curtea marțială ? N-am ce face, tovarăși ! Altă revoluție nu pot inventa. Mai am atîta curaj ca să nu devin propriul meu dușman. Ultimul serviciu pe care vi-l pot face... Să mă sperii de pedeapsă ? Iertați-mă, dar nu pot. Voi porni încet, fiindcă sînt tovarăș de-al vostru, spre ceea ce se numește moarte. Știu, din pricina asta, tovarăși, am să rămîn veșnic în amintirea voastră. Iertați-mă.“

Venea curtea marțială. Mirko le aruncă o privire, îi era cald. Își azvîrli capela în zăpadă.

O grupă ieși din coloană să execute pedeapsa. Femeia începu să bocească.

— Eu i-am dat broboada. I-am dăruit-o !

— Taci !

— Am mințit, n-am folosit lîna de la două oi...

— Taci !

— E doar de-ai voștri !

— Taci odată !

Mirko se întoarse și porni spre movila albă. Voia să ajungă la umbra albastră de sus...

Coloana scurtată cu un om se îndepărta zorită. Țăranca îngenuncheată în zăpadă începu să bocească.

Pe pîrtie zăcea broboada roșie și, în bătaia soarelui, pata roșie se pierdea încet-încet în albul zăpezii.

CURTEA MARȚIALĂ

Comandantul : — N-aș vrea să vorbesc eu primul.

Comisarul : — Cu toții ne gîndim la același lucru.

Comandantul : — Tu la ce te gîndești ?

Soldatul : — La ce vă gîndiți și voi.

Comandantul : — Asta-i formalism.

(Pauză)

Comisarul : — Prin părțile astea sîntem pentru prima dată.

Soldatul : — Peste tot numai cetnici.

Comisarul : — A furat !

Comandantul : — Pe mine m-a compromis în ochii țărăncii.

Comisarul : — De data asta n-are nici o importanță.

Comandantul : — Poate că sînt vanitos, hotărîți numai voi doi.

Soldatul : — Nu avem timp de pierdut.

Comisarul : — Sînt de aceeași părere.

Soldatul : — Noi știm hotărîrea.

Comisarul : — Știm.

Comandantul : — Sînt de acord cu voi.

(Pauză)

Comisarul : — Revoluția poate fi distrusă numai de cei care participă la ea.

Soldatul : — Acum trebuie să executăm hotărîrea.

Comisarul : — Hotărîrea este unanimă. Cu toții sîntem de acord.

(Pauză)

Comisarul : — Să mergem, eu voi comunica hotărîrea.

JURNALUL INFIRMIEREI BRANKA

Nu înțeleg. Nu înțeleg nimic. Nu vreau să înțeleg. Nu sînt de acord. Nu mai pot nota nimic. Nimănui n-am să-i arăt jurnalul meu.

*

Pentru ce ? Pentru o broboadă roșie. Iarna asta o să treacă vreodată ? Nu mai pot să mă uit la

zăpadă. Cu toţii se gîndesc: „Aşa a fost să fie". Ce înseamnă asta: „Aşa a fost să fie" ?...

*

Femeia se tînguia: Dar eu ce sînt? femeie. Nu. Nu sînt.

O SEARA

Mă uitam la doi soldaţi care întindeau o antenă. Cel de pe acoperişul de şindrilă al casei legă cu îndemînare sîrma şi se lăsă apoi jos. Izbi cu piciorul o pietricică din faţa sa şi, mulţumit de ceea ce făcuse, îmi spuse:

— Acuma o să auzim ştirile.

— De ce nu şi muzică? întrebai absent.

— Ce muzică? Soldatul îşi ţuguie buzele şi scoase un fluierat scurt.

— Orice, numai muzică să fie.

— Ei, asta e lux...

— Acumulatoarele sînt încărcate...

— Încărcate, recunoscu soldatul uitîndu-se la borcănelele cu catozi, dar vezi că se supără comandantul.

— Nu-i aici, mă grăbii să-l informez.

— Ştiu, dar pe urmă, cine încarcă acumulatoarele?

— Om da noi peste vreo moară de apă.

Soldatul dădu din mînă.

— Te gîndeşti la roata morii de apă?

— Da!

— Știu, am încărcat și eu așa. Dar pierzi o noapte întreagă.

— Te ajut eu.

Soldatul zîmbi.

— Parcă pentru asta ar fi nevoie de ajutorul cuiva...

Mă cîntări o vreme din ochi, apoi mă întrebă :

— Din ce batalion ești ?

— Nu sînt din nici un batalion.

— Atunci cum ?

— Acum sînt în brigada voastră.

— Va să zică ai venit la noi. Și unde ai să fii repartizat ?

— Aici, la comandament.

— Ești din comandament ?

Mă mulțumii să dau din cap.

— Și vrei muzică ?

Eu zîmbii. Soldatul se aplecă și luă un sul pe care era înfășurată sîrma de aramă. Se uită iar la mine și zîmbi și el.

— Ai glumit ?

— Poate, spusei eu ca să-l liniștesc și pe el și pe mine.

Mă uitam la el și-l urmăream îndepărtîndu-se. Cam trăgea un picior și dădu într-una din cap pînă ajunse la o cocioabă de ai cărei pereți de lemn erau rezemate niște samare. Se mira, cu siguranță, că ceream muzică.

Eram activist politic, știam să apreciez și acumulatoarele încărcate și radio-jurnalul, știam ce am făcut ca să ajungem la toate acestea și astăzi, abia ajuns în această unitate — necunoscută pentru mine cum eram și eu pentru ea — îl rog pe soldatul care întindea antena să pună muzică. Ce se întîmplă cu mine ?

Munca mea revoluționară pusă în încurcătură aici, în acest război și în această brigadă ? Și ce muzică doream ? Eu, care nu am ureche muzicală... De necrezut ! Ce mă pricep eu la muzică ? Nu, nu-i asta. Sînt doar mîhnit. Am venit într-o unitate necunoscută, mi-am părăsit vechii tovarăși. Scosei cutia de tinichea ca să-mi fac o țigară.

— Muzică, spusei tare și foița albă îmi căzu din mînă.

Ce se întîmplă cu mine ?

Prin curte trecu cu pași ușori o femeie. La o căsuță care se vedea mai la vale o altă femeie zăngănea cu niște vase. Îmi adusei aminte că notasem în carnetul meu că ne aflam într-un „sat de femei". N-am văzut picior de bărbat aici. Mă aplecai și ridicai de jos foița albă.

O pală de vînt mă făcu să mă întorc.

În spatele meu se înălța o pădure de pini. Dinspre această pădure bătea un vînt rece care aducea miros de catran.

— Săpun, spusei eu cu voce tare.

De cîte ori nu mă închisese maică-mea în spălătorie. Turna apă caldă într-un ciubăr de lemn, apoi îmi întindea o bucată de săpun negru și mă punea să mă spăl, fiindcă la școală mă umpleam adesea de rîie.

Eu mă spălam și mă frecam zdravăn, pînă mă ustura pielea. Pe urmă mă îmbrăcam într-o cămașă de noapte curată și simțeam cum miroseam tot a catran.

La școală, cel mai înalt dintre toți era un băiat care se numea Rolus. Odată m-a oprit în coridor. Eram numai noi amîndoi și mi-a spus să ridic mîna. Mi-aduc aminte că eram îmbrăcat într-o flanea roșie fără mîneci.

— Păi tu n-ai nimic ! strigă el.

— Ce să am ?

— Uită-te colea ! și-și smulse repede de sub braț un fir de păr.

— Ei și ? am vrut și eu să-mi smulg un smoc de păr din cap ca să-i dovedesc că ceea ce făcuse el nu era cîtuși de puțin un act de eroism. Rolus a zîmbit cu superioritate.

— Habar n-ai, asta înseamnă că eu am mult și jos.

Îndărătul meu pinii începură iarăși să se zbucium și de data aceasta mirosul de catran mi se păru plăcut.

Isprăvisem de mult țigara. Lîngă una dintre căsuțele din vale un soldat lega un sac. Înserarea cuprinsese tot satul și n-am mai putut desluși dacă soldatul care lega era același căruia îi cerusem muzică.

Muzică, săpun, Rolus. Rostii solemn aceste trei cuvinte și mă speriai la gîndul că ceva ciudat se întîmplă cu mine. Începui să număr, să adun, să împart, și să înmulțesc. Încercai să-mi amintesc și de fracții, dar aceste verificări la care mă supuneam mă făceau să mă asemuiesc cu un om beat care caută să dovedească că nu s-a îmbătat. Mă speriai și mai tare.

— La dracu ! Am cerut muzică fiindcă asta mi-a trecut atunci prin cap. Dar de ce tocmai de la acel soldat ? Pentru că el întindea antena.

Simții că începeau să mă treacă năduşelile și încercai să-mi amintesc vremurile cînd ascultam muzică.

De obicei, maică-mea cînta la pian, iar eu stăteam lungit pe o pernă scămoșată. Buclele ei îmi mîngîiau obrazul și astfel adormeam. Iar muzica o simțeam în toți porii. Fiecare notă mai înaltă o simțeam ca o înțepătură. Ritmul cred că l-am înțeles pentru prima dată abia cînd am văzut baletul. Atunci muzica pentru mine era ca o lăcustă, iar picioarele goale ale balerinelor erau ca niște lăbuțe de lăcustă.

Aceste amintiri mă obosiră și mai mult. Cu siguranță, așa începi să înnebunești : Pornești de la nimic spre ceva. Scosei din nou cutia de tinichea.

Am cerut muzică : am cerut-o. Ca și cum s-ar putea explica orice.

După ce mi-am aprins o altă țigară, mă îndreptai spre căsuța de peste drum de comandament. Mă așezai pe lespedea caldă care constituia unica treaptă a scării depozitului de lapte.

La lumina focului l-am văzut pe bucătarul comandamentului tăind pe o scîndură niște carne. În timp ce o tăia cu toporișca eu mă rugam în sinea mea să isprăvească mai repede. Fiecare izbitură în scîndură o simțeam parcă în propria mea carne. În fine, bucătarul aruncă bucățelele de carne într-un cazan de campanie. Apoi a mai tăiat ceva, fără să mai izbească însă în scîndură. Aburii îi

gîdilau nările — avea un nas turtit — și strănuta fără a-și întoarce capul de la scîndura pe care tăia carnea. Știam că mîncarea n-are să fie gata decît peste două ceasuri, așa că mă hotărîi să petrec acest timp șezînd acolo, pe lespedea de piatră.

Eram obosit, simțeam în mine o apăsare grea, de om înfometat. Nu eram flămînd deoarece, abia ajuns, mi se dăduse niște brînză americană. Tăiasem cu cuțitul brînza aceea galbenă din cutie și mă gîndeam că de acum încolo războiul va fi mai ușor pentru mine. Același gînd îmi trecu din nou prin minte, cînd văzui în fața comandamentului o partizană scuturînd o pătură. Aveam să dorm pe o pătură pe care nu va trebui s-o port eu în spinare !

Luai o pietricică și o aruncai.

În fața mea se aflau două fete tinere. Abia atunci le observai. Erau la fel de înalte, dar una ceva mai plinuță ; pe frunte îi cădeau șuvițe de păr negru. Cealaltă era mai subțirică și mai sfioasă. Părul nu i l-am văzut, ascuns sub o basma albă.

De bună seamă că mă urmăreau demult. Cea durdulie îmi spuse :

— Tovarășe, nu vrei să ne povestești și nouă ?

Întrebarea mă surprinse : nu spusese „să stăm de vorbă", ci „să povestești". Ce aveam eu de povestit ? Învîrteam neîndemînatic cutia cu tutun în mînă.

— Ba vreau, spusei.

Se apropiară fără grabă și se așezară lîngă mine, de o parte și de alta. Mi s-a părut că amîndouă răsuflau greu de parcă ar fi fugit.

Acum observai că cea mai subțirică nu e atît de negricioasă ca cea durdulie. Mai observai că are niște ochi frumoși, închiși la culoare și niște sprîncene frumos codate, iar cea durdulie părea reprezentarea însăși a forței primitive, era o adevărată fată de la munte. Amîndouă erau îmbrăcate în bluze albe, numai cea mai subțire avea pe deasupra o flanea neagră.

— Sînteți surori ?

— Sîntem ca și surori. Verișoare.

— Astea sînt casele noastre. Fata cea subțire le arătă cu mîna.

Tăceam și așteptam să mă întrebe ele ceva. Sub lespedea de piatră începuse să cînte un greier. Departe, în vale, se unduia un lan negru de secară. În lan răsăreau ici-colo pete albe — pietre adunate grămadă.

— Grămezile acelea sînt de piatră ? întrebai

— Curățim holdele, așa-i pămîntul nostru. Vezi colo grămada cea mai mare ? În anul ăsta eu am curățat partea aceea, spuse fata durdulie.

— Parc-ar fi niște morminte, zisei eu.

— Da, morminte, suspină adînc fata.

Mă speriai să nu le fi amintit cumva în acest fel de cei care muriseră. Eram în teritoriul eliberat și toți bărbații în putere erau la partizani. Întrebai pe negîndite :

— Nu te cheamă cumva Gora ?

— Nu, dar sînt ca o gora [1], dădu ea din umeri, poţi să-mi spui aşa.
— Dar pe tine cum te cheamă ?
Fata cea subţirică mă privi şi mă mirai de răspunsul ei.
— Născoceşte un nume şi pentru mine.
Spusei primul nume care-mi trecu prin cap :
— Subţirica.
— E prea lung.
— Atunci am să-ţi spun Catoda. Asta-ţi place ?
— Sună ciudat. Ce înseamnă ?
— E ceva frumos, subţire.
— Vezi, mie mi-ai dat un nume ţărănesc : Gora !
— Păi... acum n-aş fi în stare să născocesc altceva. Putem sta de vorbă şi fără nume, mă grăbii eu să adaug. Deodată Gora mă întrebă :
— Dar războiul cînd se va sfîrşi ?
— Vom învinge !
— Asta ştiu, dar cînd se va termina ? repetă fata întrebarea, de parcă aş fi insultat-o.
— Nu ştiu, şi dădui din umeri.
— Nu ştii, atunci cine să ştie ?
— Păi...
— În toamna aceasta. Fata mă prinse de mînă.
— Păi, acum e toamnă !
— Dar abia a început, şi fata cea subţire mă prinse de mînă.
— Da, a început, continuă Gora.

[1] Munte (srb.).

— Dar toamna la noi este scurtă.
— Atunci, are să se termine iarna asta ?
— Nu ştiu.
— Spune : la iarnă. Ce om eşti ! La noi iarna e lungă. Toată pădurea o ardem, cum să nu se termine ? Amîndouă fetele se uitau cu frică la mine.
— Dacă nu la iarnă, atunci la anul, tot în vremea asta, e gata şi războiul.
— E prea mult pînă atunci, spuse Gora şi mă apucă de genunchi.
— Nu e, trece repede. Dar voi pe cine aveţi în război ?
Răspunsul lor mă miră iarăşi.
— Pe nimeni ! răspunseră ele într-un glas.
— Cum aşa ?
— Fraţi n-avem. Iar cînd au plecat flăcăii noi nu eram încă fete mari, spuse Gora.
— Acuma sînteţi fete mari.
— De mult sîntem.
O vreme am tăcut şi mîinile mele se aflau într-ale lor. Sub noi greierele cînta într-una.
— Dar tu de unde eşti ? era prima întrebare pe care mi-o adresa cea subţirică.
— Asta n-are nici o importanţă, nu vezi că-i de-ai noştri ?
— Vreau să ştiu. Şi pe mine m-a bucurat insistenţa ei.
— Din Serbia, răspunsei.
— Sîrb, spuse tărăgănat cea subţirică. Credeam că sîrbii sînt înalţi.
— Sîntem fel de fel.

— Dar înainte de război n-ai fost prin părţile noastre ?

— N-am mai fost.

— Oamenii de pe la noi veneau însă pe la voi.

— Ei, Serbia e ţară bogată, spuse cu seriozitate Gora. Ce se găseşte la noi ? Măcieşi. Nici pentru ai noştri n-a fost totdeauna loc destul.

— Dar înainte de război ştiai ceva despre părţile noastre ?

— Am învăţat la şcoală.

— Despre cîmpia Glamoc.

— Da, despre cîmpia Glamoc.

— E frumos să înveţi la şcoală, spuse sincer fata cea subţirică. Şi ţi-ai închipuit că la noi este aşa cum vezi acum ?

— De ce ?

— Păi, munţii sînt prea înalţi...

— Învăţătoarea noastră avea o hartă mare şi pe ea am văzut Serbia.

— Iar hărţile astea de război sînt prea mici, spuse Gora. Pe ele e trecut tot, pînă şi casele noastre. Numai casa în care e acum comandamentul nu e trecută. Casa aceea am ridicat-o anul trecut.

— Aţi ridicat-o ? Interesant !

— Multe bîrne erau gata tăiate, spuse Gora.

— Am adus lemnul de construcţie de la „Măcieş" spuse fata cu bluza neagră. Tata zicea : „Bîrnele pot să le ia, dar clădirea ba".

Eu zîmbii.

La comandament ardea o lampă cu carbid. În jurul flăcării zbura un fluture.

Mă uitai la mîna Gorei şi observai pe degetul ei mijlociu un inel simplu.

— Verighetă ? întrebai eu.

Ea dădu negativ din cap.

— L-ai primit ?

— Nu, flăcăii noştri sînt în război.

— Şi eu am unul, spuse fata în bluză neagră.

— Ni le-am dat noi una alteia, spuse scurt Gora. Şi pe la voi inelul înseamnă acelaşi lucru ?

— Da, dragoste, răspunsei eu pripit.

— Noi nu ştim ce e asta, şi amîndouă îşi aruncară privirile în jos, departe, spre lanul negru de secară.

Simţeam palmele lor calde cum încep să mă strîngă. Începui şi eu să-mi mişc mîinile. Degetele lor îmi mîngîiau mîinile. Sub cămaşă simţii transpiraţia curgîndu-mi de-a lungul şirii spinării. Un gînd îmi fulgeră prin minte : de ce nu pleacă una din ele ? Şedeau mai la o parte şi se uitau în jos, la secara care foşnea ca mătasea.

— Luna nu mai răsare, spusei deodată.

— E mai bine aşa, spuse Gora.

— Răsare abia pe la miezul nopţii, spuse fata cu bluza neagră.

— Nu cumva vrei să pleci ? mă întrebă Gora.

— Unde să plec ?

— Acolo, şi arătă cu capul spre comandament.

— Nu.

— La noapte faci de gardă ?

— Nu fac.

— Se vede că nu eşti simplu soldat, eşti atît de delicat.

Aceste cuvinte mă jigniră aproape și-i strînsei cu putere mîna. Ea mă atinse ușor cu genunchii și mă strînse și mai puternic. Credeam că fata cu bluza neagră are să mă părăsească. Cînd colo însă și ea îmi strîngea mîna cu gingășie și cu încăpățînare. Era întuneric și cele șase mîini ale noastre nu se vedeau. Dîndu-și probabil seama că nu sînt numai al ei, Gora își săltă genunchiul și-i simții piciorul cald, de femeie pe coapsa mea.

— Aș fuma o țigară, spusei eu încet.

Ele ședeau mai departe, nemișcate, și se uitau, în jos, la lanul de secară. Numai respirația le era mai adîncă. Eram strîns între insistențele lor nemișcate.

— Aș fuma o țigară, spusei eu ceva mai tare.

Amîndouă fetele îmi sloboziră mîinile. Scosei cutia de tinichea și mă apucai să-mi răsucesc țigara. Sub noi, greierele cînta mai puternic. Lespedea pe care ședeam era caldă încă. Mă gîndii iarăși : de ce nu pleacă una dintre ele ?

Foița albă de țigară îmi căzu din mînă.

— A luat-o vîntul.

— Nu bate de loc, spuse Gora.

Poate că nici atunci nu bătea, însă acum știam de ce-mi sînt mîinile atît de nesigure. Nu. Atunci bătea. Atunci am simțit miros de catran care mi-a adus aminte și de bucata de săpun negru. Acum, soldatul pe care l-am întrebat de muzică doarme, de bună seamă. Adică nu, încă n-am mîncat, iar știrile se dau după aceea. De ce mi se pare mie că timpul stă în loc ?

Fumam și scoteam rotocoale de fum.

— De cînd fumezi ? mă întrebă încet fata cu bluza neagră.

— De la începutul războiului.

— Dar femeile fumează și ele pe la voi ?

— Unele, la oraș.

— La noi fumează numai mahomedanele și dintre ele numai cele mai bătrîne. E urît cînd femeia fumează, nu-i așa ?

— E urît, încuviințai eu.

— Ea trebuie să fie curată aici, și fata arătă spre pieptul ei mic.

Cineva aprindea o lanternă în fața comandamentului. Aci se aprindea lumina albă, aci cea verde, aci cea roșie. Lumina o ladă.

Fumai țigara gîndindu-mă cum să scap de una dintre ele. Mi se părea că le doresc la fel pe amîndouă. Lăsai mîinile în jos și în aceeași clipă mi le înșfăcară. Fata în bluza neagră mîngîia cu gingășie, iar Gora mai tare și mai îndrăzneț.

— Aș bea nițică apă, spusei.

Îmi oprii respirația pentru ca după mînă să-mi dau seama care dintre ele va pleca să aducă apă. Amîndouă se uitau la cizmele mele și în tăcerea adîncă se auzea bătaia celor trei inimi. Eu repetai cu teamă :

— Mi-e sete !

Amîndouă se sculară deodată.

— Îți aducem îndată ! a spus nu știu care dintre ele.

Cînd rămăsei singur, îmi întinsei disperat picioarele și-mi aprinsei altă țigară. Mă întinsei peste întreaga lespede de piatră, parcă mă gîdila ceva în jurul gîtului și-mi venea să fac o baie rece.

Fetele se întoarseră și îmi strînsei picioarele. Gora aducea o cană, iar cealaltă o oală de lut.

— Zahăr n-avem.

— Nu-i nimic, mi-e sete.

Se așezară iarăși de o parte și de cealaltă, iar fata în bluza neagră puse jos lîngă ea oala de lut.

Le priveam pe ascuns, căutînd să descopăr dacă nu cumva discutaseră ceva între ele. Mă trăsei puțin mai înapoi și mă uitai la fețele lor crispate.

Se uitau una la alta, acuma se urau și eu nu îndrăzneam să mă mai uit la ele. Gura întredeschisă a Gorei se mișca încet. Ghiceam că-i spune verișoarei sale: „Du-te, ce mai stai aici ? Sînt mai mare ca tine, uiți asta ! Eu l-am văzut mai întîi și e al meu."

Gora își strîngea capul și în ochii ei se adunau fulgere luminoase.

Fata în bluza neagră se uita la cealaltă, parcă zicîndu-i: „De ce te superi pe mine ? Vezi că i-a plăcut să vorbească și cu mine. Cu mine a vorbit mai serios și mi-a dat cel mai frumos nume, pe care l-am și uitat. Ce, crezi că mîngîie numai mîna ta ? Zici că ești mai mare ? În clipa asta nu are nici o importanță !"

Îmi mușcai buza și mă gîndii: „Să plece una dintre voi. Stînga sau dreapta, indiferent. Poate că ar trebui să spun eu. Căreia dintre ele ? Sau să mă scol și să plec ? Încotro, cînd vă simt pe amîndouă în spatele meu ? Oare eu trebuie să hotărăsc ? — Ei bine, dacă-i așa, atunci vom ședea așa, am să mă țin tare, am să șed așa pe lespedea asta caldă.

Din căsuță vine miros de lapte. Mă uit la deschizătura cămășii Gorei și mi se pare că-i văd grumazul, pieptul și picăturile mici de sudoare care se desprind și dispar prin cămașă. Sînii tari sînt slobozi iar sfîrcurile ciocănesc inul cămășii.

Gora își apasă pieptul pe genunchiul meu. Undeva departe se aud bubuituri.

— Tunurile, zise fata în negru.

— Bubuie departe, spusei eu.

— Nu ți-e frică de tunuri ?

— Așa și așa.

Din casă se auzea țipătul unui copil.

— Al cui e ?

— Al unchiului meu, spuse Gora.

— Adică e fratele tău ? o întrebai pe fata cu bluza neagră.

— Nu. E copilul celui mai tînăr dintre unchi. Și el e în pădure.

— Eu am auzit...

— Ce ai auzit, Gora ?

— Nimic...

Mă uitam la fața ei îngîndurată și abia după o vreme spuse:

— Acum unchiul este în pădure... — și făcu un gest vag cu mîna. Paturile noastre țărănești sînt simple. Scîrțîie. Uite, aici mă doare. Gora arătă cu mîna sub șold.

— Și pe mine, dar nu întotdeauna, spuse fata în negru.

— Tu să taci ! Cum spun eu ceva că ești și tu gata !

Mă uitam la secara înaltă, sîngele fierbea în mine și nu mai vedeam decît spicele lungi și as-

cuţite care se înălţau din lan jucîndu-se acolo jos, în ogorul negru. Mi-ar fi plăcut să pornească o ploaie dinspre pini, să ne bată în spate şi peste picioarele noastre şi printre ele să se scurgă apa care să miroasă a catran, să aud geamătul pinilor, această coardă întinsă a simţurilor pe care dansează dorinţa, să văd cum în mijlocul acestei cîmpii negre, pline de catran, arde luna şi cum aceste spice ascuţite se înfig în noapte. Doream să fug cu amîndouă, să le chinuiesc, să mă sparg pe mine însumi cu ele.

Fata în negru era aproape culcată pe piciorul meu, iar Gora îmi apăsa cu sînii ei tari genunchiul. Respiram greu cînd simţii deodată că cineva stătea în spatele nostru. Vrusei să-mi eliberez mîinile, dar ele nu mă lăsară.

În faţa noastră stătea o bătrînă şi mie mi se păru că venea din cîmpia aceea neagră. Se uită la noi tăcută şi plecă. Eu mă uitai lung după ea, mă uitai la tălpile ei bătrîne şi uscate, luminînd parcă în noapte.

— Baba noastră.

— Bunica ? întrebai.

— Ai şi tu o babă ? mă întrebă fata în negru.

— Am

— Dar surori ?

— N-am.

— E mai bine că nu ai.

— Voi sînteţi singure amîndouă ?

— Da, singure, amîndouă...

— Care e mai mare ?

— Eu, spuse Gora.

— Ce ? Numai cu cîteva luni...

— Mie mi-a venit mai devreme — spuse brutal Gora.

Fata subţirică lăsă capul în jos. Mă uitai la basmaua ei şi-i spusei :

— De ce ţi-ai ascuns părul, unde-ţi sînt cosiţele ?

— Nu are, spuse Gora. A fost bolnavă de tifos.

— Ba are păr, eu văd că are. Ia dă-ţi basmaua jos.

Ea se uită ruşinată la mine şi m-ascultă. Avea un păr scurt de băieţandru.

— Îţi şade bine cu părul scurt, spusei eu înveselit. Să nu porţi niciodată basma, iar părul să-l porţi totdeauna aşa scurt.

— Flăcăilor noştri le place părul lung.

— Păi acuma eu sînt flăcăul vostru.

Amîndouă rîseră încet. Din staulul vecin se auzi un berbec lovind în ţarc.

— Mă uitam la grămada aceea mare de pietre, spuse Gora.

— Dar grămada ta care e ?

— Aceea mică, la dreapta.

— Abia s-a însănătoşit, spuse Gora.

— Nu cumva ne-ai minţit adineauri cu războiul ? mă întrebă deodată fata cea subţirică.

— Nu v-am minţit, dar de ce să vorbim iar despre război ?

— Mă gîndeam să nu-ţi pară rău...

— Mie niciodată nu mi-a părut rău de ceva şi niciodată nu trebuie să-ţi pară rău de nimic.

— Mai bine să tăcem, spuse Gora. Se uită din nou în jos, la mormanul de pietre.

Uşa casei lor se deschise şi focul din vatră ne scăldă în lumină. Pe bătătura plină de gropi jucau umbrele noastre caraghioase. Am văzut în mijloc umbra mea — cea mai lungă — şi cîte o roată de fiecare parte. În faţa comandamentului apărură trei soldaţi. Cineva striga prelung numele meu.

— Cheamă pe cineva, spuse Gora.

— Da, îl cheamă, repetai fără să-mi dau seama.

— Pe tine ?

— Pe mine.

— Te cheamă la masă.

— Pesemne, spusei obosit.

Din nou răsună prelung chemarea şi soldatul explica cuiva că mă văzuse sus, sub pini.

Curînd ajunse pînă la noi zăngănitul lingurilor şi miros de cartofi fierţi. Doream să se termine cît mai repede cu mîncarea. Cineva îl lăuda cu glas tare pe bucătar. Sub noi greierele începuse din nou să cînte, lespedea de piatră era caldă încă. Gora mă trase de mînă, se întoarse spre mine şi-i văzui sînii întunecaţi sub cămaşă. Se uită fix la mine şi-mi dădui seama că voia să-mi spună ceva. Rostea cuvintele în sinea ei, gîtul i se mişca fără să scoată un sunet. Ridică mîna şi mîneca ei largă căzu în jos.

— Vezi grămada aceea a mea ? Mîine seară am să fiu acolo.

Amîndouă se ridicară deodată şi plecară în casă.

Rămas singur, mă uitam la lanul negru de secară, la grămada albă şi mare de piatră a Gorei, cînd am auzit muzică. Soldatul s-a ţinut de cuvînt. Cînta tare, era un marş militar.

Mi-am întins picioarele şi am rămas aşa, culcat pe lespedea de piatră. Cineva striga :

— Cînd dă ştirile ?

Soldatul se scuza că nu a găsit lungimea de undă.

— Schimbă ! ţipă aceeaşi voce.

Apoi se auziră sunetele unui pian care se pierdură îndată, undeva printre casele de lemn.

— Schimbă-l ! ţipă aceeaşi voce, deşi eu doream ca pianul să se audă cît mai mult.

Stăteam culcat. În spatele meu pinii foşneau, greierele tăcuse, iar lespedea tot mai păstra căldura.

Se-nţelege că am dormit mult. Luna strălucea în lanul de secară.

M-am sculat şi am pornit repede spre grămada mare de piatră. Lîngă grămadă văzui spatele Gorei şi coada ei groasă care-i ajungea pînă la şolduri. Luna se oprise deasupra lanului, stăteam unul lîngă altul, cînd, deodată, din secara înaltă răsări fata cu bluza neagră.

Şi iarăşi am stat toţi trei alături, uitîndu-ne la secara strălucitoare.

CELE DOUĂ NOPȚI ALE UNEI ZILE

Dungi albe de fum brăzdau cerul cenușiu boltit deasupra satului. De la o fereastră dintr-o aripă a clădirii lumina cădea pe peretele strîmb al casei în care statul major al batalionului urma să ia o hotărîre cu privire la cererea lui Pavle. Făcuse cerere să i se permită căsătoria cu Vukica, infirmiera de la plutonul unu, și fiindcă era comandantul adjunct al batalionului, într-adins nu se dusese la ședință. În timp ce-și răsucea o țigară, căuta să se încredințeze că au să-i aprobe căsătoria. În sinea lui își zicea că trebuie să țină seama și de faptul că nu era „comunist sadea" ; venise la partizani ca subofițer, din patriotism, și abia mai tîrziu fusese primit în partid. Știa foarte bine că la partizani căsătoriile se aprobau foarte greu, și chiar atunci cînd se ajungea pînă acolo, soții erau, de obicei, despărțiți. Cu toate acestea, credea că are să rămînă împreună cu Vukica, chiar dacă nu pentru multă vreme.

De cîteva ceasuri stătea acolo în prag, uitîndu-se țintă la clopotnița lovită de obuz și la curtea bisericii acoperită de zăpadă. Începuse să simtă frigul la genunchi, din care pricină se apucă să

tropăie pe loc cu cizmele, trăgînd, în răstimpuri, cîte o gură de fum și uitîndu-se la carîmbii care-i strîngeau ușor pulpele frumoase. Trăgea cu sete în plămîni aerul lipicios și simțea întinzîndu-i-se pe piept cămașa curată. Tunica îi cam rodea grumazul plin de coșuri.

Zăpada nu opunea nici o rezistență piciorului lui zdravăn și, vîslind parcă cu amîndouă brațele, se îndreptă spre curtea bisericii. Voia să ajungă la snopul de lumină galbenă din cealaltă parte a gardului bisericii. Știa că în casa aceea fusese încartiruit plutonul întîi.

Apropiindu-se pe furiș de gardul bisericii, desluși prin ferăstruica mică vreo cîteva capete somnoroase. I se păru că unul dintre capetele acelea blonde este Vukica. Rămase mult timp locului, cu ochii la pletele blonde, strîngînd în mîini ulucile înghețate. Era nemulțumit că tulburarea și curiozitatea îl împinseseră să străbată curtea bisericii, aducîndu-l în fața ferestrei. Tulburarea aceasta i se strecura în trupul vînjos, umplîndu-l de o forță cu care i se părea că ar putea să sfărîme într-o clipă ulucile înghețate.

Plantonul umbla cu pași mărunți sub pridvor, se oprea din cînd în cînd și tropăia pe loc.

De teamă că s-ar putea să-l observe plantonul, Pavle, prudent, se întoarse. Se mai uită o dată spre deschizătura aceea gălbuie și i se păru că vede o mînă ridicînd pletele blonde.

Umbla, prin zăpadă cu capul sus. Cînd ajunse la cărarea pietruită se opri din nou. Îl irita lumina albă de la comandamentul brigăzii și liniștea pe care o iradia această fereastră. Spera să vadă deo-

camdată măcar umbrele, pînă cînd, în cele din urmă, ușa avea să se deschidă. I se părea că discuția de la comandament se prelungește prea mult. Tuși într-adins tare și-și scutură cizmele de zăpadă, lovindu-le de prag. Se întoarse iarăși spre curtea bisericii : lumina galbenă abia se vedea printre ramurile dezgolite. În clopotniță se contura o gaură mare, întunecată și pretutindeni, în jur, mirosea a zăpadă. Pavle intră în casă.

Gospodarul îi dăduse o odaie numai pentru el. În sobă ardea focul și cotul burlanului era încins. Pavle se apropie de patul lat, încercă cu palma moliciunea pernei și paiele noi de secară fîșîiră. Cu palmele sale mari făcu în pernă două adîncituri, apoi ridică cuvertura și, uitîndu-se la patul desfăcut, i se păru deodată că toate acestea încep să se micșoreze pînă cînd dispar într-o crăpătură a pardoselii. Cuvertura îi scăpă din mînă și căzu mototolită pe pat, aducîndu-i în minte imaginea unei rochii dezbrăcate de femeie. Se întoarse pe călcîie și se apropie de laviță.

Focul din sobă lumina slab două gutui. Pavle le luă în mînă și cîntărindu-le în palmă zîmbi. Abia aștepta să vină Vukica, să le coacă în sobă și să le mănînce împreună, stînd de vorbă pe îndelete cît e noaptea de lungă. Se uită mulțumit prin odaie și i se păru că se făcuse mai frumoasă. Spre seară spălase dușumeaua și adusese paie proaspete. Așezase fiecare lucru cu mîna lui și cînd, în sfîrșit, se încredințase că atît masa cît și lavița, și patul se aflau la locul cel mai potrivit, părăsise mulțumit odaia. Era ceva caraghios și înduioșător în această strădanie bărbătească de a face ordine în odaie, de

a deretica cu un aer grav locuința aceea provizorie, de campanie ; îl scotea din sărite lacătul mare, ruginit, al cufărului, pipăise pe ste tot pereții coșcoviți și-i venea să-i tencuiască, să-i spoiască, să-i acopere cu sute de covoare.

Pavle puse la loc pe laviță cele două gutui, împinse la o parte un scăunel cu trei picioare, își aruncă satisfăcut capela pe pat și se așeză lîngă cuptor. Trecîndu-și degetele prin păr, acolo, lîngă cele două gutui, lîngă perna cu cele două adîncituri făcute de mîna lui, singur, poate, ca niciodată, într-o astfel de așteptare — se gîndea la toată viața lui. Gîndurile acestea le murmura înăbușit, fără grabă, parcă s-ar fi spovedit cuiva.

Pavle, fost subofițer, acum comandant de partizani. Cîți ani ai ? Douăzeci și cinci ! Nici o dată n-ai avut... — spuse el cu glas tare — ... o adevărată femeie.

...Duminica, după ploaie, cizmele văxuite ocolesc cu atenție băltoacele. Toți subofițerii sînt pe stradă — perechi-perechi, doi cîte doi. Slujnice cu părul vîlvoi, ondulat permanent și dansurile, lîngă clădirea gării... uneori, pînă și gara era pustie. Omul cu armonica era plecat la cîte o nuntă țărănească, iar toba — spartă. Fericirea subofițerilor este de scurtă durată. Se întorc amețiți de băutură, mahmuri, urinînd pe lîngă garduri, cîntă îmbrățișați, unii sînt abătuți și se vaită. Dar Janja... Janja rîde într-una, făcînd să tremure floricelele albe de pe rochia ei...

Diminețile reci, ploioase, ale subofițerilor. Sunetul goarnei și șuierul scurt al fluierului. Iar țăranii — recruții care fac pe proștii, prefăcîndu-se

că nu știu nici măcar care este stînga și care dreapta. Ei tu, Pavle, explică-le! Arată-le care e stînga și care e dreapta, explică-le cum se ochește, cum se îmbină crestăturile acelea afurisite care se numesc cătare.

Duminicile... Duminicile, bucuria subofițerilor... Ce moale este acest cuvînt, ca și Janja...

La popotă se împrăștie repede vestea cea bună — la farmacist sau la doctor s-a angajat o nouă slujnică. Și dacă e de „dincolo", toți îi zic unguroaică. Și aceasta poate fi o bucurie, să-i dai o floare de hîrtie sau să-i cumperi un pahar de floricele vopsite. Și aceste ultime localități, cine le-o fi descoperit și a hotărît ca tocmai acolo să fie garnizoane...

Pavle se freacă la ochi. I se pare că patul s-a micșorat, și o bucată de lemn ars a căzut din sobă. Această viață de subofițer de provincie a rămas de mult în urmă.

Se scoală și începe să umble prin odaie. Pardoseala scîrțîie sub pașii lui puternici. Se apropie de fereastră, o deschide și un val de aer rece îl izbește în piept.

În coridor scîrțîie o ușă. Pavle strînge puternic tocul ferestrei și ar vrea să descopere hotărîrea după pașii care se aud. Simte cum în întuneric o mînă caută clanța ușii. Pavle se dezlipește de fereastră și sare să deschidă ușa. Comisarul îi spune încet:

— Anunț-o să vină.

Cînd ușa se închise după Vukica, ea mai zăbovi o clipă în prag. O răbufnire de vînt spulberă zăpada măruntă care îi înconjura piciorul. Se întreba: de ce a trebuit oare ca lucrurile să iasă astfel?

...Ședința plutonului se apropia de sfîrșit, cînd sosi curierul. Comisarul citi bilețelul, zîmbi, se uită la ea și abia atunci spuse:

— Tovarăși, Pavle se însoară cu Vukica noastră.

Tot plutonul rămase cu gura căscată. Mulți dintre ei se foiră pe scaun, se auziră cîteva frînturi de cuvinte, dar cei mai mulți începură să discute în șoaptă.

Ca să curme șușotitul acesta stînjenitor, comisarul strigă:

— Te felicit în numele plutonului!

Numai doi înși, dintr-un colț, aplaudară. Vukica se sculă greu de jos. Ar fi vrut să fugă din pluton, să dispară, să nu mai privească ochii aceia obraznici de soldat. Le simțea privirile impertinente strecurîndu-se din toate părțile spre ea. Niciodată nu o priviseră astfel. Îi era teamă să nu se prăbușească, își închise în grabă tunica și, sărind peste picioarele cuiva, zbură din încăpere. Inima îi bătea cu putere, iar în urma ei auzi glasul lui Tekunica:

— De-acum încolo noi o să frecăm dușumelele!

Și acum mai stă jignită în prag. Din beznă o învăluie un frig plăcut, i se pare că gerul îi oprește lacrimile în ochi.

Plantonul care se plimbă sub pridvor se apropie de ea și, potrivindu-și mai bine arma pe umăr, îi spune:

— Pleci?

— Plec.

— Aici e frig, acolo însă are să fie cald.

— Nu numai cald, rostește înțepat Vukica.

13 — Ferigă și foc — c. 812

— Ai și căpătat limbă, ca toate femeile... Bagă de seamă, mîine s-ar putea să trecem în ofensivă, și știi doar cine e el...

— Ești un porc!

— Despre asta am putea discuta în adunarea generală a plutonului!

— N-ai decît!

Vîntul spulberă zăpada, de pe gard cad bulgări mari.

— Mîine vin la pluton, spune Vukica, fără a se adresa plantonului.

Plantonul își ridică mai bine gulerul mantalei și, făcînd cîțiva pași mărunți, spune:

— Îmi pare rău că te duci. Tuturor ne pare rău.

La gardul bisericii Vukica se opri. A văzut bine casa în care era încartiruit comandamentul batalionului. În noaptea aceea de iarnă se porni pe plîns acolo, singură. Se simțea jignită, era supărată pe cei din pluton. Nu voia să se ducă la Pavle cu privirile acelea, cu cuvintele acelea tari pe care le ducea cu ea. Știa că a doua zi tot plutonul avea să se uite la ea, s-o scormonească cu privirile, căutînd să descopere pe ea semnele primei nopți de femeie.

„Prostii!" își spuse ea cu glas tare și își șterse liniștită lacrimile. Se mira ea însăși, cum putuse să se liniștească.

„Tot plutonul mă urăște."

Nevenindu-i totuși să creadă acest lucru, se întreba în sinea ei, dacă era cu putință. Doar făcuse tot ce putea: ducea o bucată de zahăr celui căruia îi era mai necesară, deschidea geanta de piele din care scotea medicamentul care trebuia. Te doare capul — du-te la Vukica; ai făcut bășici la picior, fuga la Vukica. Toți credeau în puterea magică a acestei genți de piele.

„Dar plutonul?"

Vukica se opri din nou. Dacă făcea rost de un kilogram de lapte, era de părere că i se cuvine ei.

„Nu puteau să-l împartă și de aceea mi-l dădeau. Dar ghetele?"

Odată, cînd eliberaseră un orășel bosniac, Tekunica descoperise niște ghete de femeie. Multă vreme le purtase în raniță. Vukica urma pe atunci un curs de infirmiere organizat la divizie, iar cînd s-a întors la pluton, Tekunica a întîmpinat-o:

— Hai să te încălțăm, mititico!

Și acum se mărita cu Pavle. Avea să se despartă de pluton, era convinsă că va fi detașată la spitalul diviziei.

Vukica adună în pumn un bulgăre de zăpadă pe care îl aruncă. Își spuse: bucură-te de fericire.

Era toamnă, satul se chema Siška, iar la rădăcina unui stejar curgea un pîrîu. Se spăla pe picioare în gîrlă, cînd, de nu știu unde, apăruse Pavle. Dîndu-și seama că se uită cineva la ea, ridicase capul și Pavle îi spusese:

— Ia te uită ce picior frumos!

— Și tu ai niște umeri pe cinste, răspunsese ea repede, fără să se sinchisească, deși se îmbujorase.

— Și ce mai am? întrebase Pavle.

— Cred că nimic altceva. Rîdea, privindu-l fîstîcită.

— Totdeauna ești atît de aspră?

— Da.

— Eu nu sînt așa.

— Se înțelege.

— Cum se înţelege ?
— Nu vreau să spun.
— Hai, spune.
— Nu vreau.
Supărat, Pavle spusese înadins :
— Aş mai descoperi eu şi alte lucruri frumoase la tine.
— Tu, ca comandant, n-ai voie să vorbeşti astfel.
— Ce n-am voie ? Pavle se aplecase, rupsese o frunză şi o aşezase în palma întinsă. Cu cealaltă palmă o lovise şi, după ce pocnise, îi aruncase frunza spartă în faţă. Apoi plecase în sus, iar ea rămăsese locului, uitîndu-se la umbra albă pe care o lăsa în apă piciorul ei...
Vukica dădu din cap şi-şi trecu geanta pe celălalt şold.
„Prostul, de ce o fi vrînd să pară cum nu e, drept cine mă ia ?"
Cu două zile în urmă, în curtea unei şcoli, se căznea să scoată apă cu o pompă. Întorcîndu-se de la pluton, Pavle se oprise s-o ajute.
— Ce mîini mici ai.
— Nu-s ca ale tale.
— Acasă tot „mititica" ţi se spunea ?
— Niciodată.
— Să te botez eu aşa ?
— Nu, nu-mi place.
Din găleată apa picura pe gheaţă.
— Dă-te la o parte, trebuie să mă duc.
— Dar de ce cari tu apă, de ce nu te ajută cineva ?
Vukica dăduse din umeri.

— Ascultă, nu mai merge aşa, nu mai vreau, am hotărît... Azi cer de la comandament aprobare pentru noi.
— Ai hotărît... Dar eu unde sînt ? Eşti brutal !
— Ei, aşa sînt eu.
— Nu eşti, bine... Dă-te la o parte, bărbăţele, să duc apa.
Vukica îşi aminti acum de această discuţie. La capătul curţii bisericii se opri din nou. Ştie că Pavle o aşteaptă şi vrea să-l ţină în nesiguranţă, să o găsească dimineaţa acolo, lîngă gard. S-ar răzbuna astfel îndoit, şi pe el şi pe pluton. Apoi rîse tare : „Ce mi-o fi plăcînd la el ? Că mă saltă în braţe ca pe un fulg."
...Vukica simte mîna lui pe umerii ei şi-şi trage gîtul mic între umeri. Ce adînc respiră cînd o ridică în braţe şi o duce în pădure. Atunci i se pare că ea se face din ce în ce mai mică şi mai slabă, iar el, dimpotrivă, din ce în ce mai puternic. Ea-l îndeamnă : Mai departe ! Iar el o duce tot mai sus, pe munte, răsuflă greu, iar ea se odihneşte, legănată de respiraţia lui ritmică. Îi strînge tare grumazul cu braţele, şi-i simte tremurul vinelor de la gît, sudoarea care-i şiroieşte pe gît îi gîdilă degetele. În timp ce o poartă aşa, el nu-şi mai ia ochii de la buzele ei cărnoase, puţin crăpate, de la părul ei de culoarea frunzei de fag iarna. În mers, sînii ei mici palpită, simt nasturele mare al tunicii lui, apoi faţa-i înfierbîntată, bătaia ostenită a inimii, tremurul tendoanelor de la mîini, al spinării încordate, simte coapsa bărbatului izbindu-i trupul abandonat îmbrăţişării lui. Ea îi spune : Opreşte-te !

Şi Pavle se opreşte. Din capul lui de cerb ies aburi, cînd ea se odihneşte, în pupilele lui mari, întunecate. El o ridică mai sus şi-şi cufundă obrazul în pîntecele ei mic care tremură. Frunzele se scutură, iar ea le priveşte peste umerii lui. Frunza cade şi el se lasă în genunchi cu ea în braţe.

Vukica sare deodată din îmbrăţişarea lui, o ia la fugă prin pădure, şi iese în livadă bătînd din palme. Pavle iese şi el cu paşi mari din pădure, cizmele calcă uşor prin iarbă, iar iarba foşneşte. La capătul livezii Vukica îl aşteaptă, braţul ei mic îi cuprinde mijlocul puternic, se saltă în vîrful degetelor ca să-l sărute pe grumaz. Îi simte palma puternică pe ceafă.

— Vietate neastîmpărată, hai să mergem la batalion.

Abia acum, scăpată de frică, intră din nou cu el în pădure. Îi ascultă mersul liniştit, trosnetul crengilor şi, cu capul plecat, ca un copil, păşeşte ascultătoare alături de el.

Prin pădurea rară de carpen se văd caii batalionului păscînd şi nişte soldaţi ducînd ceva voluminos în foile de cort.

Pavle se opreşte, şi mustaţa roşcovană îi ascunde zîmbetul.

— Altă dată n-ai să mai fugi.

— N-am să mai fug.

Pavle zîmbeşte şi gura fetei dispare în mustaţa roşcovană.

— Mă duc jos să inspectez plutonul auxiliar.

Vukica rămîne mult timp locului, singură, printre carpenii arcuiţi; ştie că nu pot ieşi împreună în livadă.

Din foile de cort scapă cîte o prună, iar soldatul îi strigă din mers:

— Vukica, supliment pentru masa de prînz.

Vukica rîde, se grăbeşte să adune cîteva prune, crapă una între degete, o picătură galbenă i se prelinge în palmă şi o linge, întrebîndu-se în gînd, cînd are să se isprăvească războiul.

Retrăind toate acestea în minte, ajunge la fereastra cu lumina galbenă. Se uită în jur ca să-şi întipărească în amintire această noapte de iarnă şi păşeşte în coridorul întunecat...

*

Soba duduie, cotul înroşit al burlanului colorează duşumeaua spălată şi luminează partea de jos a patului. Pavle simte paşi în zăpadă, se apropie de fereastră şi o deschide.

— Intră! glasul lui surd se pierdu în beznă. Speriat, dădu buzna afară.

Era cu neputinţă să se fi înşelat. Printre crengi descoperi lumina slabă ce venea de la fereastra plutonului ei. Curierul se înapoiase cu siguranţă. Şi pentru prima dată îl fulgeră gîndul: să nu vrea să vină? Pavle îşi aminti de discuţia lor din curtea şcolii.

„De ce nu m-oi fi dus astăzi să vorbesc cu ea? Prostule! Eşti un nărod, ca toţi subofiţerii." Îi vine să se repeadă la pătratul acela gălbui, să-l spargă. Gerul i se lipeşte de piept, de obraz. Clatină din cap şi-şi freacă mîinile. Parcă se aud din nou paşi pe zăpadă. Uşa scîrţîi uşor şi Pavle ieşi iarăşi în coridorul întunecat. Scăpără bricheta.

Vukica se oprise deoparte, lîngă butoaiele pentru apă, și rîdea cu rîsul ei care nu descoperă dinții.

— Tu ești, spuse Pavle fără vlagă.

— Eu, aici, lîngă apă.

— Mi-e sete. Pavle se apropie de butoaie. Bău lacom, îndelung, simțind cum îi pătrunde apa prin mînecă pînă la cot.

— Nu bea atît de repede, îl sfătui Vukica.

Pavle lăsă căușul pe scîndură.

— Repede, repetă el și intrară amîndoi în odaie.

— Ce cald e aici la tine! Ia te uită, și dușumeaua e curată. Nu cumva ai frecat-o tu?

— Nu, spuse Pavle.

Tonul lui atît de liniștit o scotea și mai mult din sărite pe Vukica.

— Cîte dușumele ai frecat?

— Dușumele?

— Da, mă gîndesc la cele din cazărmi.

— Multe.

— Ce înseamnă multe? Parcă ai întreba: Cît mă iubești? Mult, ceea ce nu înseamnă nimic.

— Îți bați joc de mine!

— Poate de mine, și Vukica îl trase de păr. De ce stai aici? Îmi place să te văd aplecat. Acuma spune ceva! Nu știi să spui nimic?

— Mîna ta mică...

— Mîna... Am ceva pe ea?

— Piciorul tău...

— Subofițer... Dar dacă aș avea picioare strîmbe? De ce stai în picioare, nu-mi place să stai în picioare! Bărbatul șade totdeauna jos și nevasta se învîrtește prin casă...

Vukica făcu cîțiva pași prin casă.

— Ia te uită, gutui... e vreun simbol? Și patul nupțial... Seminupțial... Aș vrea să fumez!

— Ieși afară, rosti încet Pavle.

Ca și cum nu l-ar fi auzit, ea continuă:

— Totdeauna primele dorințe se îndeplinesc. Vreau să fumez, înțelegi, tu, mai-marele! și Vukica începu să fluiere.

— Ieși afară, spuse mai tare Pavle.

— Vreau să fumez, repetă Vukica.

— Ieși afară!

— Asta-i casa mea, de ce să ies?

— Atunci ies eu!

Pavle trînti ușa în urma sa.

Vukica își scoase mantaua și puse gutuile pe sobă. Se uită afară pe fereastră. Pe geam se formaseră flori de gheață, semne albe ale gerului. Apoi își șterse ochii și ieși afară.

Pavle se oprise sub niște pruni și fuma. Vukica se apropie de el dintr-o parte și-l prinse de mînecă. Pavle nu întoarse capul. Ea ar fi vrut să-și îngroape obrazul în mîneca aspră a mantalei, dar se stăpîni.

— Am ieșit...

— Nu-mi place să te aud vorbind așa.

— Dar eu am fost obligată să aud și să văd totul acolo, ripostă Vukica.

— La pluton? o privi mirat Pavle.

— De ce ai trimis curierul cu bilețelul acela? A fost dezgustător, Pavle!... Eu sînt a ta și fără... Comisarul meu citește bilețelul ăla cu glas tare, îl citește și mă felicită din obligație. Trebuia să-i vezi cum se zgîiau toți la mine! Nu vreau ca

patruzeci de soldați să știe că am să petrec noaptea asta cu tine în pat.

— Ce-ți pasă ?

— Se poate să nu înțelegi ?

— Ba da, te înțeleg. Hai în casă, spuse Pavle.

Vukica se lipi de el. Grozav îi plăcea să simtă asprimea țesăturii. Pe frunte simte mușchiul puternic al brațului lui și, lipindu-se și mai mult de manta se uită la troienele albastre de zăpadă.

— Ce ger e, ia te uită ! și Vukica suflă cu buzele țuguiate. Hai și tu, să vedem dacă aburul tău va fi mai mare ?

Pavle suflă.

— Cînd eram la școală ne jucam așa. Cine făcea dîra cea mai lungă de aburi ziceam că o să trăiască cel mai mult. Așa ne măsuram viața. Poți să-ți închipui cît suflam și cît ne mai certam pe suflat !

— Tu cum erai ?

— Totdeauna la mijloc. Și notele mele erau mijlocii, și mă trăgeam dintr-o familie de mijlocaș.

— Numai frumusețea nu ți-e mijlocie.

— Da, nu este.

Vukica se lipi și mai strîns de Pavle și se sărutară acolo, în zăpadă, lîngă prun, pentru prima dată în acea seară.

Cînd intrară în odaie, Vukica spuse cu glas tare :

— Cum miros gutuile...

— Le-ai și pus ? se miră Pavle.

— Dă-mi cuțitul să le curăț. Vukica împunse prima gutuie și o puse pe plită.

— Să se mai răcească puțin. Îți plac merele coapte ?

— Îmi plac, spuse Pavle.

— Dar castanele ?

— Și castanele.

— Ai mei, de acasă, coceau mereu castane.

— Și eu cumpăram adesea.

— Coapte ?

— Da, coapte.

Vukica se apucă să curețe gutuile. Scoase din geanta ei de piele o hîrtie curată. O întinse bine și rîndui pe ea în trei șiruri bucățele de gutui tăiate frumos.

— Poftim, serviți, vă rog.

După ce mîncă gutuile, Pavle își aprinse o țigară.

— Pe mine m-ai uitat, spuse Vukica.

— Prima ta dorință.

Pavle fumă repede — partea stîngă a corpului i se încălzise prea tare — și se îndepărtă de cuptor. Vukica, neobișnuită cu tutunul, începu să tușească.

Afară vîntul șuiera, dînd ocol pereților subțiri ai caselor. Luna se mutase de mult în livadă. Lîngă gard, sub umbra lui întunecată, o vulpe se zorește și coada ei stufoasă îi acoperă urmele mărunte. Din cînd în cînd, bucăți mari de zăpadă se dezlipesc și cad de pe gard. Ochiul orb al clopotniței prinde o rază de lună. Plantonul tropăie cu cizmele înghețate. Întregul batalion a adormit de mult.

Pavle trece cu palma peste țesătura întinsă pe genunchi a pantalonilor. Vorba a încetat și amîndoi ascultă vîntul care aleargă în jurul casei. În adîncul urechilor el aude un ecou solemn. Aude cum saltă pieptul femeii. Pavle aruncă o privire

spre Vukica, spre flacăra care-i luminează genunchiul şi mîna mică din poală. „Nu sînt în stare să-i spun nimic." Se uită la părul ei, la buclele căzute pe umeri, la puloverul ei cenuşiu.

— Sîntem trişti, spuse Vukica.

— Trişti...

Vukica se scoală de pe laviţă, se apropie de pat şi se aşează. Paiele de secară foşnesc.

— Cînd ai iubit pentru prima oară ? îl întrebă Vukica.

Pavle tăcea.

— Eu, cînd aveam opt ani.

— Cum ? tresări Pavle.

— Îmi cumpărau ciocolată în care erau puse nişte fotografii mici. Nişte fotografii mici, frumoase, eu am... Dar ce-ţi povestesc eu ţie astea ?

— Continuă.

— Ai să rîzi de mine...

— Nu, n-am să rîd.

— O fotografie am păstrat-o, am ascuns-o şi n-am arătat-o nimănui. În fiecare zi mă uitam la ea. O luam şi mă ascundeam în dulapul mamei. Acolo era întuneric şi mi se părea un moment solemn, cum stăteam singură cu fotografia mea.

— Iar mai tîrziu ?

— Nu ştiu, trebuie s-o fi pierdut. Mi-a mai plăcut un băiat din comsomol.

— Cine ?

— Ei, un comsomolist. Era blond, avea o cravată mare, roşie, la gît.

— Inventezi ?

— Inventez.

Pavle se sculă, vîntul zgîlţîi mai tare fereastra.

— Acum mi-ar plăcea să mă duci în pădure.

Pavle se apropie de ea, o ridică şi o întinse pe pat. Paiele de secară foşniră mai tare.

Vukica se strînse lîngă Pavle.

— Nu, aş vrea să devin soţia ta în pădure.

Pavle se uită serios la ea.

— Zăpadă... spuse.

— Vreau să mă duci prin zăpadă, în pădurea pustie, mă auzi !

Pavle se ridică iarăşi.

— De ce te superi ? Stai aici, lîngă mine. Îmi place gîtul tău. Înţelegi ? Vreau ca mîine să mă pot uita drept în ochii lor. Asta vreau... Stai, stai aici, lîngă mine...

Obrazul ei caută mîna lui Pavle şi cînd o simte în sfîrşit se lipeşte de ea şi Vukica închide ochii.

Soba pocneşte din cînd în cînd. Pavle nu poate să doarmă. Alături de el e culcat un trup mic, chircit. Vukica îi suflă cald în palmă. Îi urmăreşte cu ochii linia albă a gîtului şi sub degete simte părul adunat după ureche.

Afară, zorile izvorăsc greu din zăpadă.

*

Batalionul şi-a format coloana mai jos de curtea bisericii. Plutonul întîi se află în fruntea coloanei. Căscînd, Tekunica spuse tare :

— Hei, Nidža, azi-noapte a căzut zăpadă proaspătă.

— S-ascundă urmele.

— Chiar pe toate nu poate. Tekunica se uită cu coada ochiului la Vukica.
— E liniştită.
— Femeile sînt totdeauna liniştite.
— Toate sînt la fel.
— Ia te uită la ăsta, parcă toată lumea ar fi a lui!
Pavle, călare, se uita zîmbind la fiecare drept în ochi. Cînd se apropie de pluton, strigă:
— Nu vi-e dor de mişcare?
— Depinde ce iese, îi azvîrle Tekunica.
Pavle dădu pinteni calului şi, pornind alături de cărare, strigă din nou:
— Plutonul trei înainte marş!
Un cîrd de ciori îşi luă zborul din ulmii aflaţi în curtea bisericii.
— Nidža, ştii ce e la noapte? întrebă Tekunica.
— Nu ştiu.
— Anul nou.
— Catolic.
— Da, ăsta oficial, după care se numără anii.
— Puteam să-l aşteptăm şi aici, e sat frumos.
— Are clopotniţa găurită.
— Foarte important, cu siguranţă de la un avion.
— Ne face un serviciu, după război tot n-o s-o mai ridicăm la loc. Fabrica, asta o să fie biserica noastră.
— Lumea le ridică la loc, spuse Nidža, crezi că statul a dat ceva pentru biserica asta?
— Nu se ştie, spuse Tekunica.
— Mişcă-te şi păstrează rîndul, spuse partizanul din spatele lui Tekunica.

— Nidža, mie îmi place cînd eliberăm oraşe: lumină electrică, drum tare. Mi-e dor să umblu pe asfalt, să mai văd şi eu beton. Casă de zid, ştii ce va să zică. În ea — masă, scaune, farfurii de porţelan... Gamelele astea ale noastre sînt ca nişte căciuli. O mîncare adevărată nici nu se poate da în ele.
— Acum nu ştii ce atacăm? întrebă Nidža.
— Nu cunosc regiunea asta.
— Mantaua mea s-a făcut ferfeniţă, spuse Nidža cu indiferenţă.
— Şi hainele mele. În viaţa mea n-am fost aşa de jerpelit.
— Ce ţigări or fi acum în circulaţie?
— Om vedea.
— Şi ăştia doi şi-au găsit să se ia tocmai de Anul nou, zise Nidža.
— În prag de an nou, îl îndreptă Tekunica... şi se comportă atît de firesc.
— Dar tu ce-ai vrea?
— Nimic, îmi pare rău, nu vezi: îndată îi şi despart.
Coloana se îndepărtă repede.
— Vezi cefele astea negre şi bălane? Unele vor rămîne în zăpadă, spuse Tekunica.
— Nu mai vorbi aşa.
— Parcă dacă nu vorbeşti n-are să fie tot aşa? Uită-te şi tu, de fiecare îţi pare rău. Dacă ai şti dinainte, i-ai lăsa să se întoarcă în sat, dar n-are nici un rost, pe cineva trebuie să-l lovească năpasta. Şi cefele sînt toate la fel, doar părul e altfel. Tu te-ai gîndit vreodată la asta?

— Da.
— Aşa, cînd mergi în coloană ?
— Da, aşa.
Tăcură amîndoi.
Pavle se leagănă uşor pe cal. Îi e frig la urechi şi-şi trage căciula pînă peste ochi. În mustăţi i-a rămas mirosul mărului pe care l-a mîncat înainte de plecare.
Tot ce făcuse în dimineaţa aceea la batalion fusese însoţit de zîmbetul acela poznaş de îngîmfare bărbătească, zîmbet generos şi plin de importanţă şi, pe măsură ce ziua se apropia de sfîrşit, îşi dădea seama că acest lucru nu era decît un joc pe care-l uita, după cum uita şi adevărata cauză şi adevăratul scop. De aceea i se părea puţin caraghios.
Pavle se aşează mai bine în şa şi slăbi frîul calului.
Cînd şi cînd vîntul trage şuierînd o brazdă rece în jurul gîtului, iar păsările negre îşi iau zborul din drum. Pavle tresare, se îndreaptă în şa şi se uită cu teamă la luptători, să vadă dacă nu l-a observat vreunul din întîmplare. Apoi se lasă iarăşi moale pe cal, gîndul îl părăseşte, iar încruntarea frunţii i se aşterne pe toată faţa.
Calul se afundă în zăpada de lîngă drum şi Pavle îl mînă iarăşi, supărat, în coloană. Se mira cum de îngheţase aşa zăpada de pe lături.
„Ea merge pe jos."
Pavle, toropit, se scutură pe cal, cu degetele îngheţate caută cutia cu tutun. Nu-l poate descoperi pe curier ca să-i predea calul.

„Ce atacăm ?"
Pavle se întoarse : crupa calului fumega ; partizanul care mergea în urma calului avea capul înfăşurat într-un ştergar alb.
Coloana cobora, zăpada era mai puţină, pătrundeau pe meleaguri mai calde.
Niciodată nu simţise atîta nesiguranţă în pragul unei lupte. Ori de cîte ori porneau, îl cuprindea un tremur, dar nu ca acuma. Exigent în marş, cerea să se meargă mai repede, era împotriva popasurilor pentru odihnă. Pentru el, fiecare luptă începea din clipa în care porneau. Şi acum, surprins că nu se gîndea de loc la aceste lucruri, căuta motivări secundare ca să-şi ascundă teama care-l cuprinsese pentru ea. Repetă surd : glonţul nu alege. Şi, supărîndu-se pe el însuşi, coborî de pe cal şi dădu hăţurile curierului.
Stă deoparte şi coloana trece pe lîngă el. Din mers, Tekunica îl întreabă :
— Tovarăşe Pavle, am făcut jumătate din drum ?
— Da.
— Ăsta-i cam prea lung.
— Cu atît mai bine.
Cînd trecu Vukica, se uită cu seriozitate la el. Urmărind-o cu privirea, lui Pavle i se păru că în pantaloni nu pare atît de slabă. Repede se gîndi la picioarele ei într-o rochie de vară. Se uită la soldatul care mergea după ea şi, gelos pe el, aşteptă pînă trecu coloana. Ajuns la coada batalionului, îşi aplecă capul cînd într-o parte, cînd într-alta ca să descopere părul ei. Aştepta cu nerăbdare să-i zărească profilul, măcar umerii, sau

un picior. Acest joc îl absorbi pînă într-atît încît la un moment dat chiar i se păru că și ea se uită la el. Comisarul plutonului întîi se întoarse.

— Ce cauți aici, cum de nu te-am observat ?

— Păi tu ești mereu preocupat, răspunse mulțumit Pavle. Sînt nerăbdător în marș, îmi schimb mereu locul în coloană, în felul ăsta timpul trece mai repede.

— Pe mine m-a plictisit locul ăsta de ariergardă al comisarului.

— Voi, comisarii, sînteți preoții revoluției.

— Așa e, spuse cu cordialitate comisarul. Fiecare revoluție își are preoții ei.

— Dar la pluton cum e ? întrebă deodată Pavle.

— E bine...

— Ce zic soldații ?

— E prea devreme ca să spună ceva, cred însă că le pare rău. Comisarul, ca să schimbe vorba, întrebă :

— Se știe cît e de numeroasă garnizoana ?

— Sînt unele date, dar eu mă îndoiesc de ele, răspunse plictisit Pavle.

Noaptea înghiți repede coloana. Pavle se duse înainte ca să vadă de ce s-a oprit. Mulți luptători se așezaseră obosiți în zăpadă. Patrula de recunoaștere se întorsese și-i vestise că pontonul era de cealaltă parte a rîului. Hotărîră să caute vreo moară de apă, unde ar fi putut găsi bărci.

Pavle tropăia nervos pe loc și se uita la reflexele negre ale apei. Nu prevăzuse că vor trebui să se oprească atît.

— Orașul se află la stînga ?

— Da, un ceas de mers în voie, răspunse țăranul.

Din nou începu o așteptare apăsătoare. Pavle ar fi vrut să fumeze și ronțăia niște semințe descoperite nu se știe cum în buzunarele mantalei. Vru s-o caute pe Vukica, dar tocmai atunci se apropie de el Miloș.

— În acest atac tu vei merge cu plutonul întîi !

Luptătorii din primul pluton săreau cu băgare de seamă pe ponton. Cînd sări și ultimul partizan, Pavle întrebă :

— Sînt toți aici ?

— Toți, răspunse Tekunica.

— Tu, Tekunica, vorbești într-una, spuse Pavle.

— Ce să fac, dacă mă gîndesc repede.

Pontonul porni, Pavle trecu de partea cealaltă a lui și se așeză pe un scăunel. Alături de el era Vukica. În întuneric o prinse de mînă.

— Păzește-te, mititico, îi șopti.

— Păzește-te și tu.

Pavle o strînse de mînă și rămaseră așa pînă cînd simțiră pontonul izbindu-se ușor de malul celălalt.

Pușcașii primului pluton coborau la vale pe o coastă lină. Pavle se afla în coloana de pușcași și era mulțumit că merge cu primul pluton. Numai pasul nu era sigur. Știa că vor continua să meargă așa pînă cînd îi vor opri rafalele. Se și obișnuiseră să se descurce în întuneric, să se apropie nesimțit de orașe necunoscute. Erau periculoase aceste ata-

curi ale partizanilor. Coloana de puşcaşi tropăie înăbuşit, mişcîndu-se încet înainte. Dacă vor avea noroc, vor intra în oraş fără să tragă un glonte.

Pavle îşi săltă puţin căciula.

— Nidža, vezi oraşul ? întrebă încet Tekunica.

— Nu-l văd.

— De ce ne-am desfăşurat atît de devreme în trăgători ? Doar nu gonim vulpile.

— Cazematele sînt pe prima colină.

— Mai încet, le atrase atenţia Pavle.

— Nidža, spuse în şoaptă Tekunica, vezi că a venit la noi.

— Trebuie.

— Sigur, trebuie.

Coloana de puşcaşi primi ordin să se oprească. Pavle îl găsi pe comandantul Miloš.

— Trebuie să mai aşteptăm, încă nu este timpul de atac. Am ajuns prea devreme, spuse comandantul.

Pavle se aşeză în zăpadă.

— Ai obosit ?

— Puţin.

— Se lasă ceaţă.

— Asta-i bine.

De pe coasta lină ceaţa se lăsă brusc la vale. Pavle şade în zăpadă cu fruntea pe genunchi. E convins că celelalte batalioane s-au rătăcit. Pentru prima dată dori să se întoarcă îndărăt.

— E timpul să pornim, spuse Miloš.

— Nu se aude nimic, răspunse adjunctul său Pavle.

— Cineva trebuie să înceapă, poate că şi ei aşteaptă.

Din nou se puse în mişcare lanţul de puşcaşi. Pavle calcă greu şi o caută cu privirea pe Vukica. Îi desluşeşte trupul mic păşind înaintea coloanei de puşcaşi. Se revoltă în sine că o lasă să meargă înainte.

Fîşii de ceaţă se împrăştie, ascunzînd părţi din lanţul de puşcaşi şi lanţul rupt al oamenilor răsare din cînd în cînd din întuneric. Pavle merge înainte, obosit ca înaintea celui mai greu somn. Jos, în mijlocul oraşului, se aude o rafală.

Deodată în faţa lui Pavle răsare un om. Vine spre el, bălăbănindu-se. Apoi Pavle vede numai picioarele cum păşesc fără trup. Pe urmă numai cizmele. Pavle se opreşte şi-şi şterge fruntea. Ceaţa se mişcă din nou şi acum vede numai trupul şi o parte din grumaz, fără cap şi picioare. Trupul pluteşte în văzduh şi se apropie din ce în ce ca o ladă mare şi goală.

— Vezi ceva ? întrebă încet Pavle pe luptătorul care mergea lîngă el.

— Văd, nu e stafie, că aşa ceva marxismul nu recunoaşte, răspunse Tekunica.

„Nu mă înşel", se gîndi cu uşurare Pavle şi ordonă încet :

— Culcat.

Din ceaţă apăru un soldat.

— Cine-i ?

— Miki-Maus.

— Miki-Maus, înainte marş ! ordonă Pavle.

— E beat, spuse Tekunica.

Cu capul descoperit şi neînarmat se apropie la doi paşi de ei un domobran. De la el, chiar de la

primele cuvinte aflară că se găsesc în fața cazematelor.

Pavle trecu cu grupul său pe lîngă niște stive de lemne și sări în prima cazemată.

— Miki-Maus ! strigă Tekunica cu arma întinsă. Zeci de domobrani ridicară mîinile în sus.

Tot brîul de fortificații fu repede cucerit. Vreo cincizeci de prizonieri stăteau strînși grămadă. Cei mai mulți erau beți tun.

— Nu nădăjduiam să ocupăm atît de ușor cazematele, spuse Nidža.

— Anul nou, ăștia ai noștri știu că l-au sărbătorit — adăugă Tekunica.

Ceața se împrăștie și în valea îngustă a întunericului, pe o frînghie nevăzută de aceeași lungime, apărură luminile a opt felinare de stradă.

Artileria începu să bată cu furie. Bătea în baza fortificațiilor. Pavle strigă deodată :

— Plutonul întîi după mine spre tunuri !

Fără să se încoloneze, partizanii, în grupuri mici, goneau spre străfulgerările roșii ale tunurilor. Știau bine că cu cît erau mai aproape de ele se aflau mai în siguranță.

— Ce-i asta : Miki-Maus ? îl întrebă Nidža pe Tekunica, în timp ce sărea peste niște garduri.

— Parola, o să trebuiască s-o schimbe.

— Știu asta, însă...

— Trebuie să fie vreo personalitate istorică a lor, spuse repede Tekunica.

Treceau printre tufișuri, în multe locuri apărea pămîntul gol, negru. În fugă ajunseră la un grup de căsuțe și barăci de lemn împrejmuite cu garduri de tablă. Ghiulelele zburau spre cer. Pavle sparse

gardul de tablă și o căldură înăbușitoare îl trînti în zăpadă. Detunăturile puternice parcă îi sfărîmau capul. Se ridică din zăpadă și vru să întrebe cu glas tare unde-i Vukica.

— E tot plutonul aici ?

— Tot, răspunse cineva din întuneric.

O nouă detunătură se auzi și un șuierat puternic trecu prin gardul de tablă. O clipă, clopotnița bisericii se lumină.

Pavle se strecură prin gard cu un grup de soldați și ordonă celui de la pușca mitralieră să tragă în servanții tunului.

De partea cealaltă se auzi o trîmbiță.

— Atacă cei de pe Kozara, înainte ! ordonă Pavle.

Fugea și-i vedea limpede pe servanți cu căștile pe cap, învîrtindu-se zăpăciți în jurul tunurilor...

Și tunurile fură repede cucerite. Pavle ieși dintr-un șanț.

— Nidža e rănit.

— Vukica, bandajează-l, strigă Tekunica.

Pavle se întoarse mulțumit spre ea.

Pavle stă îngîndurat lîngă un cheson și-i dă jos zăpada de pe capac. În fața lui — liniște. Se văd luminile orașului. Se întreabă unde au rămas celelalte batalioane și de ce nu atacă orășelul.

— Ce stați aici ? strigă aspru Miloš. Ați cucerit tunurile și v-ați oprit. Pavle, oamenii sînt strînși grămadă, înainte spre oraș !

Comandantul plutonului unu sosi în goană. Anunța că o coloană de pușcași dușmani se apropia dinspre biserică, desfășurată în trăgători.

— Rănitul a fost dus ? întrebă Pavle.

— Da.
În lumina lunii apăru coloana de puşcaşi. Arcul era lung, aproape înconjura pe la spate plutonul întîi. Plutonul unu se retrase precipitat de la tunuri.

Partizanii stau în grupuri, îndărătul unor grămezi mari de nisip. E adunat aproape întreg batalionul. Comandantul Miloš şi Pavle au interogat un grup de prizonieri.
— Duceţi-i, ordonă Miloš. Cînd rămaseră singuri, Pavle îl întrebă :
— Ce facem, atacăm noi singuri ? Deocamdată cei de la Kozara suflă doar din Trîmbiţă.
— Aşa e, nimeni nu se mai aude, însă garnizoana şi-a pierdut capul, spuse Miloš.
— Vukica, Vukica ! o strigă cineva pe infirmieră.
— Unde e Vukica ? întrebă Pavle.
— A plecat cu rănitul.
— Nu este adevărat, am văzut cînd l-au dus pe Nidža.
— A rămas în casă.
— Nimeni n-a văzut-o.
— Vukica ! strigă Pavle. Încremeneşte astfel, cu picioarele depărtate, cu mantaua aruncată pe umeri. Zăpada începe să se aştearnă peste el, peste plutonul unu şi peste grămezile negre de nisip.

Pe străzi nu e zăpadă. Sub felinare lucesc ulucile pline de noroi clisos. Doar paşii lor răsună pe

trotoarele pustii. Vukica se opreşte o clipă, ofiţerul îi atrage atenţia. În stînga ei păşeşte un soldat ţinînd reglementar arma în vîrful căreia străluceşte baioneta umedă.
Vukica, liniştită, caută să-şi aducă aminte cum de a zăbovit atîta în casă...
...Pe rănit l-a bandajat repede, ligheanul era plin cu apă însîngerată. Cînd a vrut să-l spele, femeia i-a spus s-o lase pe ea să-l spele. Vukica nu s-a învoit şi în vremea asta femeia a încălzit laptele. În timp ce ea îşi strîngea repede lucrurile în desagă, rănitul a fost dus. A băut laptele şi a ieşit afară. Unde să treacă de partea cealaltă decît spre tunuri ? Şi acolo au luat-o prizonieră...
Păşeşte pe strada lunecoasă şi se gîndeşte : ce deosebire între cele două nopţi ale aceleiaşi zile !
Pe partea stîngă trecea o coloană de soldaţi. Vukica îi numără. Erau mulţi. Ce rost avea să se mai uite dacă şi la marginile oraşului era linişte ? Ai ei s-au retras.
— Pe aici ! tresări ofiţerul.
Sar peste nişte ochiuri de apă, trec pe lîngă o brutărie luminată. Un soldat plin de făină întreabă :
— Domnule sublocotenent, ce-i aia trofeu ?
— Trofeu, răspunde soldatul care o escorta.
Soldatul plin de făină intră în brutărie şi pînă la Vukica ajunge miros de aluat. Toată ziua nu băgase nimic în gură. Laptele care-i rămăsese pe dinţi acum nu mai avea nici un gust.
O duseră într-o casă întunecoasă. Urcară o scară de lemn care scîrţîia îngrozitor. Înaintea unei uşi aşteptară multă vreme, ea şi soldatul. Apoi

ușa se deschise și ofițerul îi spuse să intre înăuntru. Trecură printr-o cămăruță îngustă, doi soldați se sculară în picioare. Aștepta din nou, pe masa murdară văzu două telefoane de campanie.

În încăperea goală, lîngă fereastră, șade Vukica. Soldatul stă lîngă sobă și între picioare ține arma. Și aici ferestrele sînt camuflate. Ar vrea să se uite la noapte și nu la petele de molii și de naftalină. Podeaua e murdară, iar din crăpăturile ei ies scolopendre. Soldatul ronțăie porumb fiert și pielița galbenă, tare îi pătrunde între dinți. Din această cauză se scobește mereu în dinți și scuipă.

„Oare ăsta să fie capătul? Ai spus: Micuțo, păzește-te și pontonul s-a izbit în malul moale. Știu, dinții tăi puternici sînt strînși. Să nu faci prostii... Și să nu rămînă nimic din noaptea aceea. În odaia aceea acum doarme stăpînul casei. Cine o fi țăranul acela? Nici nu l-am văzut. Doarme..."

Un tren blindat detună pe stradă, făcînd să zbîrnîie geamurile.

„E imposibil să nu te mai văd. Pavle, voi pieri în fața plutonului de execuție. Omul meu cel mare. Cît de mult aș dori să mă mai porți în brațe... Îmi plac mîinile tale mari, tot obrazul pot să mi-l îngrop în palma ta. Nimeni nu-ți cunoaște ca mine gingășia. Toți cred că ești un om grosolan.

Unde sînteți voi acuma? Nu cumva ți-e frig? Nu cumva sînteți în cazematele de sus? Pavle, de ce n-am... De ce sînt așa... Acum se încruntă și acum zîmbește!"

Vukica se mișcă pe scaun. Soldatul încetă să ronțăie. Se uita la mîneca ei ruptă. Cizme bocănesc pe treptele de lemn. În curte duduie un motor.

Vukica ceru apă. Soldatul îi întinse o cană cu smalțul sărit.

— S-a lăsat ger, spuse soldatul.

Vukica se uită pe fereastră. Afară se aud pași.

— E liniște. Deci... Vukica făcu doar un semn cu mîna și se uită fix la capătul rupt al unei pături.

„De ce nu distrugem barăcile, plutonul trei?"

În fața lui Pavle bat tunurile și în străfulgerările scurte, roșii, se vede zăpada bătătorită din curtea bisericii. Erau multe tălpi care se strîngeau grămadă și apoi se împrăștiau la stînga și la dreapta.

Tunurile prind glas, de pe acoperișul de lemn cade o bucată de zăpadă, iar Pavle, la lumina scurtă a exploziei, caută urma tălpii ei.

„De ce nu pătrunde în barăci plutonul trei? Lemnul se poate ușor desface."

Tunurile bubuie din nou, suflul fierbinte îl săltă puțin, iar acolo, într-un colț al curții bisericii, unde i se păru că vede o urmă mică, o grenadă explodă într-un evantai negru.

„Înseamnă deci că cineva a spart baraca... Poate că grenada a fost aruncată de dincolo de baracă. De ce n-or fi intrînd, lemnul e moale!"

La grămezile de nisip le vorbi soldaților:

— Tovarăși, direcția tunurilor și drept prin mijlocul străzii. Pluton unu să arunce puștile, n-au

nevoie de ele. Acum doar grenadele de mînă sînt de folos, numai grenadele și arma automată. Cum pătrundem, mergem numai înainte, peste ei. Trebuie să facem multă gălăgie, să zbierăm tovarăși. Trebuie să părem o mie, o mie, să țineți minte !

Tunurile bubuiră din nou, suflul rece îl săltă din nou și acolo, departe, unde grenada explodase în evantaiul negru, zăcea un soldat mort.

Pavle se ridică, cineva însă îl trase de manta și-i făcu semn să se culce la pămînt. Fulgii cad pe căciulă, pe obraz și pe patul armei care izbește ritmic pieptul.

„Înainte, numai înainte. Soldatul mort zace pe evantai. Plutonul trei a spart barăcile."

Pavle își rupse doi nasturi de la tunică.

„Coloana de pușcași merge totdeauna aplecată înainte, iar rafalele sînt ca un bici de foc."

„Bicele de foc nu pot face nimic. În fiecare luptă toți sînt lac de sudoare. Tunuri, cum am să vă înghit ochii holbați ! Vukica, trebuie să ne auzi, venim, venim cu toții."

Tunurile bubuiră din nou și pe locul unde mai înainte fusese un evantai negru acuma erau trei. În evantaiul cel mai mic zăcea al doilea soldat mort.

Pavle se ridică din nou și o rupse la fugă. În jurul său își simțea tovarășii obosiți.

Lumina verde a unei rachete lumină clopotnița bisericii și lanțul rupt, format din ființe omenești, pătrunse printre tunuri...

...Pavle smuci sfoara trăgaciului. Obuzul se trase înapoi o clipă, apoi o detunătură formidabilă zgudui strada. Țipînd, sărind gardul, înconjurînd casele, cu împușcături dese, grupele sparte ale partizanilor se mișcau spre centrul orașului.

Prin mijlocul străzii — blindajul trenului. Lumina verde fusese stinsă, doar o luminiță roșiatică lumina slab roțile mici ale locomotivei.

— Blindat.

— Așteaptă să se apropie. Pavle își aruncă nervos pe celălalt umăr automatul care-l stingherea.

Un felinar se legăna, luminînd doi tei desfrunziți. Din întuneric apăru botul locomotivei. Șuiera. Lui Pavle i se păru că șuieră prea trist. Partea de jos a locomotivei izbea caldarîmul făcîndu-l să tremure.

— Trage ! spuse Tekunica.

Obuzierul era așezat pe calea ferată.

— Nu încă.

Locomotiva porni. Pavle trase de sfoară. Din locomotivă ieși un șuvoi gros de abur alb. Pufăi ca o fiară, iar picăturile unsuroase zburară pînă la obuz. De sub roți se scurgea apa, iar din corpul ei fier mărunt. Din ultimul vagon începu să tragă o mitralieră. Și Pavle trase vreo zece obuze în acest tren.

Peste cîteva minute, trenul încremeni în mijlocul orașului tăcut, ciopîrțit, spart, mai mult de propriile-i explozii decît de obuzele care-l nimeriseră. De pe casele din apropiere se desprindeau ferestre întregi...

*

Pe treptele de lemn zace Vukica. Scara strîmbă i-a săltat puțin piciorul, iar capul îi e ascuns sub o mînă. Părul îi acoperă toată fața. Pavle a încremenit locului, pe obraz îi curg lacrimi amestecate cu fulgi de zăpadă ce se topesc pe dată. Speriat, în spatele lui, Tekunica se descoperă cel dintîi.

BLĂNIȚA DE IEPURE

Moșneagul și baba isprăviseră cina. În strachină nu mai rămăseseră decît două-trei frunze de varză fiartă, iar pe fundul de lemn cîteva bucăți de mălai.

Bătrînul puse deoparte lingura de lemn.

— Avem doi saci plini de porumb.

O durere ascuțită îl săgetă în călcîiul drept, făcîndu-l să și încovoaie. Își prinse în palmă talpa, peste opinca moale de piele de oaie.

— În pod, dar în ladă n-avem nici un bob, răspunse baba.

— L-am mîncat prea repede, spuse bătrînul și durerea din călcîi îi dispăru ca prin farmec. Dar orzul l-am început ?

— Mănînci numai pîine, ce mai întrebi ! Baba se ridică, strînse bucățile de mălai, puse lingurile în strachină și șterse cu o mînă fundul negru de lemn.

— Doi saci de porumb și unul de orz ajung pentru noi doi.

— N-ai pus la socoteală că e război ! spuse cu hotărîre baba.

— Războiul înghite tot. Înghite oameni, cum poate înghiți și cei trei saci ai noștri. Din ladă am dat o baniță pentru armată, va să zică n-am mîncat atît de mult.

Bătrînul se ridică de pe scaunul lui cu trei picioare, și împinse un lemn de fag în focul din vatră. Lemnele cam fumegau și bătrînul tuși de cîteva ori cînd fumul și intră în nările păroase. Potrivi bucata de lemn, în gura cuptorului și după ce i se păru că a proptit-o bine luă o lopățică de fier și vîrî iar în cuptor...

— Mîine să speli butoiul pentru varză. Tu nu simți, babo, zăpada în oase ? Ale mele nu zic nimic deocamdată, dar ale tale simt mai bine.

Moșneagul înfipse lopățica în cenușă.

— În cîteva zile e aici.

Ceva greu alunecă de pe ladă și căzu jos.

— Ai să orbești, spuse cu venin bătrînul. Ție nu ți se pare că e prea devreme pentru zăpadă ?

Baba nu-i răspunse nimic. Șterse fundul de lemn cu o cîrpă udă și-l împinse spre ladă. Se întoarse și întrebă :

— Vrei să umpli butoiul ăsta cu varză ?

— Căpățînile sînt mari, iar varza de pe margini nu s-a legat încă în căpățînă.

— Aia o lași pentru iepure !

— Pentru iepure, ce să-i fac ?

— Ești bărbat doar, ce Dumnezeu !

Afară sufla un vînt tăios. Crengile uscate ale ulmilor șuierau ascuțit. Pe bătrîn îl necăjea mai mult iepurele decît vîntul care făcea să se îndoaie copacii desfrunziți. Nemulțumit, se apropie de vatră și, ca să vadă dacă îl mai doare talpa stîngă, se

lăsă cu toată puterea pe piciorul stîng. Apoi se liniști și-și ascuți urechile.

— Auzi, vine cineva.

Bătrîna își desfăcu năframa. Nu auzea decît zbuciumul ulmilor.

— Ți se pare.

— Ai să și surzești. Acum auzi ? Urcă cineva pe partea asta a drumului.

— Nu aud nimic.

— Ești surdă ca un cîine de pripas.

— Sînt femeie și nu face nimic. Dar tu, bărbat, și tu ești în stare să vii de hac unui iepure.

— Taici odată ! Uite că vine cineva. Acuma auzi ?

— Vin, conveni baba.

Ușa se deschise și în prag se ivi un soldat. De acolo își roti privirea prin încăpere și, dîndu-și seama că n-avea nici un rost să rămînă locului, intră în casă. Trase de pe el foaia de cort și căscă o dată scurt.

— Taică, aici vor petrece noaptea cîțiva soldați.

— Voi sînteți ca și copiii mei. Cîți sînteți ?

— Asta nu se spune niciodată, spuse Tekunica, dar fiindcă aici e teritoriu liber — au să doarmă aici... o grupă de partizani, șapte ostași și unul la pușca mitralieră — opt. După „regulament“ înseamnă că sînt o grupă. Va să zică, moșnege, grupa noastră este în formație completă.

În timp ce Tekunica vorbea, ceilalți partizani intrară în casă. Îndată se înțeleseră ca doi dintre ei să se ducă să aducă paie, iar Tekunica începu să aducă vorba de mîncare.

În căldare fierbea apa pentru mămăligă. Tekunica se scărpină mulțumit în cap, bătrînul își făcuse o impresie bună despre el. În ajun fusese numit comandant de grupă. Și iată că în noaptea asta grupa sa doarme singură. În timpul urcușului pe munte îi părea rău că pentru grupa lui fusese repartizată căsuța asta de la capătul satului.

Cît ai bate din palme, Tekunica înhăță vătraiul strîmb și ațîță focul.

— Taică, o să dormiți cam înghesuiți în noaptea asta. Cum văd, ai rămas singur cu baba.

— Totdeauna am fost singuri, spuse bătrînul.

— Numele satului vostru începe cu Med [1]...

— Medna, spuse bătrînul. Ce să-i facem dacă-i zice așa ?

— Oare e într-adevăr din miere ? Se găsește miere pe aici ?

Moșneagul aruncă o privire spre babă, parcă începea să-l înțepe iar în talpa piciorului, și-și apăsă călcîiul în cenușa caldă.

— Se mai găsește, înainte de război era mai multă.

— Înainte de război toate erau mai multe. Dar, ca și albinele, nimeni nu mai face nimic. Cel puțin pe ele revoluția nu le atinge.

— Le atinge sau nu, vorba e că acuma sînt mai puține. Înainte de război aveam șase stupi, iar acuma am numai doi.

[1] miere (srb.)

— Ascultă, taică, se grăbi Tekunica. Nu trebuie să ne dai unsoare pentru mămăligă, poate fi și îndulcită.

— Babo, cana aia cu miere mai e în ladă ?

— Este.

— Ce are mătușa, de tace mereu ?

— A îmbătrînit.

— Cred că sînteți un leat amîndoi.

Moșneagul scuipă în cenușă.

Doi soldați aduseră paie înăuntru.

— Dincolo e cald ? întrebă Tekunica.

— De-aia am băgat lemnele astea în cuptor.

— Păcat că ai fugit cu casa asta în vîrful dealului. De afară n-ai zice că trăiește cineva în ea.

— Pentru mine și babă ajunge.

Partizanii flămînzi înfulecară la iuțeală mămăliga. Unul întrebă pe Tekunica dacă se poate descălța și cînd acesta încuviință, se apucară cu toții să se descalțe. Tekunica rămase cu bătrînul lîngă foc. Îi oferi tutun.

— Nu fumez.

Tekunica își făcu o țigară groasă și o aprinse cu vătraiul înroșit.

— După o mămăligă dulce cade bine. Dar mătușa de ce se chinuie să doarmă aici ? O să înghețe.

— E tare, poate să nu doarmă o noapte.

— Ehei, taică, pe femeie trebuie s-o îngrijești ! — și de asta ține seamă lupta noastră !

— Pentru ea, acuma, lucrul cel mai de seamă este ca butoiul să fie plin cu varză.

— Dacă ai fi bărbat, ar fi plin, spuse bătrîna.

— Du-te și te culcă, nu mai tot pomeni de varză.

Bătrîna plecă în odaia cealaltă.
— Dar ai încălţăminte bună !
— Da, luptăm şi luăm de la alţii. Bocancii ăştia sînt de la un neamţ. Era unul grăsan — un glonte i-a găurit scăfîrlia. M-am şi mirat cum i-o găurise, la ceafă. Parcă s-ar fi apropiat cineva pe la spate şi i-ar fi găurit căpăţîna cu tesacul.
Tekunica minţea, dar ajunsese să creadă el însuşi cele ce povestea. Vorbea, şi în acest timp ochii lui de pisică săreau mulţumiţi de pe genunchii bătrînului, pe mîini, pe barbă, pe nasul mare care-i dădea un aer de bunătate.
Tekunica îşi scoase capela din cap.
— E cald. E fag ?
Un şoricel trecu în fugă peste ladă şi Tekunica se întoarse spre partea aceea.
— Şi şoricelul trebuie să se hrănească, spuse bătrînul.
— Orice vietate se hrăneşte.
— Dar tu, tu crezi în Dumnezeu ?
— Eu.., cred în mine, taică. E adevărat că nu m-am pus la probă. Dar dumneata poţi să crezi, noi nu interzicem asta, cel puţin deocamdată aşa e linia.
Din odaia cealaltă se auzea sforăitul soldaţilor.
— Cu arma asta ce poţi să omori ?
— E făcută pentru oameni, spuse Tekunica.
— Numai pentru oameni ?
— Nu e destul ?
— Dar o fiară ?
— Un porc mistreţ.
— Asta nu-mi dijmuieşte cartofii. Bătrînul tuşi o dată şi scuipă în cenuşă.

— De bună seamă că ai ceva pămînt ?
— Eh, pămînt... Soldaţii tăi l-ar mînca în douăzeci de zile. Orz cam un sac, iar pe lîngă rîu s-a făcut şi ceva porumb. Numai că la noi ştiuletele e ca degetul.
— Mămăliga aia pe care am mîncat-o...
— Şi eu şi baba mîncăm puţin, îmbătrînim aşa.
— Să fiarbă şi mătuşa mai multă varză, spuse Tekunica.
— Varză... — bătrînul scuipă iar în cenuşă.
— Hai, aprinde una !
— Ţi-am spus doar că nu fumez.
— Atunci ce să-ţi dau ? întrebă Tekunica.
— Ce poţi tu să-mi dai ? Eşti soldat.
Amîndoi îşi încălzeau mîinile şi Tekunica băgă de seamă că bătrînului îi lipsea un deget de la mîna stîngă.
— Ce-i asta ? Tekunica arătă spre mîna cu degetul lipsă.
— L-am pierdut la Piava. Eram om în toată firea.
— Copii ai avut ?
Bătrînul tăcea, doar afară se auzea vîntul şuierînd prin ulmii desfrunziţi.
— N-am avut. Bătrînul scuipă iar în cenuşă.
— Cîţi ani ai ?
— Destui.
— Spune-mi, taică, viaţa asta ţi se pare scurtă sau lungă ?
— Cînd te uitai de-afară, casa asta era la început albă, temelia proaspătă, curgea smoala din ea. Acum, o vezi, s-a înnegrit, a îmbătrînit. Păduricea de salcîm de colo, de lîngă rîu, de patru

ori s-a ridicat și de patru ori am tăiat-o, apoi au venit războaiele... Dacă ar fi să judecăm după astea, viața e lungă. Dar dacă mă gîndesc la mine...

Tekunica ar fi vrut să-l îmbie încă o dată cu tutunul. Se opri și-i părea rău că nu-i poate oferi nimic, numai vorbele îi mai rămăseseră. Tekunica vorbea încet, simțindu-se la largul lui, se asculta cu un fel de voluptate, își alegea cuvintele. Bătrînul îl asculta cu luare aminte, mai arunca și el cîte un cuvînt ici colo, netezindu-și, cînd și cînd, cu palma pielea gălbuie a cojocului. Amîndoi mai făceau și cîte o pauză, ascultînd vîjîitul ulmilor desfrunziți și sforăitul puternic al soldaților obosiți din odaia de alături.

— Dar cînd se va termina războiul, ce o să fie ? întrebă bătrînul.

— Vom desființa impozitul — asta în primul rînd. Apoi datoriile țăranilor — asta în al doilea rînd.

— Eu nu sînt dator.

— Și calea ferată îngustă — la drept vorbind — asta nu-i nimic. Cărbunele alb o să fie principalul ! Apoi colhozul, cum e în Rusia. E un lucru cuminte : tractoarele, mașinile ară.

— Pămîntul nostru e subțire, nu are nevoie de mașini.

— Atunci la voi vor fi livezi, spuse Tekunica.

— Nu poți mînca fructe tot anul.

— Dar unde lași comerțul cooperativist ? De ăsta n-ai idee, taică ? Din Vojvodina primești grîu, iar tu le trimiți lor prune și mere. Schimbul, taică, schimbul a existat încă în comuna primitivă,

nu mă face acuma să m-apuc să-ți explic istoria societății.

Tekunica își mai făcu o țigară.

— Ce păcat că nu fumezi, în doi ar fi mai plăcut. În butoiul de colo ce ții ?

— Varză.

— Pentru dumneata și pentru cei care trec pe aici, spuse Tekunica.

— Nu știu, dacă pînă la urmă am să mă aleg și eu cu ceva varză, blestematul ăla de iepure distruge tot. E mai iute ca mine, aude mai bine, vede mai bine. Baba îmi spune mereu : Ești bărbat, de ce nu-l omori ? Cu ce să-l omor ?

— Ce fel de iepure ?

— Un iepure ca toți iepurii. Îmi mănîncă varza, alege căpățînile cele mai mari.

— De ce nu o strîngi ?

— Nu s-a copt, ca s-o strîng. Vrei să mă ajuți ?

Bătrînul se îndreptă deodată.

— Cum să nu, răspunse Tekunica.

— Să-l omorîm !

— Pe cine ?

— Iepurele, cu pușca.

— E greu, asta nu-i pușcă de vînătoare.

— O să fim aproape de el, spuse bătrînul.

— Iepurele e vietate foarte ageră și are auz bun.

— Varza mea e dulce, și știe hoțomanul, că eu sînt neputincios. Cum se înalță luna deasupra apei, vine și el la varză. Să ieșim înaintea lui și să-l așteptăm acolo.

— Tekunica își mișcă un picior.

— Bine, taică.

— Uite, şi bătrînul arătă spre butoi, am făcut două semne. Dacă scap acum de el, în butoi are să fie varză pînă la primul semn, dar dacă nu scap, atunci, cine ştie, dacă o să ajungă pînă la al doilea semn. Baba mea nu vrea să ştie ; ea vrea butoiul plin. Cît despre mine... bătrînul scuipă în cenuşă.

— Cît mai e pînă iese luna ?

— Mai e, du-te şi te culcă, să dormi puţin. Am eu grijă de foc.

Tekunica se ridică şi-şi desfăcu centura. Era mulţumit că poate face ceva pentru bătrîn. Singurul lucru de care se temea era să nu se întîmple să-i scape iepurele.

— Culcă-te lîngă cuptor, ca să te găsesc mai uşor. Dar puşca e bună ?

— Să n-ai nici o grijă, puşca e cum trebuie.

Tekunica intră în odaie şi adormi îndată.

Bătrînul ieşi afară. Chiar atunci luna se desprindea de muntele întunecat.

Bătrînul mormăi :

— Mai va pînă să ajungi la rîu.

Se întoarse în casă şi vîrî în gura cuptorului încă două lemne mai groase.

„Prea se mocoşeşte şi doar e comandant de grupă. Pesemne că-i e somn“, se gîndi bătrînul.

— Are să ningă, spuse Tekunica frecîndu-şi mîinile.

— Şi baba mea a prezis ninsoare, aşa spun oasele ei. Cînd ai ieşit din odaie nu te-a simţit nimeni ? îl întrebă încet bătrînul.

— Nu, nimeni, îi răspunse Tekunica.

— Nici baba mea ?

— Toţi dormeau.

— Atunci e bine, spuse bătrînul.

Coborîră pe o cărare abruptă spre rîu. De sus nu se vedeau decît crengile golaşe ale ulmilor dezfrunziţi, ca nişte degete negre. Cînd ajunseră la rîu, bătrînul se opri :

— Uite aici, aici îl vom aştepta.

Tekunica lăsă jos de pe umăr puşca.

— Ai încărcat-o ? îl întrebă bătrînul.

— Totdeauna e încărcată.

— Piedica e pusă ?

— E pusă.

— Atunci ridică-i-o, fiara simte orice mişcare a fierului.

— Nu se aude nimic, taică. Puşca e unsă bine.

— Atuncea bine.

Bătrînul întinse un ţol pe pămînt şi-l chemă pe Tekunica să se aşeze.

— Luna e încă departe, da să nu fumezi ! Bătrînul măsura cu ochii cît mai avea luna pînă la rîu. Abia aştepta clipa cînd luna avea să răzbată printre ramurile ulmului ca să audă salturile uşoare ale iepurelui.

— S-a îngrăşat cu varza mea, spuse bătrînul.

— Are să fie tocmai bun pentru gustarea de dimineaţă, numai să-l omorîm.

— Trebuie să fii bun ţintaş, dacă porţi armă.

— N-am omorît niciodată iepuri cu ea.

— Pe ăsta trebuie să-l omori, locul este bine ales, pentru că totdeauna coboară pe lîngă mărăcinişul de colo.

— Şi dumneata crezi că totdeauna e acelaşi iepure ?
— Unul şi acelaşi, îl cunosc.
Bătrînul aruncă din nou o privire spre lună.
— Umblă încet, şi iepurele se conduce după ea. Încălzeşte-ţi degetele, să nu-ţi amorţească.
— Am venit prea devreme, spuse Tekunica.
— Nu, nu e prea devreme.
Bătrînul îşi aruncă o broboadă pe cap.
— Şi zi-i, taică, ai să ai o blăniţă de iepure.
— Aşa zic şi eu.
— S-o păstrezi, spuse Tekunica.
— Am să-mi fac o căciulă din ea.
— Poţi să-ţi faci şi mănuşi.
— Nu, mai bine căciulă, căciula apără capul.
Şedeau unul lîngă altul şi vorbeau din ce în ce mai încet. Bătrînului i se părea că luna stă locului.
— Se mişcă încet, mai are niţel şi ajunge la rîu.
— Chiar atunci vine iepurele ?
— Atunci.
— Dar dacă nu vine ?
— Trebuie să vină, spuse cu convingere bătrînul.
— Poate că de data asta se duce în altă parte, pe pămîntul altuia.
— Are să vină.
Vîntul suflă deodată tare prin ulmi.
— Vine ca un Harambaşa, spuse îngîndurat bătrînul, apare şi dispare pe negîndite.
Tekunica mişcă arma. Înţepenise şi se mişcă puţin. Bătrînul îşi ştergea mereu nasul.
— Ai răcit.
— Nu-i nimic, are să vină.

— Ai să-ţi faci o căciulă...
— Taci. Mai bine să nu vorbim despre ea. Să n-o deochi.
Tekunica simţea o uşoară tremurătură în degete. Aruncă o privire spre armă şi spre cătarea ei ascuţită. Din ochi îi curgeau lacrimi şi încerca să se convingă pe el însuşi că-i curgeau de frig. Bătrînul îl apucă uşor de genunchi.
— Uite-o.
Tekunica tresări.
— Uite-o cum se oglindeşte în apă, spuse bătrînul. Acum a intrat în rîu.
În clipa aceea Tekunica văzu în rîu talerul alb al lunii. Amîndoi se întoarseră spre vărzărie. Tekunica se lungi la pămînt şi-şi potrivi arma dinainte. Alături de el auzea răsuflarea slabă a bătrînului. Împinse un bolovan care-i împiedica vederea. Sub genunchi simţi pămîntul rece. Sunete ciudate se apropiau dinspre rîu. Un corb trezit din somn îşi fîlfîi cu putere aripile.
Se auzea bine saltul moale al blăniţei calde. Bătrînul îl împunse pe Tekunica în coapsă.
Deodată, după o tufă albăstruie sări iepurele. Se opri — Tekunica îl văzu cum îşi sălta mai sus căpşorul lunguieţ.
Bătrînului îi curgeau lacrimile, se ţinea să nu tuşească. „Haide, vino puţin mai încoace. Căpăţîna aia e mai mare“, îi zise în gînd bătrînul şi aruncă o privire plină de mulţumire spre Tekunica, pentru că-l aşezase chiar în dreptul acelei căpăţîni.
Iepurele mai făcu două salturi şi înţepeni. Simţise un miros necunoscut. În clipa aceea detună

arma. Bătrînul tresări, nu mai auzi zgomotul cunoscut al saltului iepurelui peste căpățînile de varză. Se ridică de jos și văzu pîntecele alb al sălbăticiunii întins pe pămînt.

— Ești bun țintaș. Așa eram și eu. Bătrînul îl bătu pe Tekunica cu palma peste umăr.

— Pare destul de greu, are să fie bun pentru o gustare.

— Am să-mi fac o căciulă...

Bătrînul ținea iepurele de picioarele dinapoi. Deodată îl învîrti în aer și-l lovi puternic cu capul de un par.

— De ce ai făcut treaba asta ? întrebă Tekunica.

— Baba nu putea să audă detunătura armei, nu-i așa ?

— Nu.

— Și nici cînd ai ieșit din odaie nu te-a văzut ?

— Dormea.

— Atunci și tu ai dormit. Am omorît iepurele cu sapa.

Se îndreptară amîndoi spre casa bătrînului.

Moșneagul și baba isprăviseră masa de prînz. În strachină mai rămăseseră două-trei frunze de varză acră, iar pe fundul de lemn cîteva bucăți de mălai. Lingura de lemn a bătrînului era pusă la o parte.

Bătrînul se uită la resturile de varză murată și la lingura de lemn de lîngă strachină. „Era ca acum, doar că acum e ziuă afară și pămîntul e acoperit de zăpadă".

Prin crăpătura de sub ușă pătrundea o dîră de lumină — de la albul zăpezii de afară. Bătrînul se gîndi : „Unde o fi oare soldatul ăla... că i-am uitat numele ?" Privirea i se opri la cele două semne făcute pe butoi. Căscă cu zgomot și zîmbi mulțumit. Se sculă de pe scaunul său cu trei picioare. Nu mai era nevoie să pună pe foc, soba era încă plină.

— Am să-mi fac o căciulă, poate s-o fi uscat pielea aia...

— Poate, spuse bătrîna.

— Mă duc s-o dau jos.

Bătrîna se ridică, luă strachina și strînse bucățile de mălai. Bătrînul se urcă în pod. De sus, aruncă pielea.

— E bună, am să-mi fac o căciulă. Tu ce zici ?

— Fă-ți.

— Iepurele a fost bun, și pielea este bună.

Bătrînul mîngîie cu degetele blănița de iepure. Deodată se opri.

— Sînt străini în sat.

Bătrîna ridică capul.

— Auzi, iar vin pe partea noastră. Zăpada e moale și nu se aude bine. Sînt mulți.

Bătrînul aruncă o privire spre pielea de iepure și zîmbi.

— Tu nici atunci n-ai auzit nimic. Mă duc afară.

Bătrînul deschise ușa. Se opri speriat locului : din ulmii golași țîșnea fum. Pe partea drumului, pe care era casa lor, venea un grup de nemți.

Bătrînul se opri cîteva clipe în prag, apoi o luă la fugă spre stiva de lemne din spatele casei. Fîstîcit, fără nici un rost, ascunse blănița de iepure sub lemne.

Jos, lîngă lemne, explodă o grenadă. O mitralieră nemţească răpăi scurt.

Bătrîna ieşi din casă şi se opri sub streaşină. De pe acoperiş cădea zăpada şi bătrînul vru să-i spună : „Intră în casă“, dar nu putu decît să smiorcăie şi se îndepărtă de stiva de lemn.

Nemţii se apropiau şi mantalele lor verzi ascunseră vederii bătrînului ulmii golaşi.

Neamţul cu binoclul atîrnat pe piept strigă ceva şi arătă spre stiva de lemn. Bătrînul nu înţelese decît cuvîntul „no“.

— No ! strigă mai tare neamţul.

Bătrînul vru să spună : „Blăniţa de iepure.“ Neamţul însă era nerăbdător, se apropie de el şi-l lovi.

— No ! şi neamţul arătă din nou spre stiva de lemne.

— Blăniţa, blăniţa de iepure, strigă bătrîna.

Bătrînul se întoarse şi se uită la babă. Ea lăsă capul în jos şi se apropie de el.

— No, strigă neamţul. Îl scutură pe moşneag de guler.

Doi soldaţi se apropiară de grămada de lemne frumos rînduite şi o împrăştiară la iuţeală. Unul dintre ei descoperi blăniţa de iepure şi o aruncă în faţa bătrînului.

Bătrînul se uită la blăniţa aruncată în zăpadă. În semicercul pe care-l cuprindea privirea vedea cizmele nemţeşti cu carîmb scurt.

— *Pelz!* neamţul dă din cap şi ridică arma. Cîţiva nemţi duc şi ei arma la ochi.

Bătrînul aruncă o privire spre bătrînă şi spune :

— Iepurele...

Ea se apropie mai mult de el.

În clipa aceea răsunară împuşcăturile. Bătrînul o văzu pe babă rostogolindu-se în zăpadă. El rămînea mai departe în picioare, deşi simţea cum îi tremură genunchii, cum pătrunde ceva greu în trupul său. Cerul de iarnă se întunecă, zăpada îi alunecă de sub picioare şi blăniţa de iepure dispăru pentru totdeauna.

Bătrînul se prăbuşi pe spate.

Neamţul se întoarse, dădu din cap şi repetă :

— *Pelz!*

LA AMIAZĂ

Lui Sava Burić

Exact la amiază comandantul ieşi în faţa casei.

Soarele dogorea deopotrivă piatra, buruienile mărunte şi snopii de paie de ovăz. Aerul era plin de viaţă şi vibra de arşiţă.

Comandantul aruncă o privire spre munţii stîncoşi, spre ierburile mărunte — uscate, scorojite de soare.

În văzduh stăruia ţîrîitul greierilor ce ieşea de sub pietre : cri-cri.

Comadantul se aşeză pe banca de lîngă zid. Trei plante agăţătoare, nişte lujeri de liane — se întindeau pe singura grindă rămasă dintr-un umbrar. O cisternă se căsca în mijlocul curţii, iar alături de ea zăceau rămăşiţele carbonizate ale luptei din ajun.

Comandantul căscă, îşi întinse picioarele şi-şi sprijini moleşit spinarea de peretele casei. Ordonă curierului să-i aducă puţină apă. Apoi se uită din nou la munţii stîncoşi şi descoperi în depărtare un cîine cenuşiu, ca piatra din jur.

Cîinele se apropia încet, încet de casă. Se opri pe un tăpşan şi începu să se învîrtească în jurul său. Capul şi-l întorcea mereu spre soare, fără să

urle. Comandantul văzu bine botul înroşit al cîinelui.

Un cîine părăsit, turbat. Să-l trimită pe curier să-l omoare ? Avea oare vreun rost ? Poate că nu era turbat ? Un curier nu poate fi folosit la orice fleac.

Cîinele îşi întrerupse jocul, îşi vîrî coada între picioare şi se pierdu în munţi.

De la etaj răsunară bătăi de gong : la radio se dădea ora exactă.

Curierul scoase din cisternă o găleată cu apă. Turnă în gamelă, o umplu şi o aduse comandantului care bău leneş apa gălbuie, apoi vărsă ceea ce rămăsese.

— Miroase a păr uscat de porc, spuse curierul

— Da. Ai văzut cîinele ?

— Nu l-am văzut.

Soldatul de la cifru îl chemă din fereastră pe curier şi-i spuse că are o ştire pentru comandant. Curierul o luă la fugă şi tropotul surd al paşilor lui răsună pe treptele de lemn.

Comandantul îşi aprinse o ţigară. Gîtul îi transpirase şi-şi descheie tunica. Îi fulgeră prin minte că s-ar putea ca divizia să-i ordone să treacă cu brigada sa în Bosnia.

Soarele încingea tot mai mult piatra, iar din piatră se auzea tot mai puternic : cri-cri.

Curierul aduse telegrama şi se întoarse fără zăbavă în casă. Comandantul ştia că se grăbea să se culce pe banca de piatră şi cu o pornire nelămurită de răutate desfăcu hîrtia împăturită. Citi : „Soldatul Jovan Grkić, din grupa a patra, batali-

onul doi să fie împuşcat. Fapta a fost săvîrşită acum zece zile."

Comandantul simţi un nou val de transpiraţie şi împături încet hîrtia. La dracu ! Brigada nu se va înapoia în Bosnia. Moleşit, ar fi dorit ca planta aceea agăţătoare să se prefacă într-un măcriş mare : pe tot l-ar fi mîncat — de la rădăcină pînă la bîrnă. Printre stînci descoperi iarăşi cîinele. Acesta se strecură cît ai clipi sub o piatră mare. E turbat. Trebuie să-l trimită pe curier. Mîine... Soarele se înălţase pe cer şi umbra se întindea pînă aproape de cisternă. Comandantului îi plăcea decorul acela cenuşiu de stîncă. Şi adormi îndată acolo pe bancă.

A doua zi, tot la amiază, comandantul ieşi iar în faţa casei. Şi iarăşi soarele dogorea piatra, ierburile mărunte şi snopii de paie de ovăz din jurul gardului distrus.

Curierul astupase cisterna şi îndepărtase cărbunii rămaşi de la focul de acum două zile. Cîinele nu se mai arăta printre stînci. Iar el, comandantul roşcovan, şedea lîngă planta agăţătoare şi fuma. Snopii de paie păreau nişte flori mari de floarea-soarelui strivite.

La soare, din piatră — acelaşi : cri-cri.

Între timp, în curte, liniştea fu tulburată de sosirea a trei soldaţi. Unul, cu capul descoperit, avea părul cenuşiu ca stîncile din jur. Era legat. Comandantul îşi aminti cu greu : A, e Jovan Grkić.

Grkić purta nişte pantaloni din foaie de cort nemţească şi un veston nou. Cu mijlocul strîns cu o curea lată, păşea drept, era muşchiulos.

N-avea mai mult de douăzeci de ani ; era neras, şi barba cenuşie dădea feţei lui un aspect murdar ; buze subţiri, arse de soare, în colţuri cu pete vinete. Comandantul îşi zise că pe drum soldaţii adunaseră şi mîncaseră mure.

Jovan Grkić îşi vedea pentru prima dată comandantul de aproape. I se părea mult mai mic, cu nenumăratele-i zbîrcituri mărunte din jurul ochilor şi cu nasu-i prea mare, ascuţit. I se păru, de asemenea, un om aspru.

— De ce l-aţi legat ?

— Aşa am primit ordin, tovarăşe comandant.

— Dar de ce cu sîrmă ?

— N-am avut frînghie, răspunse un soldat.

— Dezlegaţi-l.

În timp ce-l dezlegau, Grkić îşi roti ochii prin curte, apoi şi-i întoarse la palmele sale roşii umflate. Se uita cu silă la sîrma din jurul mîinilor sale. În cele din urmă îl dezlegară şi unul dintre soldaţi azvîrli bucata de sîrmă peste gard. Grkić îşi răsuci o mînă din încheietură, îşi răşchiră degetele, îşi întoarse apoi palma şi spuse tare :

— Soarele.

Se uita în sus, spre cerul senin. Şi comandantul roşcovan observă că pe fruntea şi pe tîmplele lui Grkić luceau bobiţe de sudoare.

— De ce e cu capul descoperit ?

— N-am putut să desfacem steaua cu cinci colţuri, pe care nu e drept s-o mai poarte, spuse unul dintre soldaţi scoţînd capela din traistă.

Comandantul îi făcu semn cu capul să i-o înapoieze, iar Grkić şi-o agăţă de curea.

— Așa am crezut că trebuie să facem. Eu zic că n-am greșit.
— Dar mure ați mîncat ?
— Da, am mîncat.
— Dar el ?
Soldatul plecă stînjenit capul. Grkić își strînse buzele — pesemne ca să ascundă urmele vinete — și comandantul înțelese că nu-l legaseră decît atunci cînd ajunseseră la comandament. Fără să vrea, își aruncă privirea spre munții pietroși ; nu se înșela : cîinele sur stătea în scobitura unei stînci. Dădea din cap, cu botul roșu căscat spre casă. Unul dintre soldați spuse :
— E cîine, deși seamănă a lup. E turbat, de bună seamă.
— Cîine vagabond, spuse Grkić.
— Își mișcă într-una capul. Dă din cap ca un clopot.
— Cîine vagabond, repetă Grkić.
— Cel mai bine ar fi să-i venim de hac cu un glonte, își dădu părerea unul dintre soldați.
— De ce ? Lasă-l în plata Domnului. Nu vezi ? Numai piatră de jur-împrejur, spuse îngîndurat Grkić.
Soarele dogorea stînca, buruienile mărunte, paiele galbene și pe cei trei soldați. Țîrîitul greierilor se înălța necontenit spre slăvi.
Comandantul le spuse celor doi soldați, care-l escortaseră pe osîndit, că pot pleca, și aceștia dispărură după casă, îndreptîndu-se spre bucătăria comandamentului.
Grkić, rămas singur, își întinse degetele, mîinile.

Comandantul cel roșcovan se gîndi : „Acum iar o să spună : soarele". Grkić însă se întoarse spre munții de piatră și spuse :
— Cîinele a dispărut.
— N-ai grijă că apare el iar.
După o scurtă tăcere Grkić spuse cu glas nesigur :
— Cine știe, poate că ar trebui omorît...
Și deodată deveni grav. Cu toate că nu era legat, așa cum stătea acum, parcă ar fi avut mîinile legate cu sîrmă. Comandantul îl lăsă dinadins o vreme în nesiguranță. Se întreba : cît timp are dreptul să se gîndească la un soldat. ? Apoi începu să-și caute justificări în favoarea sa — încă nu știa ce vină are soldatul — și-l întrebă :
— Vrei să te speli ?
— Dacă se poate...
Grkić se îndreptă spre cisternă. Călca ușor, atent — avea mușchi de pisică. Strașnic aruncător de grenade — comandantul se rezemă mai bine de peretele casei.
De la fereastră, soldatul de la telegraf îl strigă pe curier și numaidecît răsună tropăit de bocanci pe scara de lemn. Comandantul își aruncă privirea pe ceas și rămase neclintit pe bancă.
Grkić se spăla. Gol pînă-n brîu, cu pielea udă, pîrlit de soare, cu mișcări domoale, egale — se spălă îndelung pe frunte și în urechi. La urmă luă o găleată cu apă și și-o turnă în cap.
Comandantul se uită cum se spală soldatul, apoi aruncă o privire spre munții de piatră și dădu iarăși cu ochii de cîine. Grkić era gol în soare, iar cîinele se apropiase de casă mai mult ca niciodată. Și

comandantul îl văzu acum foarte bine: era un cîine demn de atenție, cenușiu, urît, cu dungi pe spinare, ca niște crăpături în piatră, cu păr lățos de sălbăticiune. Comandantul se ridică în picioare, iar cîinele se pierdu în depărtarea de piatră.

Curierul aduse un ordin de la telegraf și se întoarse îndată la banca de piatră din fața casei.

Comandantul roșcovan citi: „Dispozitivul brigăzii rămîne același. Ați executat sentința ?"

Jovan Grkić se întoarse de la cisternă și comandantul vîrî telegrama în buzunar. O vreme se uitară unul la altul, fără o vorbă, apoi Grkić spuse liniștit:

— Știu ce mă așteaptă. Poate că n-avea nici un rost să mă spăl... Dar treaba asta nu se face la lumina zilei.

Comandantului i se împurpură obrazul și se foi pe loc. În buzunar, ordinul foșni. Îi era necaz că soldatul era atît de sigur pe el. Și, fără să vrea, nu se putu opri să observe că Grkić avea niște dinți frumoși, albi, aproape strălucitori și ochi albaștri, limpezi. La soldat să nu te uiți și cu atît mai puțin să te întinzi la vorbă cu el. Cu toate acestea se pomeni întrebîndu-l cu asprime:

— Ce-ai făcut acum zece zile ?

— Grkić se fîstîci și-și întoarse capul spre planta agățătoare.

— Ți-e rușine să spui ?

— Nu.

— Atunci vorbește.

— Nu știu, poate că nu se poate spune tot.

— Ești vinovat ?

— Oarecum, abia îngînă Grkić.

Comandantul vru să spună ceva, însă soldatul de la cifru întrebă de la fereastră dacă are de dat vreun răspuns.

— N-am... Deocamdată n-am!

— Iertați-mă, dar nu mai avem legătura decît încă zece minute.

— Nu face nimic! Vom avea legătura și la noapte, la orele zece.

— Am înțeles.

Soldatul de la cifru se trase de la fereastră. Grkić se gîndi: e aspru, ca toți comandanții.

— Stai jos! Comandantul îi arătă o piatră mai mare din gardul dărîmat. Îi era teamă de povestea soldatului. Își învinse însă acest simțămînt, și spuse repede:

— Povestește-mi tot!

Soarele coborîse îndărătul casei, greierii erau mai puțin gălăgioși, iar în munții de piatră cîinele nu se mai arăta.

— De fapt nici n-au trecut zece zile de atunci. Dacă au trecut, înseamnă că timpul zboară repede. Batalionul meu era atașat provizoriu la comandamentul diviziei... De unde să încep?... Da. Eram comandant de patrulă...

Erau la marginea unei păduri — ei trei: în frunte, cu binoclul, Jovan Grkić. Pășeau cu băgare de seamă — se găseau pe „pămîntul nimănui". Aveau misiunea să ia contact cu dușmanul; să cerceteze culmea Duga Kosa și să vadă dacă existau cazemate.

Deodată tunurile începură să bubuie, iar în cer explodară grenade — negre, durdulii.

— Un țiuit urît. Dar cînd vezi toate astea ți se pare caraghios. Știi că nu te pot lovi. Urechea le simte cînd trec pe lîngă tine.

Ceva mai departe descoperiră un izvor. Băură apă rece de izvor și de acolo Grkić se uită mult timp cu binoclul la sat. Apoi se îndreptară spre o casă lipită de munte.

— Cînd ne apropiam de casă, mi-am zis în gînd : frumoasă căsuță ! Împrejmuită cu un gard frumos, în curte flori multe, de toate culorile. Țărănești. Și doi cimișiri. Mă miram : ce să caute aci cimișirii ?

Începuse să se gîndească la nuntă, cînd unul dintre tovarășii săi deschise poarta, o poartă frumoasă, nouă — fierarul îi bătuse de o parte și de alta cîte un cîrlig de fier, de unul erau atîrnați dovleci, iar de celălalt o cunună de flori uscate. Și Grkić mai observă : o cărare care ocolea casa, mărginită de niște arcuri albe și negre ; în fundul curții, moțul-curcanului, des, roșu ; în ferestre, hîrtie albastră frumos tăiată.

— Mirosea a pace, a femeie. Îndată am uitat de război. Ferestre curate, mi-am pus boneta pe pervazul uneia din ele.

Cineva din ei bătu în ușă, dar nu răspunse nimeni.

Se porni o ploaie iute din senin, ploaie de vară, și amîndoi tovarășii lui Grkić se lipiră de peretele casei. Grkić rămase în ploaie, așa cum era, cu capul gol. Se uita la arcurile albe care se făceau parcă și mai albe, cînd deodată panicula roșie se mișcă și din ea ieși la iveală o femeie. Pe picioa-

rele albe îi șiroia ploaia. Sub un braț ținea o găină galbenă.

Ploua cu găleata — din îmbrăcăminte i se arătă mai întîi umărul, apoi pieptul învinse haina, iar fusta udă i se lipi de genunchi.

Găina, liniștită, tăcută, în ploaie se făcu parcă mai mică, caraghioasă.

Femeia se uita cu asprime la el, iar Grkić simțea că se pierde, nu-și mai dădea seama dacă el se clatină sau cărarea din fața sa și nu mai știa decît un singur lucru : că ploaia îi pătrundea sub guler la ceafă și că acest lucru îi făcea nespusă plăcere.

— Avea un șirag de mărgele negre la gît. Și ochi negri. Și călcîiul roșu ca moțul-curcanului.

Au intrat în casă, femeia le-a făcut mămăligă și scrob de ouă. Făcea totul cu îndemînare, repede, iar Grkić nu-și mai lua ochii de la picioarele ei goale și ude.

După scrob și mămăligă li s-a făcut somn la toți.

— Abia așteptam ca tovarășii mei să adoarmă. Asta a fost prima mea greșeală. Trebuia să pornim mai departe, în noaptea aceea se pregătea atacul și așteptau raportul meu cu privire la Duga Kosa. Dar eu mi-am zis că după ce se vor odihni, vom putea merge mai repede. Și tovarășii mei, ca toți soldații, începură să sforăie.

Atunci Grkić și-a netezit părul, și-a încheiat nasturii de la buzunarele de sus ale tunicii. În vremea asta femeia spăla vasele în tindă.

— Trec în tindă și-i spun fără ocol : tovarășii mei au adormit. Zîmbesc și o ciupesc de braț, mai sus de cot. Ea aruncă o privire spre mine și-mi poruncește să mă întorc în odaie. Ce să fac eu

acuma ? Totul ieşise prost. Am fost prea brutal, mi-am zis eu. Dar vezi că îmi zisese „diavole", şi cînd o femeie îţi spune aşa — e semn bun.

Grkić rămase în uşă, uitîndu-se la cotul plinuţ, simţind o mîncărime în puful mustăţilor.

Pe pielea albă a gîtului strălucea şiragul negru — parcă ar fi fost uns cu untdelemn. Femeia puse deoparte o strachină.

— Atunci ce mi-am zis eu ? Femeia e ca untdelemnul. Acuma ar trebui să-i spun ceva, să-i spun ceva frumos, ar trebui să încep să vorbesc cu ea. Eu însă am rămas ţeapăn. Mă fîstîcisem. Mă simţeam şi ofensat. Cred că arătam ca găina plouată cu care ni se înfăţişase sub braţ. Femeia deschise uşa odăii şi mă împinse la tovarăşii mei.

Grkić îşi trezi tovarăşii şi se pregătiră repede de plecare. O întrebară pe femeie de drum, dar ea le spuse că se vor descurca greu noaptea prin pădure. Grkić nu îndrăznea s-o roage să le fie ea călăuză. Acest lucru îl făcu însă un tovarăş de-al său, şi ea se învoi.

După ploaie se simte mai puternic mirosul scoarţei de fag. Şi mirosul pămîntului reavăn din pădure : dulce-amar, ca de rădăcină putredă.

După o jumătate de ceas de mers, Grkić se opri deodată. Spuse că uitase binoclul în casă. Cei doi înjurară şi se aşezară pe un fag doborît.

— Mă uitam cu îndrăzneală la femeie. Drept în ochii ei. Şi ea la mine. Deodată mă speriai. Dacă va spune că mint ? Binoclul era în traista mea. Ea însă spuse : „Bine, merg cu tine, dar să ştii că nu mă mai întorc. De aici încolo puteţi merge şi

singuri, drept înainte, daţi de o răscruce şi o luaţi la stînga." Ne-am întors îndărăt, ea şi cu mine. Aceasta a fost a doua mea greşeală. Mi-am dat seama că nu mai puteam ajunge la timp la comandamentul diviziei. Am fost... Ce am fost ? Ştiu. Dar ce să mai vorbesc degeaba ? Cîteodată nu te mai gîndeşti la nimic. Am vrut s-o las pe ea înainte, însă ea mi-a spus că bărbaţii merg înainte. Mă gîndeam : asta mă suceşte cum îi place.

Cu cît se îndepărtau mai mult, cu atît Grkić ştia mai puţin ce trebuie să facă. S-o prindă de mînă ? Dar cum ? Ea venea în urma lui. Cărarea era îngustă şi nu puteau umbla doi oameni alături. Să vorbească atunci cu ea, doar aşa. Şi îi spuse :

— Prea ne grăbim.

— Mergi tu mai încet, răspunse ea.

— De ce porţi şiragul ăsta de mărgele ?

— Iac-aşa.

— Ca să fii frumoasă ?

— Nu pentru tine.

Un răstimp au tăcut, pînă au ieşit într-o poiană largă. Grkić se hotărî să nu mai scoată nici o vorbă. Iar i se părea că arată ca găina aceea plouată. Vremea era frumoasă şi el se gîndea cum să facă să pună pe neobservate binoclul sub patul femeii.

— Deodată tunurile începură să bubuie. Femeia îşi plecă capul, iar mie îmi trecu prin minte să-i strig : „Culcă-te !"

Ea se culcă. Grkić se pomeni sub ea şi primul lucru pe care-l simţi fură genunchii ei strînşi. Apoi ea se înmuie şi dispăru toată sub el...

— Stăteam acolo în poiană, ea-și potrivea fusta, își netezea părul, adică făcea tot lucruri fără noimă, cînd mă întrebă : „cum te cheamă ?"

„Jovan Grkić", îi spusei eu și îndată adăugai și din ce companie și din ce batalion sînt. Să știe tot, după regulament — mi-am zis eu.

— Nu mai vii după binoclu ?

— Nu, binoclul e aici, spusei eu arătînd spre traistă.

— Dar ce a fost acolo nu era periculos ? întrebă ea și arătă spre cer.

— Nu era.

— Diavole !

— Ce e, îți pare rău ?

— Da.

— De ce ?

— Fiindcă ești blond. Și mai ești și uscat ca o coțofană.

Grkić se pornise pe un rîs obraznic, nebunește, învîrtindu-se în jurul ei ca un cîine. Femeia s-a simțit jignită și a luat-o la fugă la vale, spre casă. Grkić se învîrtea mai departe, fluierînd, simțind nevoia să alerge la cineva să se laude.

— I-am găsit și pe ceilalți doi, iar în zori ne-am întors la comandament. Am raportat că ne-am rătăcit la întoarcere.

Comandantul roșcovan se foi, țigara îi ardea degetul. Se întoarse spre planta agățătoare și descoperi cîteva flori albicioase. Rupse una și o păstră în mînă.

Soldatul ședea pe piatră cu mîinile adunate în poală. Obosise și se bucura că noaptea pune stăpînire pe toată firea. În spatele lui luna se urca pe muntele de piatră.

— Da, spuse comandantul și zdrobi floarea între degete.

— Pune-ți boneta în cap.

Soldatul se sculă și execută ordinul comandantului.

— Du-te și mănîncă. Nu te mai întorci la batalionul tău. Ai să treci la tunuri antitanc. Schimbă-ți numele.

Comandantul intră în casă, urcă în camera soldatului de la telegraf și-i dictă telegrama : „Jovan Grkić a fost împușcat". Apoi se întoarse spre fereastră și rămase așa mult timp, uitîndu-se îngîndurat la munții de piatră scăldați în lumina lunii. Cîinele nu era nicăieri.

CUPRINS

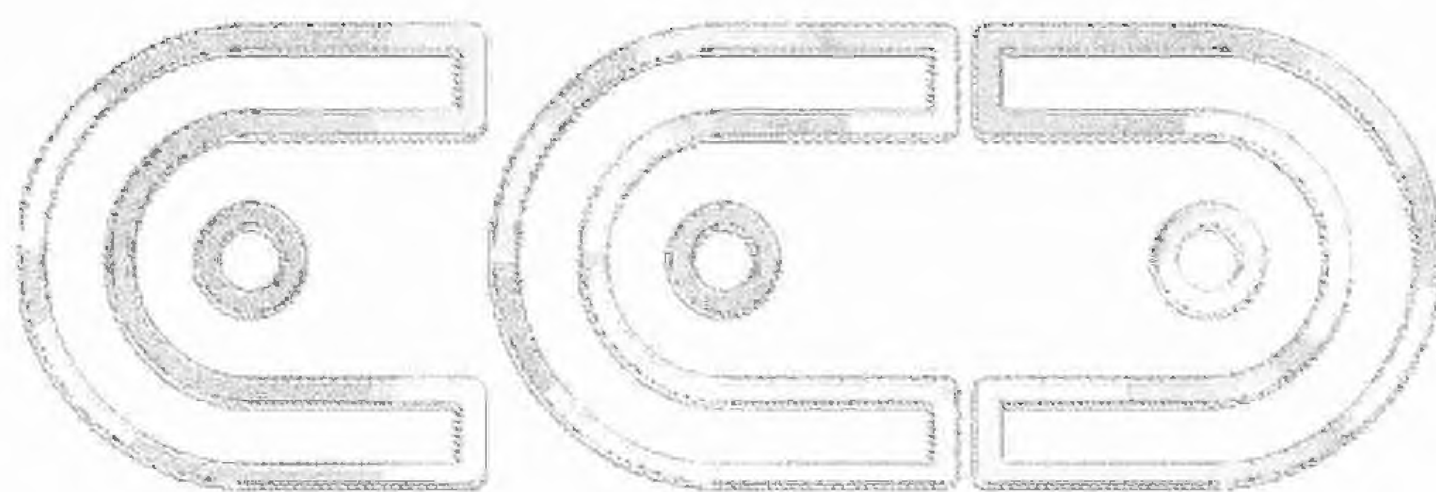

TIPARUL EXECUTAT LA:

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipo: 10,50; comanda nr. 812

Scanare și prelucrare digitală

de

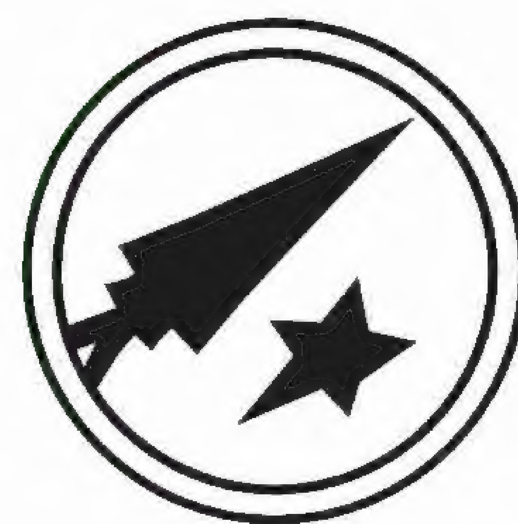

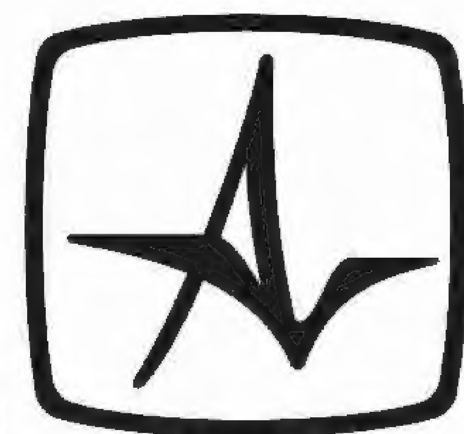
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

